

آشنایی با زبان اوستایی نو

پرودز اکتور شروو

مترجم: علیرضا طبرستانی

یادداشت مترجم

گزارش "آشنایی با زبان اوستایی نو" ترجمه ی درسنامه ی پرفسور پرودز اکتور شروو استاد - بازنشسته - پژوهش های ایرانی دانشگاه هاروارد در گروه آموزشی زبان و تمدن غرب آسیا است. متن اصلی درسنامه در سایت دانشگاه هاروارد به آدرس زیر گذاشته شده است:

<http://www.fas.harvard.edu/~iranian/Avesta/index.html>

این متن شامل بیست درس می شود که در پایان هر درس تمرین و واژه نامه ی مربوط به آن آمده است. در ترجمه فارسی این تمرین ها و واژه نامه ها حذف شده است. همچنین درس دهم که تنها شامل تمرین بوده حذف گردیده است. کتابنامه نیز اینجا تکرار نمی شود. تمامی موارد حذف شده در آدرس بالا در دسترس است.

گاه برای توضیح بیشتر از نوشته ی دیگری از همین نویسنده^۱ مطلبی آورده شده است. در بخش نظام جمله سازی یادداشت های بر جمله ی اوستایی از مترجم است و اشارات متن اصلی موارد اندکی را در بر می گیرد.

در پیوست پایانی بجز واژه نامه ی اوستایی، پایانه های صرفی^۲ و واژه نامه های فارسی و انگلیسی افزوده شده است.

برای نگارش خط اوستایی فونت © Ian James Avestan2 بکار رفته است.

این گزارش به دوست داران زبان های ایرانی باستان پیشکش می شود.

علیرضا طبرستانی

urvaxsh@gmail.com

^۱ Windfuhr G. (2009). The Iranian Languages: Chap. 3, Old Iranian. London and New York, Routledge.

^۲ همان

Prods Oktor Skjærvø

An Introduction to Young Avestan

rechecked 4th version

Copyright © 2003 by Prods Oktor Skjærvø

This Introduction may be distributed freely as a service to teachers of Old Iranian, but please be sure to include this page.

In my experience, this course can be taught as a two-term full (indivisible) course at 2 hrs/w or (at a squeak) as a one-term full course at 3 hrs/w. Ideally, a three-term course is recommendable, followed by one year of Old Avestan.

The introduction and much of the general information included in the first lessons are intended for reference and should not be expected to be learned in their entirety at once.

No section with complete paradigms is included, but the students should be encouraged to compile their own as the forms are introduced. An effort has been made to chose the same examples, but Avestan morphology is notoriously lacunary. Jackson's grammar is recommended for comparison with Sanskrit. Hoffmann and Forssman's grammar should be consulted for relatively up-to-date information and bibliography for individual phenomena.

The Biblio, Intro, and additional commentaries on the texts are still being worked on.

IMPORTANT NOTICE: I have not made myself personal thoughts on everything in the book, and much is traditional wisdom, without my necessarily subscribing to it; also, some of what deviates from the traditional wisdom reflects only provisional ideas. I therefore appeal to users *not* to cite anything *in print* without the my permission.

My thanks to all of my students, who have actively noted typos, inconsistencies of presentation, etc.

Please help improve the Introduction by reporting typos and whatever comments you may have to skjaervo@fas.harvard.edu

I.....	دییاجه
I.....	زبانهای ایرانی باستان
I.....	زبان فارسی باستان
I.....	زبان اوستایی
I.....	زبان های مادی و سکایی
II.....	زبان اوستایی کهن و نو
II.....	کتاب اوستا
II.....	چگونگی نگارش اوستا
III.....	نمونه ی نخستین اشکانی و فرضیه ی آندرئاس
III.....	زند ها
IV.....	تباه شدگی متون اوستا
V.....	گویش های اوستایی نو؟
VI.....	تاریخ زبان های ایرانی و کتاب اوستا
VII.....	مراحل انتقال متون و زبان های اوستایی
VIII.....	یسنا با زند پهلوی
IX.....	یسنا ساده
IX.....	خرده اوستا
IX.....	وندیداد با زند پهلوی
X.....	یشت ها
X.....	متون اوستا
X.....	محتوای اوستا
X.....	یسن ها (Yasna)
XIII.....	اصطلاحات بنیادین دین زرتشتی
۱.....	درس اول
۱.....	الفبای زبان اوستایی
۲.....	سرهم نویسی
۲.....	تکیه
۳.....	نقطه گذاری
۳.....	تلفظ
۵.....	درس دوم
۵.....	نظام آوایی زبان اوستایی نو
۵.....	واج شناسی
۶.....	خنثی شدگی تقابل واجی

۶	واج های واکه
۹	درس سوم
۹	نظام آوایی
۹	واج های همخوان
۱۱	نظام واژه سازی
۱۱	مقوله های دستوری
۱۲	اسم
۱۲	صرف اسم
۱۳	جنس اسم
۱۳	شمار و حالت های صرفی
۱۳	حرف تعریف
۱۳	حالت نهادی و ندایی
۱۴	حالت نهادی جمع با پایانه ی -āṅhō
۱۴	فعل
۱۵	صرف فعل
۱۵	زمان
۱۵	وجه
۱۵	جهت و مجهول
۱۵	درباره ی اصطلاحات تخصصی
۱۶	وجه امری
۱۶	فعل "بودن"
۱۶	نظام جمله سازی
۱۶	کاربرد حالت نهادی
۱۶	۱. نهاد
۱۷	۲. مسند
۱۹	۳. بدل
۱۹	کاربرد حالت ندایی
۲۰	کاربرد وجه امری
۲۰	شمار
۲۱	تکرار فعل
۲۲	درس چهارم
۲۲	نظام آوایی
۲۲	تحولات واکه ها و همخوان ها

- ۲۲ ۱. کامی شدگی واکه ی a (i-اوملات)
- ۲۳ ۲. لیبی شدگی واکه a (u-اوملات)
- ۲۳ ۳. کامیشدگی و لییشدگی همخوان: میان هشت i و u
- ۲۳ ۴. کامیشدگی همخوان
- ۲۴ ۵. لییشدگی همخوان
- ۲۵ ۶. ترکیب کامی شدگی و لیبی شدگی همخوان
- ۲۵ همخوان خیشومی نرمکامی (ɲ^v, ɲ^j)
- ۲۵ همخوان سایشی نرمکامی (x^v, x^j)
- ۲۵ دگرگونی همخوان: جوشخوردگی
- ۲۶ اسم
- ۲۶ iia-ستاک نرین، iia-ستاک مادین
- ۲۷ uua-ستاک نرین
- ۲۷ i-ستاک و i-ستاک
- ۲۷ r-ستاک -atar و اسم های عامل
- ۲۸ فعل
- ۲۸ وجه امری غیرتماتیک
- ۲۸ وجه امری iia-ستاک
- ۲۸ وجه امری سوم کس معلوم
- ۲۹ وجه امری فعل ah- "بودن"
- ۲۹ نظام جمله سازی
- ۲۹ نمونه هایی از کاربرد حالت نهادی و ندایی و وجه امری
- ۳۲ درس پنجم
- ۳۲ متن اوستا
- ۳۲ نقطه گذاری
- ۳۲ نظام آوایی
- ۳۲ واکه ی ɐ
- ۳۲ هجای پایانی
- ۳۳ دگرگونی واکه : واکه ی a پیش از همخوان خیشومی
- ۳۴ همخوان سایشی واکدار (γ, δ, β)
- ۳۴ اسم
- ۳۴ u-ستاک و u-ستاک
- ۳۵ پایانه های صرفی
- ۳۵ صفت

۳۵	حالت مادی و نثار صفت ها
۳۵	صفت مرکب مختوم به -ī و -ū
۳۶	ضمیر
۳۶	ضمایر شخصی در حالت نهادی
۳۶	فعل
۳۶	وجه تأکیدی ناقص معلوم ۱
۳۷	نظام جمله سازی
۳۷	کاربرد وجه تأکیدی ناقص
۳۹	پیشوند فعلی
۴۱	درس ششم
۴۱	نظام آوایی
۴۱	متن اوستا
۴۱	فرایند واکه‌گذاری
۴۱	دگرگونی واکه: ناهمگونشدگی آوایی
۴۲	دگرگونی همخوان: همگونشدگی آوایی
۴۲	درگرگونی همخوان: سایشیدگی همخوان انسدادی
۴۳	اسم
۴۳	صرف همخوانی: ستاک
۴۳	صرف همخوانی: پایانه ی صرفی
۴۳	حالت نهادی یگانه
۴۴	ستاک همخوانی مختوم به انسدادی نرمکامی (g و k)، انسدادی لبی (p) و صغیری (z و s)
۴۴	r-ستاک ویژه ی اعضای خانواده
۴۴	ساختمان واژه
۴۴	واژه ی مرکب ۱
۴۵	ضمیر
۴۵	ضمایر اشاره، موصولی و پرسشی در حالت نهادی
۴۶	صفت ضمیرواره
۴۶	قید ضمیرواره
۴۶	فعل
۴۶	حالت میانه
۴۷	وجه تأکیدی ناقص میانه
۴۷	وجه امری میانه
۴۸	نظام جمله سازی

۴۸	کاربرد حالت میانه
۴۸	۱. فعل تنها میانه:
۴۹	۲. حالت میانه با کارکرد مجهول:
۵۰	۳. حالت میانه با معنایی متفاوت از حالت معلوم و حالت میانه ی بازتابی:
۵۲	درس هفتم
۵۲	نظام آوایی
۵۲	دگرگونی واکه : واکه ی a پیش از همخوان خیشومی
۵۳	اسم
۵۳	حالت رایبی
۵۴	الگوی صرف واکه ای
۵۵	ستاک همخوانی
۵۵	r-ستاک
۵۶	m-ستاک
۵۶	اسم نتار
۵۶	h-ستاک ۱
۵۷	ضمیر
۵۷	حالت رایبی
۵۸	قید
۵۹	فعل
۵۹	وجه تأکیدی ناقص معلوم ۲
۶۰	نظام جمله سازی
۶۰	کاربرد حالت رایبی
۶۰	۱ آ. مفعول سراسر است
۶۲	۱ ب. مسند برای مفعول سراسر است
۶۳	۲. دو رایبی
۶۳	۳. رایبی بیان اندازه
۶۴	۴. رایبی با پیش- پسایندها
۶۶	۵. بدل و قیاس
۶۶	کاربرد حالت مادین جمع برای a- ستاک نتار
۶۶	وجه تأکیدی حال
۶۸	درس هشتم
۶۸	نظام آوایی
۶۸	دگرگونی واکه: کامی شدگی واکه ی a

۶۸	دگرگونی همخوان: جایگزینی $\eta^v h \sim \eta hu$
۶۹	اسم
۶۹	صرف واکه ای: ستاک واکه ی مرکب
۷۰	صرف همخوانی: t-ستاک
۷۰	tāt-ستاک
۷۱	nt-ستاک
۷۲	huan̄t-ستاک
۷۲	n-ستاک
۷۴	h-ستاک ۲
۷۴	صفت
۷۴	حالت مادین برای ستاک همخوانی
۷۴	فعل
۷۴	وجه اخباری حال معلوم
۷۶	وجه اخباری حال میانه
۷۶	نظام جمله سازی
۷۶	کاربرد حالت رایبی
۷۶	۶. مفعول درونی
۷۷	۷. حالت رایبی همراه با اسمها و صفت‌های بیانگر کنش
۷۸	۸. حالت رایبی بجای ندایی
۷۸	کاربرد وجه اخباری
۷۸	۱. بیان کنش و رویداد در جریان، کارکرد کردارگویی
۸۰	۲. بیان رویداد آینده
۸۰	۳. با کارکرد گذشته
۸۰	کاربرد حالت میانه وجه اخباری
۸۱	۱. فعل تنها میانه:
۸۲	۲. حالت میانه با کارکرد مجهول:
۸۲	۳. حالت میانه با معنایی متفاوت از حالت معلوم و حالت میانه ی بازتابی:
۸۴	درس نهم
۸۴	نظام آوایی
۸۴	کامی شدگی واکه ی a
۸۴	دگرگونیهای -aiium و -aouiəm
۸۴	کامی شدگی واکه ی ā
۸۵	اسم

۸۵		صرف همخوانی: n-ستاک بی قاعده
۸۵		صرف همخوانی: uuan-ستاک بی قاعده
۸۶		دوگان
۸۶		ستاک واکه
۸۶		srū- "ناخن"
۸۶		ستاک واکه ی مرکب
۸۶		ستاک همخوان انسدادی
۸۷		ستاک همخوان: n-ستاک
۸۷		ستاک همخوان: r-ستاک و h-ستاک
۸۷		ستاک همخوان: nt-ستاک
۸۷		ضمیر
۸۷		دوگان
۸۷		فعل
۸۷		دوگان
۸۸		وجه اخباری: شکل های کامی شده
۸۸		نظام جمله سازی
۸۸		کاربرد دوگان
۸۹		۱. دو چیز
۹۱		۲. دوگان حذفی
۹۱		۳. دوگان جفتی
۹۲		کاربرد حالت رایبی
۹۲		۹. رایبی دربارگی
۹۳		۱۰. کاربرد حالت نهادی بجای رایبی
۹۵		درس یازدهم
۹۵		نظام آوایی
۹۵		دگرگونی واکه: آبلات
۹۶		سایشی شدگی همخوان انسدادی
۹۶		ستاک و ریشه
۹۷		اسم
۹۷		حالت اضافی
۹۹		ستاک همخوانی
۱۰۰		r-ستاک و napāt-
۱۰۰		h-ستاک و uuah-ستاک

۱۰۱	n-ستاک
۱۰۲	kaniīā-
۱۰۲	nt-ستاک
۱۰۲	ضمیر
۱۰۲	حالت اضافی
۱۰۳	وجه وصفی حال معلوم
۱۰۴	نظام جمله سازی
۱۰۴	کاربرد حالت اضافی
۱۰۴	۱. مضاف الیه
۱۰۴	۱. آ. اضافه ی ملکی
۱۰۶	۱. ب. اضافه ی فاعلی و مفعولی
۱۰۷	۲. اضافه ی بخشی
۱۰۷	۲. آ. حالت اضافه به همراه صفت های بیانگر معنای پُری
۱۰۸	۳. حالت اضافی همراه با فعل
۱۰۸	۳. آ. حالت اضافی همراه با سوگوازی (؟)
۱۰۹	۴. حالت اضافی همراه با پیش- پسایندها
۱۰۹	بند موصولی
۱۱۰	ادات پیوست yaṭ
۱۱۳	درس دوازدهم
۱۱۳	نظام آوایی
۱۱۳	جایگزینی همخوان: همخوان نرمکامی و لبی
۱۱۳	آمیختگی همخوانهای انسدادی و انسدادی دندان
۱۱۴	همخوان حلقی
۱۱۴	اسم
۱۱۴	ستاک های حلقی
۱۱۴	raii-
۱۱۵	ā-ستاک نرین -paṇtā-
۱۱۵	Han-ستاک
۱۱۵	اسم ریشه مختوم به همخوان حلقی
۱۱۶	ā-ستاک مادی -ušā-
۱۱۶	i-ستاک بی قاعده
۱۱۷	u-ستاک نثار بی قاعده
۱۱۷	ṅk-ستاک

۱۱۸	صفت
۱۱۸	صفت برتر و برترین
۱۱۸	صفت برترین
۱۱۹	فعل
۱۱۹	وجه وصفی حال میانه
۱۱۹	وجه وصفی گذشته
۱۲۰	نظام جمله سازی
۱۲۰	کاربرد حالت اضافی ۲
۱۲۰	۱. پ. نمونه های بیشتر برای حالت اضافه ی ملکی
۱۲۱	۲. ت. نمونه های بیشتر برای اضافه ی بخشی
۱۲۱	۲. ث. اضافه ی بخشی مکان و زمان
۱۲۲	۲. ج. اضافه ی بخشی آزاد
۱۲۲	۳. ب. حالت اضافی همراه با فعل
۱۲۳	اضافه ی بیانی
۱۲۳	کاربرد حالت اضافی بجای برایی
۱۲۳	کاربرد وجه وصفی گذشته
۱۲۴	۱. وجه وصفی گذشته همچون بدل
۱۲۴	۲. وجه وصفی گذشته به همراه مفعول سرراست (درونی)
۱۲۵	۳. وجه وصفی گذشته به همراه فعل ربطی
۱۲۶	۴. وجه وصفی گذشته بجای اسم مصدر
۱۲۷	درس سیزدهم
۱۲۷	نظام آوایی
۱۲۷	فرایند واکه گذاری
۱۲۷	همخوان پیش از b
۱۲۸	لبیثدگی ərə
۱۲۸	اسم
۱۲۸	حالت برایی
۱۲۹	ستاک واکه
۱۳۰	i-ستاک و u-ستاک بی قاعده
۱۳۰	aē-ستاک
۱۳۰	ستاک همخوان
۱۳۱	n-ستاک
۱۳۱	r-ستاک

۱۳۱	h-ستاک
۱۳۱	nt-ستاک
۱۳۲	ضمیر
۱۳۲	حالت برایی
۱۳۳	فعل
۱۳۳	ستاک حال: صرف تماتیک
۱۳۴	صفت فعلی
۱۳۵	مصدر
۱۳۵	نظام جمله سازی
۱۳۵	کاربرد حالت برایی
۱۳۵	۱. مفعول ناسرراست
۱۳۶	۲. برایی عامل
۱۳۷	۳. برایی پایانی
۱۳۸	۴. برایی بیان زمان
۱۳۸	۵. کاربرد پایانه ی تماتیک حالت برایی بجای پایانه ی تماتیک حالت اضافی
۱۳۹	۶. کاربرد حالت اضافی بجای حالت برایی
۱۴۰	کاربرد مصدر
۱۴۳	درس چهاردهم
۱۴۳	نظام آوایی
۱۴۳	بلند شدن واکه ی a و کوتاه شدن واکه ی ā
۱۴۳	جایگزینی $\text{r} \sim \text{r} \sim \text{r} \sim \text{r}$
۱۴۴	اسم
۱۴۴	حالت ازی
۱۴۴	ستاک واکه
۱۴۵	ستاک همخوان
۱۴۵	n-ستاک
۱۴۵	nt-ستاک
۱۴۵	r-ستاک
۱۴۵	h-ستاک
۱۴۶	iih-ستاک
۱۴۶	صفت
۱۴۶	حالت مادین h-ستاک
۱۴۶	صفت برتر

۱۴۷	ضمیر
۱۴۷	حالت ازی
۱۴۸	فعل
۱۴۸	زمان آینده
۱۴۸	نظام جمله سازی
۱۴۸	کاربرد حالت ازی
۱۴۸	۱. حالت ازی برای بیان دورشدگی
۱۴۹	۲. حالت ازی برای بیان قیاس
۱۵۰	۳. حالت ازی برای بیان واگذاری
۱۵۰	۴. حالت ازی برای بیان زمان و مکان
۱۵۱	۵. حالت ازی همراه با پیش- پسایندها
۱۵۳	۶. حالت اضافی بجای ازی
۱۵۴	۷. حالت برایی بجای ازی
۱۵۶	مقایسه به کمک yaða (همانندی، برتری)
۱۵۶	کاربرد زمان آینده
۱۵۸	درس پانزدهم
۱۵۸	ساختمان واژه
۱۵۸	پسوند
۱۵۸	پسوندهای اسم ساز
۱۵۸	پسوند های صفت ساز
۱۵۹	اسم
۱۵۹	حالت بایی
۱۶۰	ستاک واکه
۱۶۰	aē-ستاک و ao-ستاک
۱۶۰	ستاک همخوان
۱۶۱	r-ستاک
۱۶۱	n-ستاک
۱۶۱	h-ستاک
۱۶۱	nt-ستاک
۱۶۲	nk-ستاک
۱۶۲	š-ستاک
۱۶۲	ضمیر
۱۶۲	حالت بایی

۱۶۳	فعل
۱۶۳	وجه التزامی
۱۶۳	وجه التزامی حال معلوم
۱۶۳	وجه التزامی حال میانه
۱۶۴	نظام جمله سازی
۱۶۴	کاربرد حالت بایی
۱۶۴	۱. بایی ابزاری
۱۶۶	۲. بایی سببی
۱۶۶	۳. بایی دربارگی
۱۶۶	۴. بایی همراهی و جدایی/بی بهرگی
۱۶۷	۵. حالت بایی همراه با پیشایندها
۱۶۸	۶. حالت بایی جمع با پایانه ی حالت برایی- از ی جمع
۱۶۹	کاربرد وجه التزامی
۱۶۹	۱. وجه التزامی اول کس
۱۷۰	۲. وجه التزامی در پرسشها (وجه التزامی سنجشی)
۱۷۰	۳. وجه التزامی در بند پیرو
۱۷۱	۴. وجه التزامی ترغیبی (سوم کس)
۱۷۳	درس شانزدهم
۱۷۳	ساختمان واژه
۱۷۳	پیشوند
۱۷۳	پیشوندهای اسمی
۱۷۳	پیشوند های فعلی (و اسمی)
۱۷۵	اسم
۱۷۵	r/η-ستاک
۱۷۵	ضمیر
۱۷۵	شکل های ویژه ی ضمیری
۱۷۶	ضمایر بازتابی و متقابل
۱۷۷	ضمایر نامعین
۱۷۷	ادات
۱۷۷	ادات تاکید
۱۷۸	فعل
۱۷۸	ستاک حال: صرف غیرتماتیک
۱۷۹	الگوهای صرفی افعال غیرتماتیک

۱۸۱	فعل های غیرتماتیک: شکل های ویژه
۱۸۱	صرف فعل: فعل مجهول
۱۸۲	نظام جمله سازی
۱۸۲	۷. حالت جمع n- و r/n-ستاک همراه با حالت بایی
۱۸۳	کاربرد فعل مجهول
۱۸۵	درس هفدهم
۱۸۵	نظام آوایی
۱۸۵	قاعده ی ruki
۱۸۶	قید
۱۸۶	قیدهای ضمیرواره
۱۸۷	اسم
۱۸۷	حالت دری
۱۸۷	ستاک واکه
۱۸۸	ستاک همخوان
۱۸۸	n-ستاک
۱۸۸	nt-ستاک
۱۸۹	h-ستاک
۱۸۹	r-ستاک
۱۸۹	r/n-ستاک
۱۸۹	ضمیر
۱۸۹	حالت دری
۱۸۹	ضمائر بازتابی
۱۹۰	cuuant-
۱۹۰	فعل
۱۹۰	وجه وصفی حال معلوم
۱۹۱	x ^v airiiant-
۱۹۲	نظام جمله سازی
۱۹۲	کاربرد حالت دری
۱۹۲	۱. حالت دری بیانگر زمان و مکان
۱۹۳	۲. حالت دری بیانگر کامیابی
۱۹۴	۳. حالت دری همراه با پیشایندها
۱۹۵	۴. حالت دری همراه با فعل
۱۹۵	۵. حالت دری برای بیان افسوس

۱۹۶	۶. کاربرد غیر دستوری حالت دری بجای حالت ازی
۱۹۶	کاربرد وجه وصفی حال
۲۰۰	درس هجدهم
۲۰۰	اعداد
۲۰۱	اعداد مرکب
۲۰۱	اعداد کسری
۲۰۱	اعداد ضربی
۲۰۲	حالت های صرف اعداد
۲۰۳	فعل
۲۰۳	وجه تمنایی
۲۰۳	وجه تمنایی حال معلوم
۲۰۳	وجه تمنایی حال میانه
۲۰۳	نظام جمله سازی
۲۰۳	کاربرد اعداد
۲۰۶	کاربرد وجه تمنایی
۲۰۶	۱. وجه تمنایی بیانگر آرزو
۲۰۶	۲. وجه تمنایی برای بیان حکم
۲۰۷	۳. وجه تمنایی بیانگر قیاس غیر محقق
۲۰۸	درس نوزدهم
۲۰۸	ساختمان واژه
۲۰۸	واژگان مرکب ۲
۲۰۸	فعل
۲۰۸	افزونه
۲۱۰	زمان آنوریست
۲۱۱	وجه وصفی آنوریست
۲۱۲	گذشته ی مجهول سوم کس یگانه مختوم به j-
۲۱۲	نظام جمله سازی
۲۱۲	کاربرد زمان آنوریست
۲۱۲	۱. وجه اخباری/ تاکیدی زمان آنوریست
۲۱۲	۲. وجه التزامی زمان آنوریست
۲۱۴	۳. وجه تمنایی زمان آنوریست
۲۱۴	وجه تمنایی بیانگر کنشی در زمان گذشته
۲۱۸	درس بیستم

۲۱۸	ساختمان واژه
۲۱۸	واژگان مرکب ۳: شکل اجزاء واژگان مرکب
۲۱۸	فعل
۲۱۸	زمان حال کامل
۲۱۹	وجه اخباری
۲۲۰	وجه التزامی
۲۲۰	وجه تمنایی
۲۲۰	گذشته ی کامل
۲۲۰	وجه وصفی حال کامل
۲۲۲	نظام جمله سازی
۲۲۲	کاربرد زمان حال کامل
۲۲۲	۱. فعل های ادراکی
۲۲۳	۲. فعلهای ناگذرا و میانه- مجهول
۲۲۳	۳. فعلهای گذرا (بیانگر پی آمد - [یک کنش یا حالت])
۲۲۶	۴. در بند پایه ی مثبت
۲۲۸	۵. در بند پایه ی منفی
۲۲۹	۶. در بند پیرو (اگر)
۲۲۹	۷. حال کامل فعل "بودن" همراه با وجه وصفی
۲۲۹	کاربرد زمان گذشته کامل
۲۳۰	بند شرطی
۲۳۲	شرط غیر محقق
۲۳۴	پیوست ۱: پایانه های صرفی
۲۳۶	پیوست ۲: واژه نامه اوستایی
۲۵۵	پیوست ۳: واژه نامه فارسی - انگلیسی
۲۵۸	پیوست ۴: واژه نامه انگلیسی- فارسی
۲۶۲	کوتاه نوشت ها

دیباچه

زبانهای ایرانی باستان

زبان فارسی باستان و زبان اوستایی، کهن ترین زبان های ایرانی شناخته شده اند.

زبان فارسی باستان

سنگنوشته های باز مانده از فارسی باستان همگی از قرن ششم تا چهارم پیش از میلاد به یادگار مانده اند. این سنگنوشته ها به خط میخی نگاشته شده اند، خطی که احتمالاً در زمان پادشاهی داریوش [اول] ابداع شد تا بدان کارنامه ی این شاه ثبت شود. این خط نخستین خط میخی بود که رمزگشایی شد و کلید فهم همه دیگر خط های میخی را بدست داد. زبان فارسی باستانی که ما از روی سنگنوشته ها (متعلق به قرن پنجم- چهارم) می شناسیم در آغاز مسیر تحول اش به فارسی میانه قرار داشت.^۱ از این رو گمان می رود که فارسی باستان چند قرنی پیش تر از این تاریخ یعنی حدوداً در نیمه ی نخست هزاره ی اول پیش از میلاد رواج داشته است.

زبان اوستایی

دیگر زبان بازمانده از زبان های ایرانی باستان زبان اوستایی است. زبانی که در کتاب اوستا برای نگارش متن های دینی ایران باستان بکار رفته است. کتاب اوستا گزیده ای است از متون مختلف که در نیمه ی نخست هزاره ی اول میلادی گردآوری و نوشته شد. بیشتر از این تاریخ این متون را موبدان به سنت شفاهی حفظ می کردند. در پی پیروزی اعراب بر ایرانیان از حجم نخستین این متن ها به مقدار چشمگیری کاسته شد.

متون بازمانده ی هر بخش از این مجموعه به یک نسخه ی خطی مربوط به قرن یازدهم- دوازدهم میلادی باز می گردد. قدیمی ترین نسخه از دستنوشته های موجود متعلق به نیمه ی دوم قرن سیزدهم است در حالی که بیشتر دستنوشته ها تاریخی بسیار جدیدتر از این دارند. این موضوعی است پر اهمیت که باید هنگام سخن از کتاب اوستا و زبان اوستایی به یاد داشت.

در حالی که شواهد تاریخی و زبان شناختی بر رواج فارسی باستان در جنوب ایران در استان فارس کنونی دلالت دارند، زبان اوستایی می باید از آن قبایلی بوده باشد از شمال شرقی ایران. در کتاب اوستا به نام های جغرافیایی اندکی اشاره رفته است که همگی آنها در شمال شرق ایران یعنی در سرزمین افغانستان کنونی قرار دارند. بر این پایه می توان نتیجه گرفت که زبان اوستایی نیز در میان قبایلی از این سرزمین رایج بوده است. تنها نام جغرافیایی ذکر شده واقع در غرب ایران احتمالاً واژه ی *rayā* است که اگر نام شهر کنونی "ری" در جنوب تهران باشد در روزگار باستان نام سرزمین مغان مادی بوده است. اما همانند انگاری این دو نام شاید قطعی نباشد.^۲

زبان های مادی و سکایی

در هزاره ی نخست پیش از میلاد در کنار زبان فارسی باستان و اوستایی، زبان های ایرانی دیگری نیز وجود داشته است. یکی زبان مادی است در غرب ایران و احتمالاً زبان رسمی دوره ی پادشاهی ماد (۷۰۰ تا ۵۵۹ پیش از میلاد). این زبان از شماری وام واژه در سنگنوشته های فارسی باستان قابل شناسایی است. زبان های ایرانی شمال غربی نیز که توسط قبایل سکا با نام آلان صحبت می شده، از روی سنگنوشته های کهن و نام مکان ها و اشخاص قابل شناسایی است. افزون بر این قبایل سکای آسیای مرکزی نیز با گویشی از زبان های ایرانی سخن می گفتند که

^۱ نک. Skjærvø, 1999 [2002]

^۲ نک. Skjærvø, 1995 [1996]

از فارسی باستان و اوستایی متمایز بود. در تاریخ هرودت نام برخی از خدایان سکایی و همچنین واژه ی مادی "سگ" spaka آورده شده است.

زبان اوستایی کهن و نو

میان متن های اوستایی کهن و متن های اوستایی نو تفاوت وجود دارد. متن های اوستایی کهن دربرگیرنده ی گاهان و هفت هات است که در بخش یسن ها از کتاب اوستا گرد آمده اند. جز این در سراسر این بخش فرازهایی از اوستای کهن به چشم می خورد.^۳ متن های اوستایی نو متون دیگر را دربرمی گیرد.

متن های اوستایی نو خود زبانی یکدست ندارد. باید میان متن های اوستایی نوی پیشین یعنی متن های نوشته شده به زبانی درست و متن های اوستایی نوی پسین یعنی متن های گرد آمده در دوره ای که این زبان دیگر زبانی مرده بود و کاتبان و گردآورندگان متن دانشی درستی از آن نداشتند تفاوت قائل شد.

در متن های اوستا اشاره به حوادث تاریخی دیده نمی شود از این رو نمی توان تاریخی برای آنها مشخص کرد. اما زبان اوستایی کهن همانندی دارد با آن زبان هندی باستان که در کهن ترین بخش های ریگ ودا دیده می شود و باید تقریباً قدمتی یکسان داشته باشند. اگر چه تاریخ این متن ها محل مناقشه است اما بر پایه ی شواهد باستان شناسی و زبان شناسی احتمالاً زمان سرایش کهن ترین سرودها باید حدود نیمه ی نخست هزاره ی دوم پیش از میلاد باشد.

زبان اوستایی نو دگرگونی های بنیادینی را در قیاس با اوستایی کهن نشان می دهد. دستگاه فعلی زبان اوستایی کهن همانند زبان وداها و زبان یونانی عصر هومر هنوز بر پایه ی تقابل میان زمان حال~ زمان آنوریست~ زمان حال کامل است در حالی که زبان اوستایی نو زمان های آنوریست و حال کامل را به ندرت بکار می گیرد و دستگاه فعلی آن بر پایه ی تقابل میان زمان حال~ وجه تاکیدی ناقص بنا می شود. از این رو به لحاظ زبان شناسی زبان اوستایی نو به فارسی باستان نزدیک است و گمان می رود که همچون فارسی باستان در نیمه ی نخست هزاره ی اول پیش از میلاد رواج داشته است یعنی در دوره ی پادشاهی ماد (حدود قرن دهم تا ششم پیش از میلاد). این تاریخ گذاری از سویی فقدان ارجاعات تاریخی به غرب ایران (به جز احتمالاً نام *rayā*) در این متن ها را توجیه می کند و از سوی دیگر گستره ی زمانی لازم برای تحولات دوره ی میانی زبان اوستایی یعنی دوره ی گذار از زبان اوستایی کهن به زبان اوستایی نو را فراهم می آورد.

کتاب اوستا

چگونگی نگارش اوستا

متون اوستای روزگار ما تنها بخش اندکی از سنت شفاهی گردآمده در دوره ی پادشاهی ساسانی (۲۲۴ تا ۶۵۱ میلادی) است. تخمین زده می شود که چیزی حدود یک چهارم آن باشد. در همین دوره بود که الفبایی آوانگار ساخته شد تا کوچکترین جزییات این متن به نگارش درآید.

در آن روزگار همه ی الفباهای ایرانی موجود، الفباهایی همخوان نگار بودند که منشاءای آرامی^۴ داشتند (به جز الفبای بلخی با منشاء یونانی) و همه نامناسب برای ضبط این زبان. از این رو بر پایه ی خط متصل پهلوی کتابی الفبای تازه ای جعل شد. اما برای برخی حروف شکل های جدیدی را از خط زبور پهلوی یعنی ترجمه ی فارسی میانه ی مزامیر داوود کشف شده در ترکستان چین، برگرفتند و بدان افزودند.

همه ی دستنوشته های موجود احتمالاً فاصله ای ۵۰۰ ساله با نسخه ی اولیه ی اوستا دارند، نسخه ای که که هوفمان آن را نمونه ی نخستین ساسانی می نامید. از این رو شکل دقیق حروف این الفبا بر ما آشکار نیست. جدول حروف

^۳ نک. Pirart, 1992

^۴ نک. Skjærvø, 1996

الفبای اوستایی در کتاب های آموزشی مدرن اغلب بر پایه ی مجموعه فونت های ساخته شده در قرن نوزدهم بنیاد دارد و لزوماً شکل اصلی حروف بکار رفته در دستنوشته ها را نشان نمی دهد. نگاهی گذرا به برخی از دستنوشته های موجود نیز نشان می دهد که این خط در گذر زمان و از نسخه ای به دیگری دچار دگرگونی قابل ملاحظه شده است. از این رو این خط نیاز به بررسی دقیق تر دارد.

نمونه ی نخستین اشکانی و فرضیه ی آندرناس

در آغاز قرن بیستم فرض وجود نسخه ی اشکانی اوستا (پارتی) نوشته به الفبای همخوان نگار آرامی در دوره ی پادشاهی اشکانی (۲۵۰ پیش از میلاد تا ۲۴۰ میلادی) مطرح شد. فریدریش کارل آندرناس ادعا کرد که تلفظ های نامتعارف یا خلاف انتظار نسخه ی گردآوری شده در اصل به دلیل واکه دار کردن نادرست نسخه ی اشکانی توسط رونویسان دوره ی ساسانی است و فهم درست متن اوستا تنها با بازسازی شکلی از آن نسخه ی همخوان نگاشت بدست خواهد آمد.

اما بعد ها ثابت شد که نظام خط نابهنجار اوستا نشان از نظام آوایی کاملاً سازگاری دارد و فرضیه ی نسخه ی اشکانی اوستا کنار گذاشته شد. برای نمونه مورگنشتیرنه (۱۹۴۲) نشان داد که دستگاه واکه گذاری در اوستا سازگاری درونی دارد و از منظر زبان شناسی باید پدیده ای اصیل باشد. او میان هشت های *i* و *u* را به جای پدیده های صرفاً نوشتاری بعنوان نشانه های کامی شدگی و لبی شدگی همخوان های پسین آنها معرفی کرد.

با این حال امکان وجود برگردانی محلی (شفاهی) از اوستا در دوره ی اشکانی و دوره های پسین تر پذیرفتنی است. از این رو گزارش دینکرد درباره ی اوستا ممکن است بیانگر حقیقتی باشد (Shaki, 1981): پس از آنکه اسکندر اوستای نوشته به زر بر پوست های گاو را بپراکند و تباہ کرد (اگر چنین بوده پس برگردان اوستا و زند به فارسی باستان (؟) در پارس نگهداری می شده است)، این کتاب بر پایه ی سنت شفاهی و شاید دستنوشته های بازمانده از آن در زمان پادشاهی بلاش اول اشکانی و دوباره در زمان پادشاهی شاپور اول (۲۴۰ تا ۲۷۲ میلادی) و سرانجام در زمان پادشاهی شاپور دوم (۳۰۹ تا ۳۷۹ میلادی) باز گردآوری شد.

زند ها

زبان اوستایی کهن دیگر در دوره ی زبان اوستایی نو بخوبی قابل فهم نبود و نیاز به ترجمه و تفسیر داشت و ما عملاً در اوستای موجود تفسیرهایی به زبان اوستایی نو بر متن های اوستای کهن می بینیم. اگرچه تنها تفسیرها بر سه نیایش ورجاوند (Y.19-21) بازمانده اما روزگاری تفسیر دیگر متن های اوستای کهن نیز وجود داشته که ترجمه ی پهلوی برخی از آنها در کتاب نهم دینکرد باقی مانده است که شامل برگردان پهلوی تفسیرهای اوستایی است بر گاهان (West, Pahlavi Texts IV, pp. 172-397).

هنگامی که بجز مردمان پدیدآورنده ی متن، دیگر گروه های ایرانی نیز آن را پذیرفتند، ترجمه و تفسیر اوستا به زبان های محلی ضروری گشت. از این رو می توان با اطمینان گفت که همزمان نسخه های بلخی و پارتی و مادی و جزآن از این متن ها موجود بوده است. اگر در دوره ی هخامنشی اوستا در پارس بوده پس سنت متن اصلی و تفسیر محلی آن نیز می باید در آنجا برقرار بوده باشد.

دانسته نیست که هیچ کدام از این نسخه های محلی هرگز نوشته شده باشند (هرچند احتمال آن هست) اما حفظ و انتقال این متون ورجاوند همانند ادبیات غیر دینی که از آن چیزی باقی نمانده می باید برپایه ی سنت شفاهی بوده باشد. بسادگی می توان تصور کرد که آموزگاران با ازبرخوانی پاره های کوتاه از متن اصلی و افزودن ترجمه و تفسیر به آن، این متن ها را به شاگردان آموزش می دادند. این آن چیزی است که از دستنوشته های بازمانده ی کنونی اوستا برمی آید.

در دوره ی ساسانی دیگر معنای متون اوستا برای حافظانش دریافتنی نبود اما حدود قرن سوم میلادی ترجمه هایی از آن به زبان رایج روزگار پدید آمده بود یعنی هنگامی که به یکی از نسک های اوستا در سنگنوشته ای از کردیر اشاره می شود. همچنین به نسک های اوستا در یک متن مانوی متعلق به قرن سوم- چهارم میلادی اشاره رفته است و در متن دیگر مانوی گاهان پنجگانه با نام ذکر می شود.

به احتمال زیاد در آن دوره نه خود متن های اوستا بلکه ترجمه ی پارسی میانه از اوستا به همراه تفسیرها و افزوده های دیگر (اوستا و زند < زند اوستا) نگاشته شده بود و هنگامی که مانی درباره ی کتاب زرتشتیان سخن می گوید شاید به این ترجمه و تفسیرها اشاره می کند.

تباه شدگی متون اوستا

تمامی دستنوشته های اوستا برای هر بخش آن (پسن ها، یشت ها و جزآن) به یک نسخه خطی [که امروز در دست نیست] باز می گردد که بر پایه ی تاریخ های آمده در فرجام دستنوشته ها حدوداً متعلق به قرن دهم میلادی بوده است. برای برخی از بخش ها دستنوشته های موجود مربوط به قرن سیزدهم و چهاردهم میلادی است و برای دیگر بخش ها به تاریخی پیشتر از قرن شانزدهم و هیجده میلادی نمی رسد.

همچنین باید به یاد داشت که نسخه نخستین اوستای کنونی بر پایه ی آخرین برگزاری آیین ها پدید آمده است. بر این پرسش تاکنون تاکید نشده است که چگونه متون اوستا بمجرد ساخت الفبای اوستایی در حدود سال ۵۰۰ میلادی نگاشته شده اند در حالی که برای درک وضعیت این متن اهمیت فراوان دارد. در حقیقت تنها دو گزینه (یا ترکیبی از این دو) وجود دارد: یا کسی که متنی را بیاد داشته این الفبا را آموخته تا آن را بنویسد و یا کسی که متنی را بیاد داشته آن را به دیگری که حروف را می دانسته دیکته کرده است. آشکارا هر دو شیوه می توانست به نحوی بر متن ضبط شده تاثیر نامطلوب بگذارد چرا که هر دو شیوه روانی ازبرخوانی را دچار لکنت می کرده است. از سوی دیگر شیوه ی دوم می توانست به حافظ متن زمان بیشتری برای یادآوری بدهد، بیشتر از آنچه اگر چنین نبود می توانست در طول یک جلسه ازبرخوانی ارائه کند.^۵

اوستا متنی ویرایش شده است و نظام زبانشناختی نخستین خود را در همه ی جزئیات بازتاب نمی دهد. در طی مدت هزار تا هزار و پانصد سال سنت شفاهی این متن استاندارد شد و پس از نگارش بدست کاتبانی اصلاح گردید که با گویشی سخن می گفتند با نظام آوایی اساساً متفاوت با زبان اوستایی نخستین (Hoffmann 1970, Skjaervo 1994, Kellens 1998). این چنین متن های اوستای کهن دارای عناصر بسیاری از اوستای نو است و متن های اوستای نو هم عناصری از اوستای کهن دارد (شبه اوستایی کهن) و هم شکل های آوایی مربوط به گویش کاتبان آن. بدین گونه تقریباً ناممکن است تعیین کرد کدام یک از دگرگونی های آوایی که در متون کنونی دیده می شود مربوط به زبان اصلی بوده است.

ویژگی های مربوط به ویرایش متن شامل این موارد می شود: جداسازی جزء های واژگان مرکب با تکرار پیشوند های فعلی در گاهان، کاربرد 0- پایانی برای جزء نخست واژگان مرکب (نک. درس ۲۰)، بازگرداندن شکل های غیرجوش خورده در فرایند جوش خوردگی (نک. درس ۶)، نوشتن دویاره ی همخوان ها *gaṭ.tōi* بجای **gatōi*، *aēšəm.mahiiā* بجای **aēšəmahiiā* و جدا کردن پایانه های صرفی (اوستای کهن *gēuš.āiš*، *drəguuō.dəbīš*، *gūšō.dūm*، اوستای نو *uziiō.rəṇtəm* بجای **uziiar*). برخی از این ویژگی ها شاید حاصل شیوه های حفظ متون باشد و برخی دیگر مربوط به سبک نوشتاری کاتبان.

برخی ویژگی های صرف و نحو در اوستای نو شاید به سبب بازسازی نادرست کوتاه نوشت ها (سنج. تکرار $y = yazamaide$) پدید آمده باشد. محتمل ترین حالت های صرفی چنین اند: حالت اضافی یگانه ی

^۵ برای این مشکلات نک. Lord, 1960, pp. 124-138, 126-27; 1991, pp. 38-48.

zra^o vouru.ka^o احتمالاً برای (Yt.8.31 = Yt.5.4 = Y.65.4) zraiiā vouru.kašaiia و کاربرد شکل تماتیک حالت برایی بجای اضافی: ažiš dahākāi و جزآن.

باید در نظر داشت که متن تباہ شده لزوماً به معنای زبان تباہ شده نیست. زبان اوستایی نو احتمالاً در جایی از دوره ی پادشاهی ماد به زبانی مرده تبدیل شد یعنی هنگامی که این متون شکل نهایی خود را یافتند و به لحاظ زبانی دیگر از نسلی به دیگری تجدید نمی شدند. این متون برای مدت حداقل هزار سال پیش از نگارش آن به سنت شفاهی منتقل می شدند که آشکارا فرصت زیادی است برای دگرگونی آن بویژه توسط حافظانی که کمتر آموزش دیده بودند. در حقیقت نیز بیشترین تباہ شدگی ها مربوط به متونی ست که احتمالاً بیشتر خوانده می شدند.

این تباہ شدگی هم بر شکل های دستوری و هم بر خود متن تاثیر داشته است. شکل های دستوری به گونه ی قیاسی جعل می شدند، برای نمونه پایانه ی نهادی جمع غیرتماتیک -ō- اغلب با پایانه ی تماتیک -a- جایگزین می شود، فعل های غیرتماتیک تماتیک می شوند، آبلات حذف می شود. درحالی که این دگرگونی ها پدیده هایی مربوط به خود زبان نیستند بلکه به احتمال زیاد مربوط به شیوه ی خوانش متن هستند. اغلب کل گروه واژگانی (یعنی اسم به همراه صفت ها) از بافت متن اصلی خود برداشته و در بافت متن دیگری بدون سازگاری با آن گذاشته شده اند. کم نیستند نمونه هایی از گروه واژگان نهادی جمع در جایگاهی که باید حالت رایی بکار رود.

گویش های اوستایی نو؟

چندگانگی پدیده های مربوط به نظام آوایی و نظام واژه سازی اوستای نو به تفاوت های گویشی در آن نسبت داده می شود. بر این پایه شیندلر رفتار متغیر *-aṅh* (> هند و ایرانی *-ans*) پایانی را در ارتباط با همین گویش ها می دانست و هوفمان پدیده هایی مانند x^v < hu بجای -huu (H-F, §6.2) و VuV < VβV (H-F, §63cg) را به گویش آراخوزی [(رخجی)] نسبت می داد. جایگزینی ها میان VθV ~ VδV در -daθā ~ -daδā و جزآن، متناظر است با فارسی میانه ی مانوی -day ~ پارسی و فارسی نو -dah. تا زمانی که پژوهش کاملی درباره ی دستنوشته ها و شیوه ی نگارش هر کدام بصورت جداگانه انجام نشده باشد این گونه نظریه ها در حد فرضیه باقی خواهند ماند.

تاریخ زبان های ایرانی و کتاب اوستا

حدود ۳۰۰۰ پیش از م.	پیش هند و ایرانی ؟
۲۷۰۰ تا ۲۲۰۰	پیش ایرانی ؟
۲۲۰۰ تا ۱۷۰۰	پیش اوستایی (پایان تمدن دره ی سند حدود ۱۹۰۰ پیش از میلاد)
حدود ۲۱۰۰ تا ۱۷۵۰	مجموعه باستان شناسی بلخ و مرو [[تمدن آمودریا]]
۱۷۰۰ تا ۱۲۰۰	دوره ی اوستایی کهن
۱۲۰۰ تا ۹۰۰	دوره ی انتقال: شکل نهایی متون اوستای کهن
؟	ورود اقوام پارس و ماد به مرکز و شمال غربی ایران
۹۰۰ تا ۶۰۰	اوستایی نو (گستره جغرافیایی: از خوارزم تا سیستان/ دریاچه هیرمند).
۷۰۰ تا ۴۰۰	نخستین اشاره به نام پارس ها (قرن نهم) و مادها (قرن هشتم) در غرب ایران
حدود ۴۰۰ تا ۱۰۰	فارسی باستان (داریوش در بیستون، ۵۱۹-۵۲۰ پیش از میلاد)
۱۰۰ پیش از م. تا ۲۰۰ م.	دوره ی انتقال: پس فارسی باستان/ پیش فارسی میانه
۲۰۰ تا ۶۰۰/۵۰۰ م.	فارسی میانه ی پیشین
	فارسی میانه

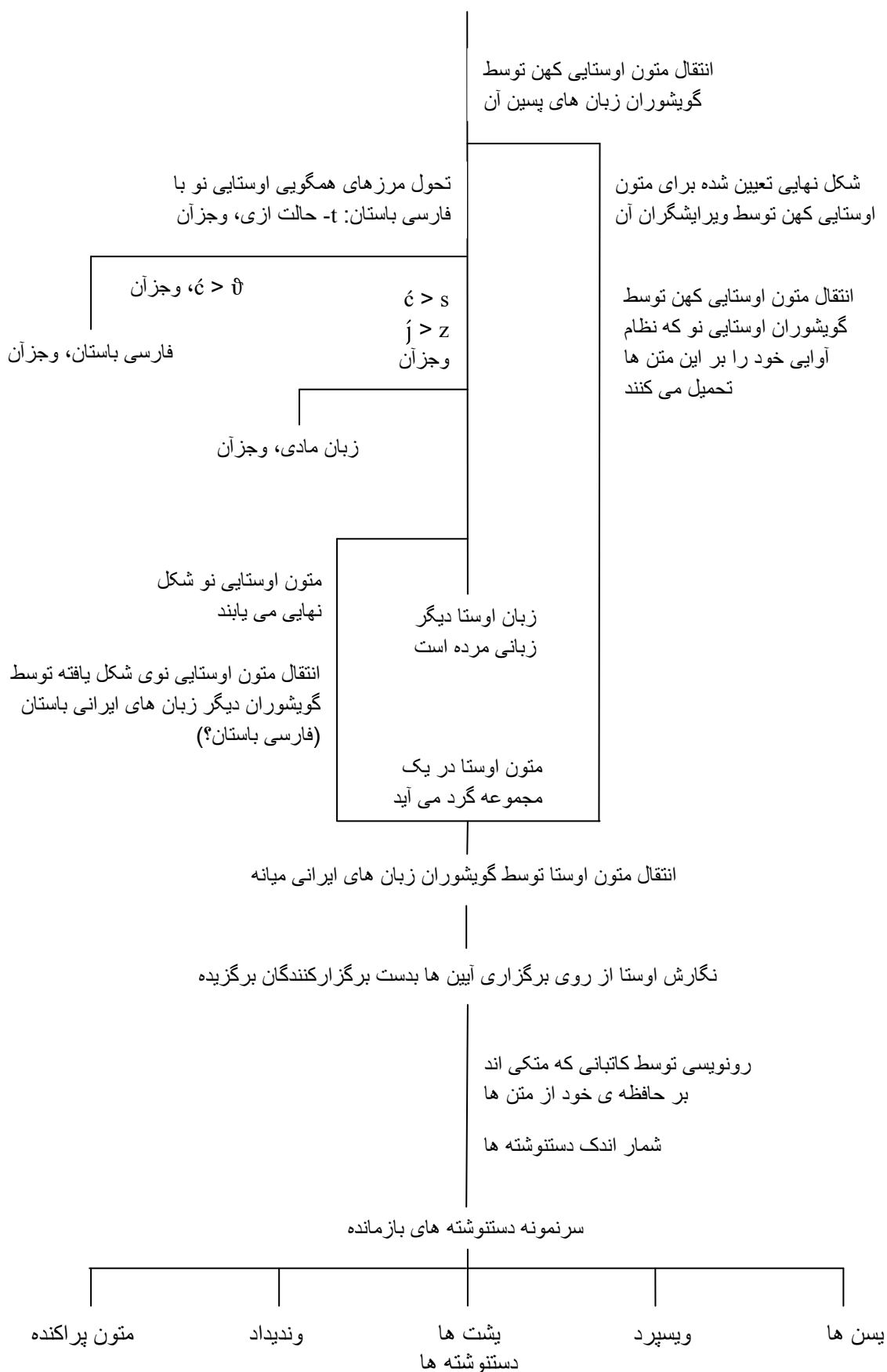
بر پایه ی پژوهش های هوفمان (1997)، کلنز^۱ (1998, p.513) و نگارنده می توان تاریخچه ی این متون را بصورت تقریبی چنین پنداشت:

- سرایش متونی که به پدید آمدن اوستای کهن منجر گردید، تغییرات پیوسته ی زبانی (بازسازی) در برگزاری آیین ها (نیمه ی هزاره ی دوم پیش از میلاد).
- سرایش متون اوستایی نو، تغییرات پیوسته ی زبانی آن (پایان هزاره ی دوم/ آغاز هزاره ی نخست پیش از میلاد).
- شکل نهایی متون اوستایی کهن به همراه دگرگونی های ویرایشی آن (آغاز دوره ی اوستایی نو؟).
- شکل نهایی متون اوستایی نو (نیمه ی اول هزاره ی نخست؟).
- تقدس یافتن متون برگزیده (دوره ی پادشاهی هخامنشی؟).
- انتقال شفاهی همه ی متون شکل گرفته به همراه بدعت های زبانی و دگرگونی های پدید آمده توسط حافظان متن (تا حدود ۵۰۰ میلادی)، برخی تلاش ها برای گردآوری متون پراکنده (؟).
- ساخت الفبایی دقیق برای نگارش متن های شناخته شده ی برگزیده بر پایه ی ارزشمندی آنها.
- انتقال نوشتاری متنی که از سنت شفاهی می آمد؟؛ رونویسی از روی دستنوشته ها به تباهی متن کمک می کند.
- پیروزی اعراب سبب زوال دین و متن آن می شود؛ حدود سال ۱۰۰۰ میلادی تنها یک رونوشت از هر بخش اوستا باز می ماند؛ همه ی دستنوشته های کنونی از آن رونوشت می آیند.

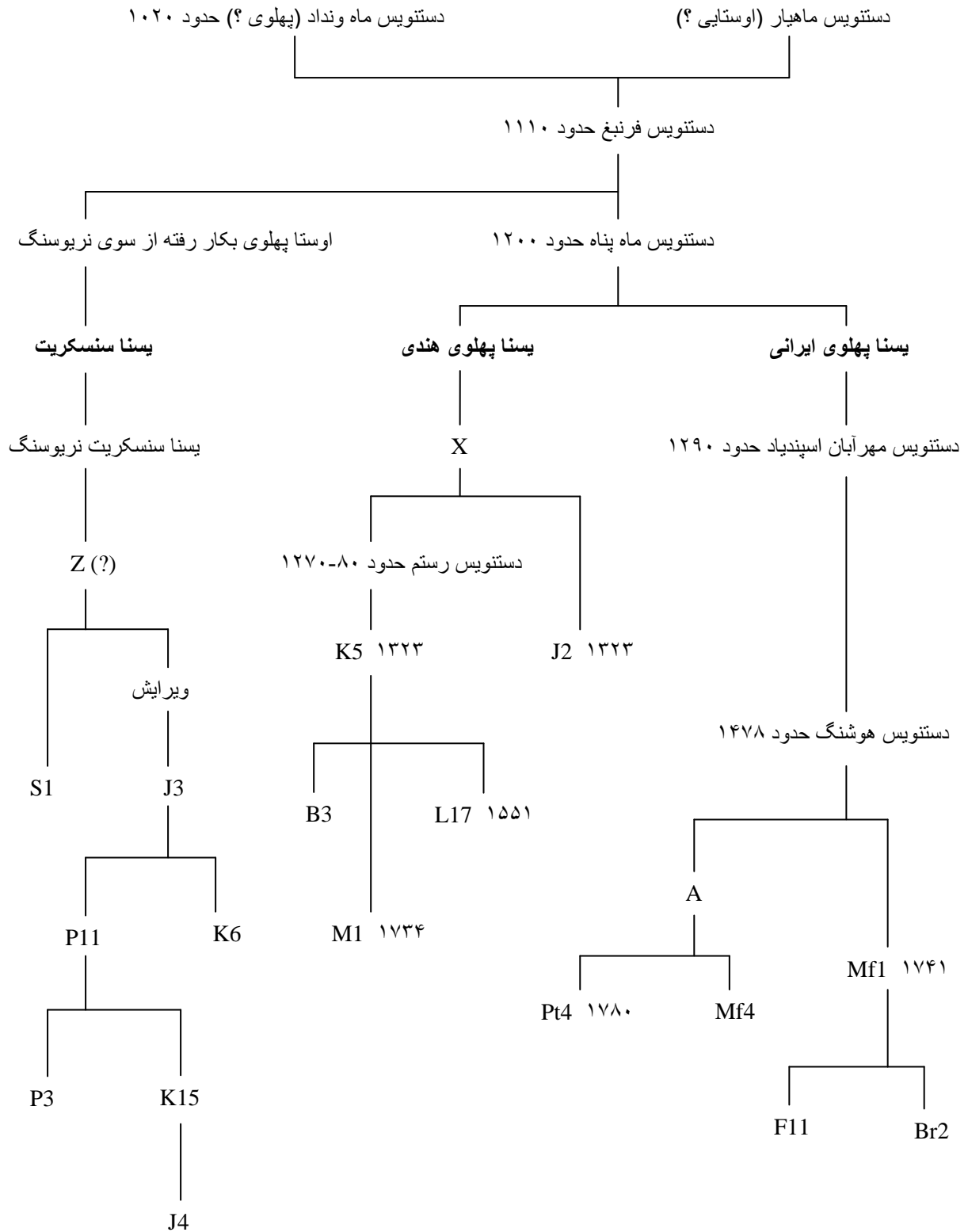
^۱ کلنز این تاریخ ها را چند قرن عقب می برد و جزئیات بیشتری به آن می افزاید.

مراحل انتقال متون و زبان های اوستایی

پیش اوستایی کهن

یسنا بازند پهلوی

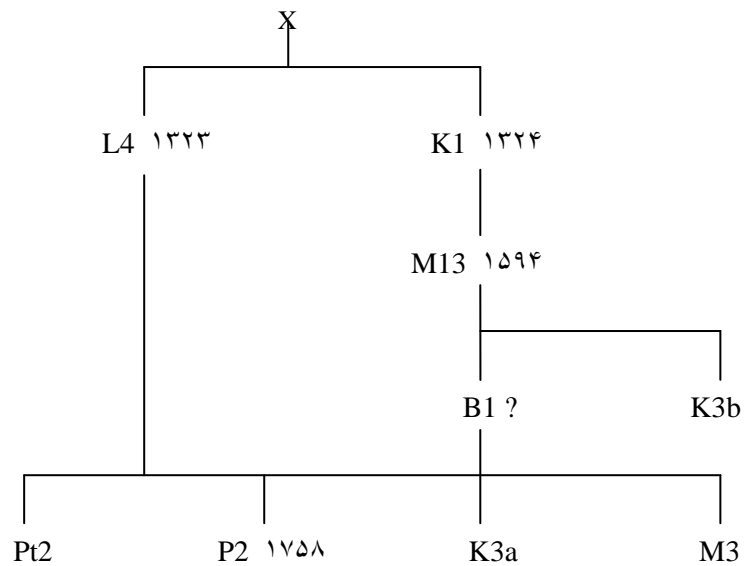
یسناساده

گروه آ		گروه ب	
C1	پیش از ۱۷۰۰	H1	قدیمی، صحیح، بهترین نسخه
K11	۱۶۴۷	J6	حدود ۱۶۰۰
Lb2	۱۶۶۰	J7	نه خیلی قدیمی
		Jm1	بد خط
		L13	خوش خط
		O1	۱۷۳۵
		P6	نسبتاً قدیمی اما بی ارزش
B3	قدیمی اما ضعیف، بی ارزش		
L20	جدید		

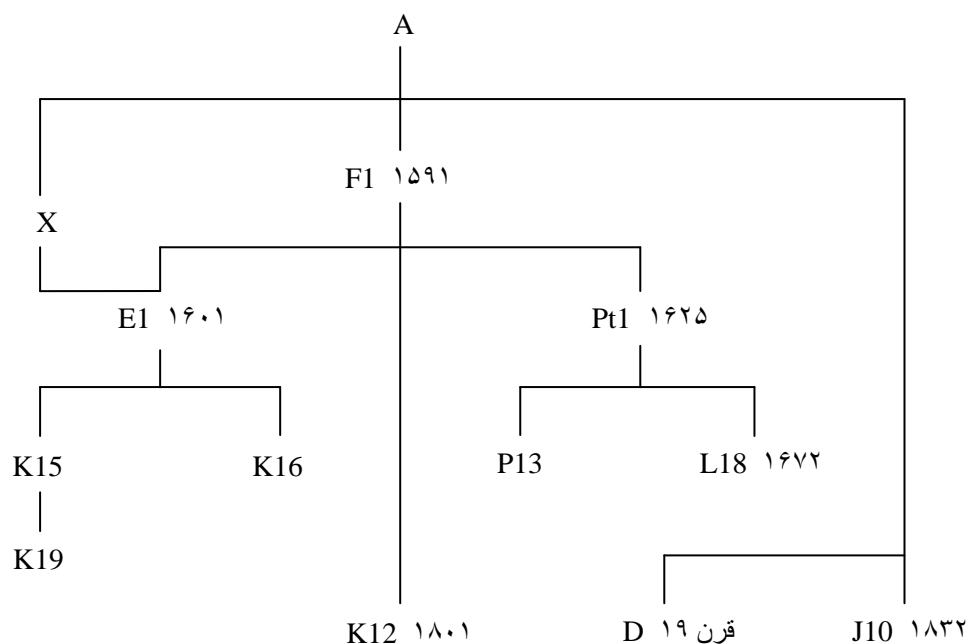
خرده اوستا

فارسی	هندی		BhXA
F2	SXA		
K36	Jm4	۱۳۵۲	L9
K38	J9	۱۴۰۰+	Mb2
Mf3	H2	۱۴۱۵	
K18a	Lb1	۱۶۷۲	
k37	Lb2	۱۶۶۰	
	Mb1	۱۶۸۹	
	O3	۱۶۴۶	
Pd	L11	۱۷۲۳	

وندیداد با زند پهلوی

یشت ها

متون اوستا

محتوای اوستا

بنا بر سنت زرتشتی اوستا در دوره ی پادشاهی خسرو [انوشیروان] (۵۳۱ تا ۵۷۹) به ۲۱ کتاب یا نسک تقسیم می شد. درون مایه ی هر نسک در کتاب پهلوی دینکرد مربوط به قرن نهم آورده شده است. از این کتاب چنین پیداست که تنها یکی از نسک ها یعنی وندیداد بشکل کامل در دست است؛ اما از دیگر نسک ها اکنون تنها بخشی کمتر یا بیشتر باقی مانده است. دلیل نابودی بخش بزرگی از اوستای دوره ی ساسانی تا قرن نهم باید مربوط باشد به دشواری هایی که پس از پیروزی اعراب بر ایران جمعیت های زرتشتی را گرفتار کرد.

به شیوه ی سنتی اوستا به بخش های زیر تقسیم می شود:

یسن ها (Yasna)

مجموعه ای است از متن های نیایشی که در زمان برگزاری آیین یزش سروده می شد. برخی از یسن ها چنین اند:

هوم یشت (Y.9-11) نیایش هوم؛

فرورانه (frauarāne)، خستویی به باور زرتشتی (Y.12)؛

بغان یشت ، تفسیری بر نیایش های ورجاوند (Y.22-26)؛

سه نیایش ورجاوند (Y.27): (Yeñhe hātām, Aṣəm vohū, Yaθā ahū vairiō (Ahunwar)

گاهان (Y.28-34, 43-51, 53): سروده های منسوب به زرتشت به زبان اوستایی کهن؛

هفت هات (haptañhāiti) (Y.35-41): سروده هایی به زبان اوستایی کهن به نثری موزون؛

سروش یشت (Y.57)، نیایش به نام سروش، ایزد فرمانبری و داور روز پسین؛

آب زوهر (Y.63-72) Āb zōhr

ویسپرد (Vr.) Vispered: مجموعه ای است از متون آیینی و بیشتر نیایشی؛

یشت (Yt.) Yašt: مجموعه سرود هایی در ستایش ایزدان:

یشت ۱ تا ۴ در ستایش اهوره مزدا و امشاسپندان؛

یشت ۵ در ستایش اردویسور اناهیتا، رودی مینوی و ایزدبانوی آبها؛

یشت ۶ در ستایش خورشید؛

یشت ۷ در ستایش ماه؛

یشت ۸ در ستایش تیشتر، نام ستاره ای (شعراى یمانی) و ایزد باران؛

یشت ۹ گوش یشت، در ستایش درواسپ؛

یشت ۱۰ در ستایش مهر، ایزد پیمان و بامداد و جزآن؛

یشت ۱۱ در ستایش سروش؛

یشت ۱۲ در ستایش رشن، داور روز پسین؛

یشت ۱۳ در ستایش فروشی ها، مینویان و جنگجویان پشتیبان، شاید باور شخصیت یافته (سنج. frauuarāne)؛

یشت ۱۴ در ستایش بهرام (vərəθraγna)، ایزد پیروزی که به ده پیکر پدیدار می شود؛

یشت ۱۵ بنا بر عنوان آن در ستایش ایزد رام اما درباره ی ایزد ویو، شخصیت یافتگی فضای میان آسمان و زمین، آنکه دو سو دارد نیک و بد؛

یشت ۱۶ دین یشت، در ستایش چیستا؛

یشت ۱۷ در ستایش اشی، ایزدبانوی بخت نیک و پشتیبان خانواده؛

یشت ۱۸ اشتاد یشت؛

یشت ۱۹ بنا بر عنوان آن در ستایش ایزد زمین اما درباره ی فر کیانی؛

یشت ۲۰ در ستایش هوم؛

یشت ۲۱ در ستایش ستاره ی ونند.

خورده اوستا (XA) Xorda Avesta: مجموعه ای از سرودها و دیگر متون آیینی، بخش هایی از آن چنین است:

نیایشن (Ny.) Nyāyišn: خورشید نیایش، مهر نیایش، ماه نیایش، اردویسور اناهیتا (آبها) نیایش، آتش بهرام نیایش.

سی روزه (S.) Sīrōza، ستایش ایزدان سی روز ماه.

آفرینگان (Ā) Āfrīnagān، نیایش های گوناگون.

وندیداد (V.) Videvdat و یا Vendidad به معنای "داد دور راندن دیوان": بیشتر مجموعه ی متون مربوط به آیین های پاک گردانی، اما همچنین دارای مطالب اسطوره ای:

فرگرد نخست: چگونه اهوره مزدا سرزمین های ایرانی را می آفریند و اهریمن به دشمنی هر سرزمین را تباه می کند.

فرگرد دوم: داستان جم، نخستین پادشاه، که به هنگام آمدن زمستان پناهگاهی برای مردمان می سازد.

فرگرد نوزدهم: گزارش ستیز زرتشت و اهریمن.

هادخت نسک (HN.) Hādōxt nask: متنی درباره ی سرنوشت روان پس از مرگ.

ائوگمدیچه (Aog.) Aogəmadaēca: متنی فرجام شناسانه.

نیرنگستان و هیربدستان (N.) Ēhrbedestān and Nīrangestān: گزارش قوانین و تکالیف دینی.

پرسشنیها (P.) Pursišnihā: گزیده ای از پرسش و پاسخ درباره ی مسائل دینی.

سه مورد زیر با آنکه پسین تراند اما برخی فرازها دارند که در جاهای دیگر دیده نمی شوند:

آفرین زرتشت Āfrīn-e payγambar zardošt: اندرز زردشت به ویشتاسب.

ویشتاسب یشت Vištāsp yašt: سخن ویشتاسب با زرتشت.

ویثا نسک Vaēθā nask.

همچنین شمار قابل توجه ای پاره از متون اوستایی بازمانده و نابود شده در ترجمه های پهلوی از متون اوستایی و در کتاب های پهلوی بازگو شده است. یکی از برجسته ترین آنها فرهنگ اویمیم (FO.) Frahang ī ōim ēk نام دارد که فرهنگ واژگان و عبارات اوستایی است به همراه ترجمه ی پهلوی آن. این فرهنگ از این رو چنین نامیده می شود که درآمد آغازین آن واژه ی اوستایی ōim = پهلوی ēk است.

اصطلاحات بنیادین دین زرتشتی

آنگونه که در اوستای نو دیده می شود در دین زرتشتی (مزدابپرستی) هستی میدان نیردی همیشگی است میان خوبی و بدی، اشه (بسامانی) و دروج (آشفتگی)، زندگی و مرگ، روشنایی و تاریکی. هستی همچنین به دو جهان بخش می شود: جهان مینوی (mainiiauu) یا جهان ایزدان و جهان گیتیانه یا جهان زندگان (gaēvīia) که جهان مردمان و دیگر جانداران (gaēvā) است.

جهان اشه را اهوره مزدا خدای دانا، در آغاز زمان (کرانمند) آفریده است (-dā). بنمایه ی این جهان سامان مندی (اشه) است که در روشنی، آسمان روز و خورشید نمایان می شود. اشه بنیاد گیتی و جهان مینوی است. اشه نخست گماشته بر فرایند جهان هستی است و پس از آن گماشته بر کردار مردمان، چه در زندگی روزانه و چه در آیین های دینی. همه ی باشندگان هستی بویژه مردمانی که از اشه پیروی کنند اشون (ašauuan) " پیرو و پشتیبان اشه" نامیده می شوند.

چون اهوره مزدا و امشاسپندان بر بنیاد اشه بر جهان شهریاری می کنند جهان از زندگی و فرزندگی پرمی شود. اصطلاح بیانگر این معنا از ریشه ی span "سرشار از نیروی زندگی" می آید. ایزدان نیک در جهان مینوی و در جایگاه نخست اهوره مزدا، همگی سپنتا (spənta) "جان افزاینده" هستند یعنی سرپرست بازسازی جهان اند بگونه ی ناب خود، آنگونه که در آغاز آفرینش بود. این اصطلاح گاه به معنای "سودمند" و یا "مقدس" گرفته می شود اما معنای دوم دقیق نیست و باید از کاربرد آن پرهیز کرد. مردمان با کردارها و آیین هایشان در بازسازی جهان اشه انبازند. در پایان واپسین نبرد سوشیانت (saōšiant) ها خواهند آمد و با پیروزی بر نیروهای اهریمن هستی را تازه (fraša) می گردانند یعنی آن را چون روزگار آغازینش سرشار و شاداب می کنند. از این رویداد با نام فرشکرد (frašō.kərəiti) یاد می شود.

میان باشندگان جهان مینوی و گیتی پیوندی است که برپایه ی آن همه دارای الگو یا سرنمونه ای در جهان مینوی اند به نام ردان، گروهی که یادآور ایده (مثل) ی افلاطونی هستند. تقسیم بندی های زمانی سال که پیوسته تکرار می گردند همه الگوهای ثابت خود را در جهان مینوی دارند که روی هم سی و سه رد می شوند.

بجز اهوره مزدا برخی دیگر از باشندگان مینوی نیز با نام امشاسپند aməša spənta "جان افزاینندگان جاودانه" خوانده می شوند، که تعداد آنها یا بی شمار است یا شش (هفت). همه ی باشندگان جهان مینوی ایزد yazata "شایسته ی یزش" اند.^۷

در زیر نام برجسته ترین ایزدان آورده می شود:

اردویسور اناهیتا arəduuī surā anāhita "بلند پایه ی توانای نیالوده"، نام رودی مینوی.

اشی aši ایزد بانوی پاداش.

آذر ātar پسر اهوره مزدا.

مهر miθra ایزدی در پیوند با خورشید، خداوند پیمان؛ دشمن نیرو های تاریکی؛ نگهبان راه برآمدن خورشید.

سروش sraoša ایزد شدگی "آمادگی شنیدن" - فرمان ایزدان؛ خداوند "پاداش بخش" (ašīia) به روان مردگان؛ همیستار "خشم" (aēsma).

رشن rašnu ایزد راستی و کردار درست، داور روز پسین که کردار مردگان را به ترازو می سنجد.

تیشتر tištriia ستاره ی کلب اکبر، شعرای یمانی، ایزد فصل بارانی.

^۷ واژه ی یزش (ستایش) اصطلاحی است برای بیان پیشکش آیینی به ایزدان و دیگر باشندگان جهان مینوی و نه لزوماً با معنای ضمنی قربانی کردن، برای نمونه نک. Heninger, 1987, pp. 544-45. فعل -yaza معنای پرستش ایزدان دارد، به معنای فراهم آوردن چیزها بگونه ی آیینی و پیشکش این فرآورده ی آیینی به ایزدان.

ویو vaiiu نام ایزد فضای اندرمیان که روان و دئای مردگان باید از آن بگذرند.

بهرام vərəθraγna ایزد پدافند در برابر دشمنان اشته و خداوند پیروزی.

هفت امشاسپند اهوره مزداست با:

بهمن vohu manō اندیشه ی نیک (= ایزدان و مردمان و بویژه سراینده یزشگر، همیستار اندیشه ی بد). او همچنین خداوند بر جانوران است.

اردیبهشت aša vahišta بهترین اشته (سامان هستی، همیستار دروج). او همچنین خداوند بر خورشید، آتش آسمان، است که نماد او به شمار می آید.

شهریور xšaθra vairiia شهریاری برگزیده، نماد فرمانروایی اهوره مزدا (پدید آمده همچون پاداش یزشی سزاوار)، توانایی او به چیرگی بر دروندان. او همچنین خداوند بر فلزات است.

سپندارمذ spəntā ārmaiti فروتنی جان بخشنده؛ دختر و همسر اهوره مزدا، ایزدبانوی زمین، همچنین شخصیت یافتگی جفت خواهی و فرزند خواهی و فداکاری، و نیز بردبار در نگه داری همه چیز بر خود.

خرداد hauruuatāt رسایی (اصل دوری از آلودگی، بیماری و جزآن). او همچنین خداوند بر آبها است.

مرداد amərətātā جاودانگی، بی مرگی (اصل دوری از مرگ نابهنگام). او همچنین خداوند بر گیاهان است.

همیستار اهوره مزدا، انگره "تاریک"؟ مینو anra maniiu (اهریمن) است که آفریدگان و پیروان اش درباره ی اهوره مزدا و جهان اشته ی او دروغ می گویند. از این رو آنها را دروند druuant "از آن دروج" می نامند. بنیاد جهان انگره مینو دروج druj است. هنگامی که اهوره مزدا جهان اشته را به روشنی و پاکی آفرید انگره مینو به ستیز آن را با همه چیزهای اهریمنی، تاریکی، مرگ، بیماری و جزآن آلود.

یاران انگره مینو دیوها daēuua (هندی باستان deva "خدا(ی نیک)") خدایان کهن (هند و ایرانی) اند.

از دیگر یاران او:

خشم aēšma همیستار سروش. خشم شاید شخصیت یافتگی تاریکی شبانه و آسمان شب باشد و "گرز خونین" او نشان از غروب دارد آن هنگام که خورشید گویی در خون فرو می رود.

نسو nasao ماده دیو مردار، بزرگترین آلاینده ی جهان اهوره مزدا.

بوشاسب bušiiāstā ماده دیو تنبلی، با انگشتانی بلند، او که می گوید "روز دیگری هم باشد".

نیروهای آفریننده در هستی چه از آن ایزدان و چه مردمان، نیروهای ندیدنی (کنشگر)، الهام (شاعرانه)، بویژه نیروی اشته و دروج، مینو maniiu نام دارد. نیروی پشتیبان اشته، بویژه آن چه از آن اهوره مزداست سپند مینو spənta maniiu "نیروی جان افزاینده" خوانده می شود، مفهومی که در اوستای نو خود ایزدی مستقل شده است در پیوند نزدیک با اهوره مزدا. نیروی (نه-آفریننده ی دروج، نیروی ویرانگر (anra maniiu) است که نام جوهر بدی (اهریمن) می شود. آنها که در هستی این نیرو (maniiu) را در اختیار دارند، جهان مینوی (maniiu) را شکل می دهند.

هم اهوره مزدا و هم اهریمن در میان مردمان پارانی دارند. برجسته ترین یار اهوره مزدا، نخستین "ستاینده ی اشه" و ستاینده ی اهوره مزدا که دیوان را شایسته ی یزش ندانست زرتشت، نخستین سراینده یزشگر است. دیگر سراینده- یزشگر ها برای برگزاری درست آیین ها باید از زرتشت پیروی کنند.

انگیزه ی برگزاری آیین یزش آنگونه که در یسن ها بازتاب دارد بازسازی اهو *ahu*، جهان هستی، پس از دوره های تاریکی، سترونی و مرگ (شب، زمستان) است. در هنگام برگزاری آیین، یزشگر نمونه ی کوچکی از هستی را بدان گونه که اهوره مزدا برای نخستین بار سامان داده بود فراهم می آورد: نخستین اهو. این گونه ردان یا سرنمونه های همه چیزهای میانجی در [برپایی] نخستین اهو فرا خوانده می شوند. یزش هوم گویا برای پدیدار شدن زرتشت در شخصیت یزشگر کنونی انجام می شود. چون همه ی اینها کرده شد، یزشگر گاهان می خواند آنگونه که زرتشت نخستین بار در جهان هستی گاهان سرود برای فروگفتن بدی و دورراندن آن. سروش ایزد "آماده ی شنیدن" ستوده می شود تا نیرومند گردد در نبرد با نیروهای تاریکی که به پیکر خشم درآمده اند. آبهای آسمانی فراخوانده می شوند همچون آبهایی تازه برای آن هستی آماده ی زادن، و خورشید در آستانه ی برآمدن از جهان دریاها فرا خوانده می شود همچون نماد اشه ی اهوره مزدا.

درس اول

الفبای زبان اوستایی

الفبای زبان اوستایی در قرن پنجم میلادی ساخته شده است. این الفبا الفبایی آوانگار است، بدین معنا که هر آوا با یک نشان معرفی می شود. درباره ی این الفبا دو نکته را باید به یاد داشت:

۱ این الفبا آواهای سنت شفاهی روزگار خویش را بازتاب می دهد نه آواهای نخستین زبان اوستایی کهن و نو را و نمی دانیم تلفظ ها چه اندازه در برگزاری شفاهی آیین ها دگرگون شده است.

۲ الفبای اوستایی و پهلوی تنها از قرن سیزدهم میلادی برای ما شناخته شده اند و نمی دانیم شکل دقیق این الفبا در روزگار ساخت اش چگونه بوده است.

این الفبا بر الفبای پهلوی (کتابی) زمانه ی خود بنیاد دارد که خود این الفبا از خط آرامی برگرفته شده است. خط اوستا همچون پهلوی از راست به چپ نوشته می شود.

𐬀	𐬁	𐬂	𐬃	𐬄	𐬅	𐬆	𐬇	𐬈	𐬉
ō	o	ē	e	ū	u	ī	i	ā	a
				𐬌	𐬍	𐬎	𐬏	𐬐	𐬑
				ǎ	â	â(*ə)	ɑ	ē	ə
	𐬒	𐬓			𐬔		𐬕	𐬖	𐬗
	m̥	m			f		β	b	p
	𐬘	𐬙	𐬚	𐬛	𐬜	𐬝	𐬞	𐬟	𐬠
	n̥	n	n̥	t̥	t̥	δ ₂	δ	d	t
		𐬡			𐬢	𐬣	𐬤	𐬥	𐬦
		ŋ			x	γ	ǰ	g	k
		𐬨						𐬩	𐬪
		ń						j	c
		𐬬			𐬭		𐬮	𐬯	𐬰
		ŋ̊			x̊		ii	Y	y
		𐬲			𐬳		𐬴		𐬵
		ŋ ^v			x ^v		uu		v
	𐬷	𐬸	𐬹	𐬺	𐬻	𐬼	𐬽	𐬾	𐬿
	h	ž	z	š	š	š	s		r

معمولا بجای (ə) (â) ، δ₂ ، g̊ ، t₂ به ترتیب a ، δ ، g ، t نوشته می شود.

درس اول

v Y y تنها در آغاز واژه نوشته می شوند مگر در دستنوشته های پسین تر. <ii> و <uu> در جایگاه غیر آغازی واژه بکار می رود. همچنین ii و uu پیش از واکه برای نمایش [i,ii] و [u,uu] نوشته می شود:

yāna- /iāna/ , xšaiiat / xšaiat/ , mašiiō /mašiiō/

vohu /vohu/ , yauuat /yauat/ , druuō /druuō/

- ii و uu کمتر در آغاز واژه دیده می شوند: *uβa > [uua] uua , iieiien¹

تا این اواخر ii و uu در همه نقش‌هایشان بگونه ی y و v حرف نویسی می شدند و هیچ تفاوتی میان آنها با y/Y و v آغازی وجود نداشت (Bartholomae, *Air. Wb.*) و هنگامی که ii و uu در آغاز واژه می آمد بگونه ی -y و -va حرف نویسی می شد (Bartholomae, *Air. Wb.*, cols. 147, 399).

همچنین بارتلومه در حرف نویسی بجای <β> از w استفاده می کرد.²

- t بجای t در پایان واژه و پیش از همخوانهای انسدادی (tb, tk) می آید:

āat, tkaēša-, tbaēšah-

سرهم نویسی

در دستنوشته ها توالی حروفی معین متصل نوشته می شود. برخی نمونه های پرکاربرد چنین اند:

sd + s = ss	sd + s = ss	sd + s = ss	sd + s = ss
sd + s + s = sss	sd + s + s = sss	sd + s + s = sss	sd + s + s = sss
sd + s = ss	sd + s = ss	sd + s = ss	sd + s = ss

تکیه

در مورد تکیه در اوستا چیزی قطعی نمی دانیم. از جنبه ی کاربردی می توان برای آن قواعد تکیه در زبان لاتین یا سنسکریت را بکار برد. این قواعد چنین اند:

۱ تکیه بر هجای دوم پایانی (هجای ما قبل آخر) واژه است اگر آن هجا "سنگین" و یا واژه دو هجایی باشد، مانند:

āpō, āpō, mazištō

۲ تکیه بر هجای سوم پایانی است اگر هجای دوم پایانی "سبک" باشد، مانند:

vāēnahi, barāmahi

۳ تکیه بر هجای چهارم پایانی است اگر هر دو هجای دوم و سوم پایانی سبک باشد، اما تکیه ثانوی بر هجای دوم پایانی واژه قرار می گیرد، مانند:

¹ وجه التزامی از ستاک کامل -iiāii- > √i (= سنسکریت -iyāy-).

² در تلفظ باواریایی بارتلومه w همخوانی دو لبی شبیه به [β] بود و نمی توانست برای همخوان لبی-دندانی v بکار رود.

این احتمال هم وجود دارد که تکیه برخی از واژگان بر هجای پایانی باشد (به مانند هندی باستان) : āpō ، اما apó .

o- پایانی هجا محسوب نمی شود. واکه های با توالی ai, ei, au واکه های کوتاه به شمار می آیند (aⁱ, eⁱ, a^u, o^u).
جفت ii و uu یا یک همخوان (i̇ , u̇) و یا واکه + همخوان (ii̇ , uu̇) به شمار می آید.

نقطه گذاری

در دستنوشته های اوستا، هر واژه با نقطه (.) از دیگری جدا می شود. جمله معمولا با سه نقطه ی مثلث شکل (.) یا با نشانه های تزیینی دیگر نشان داده می شود.

تلفظ

در زیر راهنمای تلفظ نشانه های اوستایی آورده شده است.

۱. واکه

واکه های اوستا باید واضح تلفظ شوند.

نشانه ها	نمونه ها	تلفظ تقریبی
a	apō	ابر
ā	āpō	آب
aē	baēuuar	اسپانیایی <i>baile</i> ، انگلیسی <i>bite</i> ، آلمانی <i>kein</i>
ao	gaoš	اسپانیایی <i>causa</i> ، انگلیسی <i>cow</i> ، آلمانی <i>Haus</i>
i	pita	تیز، انگلیسی <i>feet</i> ، آلمانی <i>bitte</i>
ii	maiiia	یسنا
ī	vīspa	انگلیسی <i>feed</i> ، آلمانی <i>Lies</i>
u	uγra	گوش، انگلیسی <i>foot</i> ، آلمانی <i>Lust</i>
uu	tuua	وندا
ū	sūra	انگلیسی <i>move</i> ، آلمانی <i>busen</i>
e	ziieni	کسره در زشت، انگلیسی <i>bed</i> ، آلمانی <i>Bett</i>
ē	تنها در aē و واژگان تک هجایی	آلمانی <i>See</i>
o	vohu	ضمه در پُر
ō	apō	انگلیسی تقریبا <i>bores</i> ، <i>so</i>
ə	kərəta	انگلیسی <i>hurt</i> ، آلمانی <i>könnt</i> ، فرانسه <i>peut-être</i>
ē	spēništa	انگلیسی <i>heard</i> ، آلمانی <i>schön</i> ، فرانسه <i>émeute</i>
ą	mašiiąsca	فرانسه <i>chance</i>

درس اول

فرانسه <i>un</i> یا <i>lundi</i>	barəsmə	ə
انگلیسی <i>hawk</i> یا <i>bawdy</i>	mɑŋhō	ɑ

۲. همخوان ها

نشان های p, b, f, m, t, d, n, k, c, g(ğ), γ, j, y(Y), v, s, z, ž, h, x, š, r در فارسی نو (پ، ب، ف، م، ت، د، ن، ک، چ، گ، ق، ج، ی، و، س، ز، ژ، ه، خ، ش، ر) تلفظ می شود. دیگر نشان ها:

تلفظ تقریبی	نمونه ها	نشانه ها
اسپانیایی <i>recibir</i>	aiβi	β
m پیش دمشی شده (سنج. صوت hum)	amāi	m̄
اسپانیایی <i>lado</i> ، انگلیسی <i>father</i>	bāδa	δ, δ2
اسپانیایی <i>bath</i> ، <i>hacer</i>	paθa	θ
تقریباً انگلیسی آمریکایی <i>better</i>	maɰ	t̄, t2
n = پیش از t, d؛ η = پیش از k, j؛ m = پیش از p, b		ŋ
آلمانی <i>ich</i> ، چینی <i>xi</i> ، ژاپنی <i>hi</i>	daχiiunəm	χ
x + w =	x ^v atō	x ^v
انگلیسی <i>sing</i>	raŋha	ŋ
در $\eta + h + y \approx \eta^h$ سنج. انگلیسی <i>wrong hue</i>		η ^h
در $\eta + h + w \approx \eta^v h$ سنج. انگلیسی <i>long while</i>		η ^v
اسپانیایی <i>año</i>	añō	ñ
انگلیسی <i>cach</i>	aʃa	ʃ
انگلیسی <i>wach your face</i>	aʃiiō	ʃ̄

درس دوم

نظام آوایی زبان اوستایی نو

در برخورد با زبان اوستا آنچه به چشم می آید ظاهر آشفته ی نظام خط آن برخلاف هندی باستان (سنسکریت) است. برای زمانی طولانی گمان می رفت که کاتبان دستنوشته های اوستا را تباه کرده اند. از این رو پژوهشگران تلاش می کردند این دستنوشته ها را تصحیح و "قانونمند" کنند تا به نسخه ی نخستین اوستا دست یابند. اما آنها هرگز این ادعای خود را با بررسی جزییات نظام خط و ویژگی های آن ثابت نکرده بودند. نخستین کسی که تحلیل واجی کاملی از اوستا ارائه داد، گئورگ مورگنشتیرنه^۱ بود. او در مقاله ای به سال ۱۹۴۲ در زمان جنگ جهانی دوم نشان داد که الفبای اوستایی نظام آوایی با سازگاری درونی دارد و بسیار به زبان و گویش مردمان کنونی ایران نزدیک است و اکثر خطاهای ظاهری نظام خط آن که تا آن زمان خطای نوشتاری می پنداشتند، بر پایه ی نظام آوایی زبان[های] اوستا توضیح دادنی است.

باید به یاد داشت که دستنوشته های موجود اوستا لزوما در همه جزییات نظام زبانی نخستین خود را نشان نمی دهد. در طول قرنهای این دستنوشته ها را ویرایشگرانی (diascevaists) گردآوردند و کاتبانی رونویسی کردند که گویش و زبانی داشتند با نظام آوایی اساسا تفاوت با آن زبان اوستایی نخستین. بدین گونه از سویی به متن های اوستای کهن عناصری راه یافت که آشکارا و امدار اوستای نو بود و از سوی دیگر اوستای نو نیز به پیروی از اوستای کهن عناصری را برای خود جعل کرد و همچنین تحت تاثیر زبان ایرانی تحول یافته در دوره های پسین قرار گرفت که احتمالا این مورد را کاتبان به دستنوشته ها افزودند.

نمی توان دانست که از دگرگونی های آوایی که در دستنوشته ها دیده می شود کدام متعلق به زبان اصلی بوده و کدام در دوره های پسین یعنی در فاصله ی زمانی هزار تا هزار و پانصد سال سنت شفاهی و مکتوب متن ها، به آن افزوده شده است. یک راه شناخت دگرگونی های آوایی نخستین، سنجش نظام آوایی زبان اوستا با هندی باستان است.

از آنجا که بیشتر دستنوشته های بازمانده ی کنونی احتمالا در جنوب غربی ایران گرد آمده اند، می توان آن دگرگونی هایی آوایی را مربوط به دوره های نخستین دانست که با دیگر زبان های ایرانی شرقی سازگاری دارد اما با زبان های ایرانی غربی ناسازگار است.

برای نمونه یکی از دگرگونی های آوایی زبان های شرقی، کوتاه شدن واکه ی *ī* و حذف آن در واژه ی *juua-* "زیستن" است، مانند *žw-* (سغدی)، *juva-* (ختی)، *žw-* (پشتو)، در برابر هندی باستان *-jīva*؛ و نیز واژه ی *-cuaṇt-* "چه اندازه" که در هندی باستان به شکل *kīvant-* است.

اما کامی شدگی و لبی شدگی واکه ها که ویژگی آشکار دستنوشته ها است، در زبان های ایرانی غربی نیز دیده می شوند و تنها به زمینه ی شرقی متن تعلق ندارند.

واج شناسی

واج کوچکترین واحد آوایی یک زبان است که تمایز معنایی ایجاد می کند. واجها معمولا با "زوج کمینه" نشان داده می شوند، برای نمونه دو واژه ی باد ~ ماد یک زوج کمینه اند و واجهای /ب/ و /م/ را در زبان فارسی متمایز می کنند. واجها با نوشتن میان / / معرفی می شوند.

واج "صدا" نیست، صدا به مفهوم آنچه کسی در گفتار تولید می کند و ما می شنویم بلکه مفهوم برساخته ی زبان شناختی است برای پیوند تئوریک میان صدای شنیداری (نمود فیزیکی گفتار) و معنا (نمود روانشناسی گفتار). برای نمایش صدای واقعی یا "ادراک آوایی" یک واج نماد [] بکار می رود، مانند [p] ، [b] ، [z]. صدای واقعی را "آوا" نیز می نامند.

واجها بر پایه ی "ویژگی ممیز" شان بیان می شوند. ویژگی ممیز نشان می دهد که چگونه یک صدا در دهان تولید می شود و به میانجی کدام بخش های دهان آن صدا پدید می آید، برای نمونه:

/b/ انسدادی، لبی، واکدار ~ /p/ انسدادی، لبی، بیواک ~ /m/ خیشومی، لبی.

/x/ سایشی، نرمکامی، بیواک ~ /ç/ سایشی، نرمکامی، واکدار.

/s/ صفیری، لثوی-دندانی، بیواک ~ /z/ صفیری، لثوی-دندانی، واکدار.

/š/ صفیری، لثوی-کامی، بیواک ~ /ž/ صفیری، لثوی-کامی، واکدار.

ویژگی "دمش" نقش تمایزدهندگی در زبان اوستا ندارد، بنابراین تقابل واجی /t^h/~ /t/ ، /p^h/~ /p/ ، و جز آن در اوستا نیست. در اینگونه موارد گفته می شود که آوای [p] و [p^h] "واجگونه" های واج /p/ هستند. دمش در برخی زبان ها نقش تمایز دهندگی دارد، مانند سنسکریت که دارای زوج کمینه ی زیر است:

kara [kara] "دست" ~ khara [k^hara] "خر".

در مورد واج /n/ باید اشاره کرد که در زبان اوستا واکداری و ویژگی ممیز همخوان های خیشومی نیست. یعنی هیچ دو واژه ای نمی توان یافت که با واکداری یا بیواکی واج /n/ از هم متمایز شوند. همچنین زبان اوستا دارای آوای [hm] بیواک یا احتمالاً پیش دمشی شده است که واجی جداگانه می نماید: /m/ ~ /h^hm/. اما بیشتر احتمال دارد که واجگونه ی /m/ پس از h باشد و یا شکل جایگزین (کوتاه شده) برای نگارش hm.

خنثی شدگی تقابل واجی

واجها در هر جایگاهی از هم متمایز نیستند. برای نمونه در زبان انگلیسی هیچ زوج کمینه ای با توالی واجی /st/ و /sd/ یافت نمی شود که از هم متمایز باشند. در اینگونه موارد گفته می شود تقابل میان /t/ [بیواک] و /d/ [واکدار] در جایگاه پس از /s/ خنثی می شود.

واج های واکه

واکه ها با ویژگی های مربوط به چگونگی وضعیت زبان در دهان و شکل لبها از هم متمایز می شوند. سه ویژگی بنیادی واکه ها چنین است:

۱ افراستگی نوک زبان: بالا – میان – پایین

۲ موضع نوک زبان: پیش – مرکز – پس

۳ گرد شدگی یا گرد نشدگی لبها

افزون بر این زبان اوستا ویژگی های دیگری نیز دارد: کوتاهی - بلندی واکه، خیشومی شدگی- دهانی (= غیر خیشومی). تنها برخی از این ویژگی ها نقش تمایزدهندگی دارند.

واکه های مرکب را می توان آمیختگی واج ها و یا یک واج مرکب به شمار آورد.

به گونه ی عملی واجهای مصوت (واکه) اوستای نو را می توان به شکل زیر نشان داد (املا در < > آمده):

واکه های ساده

	پیش	مرکز	پس، گردشده	خیشومی
بالا	i <i,ī>		u <u,ū>	(ṽ <ṽ? >)
میان	e <e,ē>	ə, ē <ə,ē>	o <o,ō>	(ṽ <ṽ? >)
پایین	a <a>	ā <ā>	ā <ā>, (ā <ā>)	ā <ā>

واکه های مرکب

کوتاه	بلند
ai <aē>	āi <āī>
au <ao,aō>	āu <āū>

تفاوت میان ā و ō می باید تفاوت میان واکه ی باز و واکه ی بسته باشد [ā: ~ ō:] تقریباً به مانند تفاوت میان دو واژه ی انگلیسی hawk ~ home آلمانی Rotte ~ rote.

زوجهای کمینه یا زوجهای کمینه ی تقریبی زیر را با هم بسنجید:

āpō ~ apō "آب"
اضافی یگانه، رایبی جمع ~ نهادی جمع

apō ~ apa "آب"
بایی یگانه ~ رایبی جمع

aməṽ ~ iməṽ
"این" ~ "نیرو"

apa ~ upa
"بسوی" ~ "با آب"

aspō ~ aspa ~ aspā
رایبی جمع ~ بایی یگانه ~ نهادی یگانه

surō ~ surā
نهادی- رایبی جمع مادین ~ نهادی یگانه نرین

aēta ~ aēte "این"
نهادی جمع ~ بایی یگانه

āiš ~ aēša
"این" ~ "با این ها"

gāuš ~ gaoš ~ gōuš "گاو"
اضافی ~ اضافی ~ نهادی

parəna- ~ pərəna-
"پُر" ~ "پَر"

mašīia- ~ aməša-
"بی مرگ" ~ "مرد"

kaša- ~ °kaša-
"بریدگی" ~ "کش (زیر بغل)"

tē ~ tā "آنها"
رایبی جمع ~ نهادی جمع

haoma ~ haomaṽ "هوم"
رایبی جمع ~ نهادی جمع

قاعده ی واجی مربوط به بلندی واکه برای i, ī, u, ū روشن نیست. بر پایه ی ویرایش های معیار گمان می رود که توزیع i و u کوتاه و بلند در اوستای نو وابسته به بافت آوایی متن است و آنها "توزیع تکمیلی" دارند. اما توزیع i, ī و

u, ū هنوز در دستنوشته ها با همه ی جزئیات اش بررسی نشده است و از پژوهش های انجام شده^۲ چنین برمی آید که گزینش میان i, ī و u, ū موضوعی نوشتاری است. بنابراین توزیع بر پایه بافت آوایی متن رویای مصححان غربی است که از روی نسخه های خطی تایید نمی شود.

در دستنوشته های ایرانی جدید واکه ی ī جانشین واکه ی ū می شود. پژوهش در این موضوع شاید به توزیع درست واکه های u یا ū کمک کند.

در این گزارش ī و ū تنها در پایان واژگان تکهجایی (zī, nū) و پیشوندهای فعلی جدا (nī, vī) و نیز برای نمایش شکل ستاکها (tanū-) بکار می رود. اما در دیگر جاها همواره i و u ی کوتاه می آید تا بر این واقعیت تاکید شود که در اوستای نو گزینش میان i و u کوتاه یا بلند به خاستگاهشان، مانند i و u کوتاه و بلند در زبان پیش ایرانی و یا به شیوه ی تولیدشان در فرایند ادغام وابسته نیست:

*-im, *-īm, و *-ijam < -im یا -īm

*-um, *-ūm, و *-uūam < -um یا -ūm

مورد بالا برای واکه های e, ē و o, ō نیز صدق می کند. در این گزارش ē بجز در پایان واژگان تکهجایی به واکه ی مرکب aē محدود می شود. واکه ی ō بجز در پایان واژه و در واکه های مرکب تنها پیش از مرز تکواژ دیده می شود. بنابراین شاید جفتهایی مانند *vohu* و *dāmōhu* تقابل واجی o ~ ō را نشان ندهد. در دستنوشته ها توزیع o ~ ō نیز حالت های گوناگونی دارد. بسیاری از دستنوشته ها *vōhu* را جانشین *vohu* کرده اند و بجای واکه ی مرکب ao شکل aō را می آورند.

â (س) واجگونه ی ā است پیش از η, nt و s. شکل â (س) تنها در یک دستنوشته (Pd) بعنوان واجگونه ی a پیش از η دیده می شود.

ā واجگونه ی ā است پیش از n یا m (nāma, nāma). در حالت رایج جمع با ē توزیع تکمیلی دارد و ظاهراً بر q* یا q̄ دلالت می کند. دو نشان ā و q̄ بدون تمایز مشخص در دستنوشته ها بکار می رود. در تصحیح گلندر شکل نشان برگزیده است.

واکه ی مرکب اصلی aē در هجای پایانی چه باز و چه بسته دیده نمی شود. aē در هجای بسته نتیجه ی فرایند ادغام است (*-aiiēm > -aēm).

واکه ی مرکب ōi واجگونه ی aē اصلی در هجای بسته است. در اوستای نو پیش از خوشه های همخوانی بجز خوشه ی s یا š با یک همخوان، شکل ōi برتری دارد.^۳

گویا برای تقابل aē ~ ōi تنها زوج کمینه "او" aēm ~ "یک" ōim (aēuua- >) است. اما در دستنوشته ها شکل aoim نیز دیده می شود و ōim می تواند شکل دیگری از واژه ی aoim باشد. در نمودار واکه های مرکب بالا ōi در ساخت برابر با /øi/ معرفی شد. گاهی نیز در تک هجایی ها واکه ی ōi بجای ē می نشیند، tē، اما yōi.

واکه ی مرکب ōu در شمار اندکی از واژگان دیده می شود که به پیروی از اوستای کهن شکل دیگر واکه ی ao به شمار می آید.

واکه ی مرکب ou تنها نتیجه ی فرایند لیبی شدگی است (-puru- > paru-). در دستنوشته ها این واکه به شکل ōu (-pōuru) نیز نوشته می شود.

^۲ Hintz in JamaspAsa. 1991
^۳ نک. Fortson.

درس سوم

نظام آوایی

واج های همخوان

همخوانهای [اصلی] اوستای نو را می‌توان چنین در نظر گرفت. واجگونه‌ها در قلاب () آمده‌اند:

	انسدادی		سایشی		پیوسته		خیشومی		صفیری	
	واکدار	بیواک	واکدار	بیواک	واکدار	بیواک			واکدار	بیواک
دو لبی	p	b		(β)	u<uu>		m (m, m̥)			
لبی-دندانی			f	v (?)						
دندانی			θ	(δ)				s	z	
لثوی-دندانی	t	d					n (n̥)			
لثوی					(hr?)	r (?)				ʃ (?)
لثوی-کامی	č	ǰ						š	ž	
کامی				y		i̇ <ii>	(ń)	ṣ̌	(ž)	
نرمکامی	k	g	x	(γ)			ŋ			
کامی-نرمکامی				(x̣)			ŋ̣			
لبی-نرمکامی			x ^v				ŋ ^v			
حلقی					h					

β δ γ : واجهای /b, d, g/ پس واکه‌ای و در برخی جایگاه‌های پس همخوانی، γ, δ, β می‌شوند (baγa-، duγða¹) مگر d که در کنار r باقی می‌ماند (huraoða-، اما vadar-).

x̣ : این نشان در اوستای نو کمتر دیده می‌شود. بجای x̣ اوستای کهن، اوستای نو ŋh دارد. در جلوی x̣ همواره ii می‌آید (nəmax̣iiāmahi³، dax̣iiunəm²).

x^v : این نشان در آغاز واژه بکار می‌رود و با ŋ^vh میان واکه‌ای تناظر دارد، مگر هنگامی که معرف -ku* باشد.

¹ نهادی یگانه از duγðar-
² اضافی جمع از dax̣iiunəm-
³ اخباری، اول کس جمع از nəmax̣iiā-

hr, r : واج /r/ پیش از k و p واجگونه ی بیواکی دارد که hr نوشته می‌شود و گویا محدود به هجای تکیه‌دار است. همچنین توالی *hrt اصلی به § دگرگون می‌شود (نک. پایین). هنگامی که تکیه جابجا شود یا اگر همخوان تغییر کند همخوان r اصلی پدیدار می‌شود:

.mahrka- ~ amərəxti- ،aša- ~ astuuat.ərəta- ،kəhrpəm^۴ ~ hukərəpta-

m̄ : /m/ با h پسین خود شکل ویژه ی m̄ دارد. شاید m̄ همخوان پیش دمشی شده باشد نه m بیواک. در دستنوشته‌ها به جای hm گاه نشان < m̄ > می‌آید و گاهی نیز < hm̄ >. اما در بیشتر آنها < m̄ > بکار نمی‌رود و hm بگونه ی < hm̄ > نوشته می‌شود.

n̄ : /n/ پیش از همخوان‌های بجز ī و ū شکل n̄ می‌گیرد که همخوان خیشومی با ویژگی نا مشخص است.

n̄ : n پیش از ī و احتمالا ī به n̄ کامی می‌شود. اما در دستنوشته‌ها همیشه نشان های [] و [] < n̄ > برای آن بکار نمی‌رود. برخی کاتبان nii را بگونه ی n̄ii یا n̄ii و دیگران inī می‌نویسند. هنگامی که n با i پسین در میان واژه باشد نگارش‌هایی مانند anim ، anim̄ ، و یا معمولا anim̄ برای آن دیده می‌شود. اگر i یا ii در جلوی n نباشد هیچگاه (۴) < n̄ > برای بیان n̄ کامی شده بکار نمی‌رود. نمونه‌ها:

an̄iiō^۵ ،an̄iiō ،ain̄iiō

man̄iiuš^۶ ،man̄iiuš ،main̄iiuš

n̄itēmō^۷ ،n̄itēmō

در این گزارش بجز anim̄ شکل‌های -aniia- ،-man̄iiu- ،-nitēma- و جز آن بکار خواهد رفت (نک. درس ۴).

ŋ : همخوان خیشومی /ŋ/ دو خاستگاه دارد:

۱ بجای (nk) ŋg در واژه ی -paŋtaŋ^۸ha- > *paŋta- . در برخی از دستنوشته‌ها ŋ بجای ŋg میان واکه ای در واژگانی مانند -aŋušta- = aŋušta- بکار رفته است.

۲ در بیشتر جایگاه‌ها /h/ میان واکه ای بشکل ŋh درمی‌آید، مانند manahō (حالت اضافی یگانه از -manah). اگر h با i یا u (کمتر معمول است) پسین همراه باشد این دگرگونی معمولا رخ نمی‌دهد، مانند^۹ -vohu- ، -vanhuš^۹.

در متن‌های ویرایش شده ی معیار ŋh پیش از r تنها بگونه ی ŋ نوشته می‌شود، مانند -aŋra- ،-hazaŋra- ،-caŋraŋhāk- ،-fraŋrasiian- و جز آن. اما در برخی دستنوشته‌ها شکل‌های -aŋhra- و -hazaŋhra- نیز دیده می‌شود.

ŋ تنها در میان واکه بکار می‌رود و همواره با h پسین است (ŋh). نگارش آن میان شکل‌های ŋh ،iŋh و iŋh متغیر است، مانند aŋjhe ،airjhe و airjhe (ضمیر اضافی سوم کس یگانه). در این گزارش تنها نگارش ŋh بکار می‌رود.

^۴ رای یگانه از -kərəp-

^۵ نهادی یگانه از -aniia-

^۶ نهادی یگانه از -man̄iiu-

^۷ نهادی یگانه از -nitēma-

^۸ دوم کس یگانه حال از -ah-

^۹ نهادی یگانه از -vohu-

η^v تنها در میان واکه بکار می‌رود و همواره با h پسین است (η^vh). این واج با x^v آغاز واژه تناظر دارد. کاتبان بجای η^vh بیشتر ηuh یا تنها ηh بکار می‌برند، مانند aη^vhe، aηuhe ویا aηhe (دری یگانه از -aη^vha). از این رو aηhe هم می‌تواند aηhe باشد و هم aη^vhe.

š, š̄, ṧ: سه همخوان صفیری /s/ و /s̄/ و /ṡ/ دیگر در روزگار دستنوشته‌های کنونی بگونه‌ی یک آوا [š] درآمده بودند. اما می‌باید در شکل اصلی خود واج‌های جداگانه‌ای باشند. /š/ همخوان صفیری لثوی معمولی است، مانند گاو^سgaoša- (سنج. هندبا. ghoṣa "صدآ"). /š̄/ باید همخوان صفیری کامی [شده] باشد (š̄ > č̄j^{*}، مانند سوس^سšauua-، سنج. هندبا. cyava).

ویژگی ممیز /š/ (> -rt^{*}) با تکیه بر واکه ی پیشین) روشن نیست. در نمودار بالا همخوان صفیری لثوی معرفی شد. اما باید ویژگی دیگری هم می‌داشته است شاید r مصوت‌گونه، آوایی که در برخی گویش‌های کنونی ایران شنیده می‌شود. اما ممکن است انسایشی برگشتی یا کناری بوده است و پسین‌تر صفیری برگشتی، مانند ما^سmašīia- (سنج. هندبا. martiya). باید افزود که در دوره ی ساسانی میان این آوا و آوای rt و rṭ برآمده از اوستا تمایزی وجود نداشت و هر دو در پهلوی hl نگاشته می‌شد و احتمالاً hl نیز تلفظ می‌شد، مانند:

-mahlī < mašīia، 'aḥlaw < ašauua، از سوی دیگر -puhl < pərəθu.

در دستنوشته‌های کنونی اوستا در هرکجا پیش از ii گرایش به نگارش شکل š̄ دیده می‌شود، مانند -mašīia، و توزیع š و š̄ از دستنوشته‌ای به دیگری متفاوت است. برخی š̄ را شکل برگزیده ی خود می‌گیرند و دیگران š̄ را. هنگامی که گلدنر کتاب اوستای خود را ویرایش می‌کرد، بنیاد کار را بر دستنوشته‌هایی نهاد که شکل š̄ را برگزیده بودند. این گونه در نسخه ی انتقادی او نیز اگر املاء ای از چند دستنوشته آورده می‌شود، š̄ می‌تواند š̄ یا š باشد.

t احتمالاً همخوان انسدادی مکیده باشد و واجگونه ی /t/ است در پایان واژه و نیز در جایگاه پیش همخوانی، مانند 'janat̄-، 'tkaēša-، 'tbaēšah. t در میان واکه و همخوان با ḍ جایگزین می‌شود، مانند -aḍka ~ -atka.

نظام واژه سازی

طرح مقوله‌های صرفی زیر به معنای چیرگی همه سویه بر آنها نیست بلکه باید از آن بعنوان راهنمای شناخت کمک گرفت.

دستگاه صرف اسم و فعل در اوستا هنوز الگوی هند و ایرانی دارد و دربرگیرنده ی ستاک‌ها، جنسیت‌ها، شمارها و حالت‌های صرفی گوناگون است. به دلیل محدودیت واژگان درقیاس با وداها، شکل‌های صرفی بخوبی شناخته شده نیستند. باید به یاد داشت که از برخی حالت‌های صرفی اسم یا فعل نمونه های اندک شمار و در برخی موارد تنها یک نمونه در دست است و سنت نگارش دستنوشته ها بگونه ایست که نمی‌توان شکل درست را برای آن بازشناخت.

مقوله های دستوری

واژگانی که شکل ستاک و پایانه صرفی همانند دارند در یک گروه صرفی دسته بندی می‌شوند. دو زیر گروه اصلی وجود دارد: واژگانی که شکل و پایانه ی آنها بر زمان (گذشته، حال، آینده) دلالت می‌کند و واژگانی که چنین نیستند. واژگان دلالت گر بر زمان را فعل می‌نامند.

¹⁰ نهادی یگانه از -ašauuan
¹¹ تاکیدی، سوم کس یگانه از -jan

فعل ها بر بنیاد کارکردشان در جمله بخش بندی می شوند. فعل های گذرا فعل هایی هستند که مفعول سرراست می گیرند و فعل های ناگذرا مفعول سرراست نمی گیرند. فعل های ناگذرا شامل فعل های ایستایی (زیستن)، فعل های حرکتی (رفتن)، فعل های فرایند ذهنی (اندیشیدن) و جزآن است. معمولا فعل های ناگذرا تنها "مفعول درونی" می گیرند. اگر فعل گذرا همچون فعل ناگذرا بکار رود، به این حالت مجهول گویند.

زیرگروه دوم خود به چند گروه بخش بندی می شود. یکی از این گروه ها شامل واژگانی است که حالت های صرفی گوناگون می گیرند یعنی آن حالت صرفی که نقش واژه را در جمله نشان می دهد (نهاد، مفعول سرراست، مفعول ناسرراست و جزآن). واژگانی که حالت های صرفی می گیرند اسم ها، صفت ها، ضمیرها و عددها هستند. واژه ای که صفت یا ضمیر یا عدد نیست اسم است.

صفت بر پایه ی جنسیت اسمی که وصف می کند (موصوف) صرف می شود و اینگونه از اسم متمایز می گردد..

ضمیر با اشاره ای بودن از دیگر واژگان جدا می شود یعنی به مکان یا زمان مربوط به موقعیت گوینده اشاره می کند (من، تو، او؛ اینجا، آنجا).

عددها گونه ی ویژه ای از اسمها، صفت ها یا قیدهها هستند که چیزی را شمارش می کنند (اعداد اصلی)، جایگاهی را در مجموعه نشان می دهند (اعداد ترتیبی)، بخش شدگی (یک سوم) و یا شمار روی دادن ها (یکبار، دوبار) و جزآن را می گویند.

گروه پایانی واژگانی را دربر می گیرد که شکل آنها دگرگون نمی شود و پایانه ی صرفی نمی گیرند. این گروه شامل قیدهها، پیشایندها، پسایندها، حروف ربط و ادات ها می شود.

اسم

اسم می تواند اسم خاص باشد مانند *zaraṭuštra* "زرتشت"، *vištāspa* "ویشناسب"، و یا اسم عام مانند *mašīia* "مرد"، *puṭra* "پسر"، *gairi* "کوه"، *maniiu* "مینو".

ستاک آن بخش از اسم (و صفت) است که پس از حذف پایانه صرفی آن باقی می ماند. ستاک را با یک خط پیوند در پایان واژه به مانند نمونه های بالا نشانه گذاری می کنند.

صرف اسم

اسم ها و صفت ها به ستاک واکه ای و ستاک همخوانی گروه بندی می شوند. این دو گروه صرف واکه ای و صرف همخوانی را پدید می آورد یعنی گروهی از اسم ها و صفت ها با پایانه های صرفی یکسان.

اسم های گروه صرف همخوانی پیش از پایانه ی صرفی همخوان دارند، بیشتر همخوان های *h*، *r*، *n*، اما همچنین همخوان های *d*، *nt*، *t*، *p* و جزآن.

اسم های گروه صرف واکه ای پیش از پایانه ی صرفی واکه دارند: *ā*، *a*، *ī*، *i*، *ū*، *u*. اسم ها بر پایه ی واکه ی پیش از پایانه ی صرفی به گروه های *a*-ستاک، *ā*-ستاک، *i*-ستاک و جزآن بخش بندی می شوند. این واکه، واکه ی ستاک نامیده می شوند.

برخی ستاک ها در فرایند صرف گاه ستاک واکه ای اند و گاه همانند ستاک همخوانی صرف می شوند. این گروه از ستاک ها را ستاک واکه ی مرکب می نامند یعنی ستاک های مختوم به واکه های مرکب *ae-*، *ao-* و *uu*-ستاک ها.

در صرف واکه ای واکه ی ستاک *a* با نام واکه ی تماتیک معرفی می شود و حالت صرفی آن با نام صرف تماتیک. صرف دیگر ستاک ها صرف غیرتماتیک نام دارد.

جنس اسم

اسم و صفت و ضمیر در اوستا سه جنس دارد: نرین، مادین و نتار.

گروه a-صرف در برگزیده ی اسم ها و صفت های نرین و نتار است.

بیشتر ā-صرف ها شامل اسم های مادین است و نیز حالت مادین صفت های گروه a-صرف. شمار اندکی ā-ستاک نرین در اوستا وجود دارد که مهم ترین آنها واژه ی mazdā- است. دیگر ā-ستاک های نرین raθaēštā- و pañtā- هستند.

گروه i-صرف در برگزیده ی اسم ها و صفت های نرین، مادین و نتار است. اسم های مختوم به ti- معمولا مادین اند.

گروه ē-صرف تنها شامل اسم های نرین است، مانند kauuaē-، haxaē-.

گروه u-صرف و uu-صرف شامل اسم ها و صفت های نرین و نتار است.

گروه ao-صرف در برگزیده ی شمار اندکی اسم های نرین (bāzao-) و صفت (uγra.bāzao-) است و نیز شمار اندکی اسم های مادین مانند -daγhāo، -nasao.

گروه ā-صرف در اوستای نو تنها شامل اسم ها و صفت های مادین است و گروه ā-صرف تنها شامل اسم های مادین. شمار اندکی صفت های مرکب که جزء دوم شان اسم ریشه است استثنا به شمار می آیند.

شمار و حالت های صرفی

اسم ها دارای سه شمار: یگانه، دوگان، جمع و هشت حالت صرفی اند: نهادی، ندایی، رایبی، اضافی، برایی، ازی، بایی، دری.

حالت ندایی با حالت نهادی تنها در حالت یگانه برای برخی صرف های اسمی اختلاف دارد.

اسم های مادین و همچنین اسم های نتار برای حالت صرفی نهادی جمع و رایبی جمع شکل یکسان دارند.

اسم های نتار همواره برای حالت های نهادی و ندایی و رایبی در حالت یگانه و دوگان و جمع شکل یکسان دارند.

در حالت جمع شکل واژگان برای حالت برایی و حالت ازی یکی است و در دوگان شکل حالت های برایی و ازی و بایی یکسان است.

حرف تعریف

در اوستا حرف تعریف معین یا نامعین وجود ندارد.

حالت نهادی و ندایی

پایانه های صرفی را با معرفی برخی از شکل های حالت نهادی و ندایی آغاز می کنیم:

	a-صرف	نتار	ā-صرف	مادین
یگانه				
نهادی	-ō, -as°	-əm	-ā, -ās°	-a
ندایی	-a		-a	-e
جمع				
نهادی-ندایی	-a	-a	-ā, -ās°	-ā, -ās°

حالت ندایی یگانه ی a-ستاک همان ستاک ساده است.

اغلب در دستنوشته ها واژه ی aməṣa- spənta- "امشاسپند" برای حالت نهادی- ندایی جمع —گونه ی aməṣā spənta می آید.

الگو صرفی: haoma- نر. "هوم"، hanjamana- نت. "انجمن"، mazdā- نر. واژه ی ahura- mazdā- حالت جمع ندارد، pañtā- نر. "راه"، daēnā- ماد. "دین". اسم نتار و نام اشیاء معمولاً حالت ندایی ندارد:

	a-صرف	نتار	ā-صرف	مادین
یگانه				
نهادی	haomō, haomas°	hanjamanəm	mazdā, mazdās°	daēna
ندایی	haoma		mazda	daēne
جمع				
نهادی-ندایی	haoma	hanjamana	pañtā	daēnā, daēnās°

شکل ° پایانی پیش از پی بست -ca و -ciṭ می آید: daēnāsciṭ, haomasca.

حالت نهادی جمع با پایانه ی -āñhō-

گاهی a-ستاک نرین برای حالت نهادی جمع پایانه ی -āñhō (-āñhas°) می گیرد که تفاوت معنایی با حالت معمولی پدید نمی آورد. این پایانه برابر با āha- فارسی باستان و āsaḥ- سنسکریت است.

فعل

دستگاه فعلی اوستای نو همانند دیگر زبان های هند و اروپایی دستگامی است چند بعدی شامل مقوله های زمان و وجه و جهت که شمار و شخص نیز بدان افزوده می شود.

به آن بخش بازمانده از فعل پس از حذف پایانه های شخصی ستاک می گویند که با خط پیوند در پایان آن مشخص می شود، مانند -hišta-، -šauua- بخش باز مانده از ستاک پس از حذف پیشوند ها و پسوند های سازنده ی آن، ریشه نام دارد، مانند √stā، √šao.

صرف فعل

سناک فعل نیز همانند سناک اسم به دو گروه واکه ای و همخوانی بخش بندی می شود که صرف تماتیک و غیرتماتیک از آن پدید می آید. فعل تماتیک آن فعلی است که سناک اش به -a پایان می یابد اما فعل غیرتماتیک سناک مختوم به همخوان یا نیم واکه (i, u) دارد. در عمل سناک مختوم به ā و واکه مرکب، غیرتماتیک هستند. فعل تماتیک باقاعده یا ضعیف به شمار می آید و فعل غیرتماتیک بی قاعده یا قوی.

پایانه های صرفی در شکل بنیادی خود برای هر دو گروه یکی است اما برای صرف غیرتماتیک به دلیل تحولات تاریخی گروه همخوانی که از آمیختگی همخوان پایانی و همخوان آغازی سناک و پایانه بوجود می آید مدام دگرگونی های آوایی روی می دهد. برخی حالت های فعلی کارکرد صفت (وجه وصفی) و یا اسم (مصدر) دارند.

زمان

زمان شامل زمان حال، گذشته ناقص، اُوریست و حال کامل است.

در اوستای نو زمان گذشته ی ناقص بیشتر با شکل وجه تاکیدی حال جانشین بیان می شود و به ندرت با شکل گذشته ی ناقص (= شکل تاکیدی + افزونه) روبرو می شویم. در این گزارش این شکل را تاکیدی ناقص می نامیم.

کاربرد فعل اُوریست اخباری تنها در اوستای نو دیده می شود اما شکل های وجهی آن نیز نسبتاً رایج است.

زمان حال کامل در اوستای نو با همان کارکرد کهن اش بکار می رود. کاربرد شکل های وجهی آن نیز اهمیت دارد. گاهی نیز در اوستا حال کامل پیراگویی با وجه وصفی گذشته ی مختوم به -ta- به همراه فعل "بودن" ساخته می شود.

وجه

فعل ها در اوستا پنج وجه دارند: اخباری، التزامی، امری، تمنایی، تاکیدی (حال و اُوریست).

جهت و مجهول

دو جهت برای فعل وجود دارد: معلوم و میانه.

فعل مجهول می تواند با شکل میانه یا با سناک حال مختوم به -iia- بیان شود.

درباره ی اصطلاحات تخصصی

بدون پیش زمینه ای درباره ی زبان های باستانی ممکن است اصطلاحاتی مانند "وجه تاکیدی"، جهت "معلوم" و "میانه" باعث سردرگمی شود. باید بیاد داشت که این اصطلاحات گاه به شکل واژه اشاره می کنند گاه به کارکرد و یا معنای آن. بنابراین فعلی با پایانه ی "میانه" (شکل فعل) می تواند معنای "معلوم" یا "مجهول" یا "میانه" داشته باشد. در اوستا کارکرد مرسوم شکل "وجه تاکیدی" از سناک حال بیان "زمان گذشته ی ناقص" است در حالی که شکل "فعل گذشته ی ناقص" (افزونه دار) به ندرت در اوستا بکار می رود.

وجه امری

اینجا نیز فعل ها را با ساده ترین شکل آن یعنی وجه امری دوم کس یگانه و جمع معلوم آغاز می کنیم. در نمودار پایین پایانه های تماتیک وجه امری معلوم و شکل های صرفی آن برای ستاک حال -jasa "آمن"، -baṇdaiia "بستن"، -dāiia "بخشیدن" آمده است:

پایانه	نمونه	"بخش" dāiia	"ببند" baṇdaiia	"بیا" jasa	دوم کس یگانه
-a	jasa	dāiia	baṇdaiia	jasa	دوم کس یگانه
-ata	jasata	dāiata	baṇdaiata	jasata	دوم کس جمع

فعل امر دوم کس یگانه برای ستاک تماتیک، مختوم به -a است که همانند حالت ندایی یگانه ی -a-ستاک خود ستاک ساده می شود.

فعل "بودن"

وجه اخباری فعل -ah "بودن" چنین است:

یگانه	پایانه	نمونه	معنی
۱	ahmi	azəm ahmi	"من هستم"
۲	ahi	tum ahi	"تو هستی"
۳	asti	asti	"است"
جمع			
۱	mahi	vaēm mahi	"ما هستیم"
۲	stā	yužəm stā	"شما هستید"
۳	hənti	hənti	"هستند"

حالت دوم کس جمع stā تنها در اوستای کهن آمده است.

فعل "بودن" به همراه حالت اضافی برای بیان مالکیت بکار می رود: nōiṭ mē asti "مرا نیست، من ندارم".

نظام جمله سازی

کاربرد حالت نهادی

کاربردهای اصلی حالت نهادی چنین است:

۱. نهاد

کاربرد اصلی حالت نهادی، نهاد (فاعل، مسنداله) برای فعل (گذرا، ناگذرا، مجهول) جمله است:

azəm mazdaiiasnō ahmi

azəm mazdaiiasnō ahmi

"من مزدپرست هستم"

azəm: ضمیر شخصی اول کس یگانه، مسنداله، "من".

mazdaiiasnō: نهادی یگانه نرین از صفت -mazdaiiasna، مسند، "مزداپرست".

ahmi: وجه اخباری اول کس یگانه از ah√، فعل ربطی، "هستم".

سده داج . سده وسع . سده ج . سده م .

ahurō mazdā bayō asti

"اهوره مزدا بگ است"

سده و ر . سده و ر . سده و ر . سده و ر . سده و ر . سده و ر .

arəduuī sura anāhita srira asti

"اردویسور اناهیتا زیباست"

srira: نهادی یگانه مادین از صفت -srira (ماد. -srirā)، مسند، "زیبا".

۲. مسند

کاربرد دیگر حالت نهادی، مسند اسمی یا صفتی برای فعل ربطی و برخی دیگر فعل ها (مانند -saδaiia "به نظر آمدن") است:

سده ع . سده و ر . سده و ر . سده و ر . سده م .

azəm mazdaiiasnō ahmi

"من مزداپرست هستم"

سده داج . سده وسع . سده ج . سده م .

ahurō mazdā bayō asti

"اهوره مزدا بگ است"

سده ع . سده م . سده و ر . سده و ر . سده و ر . سده و ر . سده و ر . سده و ر .

azəm ahmi zaraδuštrō tum jāmāspō ahi

"من هستم زرتشت، تو جاماسب هستی"

vasō.xšaθrō ahi haoma

vasō.xšaθrō ahi haoma

"ای هوم، به کام خویش شهریار هستی" (Y.9.25)

کاربرد وجه امری

وجه امری برای بیان دستور یا ترغیب به امری بکار می رود. کسی که به او امر می شود یا به امری ترغیب می شود حالت ندایی می گیرد:

srire anāhite mošu jasa

srire anāhite mošu jasa

"ای اناهیتای زیبا، بی درنگ بیا"

taṭ nō dāiia yazata mazištaca vahištaca

taṭ nō dāiia yazata mazištaca vahištaca

"این را به ما ببخشید ای بزرگترین و بهترین ایزدان"

taṭ: ضمیر رایبی یگانه نتار، مفعول سرراست، "این را"

nō: ضمیر پی بست برای اول کس جمع، مفعول ناسرراست، "به ما".

dāiia: وجه امری دوم کس جمع معلوم از ستاک حال -dāiia، "ببخشید"

yazata mazišta-ca vahišta-ca: ندایی جمع نرین از -yazata به همراه صفت های برترین -mazišta و -vahišta در همان حالت صرفی و ادات پی بست -ca ("و")، "ای بزرگترین و بهترین ایزدان"

شمار

هنگامی که نهاد شامل چندین اسم (غیر شخص) باشد، فعل معمولاً با حالت صرفی (یگانه، دوگان، جمع) نزدیک ترین اسم مطابقت دارد:

aētaṭ asti yasnasca vahmasca

aētaṭ asti yasnasca vahmasca

"این است ستایش و نیایش"

درس چهارم

نظام آوایی

تحولات واکه ها و همخوان ها

مهمترین دلیل دشواری زبان اوستایی بی‌قاعدگی ظاهری (و گاه واقعی) این زبان است بگونه ای که دانش ساخت یک نقش دستوری برای واژه ای توان ساخت همان نقش دستوری را برای واژه ی دیگر ممکن نمی‌کند حتی اگر هر دو واژه به یک مقوله ی دستوری وابسته باشند.

برای نمونه حالت رایبی و اضافی یگانه برای واژه ی *haoma-* به ترتیب *haoməm* و *haomahe* می‌شود اما همان حالت های صرفی برای واژه ی *mašīia-*، شکل های *mašīm* و *mašīiehe* دارد. وجه اخباری سوم کس یگانه از ستاک *bara-*، می‌شود *baraiti*، اما برای ستاک *yuidīia-* به شکل *yuidīieiti* درمی‌آید. در زیر شکل واژگان در زبان اوستایی و هندی باستان با هم سنجیده می‌شوند:

اوستا	هندبا.	اوستا	هندبا.
haomō	somo	mašīiō	martiyō
haoməm	somam	mašīm	martiyam
haomahe	somasya	mašīiehe	martiyasya
baraiti	bharati	yuidīieiti	yudhyati

همان گونه که دیده می‌شود در زبان اوستایی نه تنها شکل پایانه‌های صرفی تغییر می‌کند بلکه گاهی شکل ستاک واژه نیز دگرگون می‌شود. بدین گونه فعل "هستم" می‌شود *ahmi* اما "است" می‌شود *asti*، "هستند" می‌شود *hənti*؛ "بد" می‌شود *aka-* اما "بدترین" *acišta-*. همه ی دگرگونی‌های زبان اوستا را نمی‌توان گزارش کرد. برخی از آنها نیاز به آگاهی از تاریخ این زبان دارد. نمی‌توان همه ی این قواعد را آموخت و همه ی واژگان و ستاک‌های تحت تاثیر این قواعد را بیاد سپرد. و باید افزود که حدس و گمان درباره ی شکل واژگان اوستایی روش درستی برای شناسایی آنها نیست.

۱. کامی شدگی واکه ی *a* (i-اوملات)

در این بخش قاعده ی کامی شدگی واکه ی *a* آورده می‌شود. این قاعده در مورد واکه ی *a* پیش از همخوان های خیشومی صدق نمی‌کند (نک. درس ۵ و ۷).

توالی واکه ی *a* در جلوی *y* یا *ii* (یا *ya* یا *īia*) چه پیش از همخوانی بعلاوه ی *i* یا *e* بیاید و چه در پایان واژه در جلوی همخوان‌های *s, r, n, h* باشد، *a* به *e* دگرگون می‌شود. این قاعده شکل اسم ها و فعل ها را تغییر می‌دهد. گاهی نیز شکل اصلی *-īia* باز آشکار می‌شود.

در نمودار زیر کامی‌شدگی با نماد ⁱ نشان داده می‌شود. C نشان همخوان است:

*yaCi > yeCi
*yadi > yeidi
*yazi > yezi

درس چهارم

*yaCe > yeC ⁱ e	*āiase > āiiese ^۱
- C ₁ a > -C ⁱ e	*frā-īaze > frāiieze ^۲
	*ariā > aire ^۳ (eire نه)
	*-ahia > -ahe

واژه ی -yaz شکل yaze دارد نه *yeze.

برای i راه یافته به واژگان yeiði و aire نک. پایین.

۲. لبی شدگی واکه a (u- اواملات)

واکه ی a پیش از همخوان های r یا h به o لبی (یا گرد) می شود اگر در جای پسین آن واکه ی u (نه uu) باشد، مانند:

*paru > pouru-, pouru.sarəða-

*vahu > vohu-, vohu.friiāna-, vohuuəɾəz- (< vohu + vəɾəz-)

اگر u واکه ی اصلی ستاک هم نباشد این دگرگونی باز رخ می دهد مانند:

pa^uruuam > pourum^۴

واکه ی a در -aŋhu- هیچگاه لبی نمی شود.

برای u راه یافته به واژه ی pouru نک. پایین.

۳. کامی شدگی و لبی شدگی همخوان: میان هشت i و u

در زبان اوستایی بیشترین شکل های آوایی جایگزین مربوط به کامی شدگی (میان هشت i) و لبی شدگی (میان هشت u) همخوان می شود. اینجا کامی شدگی به معنای بالا بردن سطح زبان بسوی کام و لمس آن هنگام تلفظ همخوان است (مانند زبان روسی). همخوان کامی شده با همخوان کامی به معنای کام همچون جایگاه تولید صدا فرق دارد.

لبی شدگی به معنای گرد کردن لبها هنگام تلفظ همخوان است.

نمی توان دانست چه زمان این پدیده های آوایی به اوستا راه یافته اند. شاید آنها متعلق به دوره ی پیش اوستایی یا اوستایی و یا حتی پس اوستایی یعنی دوره های پسین انتقال متن باشند.

۴. کامی شدگی همخوان

کامی شدگی همخوان هنگامی روی می دهد که i یا ī همخوان یا گروه همخوانی پیشین خود را کامی کنند.

^۱ اخباری، اول کس یگانه از -āiiasa

^۲ اخباری، اول کس یگانه از -frāiiazā

^۳ نهادی جمع از -airiia

^۴ رای یگانه از -pauruua، همچنین قید

در نظام خط اوستا کامی‌شدگی به دو شیوه نشان داده می‌شود:

۱. با نشان‌های ویژه ی همخوانی: \acute{n} ، \acute{r} ، \acute{x} .
۲. با گذاشتن واکه ی i پیش از همخوان کامی‌شده.

نمی‌توان مطمئن بود که آیا بجز \acute{n} ، \acute{r} ، \acute{x} همخوان‌های کامی‌شده ی دیگری نیز وجود داشته اند (مانند زبان روسی)، و یا اگر چنین بوده در طول دوره ی انتقال متن برای چه مدت به همین صورت باقی مانده اند. گمان می‌رود که در دوره‌ای از انتقال متن همخوان‌های کامی‌شده ی نخستین حالت کامی‌شدگی خویش را از دست داده و تنها میان هشت i باقی گذاشته اند که این میان هشت نیز با واکه ی پیشین خود واکه ی مرکب ساخته است.

همه ی همخوان‌ها با میان هشت کامی نمی‌شوند. همخوان‌های کامی c و j ، همخوان‌های صغیری $z, s, \acute{z}, \acute{s}$ و نیز همخوان‌های m و h هیچ‌گاه کامی نمی‌شوند. کامی‌شدگی برای دیگر همخوان‌ها روی می‌دهد:

$aipi$ (< * api), $ai\beta i$ (< * abi), $a\acute{e}iti$ (< * $a\acute{e}ti$), $a\acute{e}ibi\acute{s}$ (< * $a\acute{e}i\acute{s}$), $\acute{a}huri$ (< * $\acute{a}huri$)

گاه استثناهایی در دست‌نوشته‌های پسین‌تر دیده می‌شود، مانند $sure^{\circ}$ بجای $suire$.

همچنین در ویرایش‌های معیار چنین نمونه‌هایی داریم: $a\acute{e}ibii\acute{o}$ اما $\acute{a}bii\acute{o}$ (بجای $\acute{a}ibii\acute{o}$)، $-aiti$ اما $-atica$ ، $-r\acute{o}iti$ اما $-r\acute{o}tica$ ، و جزآن.

شمار اندکی از گروه‌های همخوانی کامی می‌شوند. برجسته‌ترین آنها گروه همخوانی $\acute{n}t$ است، مانند $astuuai\acute{n}ti^y$. واژه ی $m\acute{a}zdaiiasni-$ گاهی کامی می‌شود: $m\acute{a}zdaiiesnim$ ، درکنار شکل‌های $m\acute{a}zdaiiasni\acute{s}$ و $m\acute{a}zdaiiasnim$.

کامی‌شدگی برای گروه r با همخوان پسین نیز دیده می‌شود: $airime$ (< * $arm^{\acute{e}}$).

اگر میان هشت i در جلوی واکه ی \acute{a} باشد ($\acute{a}i$) تنها از روی نظام خط نمی‌توان دریافت که آیا با واکه ی مرکب اصلی $\acute{a}i$ روبرو هستیم (هندبا. ai) یا با $\acute{a} + i$.

۵. لبی‌شدگی همخوان

لبی‌شدگی همخوان هنگامی روی می‌دهد که یا \acute{u} همخوان h پیشین خود را لبی کند و یا u یا \acute{u} همخوان r پیشین خود را لبی کند.

h لبی‌شده در آغاز واژه به شکل x^v و در میان دو واکه به شکل $\eta^v h$ درمی‌آید. برای هر دوی این آواها نشان ویژه ی همخوانی ساخته شده است.

x^v و $\eta^v h$ توزیع تکمیلی دارند: x^v در آغاز واژه بکار می‌رود و $\eta^v h$ میان دو واکه. تنها به پیروی از اوستای کهن x^v میان دو واکه نیز دیده می‌شود.

لبی‌شدگی r با گذاشتن واکه ی u پیش از آن نشان داده می‌شود (ur).

اگر میان هشت u در جلوی واکه ی \acute{a} باشد ($\acute{a}u$) تنها از روی نظام خط نمی‌توان دریافت که آیا با واکه ی مرکب اصلی $\acute{a}u$ روبرو هستیم یا با $\acute{a} + u$.

^۵ ندایی یگانه مادین از -sura

^۶ ضمیر سوم کس، برای-ازی جمع، نرین و مادین

^۷ دری یگانه از -astuuant

۶. ترکیب کامی شدگی و لبی شدگی همخوان

کامی شدگی و لبی شدگی می‌توانند با هم ترکیب شوند: ^۸ *paruuiia- > paoiriia-, *paruuī- > paoirī-^۹

همخوان خیشومی نرمکامی (ŋ^v, ŋ)

کامی شدگی و لبی شدگی همخوان خیشومی نرمکامی تنها پیش از h به شکل های ŋ^v و ŋ اگر واج /h/ به شکل ŋh نیز محقق می‌شود پس این دو واج [گونه] باید بعنوان تحقق کامی شدگی و لبی شدگی /h/ تحلیل شوند.

برای h_i < ŋh، سنج. ^{۱۰} *vah-iaḥ- > vaŋhō، سنج. ^{۱۱} *dah-iaḥ- > daŋhu، سنج. ^{۱۲} daḫiiunam.

گروه ŋh به همراه e- (> -ai*) پایانی باید برای حالت‌های اضافی یگانه ی a-ستاک، برای یگانه ی h-ستاک (manaiḥe) و دوم کس یگانه ی میان (pərəsaŋhe) دیده شود. اما در دستنوشته‌ها تنها حالت برای h-ستاک با ŋ (یا a) قاعده‌مند شده است. برای حالت اضافی یگانه و دوم کس یگانه ی میان بیشتر ahe- بکار می‌رود. کاربرد a-ŋhe برای حالت دوم کس یگانه ی میان به جایگاه آن در جلوی ā (ā) محدود می‌شود و از پایانه ی a-ŋhe (با a کوتاه) تنها یک نمونه در دست است. ضمیر سوم کس aŋhe در کنار ahe برای حالت اضافی یگانه بکار می‌رود. همچنین توجه شود به واژه ی -vahehī- > *vah-iaḥ-ī- حالت مادین واژه ی -vaŋhah-.

به همین گونه ŋ^vh معرف hu* است، سنج. ^{۱۱} aŋhe > e-ahu* و در پایانه ی وجه امری دوم کس یگانه ی میان نیز دیده می‌شود: -ŋ^vha > -huā*. این پایانه در جلوی همخوان دندان تکرارگونه ی suua- دارد: ^{۱۲} > dasuua. ŋ^vh همچنین در ساختمان واژه با x^v جایگزینی دارد: -fraŋ^vhara ~ x^vara.

همخوان سایشی نرمکامی (x^v, x̄)

در اوستای نو x̄ تنها با ii پسین در شکل‌هایی از واژه ی -daŋhu- (daḫiiuma, daḫiiium, daḫiiunam) دوگان (daŋhu ~ daḫiiu) و نام نژاد x̄iiaona- دیده می‌شود. x̄ واجگونه ی x نیست چرا که در الگوی صرفی و ساختمان واژه بجای xi دیده نمی‌شود و پیوند الگوار آن با ŋh نشان می‌دهد که باید همچون تحقق بی‌قاعده ی h_i تحلیل شود: واژه ی -daḫiiū- از اوستای کهن به اوستای نو راه یافته است و -x̄iiaona- می‌تواند تلفظ بومی نام این نژاد باشد.

در مورد x^v نیز همین‌گونه است. x^v با ŋ^vh توزیع تکمیلی دارد: جایگاه آغازی ~ میان واکه ای. اما x^v پس از a منفی‌ساز همچنان باقی می‌ماند (-x^varəta ~ -ax^varəta). تنها دو نمونه از x^v میان واکه ای در اوستای نو دیده می‌شود: -hax^varəḍa- (سنج. سنس. -kākhorda) و نام سرزمین -harax^vaitī- که ممکن است تلفظ بومی این نام باشد.

x^v همچنین معرف ku* کهن نیز هست همچنان که در وجه وصفی حال کامل معلوم -vaox^vah- دیده می‌شود.

دگرگونی همخوان: جوش خوردگی

فرایند جوش خوردگی به دگرگونی واکه یا همخوان گفته می‌شود هنگامی که تحت تاثیر آوای پیشین یا پسین خود قرار بگیرند. دو گونه جوش خوردگی روی می‌دهد: جوش خوردگی درونی و جوش خوردگی بیرونی.

^۸ حالت مادین از -puru-
^۹ نهادی یگانه از -vaŋhah-
^{۱۰} اضافی جمع از -daŋhu-
^{۱۱} برای یگانه از -aŋhu-/ahu-
^{۱۲} امری میان، دوم کس یگانه از -daḍā-/daḍ-

جوش‌خوردگی درونی آن دگرگونی است که در همخوان پایانی ستاک یا در همخوان آغازی پایانه صرفی روی می‌دهد: *drug-s > druxš, *bad-ta- > basta-, *dad-te > dazde.

این دگرگونی در همخوان آغازی جزء دوم واژه ی مرکب نیز اتفاق می افتد: raṭaēštā- < raṭaē-stā-.

جوش‌خوردگی بیرونی (یا پایانی) هنگامی روی می‌دهد که همخوان پایانی واژه ای تحت تاثیر همخوان آغازی واژه ی پسین خود قرار بگیرد.

جوش‌خوردگی بیرونی ویژگی بنیادی در زبان هندی باستان است، اما در اوستا اندک شمار است و تقریباً منحصر به ادات پی‌بست -ca و -ciṭ می شود. گاهی نیز پیش از ضمائر پی‌بست (و به ندرت اسم‌های) با -t آغازی دیده می شود:

haomō + -ca > haomasca, kō + -ciṭ > kasciṭ, kō ṭβam > kasə ṭβam

x^{۱۳}axiiā^{۱۴} tanuuō^{۱۴} > x^{۱۳}axiiāsə tanuuō, anākāsə tāiiuš

جوش‌خوردگی در الگوهای صرفی با نماد ° نشان داده می‌شود، برای نمونه جوش‌خوردگی kō به شکل های kas° یا kasə° نشان داده می شود.

اسم

iiā-ستاک نرین، iiā-ستاک مادین

اگر در فرجام واژه ای پایانه ی iiā- در جلوی همخوانی باشد که کامی می شود (Ciia#) بر پایه ی قواعد بالا گروه iiā- باید به e- تحول یابد. اما در بیشتر موارد شکل a-ستاک و ā-ستاک این ستاک ها باز آشکار می شود. واژگان iiā-ستاک نرین و iiā-ستاک مادین دارای شکل های دگرگون شده ی زیر اند:

الگوی صرفی: airiia- "آریایی"، mairiia- "فرومایه"، kainiia- "زن"، mairiia- "زن فریبکار".

	iiā-صرف		iiā-صرف
یگانه			
نهادی	mašiiō	airiio, airiias°	kaine, maire
ندایی	mašiiā	*aire, maire	*maire
جمع			
نهادی-ندایی	mašiiā, mašiiāḥō	aire	kaniia, kaniias°

حالت ندایی اسم هایی مانند mairiia- با دگرگونی iiā- < e- می باید *maire باشد، اما در دستنوشته ها هیچ نمونه ای از آن یافت نمی شود (اگرچه در نمودار بالا آورده شده است).

شکل جوش خوردگی برای حالت نهادی جمع نرین هم برای iiā-ستاک و هم دیگر a-ستاک ها بگونه ی ā- است، مانند mašiiāca, staorāca, mašiiāka- سنج.

من نمونه ای از دگرگونی e- > iiā- پایانی برای iiā-ستاک نتار نیافتم، مانند *haiṭiia > *haiṭe. واژه ی iiā- vāstriia- احتمالاً کامی نمی شود.

^{۱۳} اضافی یگانه مادین از hauua
^{۱۴} اضافی یگانه از tanū

uuu-ستاک نرین

پایانه ی uua- در فرجام واژه برای شکل های اصلی برآمده از حالت های گوناگون گاهی uuō- می شود. یک نمونه از این دگرگونی را در واژه ی uua-ستاک نرین huuōuuō می توان دید.

ī-ستاک و ā-ستاک

پایانه های حالت نهادی و ندایی یگانه و جمع برای گروه ī-صرف و ā-صرف چنین است:

	ī-صرف	ā-صرف
یگانه	نرین و مادین	مادین
نهادی	-iš	-ī, -iš
ندایی	-e	-ī
جمع		
نهادی-ندایی	-aiiō, -aiias°	-ī, -iš

-aši در حالت ندایی شاید بر پایه ی قیاس با واژه ی arəduuī sūre شکل بی قاعده ی aši دارد: aši srre "ای اشی زیبا". در دستنوشته ها arəduuī معمولا با ā- بلند نوشته می شود.

الگو صرفی: -gairi نر. "کوه"، -frauuaši ماد. "فروشی"، āhuiri نر. "اهورایی"، -vaŋhi- ماد. "نیک"، -baβri- ماد. "سگ آبی ماده". به قاعده ی کامی شدگی توجه شود:

	ī-صرف	ā-صرف
یگانه	نرین	مادین
نهادی	gairiš	frauuašiš
ندایی	*gaire	*frauuaše
جمع		
نهادی-ندایی	garaiiō, garaiiās°	āhuiri, frauuašaiiō, frauuašaiias°

پایانه ی حالت ندایی در جایگاه پایانی بجای -aē* شکل -e دارد.

حالت ندایی-zairi "زرین" شکل بی قاعده ی zāire دارد.

r-ستاک ātar و اسم های عامل

واژه ی "آتش" در اوستا r-ستاک نرین بی قاعده ی ātar است. این واژه شکل نهادی-ندایی جمع ندارد.

اسم های نرین مختوم به -tar- کننده ی کاری را نشان می دهند، مانند -pātar "نگهبان"، -dātar "دادار". به این اسم ها اسم های عامل می گویند.

اسم نرین vadar- "زرین افزار" تنها حالت نهادی-رایی یگانه دارد.

این اسم ها بگونه ی زیر صرف می شوند:

درس چهارم

یگانه	نهادی	dāta	pāta	ātarš	vadarə
	ندایی	dātarə	—	ātarə	
جمع	نهادی-ندایی	dātārō	pātārō	ātarō	

شکل نهادی جمع واژه ی raṽaēštā- برابر حالت صرفی گروه tar- صرف بگونه ی raṽaēštārō می شود.

فعل

وجه امری غیرتماتیک

فعل های غیرتماتیک بر خلاف فعل های تماتیکی مانند jas-a-ta پیش از پایانه ی صرفی واکه ی -a- ندارند و پایانه مستقیما به همخوان یا واکه ی ستاک بسته می شود.

نمونه هایی از شکل وجه امری معلوم غیرتماتیک (-daḍā-/daḍ- "دادن"، -naēd-/nid- "نکوهیدن"، -stao-/stu- "ستودن"):

دوم کس یگانه	-ḍi, -di	dazdi "بده"	stuiḍi "بستا"	
دوم کس جمع	-ta	dasta	staota	nista

برای دوم کس یگانه پایانه ی صرف غیرتماتیک در جلوی همخوان -di- و در جلوی واکه -ḍi- است. سنج: > jaiḍi .jan-/ja-

شکل های dazdi و dasta و nista از *dad-di و *dad-ta و *nid-ta می آیند و جوش خوردگی درونی را نشان می دهند.

برخی فعل ها دچار آبلات می شوند (نک. درس ۱۱) مانند stuiḍi و staota > stao-/stu- و احتمالا -mrao-/mru-. این فعل ها پیش از پایانه ی -ḍi- ستاک ضعیف و پیش از پایانه ی -ta- ستاک قوی دارند.

وجه امری -iia-ستاک

فعل امر دوم کس یگانه برای -iia-ستاک ها باید بر پایه ی قاعده ی کامی شدگی چنین شود: -e > -iia-. تنها نمونه گویا °nase در واژگان apa.nase و vī.nase باشد (V.8.21، Sb.3). -aiia-ستاک و -āiia-ستاک برای این حالت به °aiia و °āiia پایان می یابد.

وجه امری سوم کس معلوم

زبان اوستا همانند سنسکریت و لاتین فعل امر سوم کس نیز دارد.

الگو صرف غیرتماتیک: -aē-/i- "رفتن"، -daḍā-/daḍ- "دادن"، -mrao-/mru- "گفتن"، تماتیک: -bauua- "شدن"، -jasa- "آمدن"، -nasiia- "نابود شدن".

درس چهارم

	غیرتماتیک	تماتیک
یگانه		
۳	-tu mraotu, daḏātu	-atu jasatu
جمع		
۳	-əṅtu daḏəṅtu	-əṅtu jasəṅtu
	-iiṅtu yaṅtu	-iiṅtu nasiiaṅtu
	-uuaṅtu *mruuaṅtu	-uuaṅtu bauuaṅtu

برای حالت سوم کس یگانه ی غیرتماتیک ستاک قوی بکار می رود. واکه پایانی ستاک پیش از پایانه ی -əṅtu حذف می شود.

وجه امری فعل -ah "بودن"

وجه امری غیرتماتیک برای -ah "بودن" چنین است، نمونه ای از حالت جمع دیده نمی شود:

یگانه	
۲	"باش" *zdī
۳	"باشد" astu

فعل zdī تنها در اوستای کهن آمده است.

نظام جمله سازی

نمونه هایی از کاربرد حالت نهادی و ندایی و وجه امری
 و س ن م ج . س ن م د . س ر ر د س م ر .

daēuuō apa.nasiiatu

"دیو نابود شود"

daēuuō: نهادی یگانه نرین از -daēuua، نهاد، "دیو".

apa.nasiiatu: وجه امری سوم کس یگانه معلوم تماتیک از -nasiiā، "نابود شود"

و س ن م ج . س ن م د . س ر ر د س م ر .

daēuua apa.nase

"ای دیو نابود شو"

و س ن م ج . س ن م د . س ر ر د س م ر .

سزَعَم. یَو. اهورَه. مَزدا. داتا. احمی

azəm yō ahurō mazdā dāta ahmi

"من، اهوره مزدا، دادار هستم"

azəm: ضمیر شخصی نهادی اول کس یگانه، مسنداله، "من".

yō ahurō mazdā: بند موصولی اسمی درحالت نهادی یگانه نرین، بدل برای azəm، "که اهوره مزدا [هستم]، اهوره مزدا".

dāta: نهادی یگانه نرین از -dātar، مسند، "دادار".

ahmi: وجه اخباری اول کس یگانه از √ah، فعل ربطی، "هستم".

سزَعَم. بآ. تَه. احمی. یَا. هَوُوا. دَاēنَا

azəm bā tē ahmi yā hauua daēna

"من، دننای خود تو، براستی از آن توام (براستی من دننای توام)"

bā: ادات "براستی".

tē ahmi: ضمیر پی بست اضافی دوم کس یگانه به همراه فعل "بودن"، بیان مالکیت، "از آن توام".

yā hauua daēna: بند موصولی اسمی نهادی یگانه مادین، بدل برای azəm، "من" که دننای خود تو [ام]، دننای خود تو".

yā: ضمیر موصولی نهادی یگانه مادین از -ya، مرجع آن در خود بند daēna، "که".

hauua: نهادی یگانه مادین از ضمیر بازتابی -hauua، "خود تو".

daēna: نهادی یگانه مادین از -daēnā، "دننا".

توم. اهی. اهورَه. مَزدا. مانییوش. سپَنیشْتو

tum ahi ahurō mazdā maniiuš spēništō

"تو هستی اهوره مزدا، مینوی سپندتر"

درس پنجم

متن اوستا

نقطه گذاری

در دستنوشته های اوستا هر واژه با نقطه (.) از دیگری جدا می شود. همچنین اغلب برای جداسازی جزء های یک واژه ی مرکب (نک. درس ۶)، پیشوند، پیشوند فعلی، ضمائر پی بست و حتی گاهی برای جداسازی پایانه ها نیز نقطه بکار می رود. ادات پی بست -ca و -cit از واژه ای که بر آن بسته شده اند هیچگاه با نقطه جدا نمی شوند.

مرسوم است که این نشان هر گاه پایان واژه را نشان ندهد در حرف نویسی به همان شکل نقطه آورده می شود. این مورد حتی برای ضمائر پی بست (yā.mē و جز آن) نیز صورت می گیرد. اما این کار خطاست چرا که ē پایانی ضمائر پی بست نشان می دهد که کاتبان این ضمائر را واژگان جداگانه به شمار می آوردند. اگر آنها پی بست واقعی بودند بر پایه ی قاعده (نک. پایین) باید با e پایانی می آمدند نه ē.

نظام آوایی

واکه ی θ

واکه ی θ وضعیت واجی پیچیده ای در اوستا دارد. این واکه بیشتر در بافت های آوایی زیر دیده می شود:

۱. بعنوان واجگونه ی قاعده مند a پیش از همخوان خیشومی و نیز پیش از uu بعلاوه ی i یا ī پسین (-uuī/-uuī-)، مانند hēnti (اما 'zauuainti'،^۲ 'maniiəuuī- səuuīšta- (> sauu-)',^۳ rəuuī.

۲. واکه ی ویژه در فرایند واکه گذاری (نک. پایین).

هجای پایانی

همه ی واکه ها یا همخوان ها در جایگاه پایانی واژه دیده نمی شوند. در واژگان تک هجایی واکه ی پایانی بدون توجه به شکل اصلی اش همواره بگونه ی واکه ی بلند نوشته می شود، مانند nō, zī, mē، مگر e- کوتاه در برخی دستنوشته های پسین تر. تنها واکه ی مرکبی که آن هم در نمونه های اندک در جایگاه پایانی دیده می شود ōi است، مانند yōi.

برای واژگان چند هجایی واکه های بلند ā, ī, ū, ē و واکه های مرکب هیچگاه در پایان واژه نمی آیند مگر به پیروی از اوستای کهن.

جایگاه پایانی	تک هجایی ها	چند هجایی ها
واکه ی کوتاه		a, i, u, e, θ
واکه ی بلند	ā, ī, ū, ō, ā, q, ē, ōi, āi, āu	ā, ō, q, ē

یکی از استثناها واژه ی arəduuī sura است شاید تحت تاثیر شکل پهلوی آن ardwišūr.

^۱ وجه اخباری سوم کس جمع از -zauua

^۲ حالت مادین از -maniiuuu

^۳ حالت مادین از -rayu

واکه ی مرکب aē و ao در جایگاه پایانی به شکل (ii)e- و uuō- درمی‌آیند. این واکه های مرکب پیش از پیست- های ca- و ciṭ- دوباره نمایان می‌شوند: -aēca, -aoca, مانند tē^۴, taēcīṭ.

هیچگاه پیست ca- و ciṭ- بر حالت ندایی بسته نمی شود از این رو برای حالت ندایی شکل واکه ی مرکب اصلی (معمولاً) دوباره نمایان نمی‌شود.^۵

تعداد کمی از همخوان‌ها در پایان واژه می‌آیند: دو همخوان خیشومی m و n، همخوان دندانی ṭ، صفیری s (اندک شمار) و ṣ، مانند barəṭ, barən, barəm^۶, hauruuatās^۷, maniiuš^۸, gairiṣ^۹.

همخوان r در پایان واژه همواره واکه ی کمکی (ə) می‌گیرد، مانند dātarə^{۱۰}, ātarə^{۱۱}.

همخوان s در جوش خوردگی بیرونی واکه ی کمکی (ə) می‌گیرد، مانند kasə tē^{۱۲}.

واکه‌ها در واژگان تک‌هجایی مختوم به همخوان از همان قاعده (یا فقدان قاعده) ای پیروی می‌کنند که واکه‌ها در هجای پایانی دیگر واژگان. در این گزارش i کوتاه برای واژگان تک‌هجایی مانند im (نه īm)، dim، diš بکار می‌رود.

دگرگونی واکه : واکه ی a پیش از همخوان خیشومی

واکه ی a بیشترین گرایش را به تغییر در میان همه ی واکه‌ها دارد. تغییرشکل اصلی این واکه یکی دگرگونی به e هنگامی که کامی می‌شود و دیگری دگرگونی به ə پیش از همخوان خیشومی (m, n) و یا uuī/uuī.

واکه ی ə برآمده از a خود به آوهای پیرامونش حساس است. بر پایه ی قاعده اگر این واکه در جلوی همخوان کامی (j, c, ii) باشد تبدیل به واکه ی i می‌شود و اگر در جلوی uu باشد تبدیل به واکه ی u. در پی آن ترکیب‌های (i)uun، (i)iin، (u)uum، (i)iim، (u)uun، (i)iin، (u)uum، (i)iim در شکل‌های ساده ی -im، -um، -in، -un در می‌آید. این شکل‌های پایانی در آمیختگی با واکه ی a- پیشین خود واکه‌های مرکب -aēm، -aom و جزآن را پدید می‌آورد.

گاهی بخش میانی این دگرگونی ها بر بخش پایانی چیرگی دارد، یعنی aēn ~ aiien-.

نمودار دگرگونی‌های آوایی زیر بر بنیاد همین قواعد آماده شده است.

تسلط بر این قواعد توانایی تحلیل زبان اوستایی را بدست می دهد چراکه این دگرگونی‌ها در سراسر اوستا به فراوانی دیده می‌شود.

در نمودار زیر تنها برخی از این دگرگونی های آوایی آورده شده است، نمودار کامل آن در درس ۷ خواهد آمد.

*-am	>	-əm	*-an	>	-ən
*-iam	>	-iiəm	>	-im	*-ian > -iiən > -in
*-aiiam	>	-aiiəm	>	-aēm	*-aiian > -aiiən > -aēn
*-auuam	>	-auuəm	>	-aom	*-auuan > -auuən > -aon

^۴ ضمیر سوم کس، نهادی جمع

^۵ برای gao- نک. درس ۸.

^۶ تأکیدی، به ترتیب اول کس یگانه، سوم کس جمع و یگانه از -bara

^۷ نهادی یگانه از -hauruuatāt-

^۸ نهادی یگانه از -maniiu-

^۹ نهادی یگانه از -gairi-

^{۱۰} ندایی یگانه از -dātar-

^{۱۱} ندایی یگانه از -ātar-

^{۱۲} "چه کسی تو راست؟"

همخوان سایشی واکدار (β, δ, γ)

همه ی همخوان های سایشی واکدار در بافت متن (و نیز احتمالا در گویش) آماده ی دگرگونی و تغییرشکل اند.

δ میان واکه ای در شکل های -vaēδ و ستاک حال -daδā (از ریشه ی dā)، با ũ جایگزین می شود، مانند viūuš، daūaṭ.

β میان واکه ای گرایش به uu شدن دارد که خود این همخوان هم دچار دگرگونی می شود سنج. < auui < aiβi < aoi، < vi-ā-bā- < viiāuuaitī- < .bā

ترکیب βi بگونه ی βi درمی آید، βii نوشته می شود و در پی آن uī شده و در آمیختگی با a پیشین خود aoi می شود، سنج. -aδaβiia. حالت نهادی aδaouiō اما حالت رایبی aδauuim، -daiβī- < *daiuūi- (نوشته می شود -daēiuūi-، daēuuī-).

در برخی جایگاه ها همخوان سایشی نرمکامی γ حذف می شود: -druuaṅt، سنج. اوستای کهن -drəguuaṅt، -rəuuī- > rayu- (سنج. سنس. -laghvī-، ^{۱۳} maryum > mourum ^{۱۴}).

اسم

u-ستاک و -ū-ستاک

پایانه های حالت نهادی و ندایی یگانه و جمع برای گروه u-صرف و -ū-صرف و نیز اسم بی قاعده ی -pasu "رمه" چنین است:

	u-صرف نرین	نتار	pasu- نرین	-ū-صرف مادین
یگانه				
نهادی	-uš	-u	-uš	-uš
ندایی	-uuō	—	—	—
جمع				
نهادی-ندایی	-auuō, -auuas ^o	-u	-uuō, -uuas ^o	-uuō, -uuas ^o

الگو صرفی: -ratu نر. "رد"، -puru "بسیار"، -tanu ماد. "تن"، -pasu نر. "رمه". به قاعده ی لبی شدگی در واژگان زیر توجه شود:

	u-صرف نرین	نتار	pasu- نرین	-ū-صرف مادین
یگانه				
نهادی	ratuš	pouruš	puru	pasuš
ندایی	ratuuō	—	—	—

^{۱۳} رایبی یگانه از -margu
^{۱۴} نک. Skjærvø, "Avestics II," 1997.

جمع

نهادی-ندایی	ratauuō, ratauuas°	parauuō, parauuas°	pouru	pasuuō, pasuuas°	tanuuō, tanuuas°

در دستنوشته ها pasuuō اغلب به شکل با قاعده ی pasauuō درمی آید.

واژه ی -ratu در اصل u²-ستاک است (نک. درس ۱۱).

برای u-ستاک مادین نک. درس ۸ -ao-ستاک.

پایانه ی حالت ندایی بجای *ao- در پایان واژه -uuō می شود.

پایانه ی حالت ندایی در جلوی ii تنها ō می شود: maniiu- > maniiō, vaiiu- > vaiiō.

پایانه های صرفی

گروه های -a و -i و -u-صرف در شکل اصلی خود در زبان هند و اروپایی برای حالت نهادی یگانه پایانه ی یکسان -s می گیرند، مانند یونانی: θεός θεός "خدا"، πίστις πίστις "باور"، ἰχθύς ἰχθύς "ماهی"، لاتین: dominus "سرور"، civis "شهروند"، sinus "خمیدگی". در زبان هندوایرانی مادر s در جلوی a و ā به h دگرگون می شود اما در جلوی i و u بر پایه ی قاعده ی ruki به š تحول می یابد. بنابراین شکل هند و ایرانی آنها چنین می شود: *ah-، *iš-، *uš-.

در اوستا این -h پایانی به دلیل گرد شدن واکه ی پیشین آن حذف می شود: *ah- < *ā-، *ah- < *ā-.

صفت

حالت مادین و نثار صفت ها

برای صفت های گروه -a-صرف حالت مادین معمولاً برابر است با گروه -ā-صرف و گاهی نیز برابر با گروه -ā-صرف، مانند -surā- حالت مادین برای -sura-، -spəntā- حالت مادین برای -spənta-، اما -zarənaēini- حالت مادین برای -zarənaēna-، -maniiuuuī- حالت مادین برای -maniiuuua-.

حالت نهادی یگانه از ستاک مادین -nairiia- به شکل >nairiia * در می آید.

حالت مادین دیگر صفت ها برابر است با گروه -ā-صرف، مانند -vaŋhī- حالت مادین از -vaŋhu-، -paoirī- حالت مادین از -pouru-، -driuuī- حالت مادین از -driyu-.

صفت های نثار همانند اسم های نثار صرف می شوند، مانند حالت نهادی- رایبی یگانه ی -vohu، -āhuiri، -surəm.

صفت مرکب مختوم به -ī و -ū-

شمار اندکی صفت مرکب وجود دارد که جزء دوم شان اسم های ریشه ی مختوم به -ī و -ū- است، مانند -yauuaējī- و -yauuaēsū-. این ستاک ها مانند -ā-ستاک و -ū-ستاک صرف می شوند اما شکل های صرفی اندکی از آنها در دست است:

یگانه		
نهادی	*yauuaējiš	*yauuaēsuš
جمع		
نهادی-رای	*yauuaējiiō	*yauuaēsuuō

ضمیر

ضمایر شخصی در حالت نهادی

ضمایر شخصی برای حالت نهادی چنین است:

	اول کس	دوم کس	سوم کس	ماد.	نت.
یگانه			نر.		
نهادی	azəm	tum	hō, has°, huuō	hā	taṭ
جمع					
نهادی	vaēm	yužəm	tē	tā	tā

hō+ca > hēca، اما hō+ca > hēca iḏa astu در عبارت "و او (سروش) اینجا باشد" (Vr.12.1، Y.27.6).

فعل

وجه تاکیدی ناقص معلوم ۱

فعل های اوستا بر پایه ی شکل شان به گروه هایی با ویژگی های یکسان تقسیم می شوند. دو گروه اصلی وجود دارد: فعل های تماتیک که ستاک آنها به واکه ی a پایان می یابد و فعل های غیرتماتیک که ستاک شان به واکه ی a پایان نمی یابد. در طبقه بندی ستاک حال این دو گروه به زیرگروه های دیگری بخش می شوند. تا اینجا نمونه هایی از شکل های وجه امری فعل های غیرتماتیک مختوم به همخوان یا واکه و نیز فعل های تماتیک مختوم به -a-، -iia- و -aiia- آورده شده است. در ادامه ی درس ها این طبقه بندی ها با جزئیات کامل شرح داده خواهد شد.

اوستای نو برای بیان زمان گذشته (کنش یا حالت و جزآن) شکلی از فعل را بکار می برد که در این گزارش وجه تاکیدی ناقص نامیده می شود. پایانه های وجه تاکیدی ناقص پایانه های ثانویه اند (در برابر پایانه های اولیه ی وجه اخباری حال، نک. درس ۸). این پایانه ها دگرگونی های آوایی کمتری نسبت به پایانه های اولیه دارند از این رو نخست به آنها پرداخته می شود

چون در اوستا بسیاری از شکل های صرفی یافت نمی شود ارائه ی الگوی کامل صرفی شدنی نیست. برای یادگیری بهتر تلاش شده است تا جای ممکن یک فعل در الگوهای صرفی بکار رود حتی اگر همه ی شکل های صرفی آن در دست نباشد. گاه نیز شکل هایی آورده می شود که تنها در اوستای کهن بکار رفته است.

برای فعل غیرتماتیک پایانه صرفی مستقیماً بر پایان ستاک بسته می شود.

غیرتماتیک: mrao-/mru- "گفتن"، stao-/stu- "ستودن"، daḏā-/daḏ-(daṭ-) "دادن".

تماتیک: vaēna- "دیدن"، tauruuaiia- "چیره شدن".

درس پنجم

یگانه	غیرتماتیک	تماتیک
۱	-m, -əm	daδəm mraom
۲	*-h, -š	daδā mraoš
۳	-t	daδāt mraoṭ
جمع		
۱	-ma	*-āma, -ama
۲	-ta	dasta staota
۳	-ən	daδən

از ستاک ah- "بودن" تنها حالت سوم کس یگانه ی as یا ās در دست است. حالت سوم کس جمع آن یافت نمی شود اما گاهی ās بجای آن بکار می رود (Yt.14.46).

mraom از تحول *mrauuəm پدیدآمده است.

tauruuuiama از تحول *tauruuuiāma پدیدآمده است.

در واژه ی dasta، -dt- به -st- دگرگون شده است.

نمونه هایی از فعل ها با شکل ادغام شده (-bao "شدن"، -jaiδiia "خواهش کردن"، -srāuuaiia "سراییدن"):

اول کس یگانه	baom < *bauuəm	jaiδim < *jaiδiiəm	srāuuāēm < *srāuuaiiəm
سوم کس جمع	baon < *bauuən	jaiδin < *jaiδiiən	srāuuāēn یا srāuuaiiən

نظام جمله سازی

کاربرد وجه تاکید ناقص

سده. ع. سدرسه. (سایر) دردم (ج).

āaṭ jasaṭ zaraṭuštrō

"آنگاه زرتشت آمد"

رانا (ج). مرن. ررسع سدرسه. سدرسه (ج).

srirō mē saḍaiiaṭ yimō

"جم از سوی من زیبا به نظر آمد (جم به دید من زیبا آمد)"

srirō: نهادی یگانه نرین از -srira، مسند برای فعل saḍaiiaṭ، "زیبا".

mē: ضمیر پی بست برای اول کس یگانه، برای عامل (نک. درس ۱۳)، "توسط من، از سوی من".

saḍaiiaṭ: وجه تاکید ناقص سوم کس یگانه از ستاک -saḍaiia (√sand)، "به نظر آمد".

yimō: نهادی یگانه نرین از -yima، مسنداله، "جم".

سسه. مانده. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره.

āaṭ mraoṭ ahurō mazdā maniiuš spēništō

"آنگاه گفت اهوره مزدا، مینوی سپند تر"

سسه. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره.

āaṭ him jaiḍiaṭ bərəzaiḍiš vištāspō āaṭ him raṭaēštārō jaiḍin

"آنگاه از او درخواست کرد ویشتاسپ نگرنده از جایگاه بلند، آنگاه از او ارتشتاران درخواست کردند"

سسه. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره.

āfš paoiri fra.tacaṭ

"آب فراوان روان شد"

āfš paoiri: نهادی یگانه مادین از ap- به همراه صفت pouuru- (مادین -paoirī) در همان حالت صرفی، فاعل، "آب فراوان".

fra.tacaṭ: وجه تاکید ناقص سوم کس یگانه از ستاک fra.taca (√tak)، "روان شد".

سسه. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره.

uruuarā uxšīn zairi.gaonā baon paoirišca

"گیاهان رویدند، سبزگون و فراوان شدند"

uruuarā: نهادی جمع مادین از -uruuarā، فاعل، "گیاهان".

uxšīn: وجه تاکید ناقص سوم کس جمع از -uxšīia (√vaxš)، "رویدند".

zairi.gaonā...paoiriš-ca: نهادی جمع مادین از صفت های -gaona° و -pouuru (ماد. -paoirī) به همراه ادات پی بست -ca، مسند، "سبزگون و فراوان".

baon: وجه تاکید ناقص سوم کس جمع از -bauua (√bao/bu)، "شدند".

سسه. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره. سسره.

yō as vərəθrajaštēmō

"(زرتشت) که پیروزمندترین بود" (Y.9.15)

𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 .

mošu taṭ ās nōiṭ darəyəm

"بی درنگ بود آن، نه دیر [بود آن] [به درازا نکشید]" (Yt.5.65)

mošu: قید "بی درنگ" همچون مسند.

taṭ: ضمیر شخصی نهادی سوم کس یگانه نثار، "آن".

ās: وجه تاکید ناقص سوم کس یگانه از vah√، فعل ربطی، "بود".

nōiṭ: ادات نفی "نه".

darəyəm نهادی یگانه نثار از صفت darəya-، مسند با حذف فعل ربطی، "دیر [بود آن]".

𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 .

yaṭa kaṭaca tē ās zaošō

"هرآنچه از برای تو بود کام (کام تو بود)" (Yt.19.82)

yaṭa kaṭaca: حرف ربط "هرآنچه که".

پیشوند فعلی

فعل هایی مانند paiti.mrao- "پاسخ گفتن" و paiti.auua.jasa- "به جایی باز آمدن" شامل فعل و پیشوند فعلی اند. پیشوندهای فعلی اغلب به همراه فعل دیده می شوند اما به تنهایی بعنوان پیشاینند و یا قید نیز بکار می روند. آنها همچنین با اسم ها نیز بکار می روند که در این حالت پیشوند نامیده می شوند.

کاتبان گاهی پیشوند فعلی را با نقطه (.) از فعل جدا کرده اند. در این گزارش معمولا این نقطه آورده شده است مگر در جاهایی که میان پیشوند فعلی و فعل جوش خوردگی روی داده باشد، برای نمونه āi- > ā-ai-، ā-bara- > āuara-.

گاهی نیز پیشوند فعلی از فعل جدا و (معمولا) در آغاز بند قرار می گیرد.

𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 .

paiti.mraoṭ yō zaraṭuštrō

" پاسخ گفت زرتشت "

yō zaraṭuštrō: بند موصولی اسمی درحالت نهادی یگانه نرین، فاعل، "او که زرتشت [است]، زرتشت".

𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 . 𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 .

درس ششم

نظام آوایی

متن اوستا

متن اوستای کنونی متنی ویرایش شده است. گردآوردندگان آن در طول زمان انتقال شفاهی متن یک یا چند بار کوشیده اند آن را استاندارد کنند. از این رو متن کنونی سنت شفاهی نخستین خود را نشان نمی‌دهد.^۱

یک ویژگی این متن ویرایش شده جانشینی پایانه ی \bar{o} - به جای a - در جزء نخست واژگان مرکب و جانشینی همخوان انسدادی بجای همخوان سایشی در آغاز جزء دوم است، سنج- (بجز شکل آشنای $ahura\delta\bar{a}ta$) شکل‌های $da\bar{e}uu\bar{o}.d\bar{a}ta$ -، $bay\bar{o}.baxta$ ، و جز آن.

ویژگی دیگر بازگرداندن شکل پایانی واژه از شکل مورد انتظار در فرایند جوش خوردگی است، مانند $xšuuva\check{s}.g\bar{a}iia$ - بجای $xšuuva\check{s}.g\bar{a}iia$ - سنج- $du\check{z}gan\check{t}i$ -.

اما همه ی شکل‌های غیر معیار یا نادرست مربوط به گردآوردندگان متن نیست. بسیاری از آنها احتمالاً مربوط به حافظان و کاتبان متن می‌شود.

فرایند واکه‌گذاری

واکه ی \bar{o} در بیشتر جایگاه‌ها واجگونه ی $/a/$ است (نک- درس ۵) اما همچنین برای واکه گذاری نیز بکار می‌رود.

فرایند واکه‌گذاری آوردن یک واکه ی فاقد ریشه میان دو همخوان برای آسانی تلفظ واژه است. در اوستای نو این واکه، واکه ی \bar{o} است اما گاهی نیز واکه ی a بکار می‌رود. واکه‌گذاری همچنین $svarabhakti$ نامیده می‌شود که واژه ای است سنسکریت به معنای "جداسازی آوا".

واکه‌گذاری در جلوی r هم در پایان واژه و هم پیش از دیگر همخوان‌ها و نیز در میان گروه همخوانی nr مرسوم است. گروه همخوانی $r\check{s}$ جدا از این قاعده است اما گاهی در دست‌نوشته‌ها بگونه ی $r\bar{o}\check{s}$ نوشته می‌شود. $ar\bar{e}da$ - (سنج- سنس- $ardha$ -)، $ar\bar{e}u\bar{a}$ - (سنج- سنس- $artha$ -)، $k\bar{e}r\bar{e}ta$ - (سنج- سنس- $kṛta$ -)، $var\bar{e}sa$ -، $par\bar{e}na$ - (سنج- سنس- $parṇa$ -)، $vada\bar{r}\bar{e}$ - (سنج- سنس- $vadhaḥ$ -)، $aipiduuaṇara$ -، بجای $duuaṇra$ - (سنج- $dunman$ -).

توالی $\bar{e}r\bar{e}$ اغلب پس از t (و گاهی پس از g) به $r\bar{e}$ کاسته می‌شود: $\bar{a}t\bar{e}r\bar{e}m > \bar{a}tr\bar{e}m$ ($\bar{a}tar\bar{e}m$)

و همچنین پیش از \check{s} شکل ar ($ar\bar{e}$) جانشین آن می‌شود: $b\bar{e}r\bar{e}z\bar{o}$ اما $bar\check{s}$ ، $\bar{a}tr\bar{e}m$ ($\bar{a}t\bar{e}r\bar{e}m$) اما $\bar{a}tar\check{s}$.

دگرگونی واکه: ناهمگون‌شدگی آوایی $ai/a\bar{e} < \bar{o}i < i\bar{i}$

واکه ی پیش از میان هشت i در نمونه زیر خود واکه ی i بوده است که این i اصلی به واکه ی مرکب ai ($ii < i\bar{i}$) $\bar{o}i < ai$) ناهمگون می‌شود:

$b\bar{e}r\bar{e}zai\delta i\check{s} > *b\bar{e}r\bar{e}zi\delta i\check{s} > *br\bar{z}i-d\bar{i}\check{s}$ (سنج- اوستای کهن $hu\check{s}i\bar{t}i > *hu\check{s}i\bar{t}i$).

^۱ از این منظر می‌تواند با $padap\bar{a}ṭha$ ی متون ودایی مقایسه شود. تفاوت اصلی میان سنت ایرانی با هندی این است که سنت هندی هم متن اصلی و هم $padap\bar{a}ṭha$ را نگه می‌دارد اما در ایران نسخه ی اصلی از دست رفته و تنها $padap\bar{a}ṭha$ باقی مانده است.

احتمالا منشاء واکه‌گذاری در گروه $ui > uii > u\ddot{e}i > u\ddot{a}i, u\ddot{o}i$ (uuōii) به همین قاعده باشد: $ui > uii > u\ddot{e}i > u\ddot{a}i, u\ddot{o}i$ (uuōii) و همچنین دگرگونی پیشوند bi° به شکل $ba\ddot{e}^\circ$ در این نمونه: $*bai-r\ddot{z}u- < *bij-r\ddot{z}u- < ba\ddot{e}^\circ$.

دگرگونی همخوان: همگون‌شدگی آوایی

هنگامی که دو همخوان مختلف کنار هم بیایند ممکن است یا باهم یکی شوند و یا از لحاظ آوایی به هم شبیه گردند. به این پدیده همگون‌شدگی (محدود یا کامل) گویند. برخی نمونه‌های فراگیر در اوستا چنین است:

(۱)

واکدار + واکدار > واکدار + بیواک

$s + d > zd: *mas-d\ddot{a}- > mazd\ddot{a}-$

$\check{s} + d > \check{z}d: *du\check{s}-d\ddot{a}h- > du\check{z}d\ddot{a}h-$

$\check{s} + b > \check{z}b: *ni\check{s}-b\ddot{e}r\ddot{e}ta- > ni\check{z}b\ddot{e}r\ddot{e}ta-$

$\check{s} + z > \check{z}z: *du\check{s}-zaotar- > du\check{z}zaotar-$

(۲)

تنها یک انسدادی لبی > انسدادی لبی + انسدادی لبی

$p + b > *b > \beta: *ap-biiah > ai\beta iio^2$

(۳)

تنها $s > s$ + انسدادی دندانی

$t + s > s: f\check{s}uiia\check{n}t-s > f\check{s}uiia\check{s}$

دگرگونی همخوان: سایشی‌شدگی همخوان انسدادی

هنگامی که همخوان‌های p و t پیش از پسوند یا پایانه ای با m, n, r, uu, ii آغازی باشند به f و \check{v} دگرگون می‌شوند، مانند $astuuaiti^3$ اما $astuuai\check{v}iia^4$ ، $ha\check{t}^\circ$ اما $hai\check{v}iia$ ، $\check{a}p-$ اما $\check{a}fuua\check{n}t- (< \check{a}f\check{e}n\check{t}-)$ ، $x\check{s}apa^1$ اما $x\check{s}afn\check{o}^5$. اگر پیش از p یا t واکه ی بلند اصلی، واکه ی مرکب یا همخوان دیگری (به جز $\check{e}r\check{e}$) باشد این دگرگونی روی نمی‌دهد، مانند $*d\check{a}i\check{t}iia-$ ، $ma\check{s}iia- > *martiia-$ اما $m\check{e}r\check{e}\check{v}iia- > *mr\check{e}\check{v}iia-$.

^۲ برای- از جمع از $\check{a}p-$.
^۳ نهادی یگانه از $astuuaiti-$.
^۴ اضافی یگانه از $astuuaiti-$.
^۵ نهادی یگانه نثار از $ha\check{n}t-$.
^۶ نهادی یگانه از $x\check{s}apan-$.
^۷ اضافی یگانه از $x\check{s}apan-$.

هنگامی که همخوان‌های p, k, g پیش از پایانه ای با $*s$ آغازی اصلی باشند به f و x دگرگون می‌شوند و $*s$ نیز به \check{s} تحول می‌یابد:

$\check{s} < *ap-s, vax\check{s} < *v\check{a}k-s, drux\check{s} < drug-s, naf\check{s}u^{\wedge} < *nap(t)-su$

s یا z پایانی ستاک پیش از پایانه ای که $*s$ آغازی اش به \check{s} دگرگون شده حذف می‌شود:

$spa\check{s} < spas-s, bar\check{s}^1 < brz-s$

اسم

صرف همخوانی: ستاک

ستاک مختوم به همخوان پایانه‌های قاعده مند تری نسبت به ستاک واکه ای دارد اما صرف آنها به دلیل فرایند آبلات پیچیده تر است. حالت‌هایی که پایه‌ی افزایش و کشش واکه را بکار می‌برند حالت قوی و آنها بی‌کاهش واکه را بکار می‌برند حالت ضعیف نامیده می‌شوند. حالت قوی شامل حالت‌های نهادی و ندایی و رایبی و دری یگانه، حالت نهادی-رایبی دوگان و نهادی جمع است. دیگر حالت‌ها، حالت ضعیف به شمار می‌آیند.

در صرف همخوانی افزون بر تغییر در اندازه‌ی بلندی واکه، همخوان پایانی ستاک نیز دگرگون می‌شود.

صرف همخوانی: پایانه‌ی صرفی

ستاک همخوانی می‌تواند تقریباً به هر همخوان پایان‌یابد. در زبان هند و ایرانی (و هند و اروپایی) حالت نهادی یگانه برای ستاک همخوانی نرین و مادین بدین گونه ساخته می‌شود: ۱. با حذف همخوان پایانی ستاک و کشیدگی واکه‌ی پیشین آن ۲. با بستن پایانه‌ی s ($-s$) پس از همخوان‌های f و x بر ستاک، ۳. هم با کشیدگی واکه و هم بستن پایانه‌ی s ($-s$).

از آنجا که در اوستای نو واکه‌ی بلند پایانی کوتاه می‌شود، حالت نخست تنها با حذف همخوان پایانی بدست می‌آید.

در حالت‌های دوم و سوم آمیختگی پایانه‌ی s ($-s$) و \check{s} با همخوان پایانی ستاک شکل‌های بی‌قاعده‌ای پدید می‌آورد.

برای اسم‌های نرین و مادین پایانه‌ی حالت نهادی-ندایی جمع \bar{o} ($-as^{\circ}$) می‌شود. اما گاهی نیز در دستنوشته‌ها برای این ستاک‌ها پایانه‌ی تماتیک a - دیده می‌شود.^{۱۰} حالت نهادی-رایبی جمع همانند حالت نهادی-ندایی یگانه با ستاک قوی ساخته می‌شود.

ستاک‌های همخوانی نثار برای حالت نهادی-ندایی یگانه پایانه‌ی صرفی نمی‌گیرند. حالت نهادی-ندایی جمع نثار شکل‌های صرفی گوناگونی دارد.

حالت نهادی یگانه

برای اسم‌ها و صفت‌های نرین و مادین با ستاک مختوم به همخوان لیبی (p)، نرمکامی (k, g) و صغیری ($s, z >$) از دیدگاه تحول تاریخی: $\check{s}, t\check{s}$ پایانه‌ی \check{s} - بکار می‌رود.

^۸ دری جمع از $-nap\bar{a}t$.

^۹ نهادی یگانه از $-b\bar{e}r\bar{e}z$.

^{۱۰} این مورد شاید پدیده‌ی زبانشناختی اصیل مربوط به دوره‌های پیشین زبان اوستایی به شمار نیاید و کاملاً امکان دارد که خطای حافظان یا کاتبان متن باشد.

ستاک همخوانی مختوم به انسدادی نرمکامی (g و k)، انسدادی لبی (p) و صغیری (s و z) این ستاک ها برای حالت نهادی یگانه پایانه ی -š می گیرند.

حالت نهادی با حالت ندایی یکی است.

الگوی صرفی: -vāk-/vāc- نر. "واژه"، drug-/druj- ماد. "دروغ"، -āp- ماد. "آب"، -spas- نر. "نگرنده"، -bərəz- بلند.

یگانه	vāk-/vāc-	drug-/druj-	āp-	spas-	bərəz-
نهادی-ندایی	vāxš	druxš	āfš	spaš	barš
جمع	vācō	drujō	āpō, apasca	spasō	bərəzō

شکل های تماتیکی مانند vāca نیز در دستنوشته ها دیده می شود.

به کوتاه شدن واکه ی ā در واژه ی apasca > āpō توجه شود.

r-ستاک ویژه ی اعضای خانواده

بیشتر واژگان معرف اعضای خانواده r-ستاک اند. صرف آنها اندکی با اسم های عامل مختوم به -tar فرق دارد. واژه ی -nar نیز همانند این واژگان صرف می شود.

الگوی صرفی: -nar "مرد"، -pitar "پدر"، -mātar "مادر"، -duγδar "دختر"، -x^vaŋhar "خواهر"، -brātar "برادر".

یگانه	nā	pita	brāta	māta	duγδa	x ^v aŋha
نهادی	narə	pitare	—	—	—	—
جمع	narō	pitarō	—	mātarō	—	—

ساختمان واژه

واژه ی مرکب ۱

واژه مرکب همچون اجزاء پدیدآورنده اش می تواند هر گونه واژه ای باشد (اسم، صفت، قید...). برخی صفت های مرکب رایج در اوستا چنین اند:

اسم + اسم: barəsmō.zasta- (> -barəsmān + -zasta) "برسم به دست".

صفت + اسم: tiži.dāra- (> -tiγra + -dāra) "با تیغه ی تیز".

اسم + اسم مصدر یا صفت فعلی: -vərəθrajan- (> "فروکوفتن" -jan + "دشمنی" -vərəθra) "درهم شکننده ی دشمنی"، -mazdaiiasna- (> "پرستش" -yasna + "اهوره مزدا" -mazdā) "مزدپرست"، -paoiriiō.fradāta "نخست فراز آمدگان"، -ahuraδāta "اهوره آفریده" و -mazdaδāta "مزدا آفریده".

قید یا پیشوند + اسم / صفت: huraoða- (> "رویش" hu- + raoða-) "زیبا"، huuaršta- (> hu- + varšta-) "کردار نیک"، aiuuī.gāma- (> "گام" gāman- + پیشوند aiuuī) "سال"، ūri.zafan- (> "دهان" ūri- + zafar/n-) "سه پوزه"، ūri.kamaroða- (> "کله" ūri- + kamaroða-) "سه کله".

فعل + اسم: frādaṭ.gaēṭa- (> "گیتی" gaētā- + "پیش بردن" frāda-) "پیش برنده (آبادکننده) ی گیتی".

صفت مرکبی که جزء دوم آن واژه ی ā-ستاک باشد، صفت ā-ستاک با قاعده می شود یعنی نرین: frādaṭ.gaēta- و مادین: frādaṭ.gaētā- (> ماد. gaētā-).

واکه ی پایانی جزء نخست واژه ی مرکب چه ā-ستاک، ā-ستاک یا an-ستاک باشد معمولا ً o می شود.

برخی از صفت ها هنگامی که جزء نخست واژه مرکب باشند شکل ویژه ای بخود می گیرند، مانند tiži^o (> tiyra-) "تیز".

واژه ی āp- "آب" در واژه مرکب بگونه ی afš- بکار می رود که پیش از همخوان واکدار بشکل aβž- در می آید: afš.tacin- "دارای آبهای روان"، aβəždāna- "آبدان" (Y.42.2).

هنگامی که واژه ای با h- آغازی بعنوان جزء دوم واژه مرکب بکار رود پیش هشت a می گیرد و h < ṅh: aṣō.aṅhan- (> aṣa-(ṅ)han-) "برخوردار از اشه"، airime.aṅhad- (= armaēšad-) "آرام گرفتن".

ضمیر

ضمایر اشاره، موصولی و پرسشی در حالت نهادی

ضمایر و صفت های ضمیرواره برخی شکل های متفاوت با حالت اسمی دارند. حالت نهادی یگانه نثار دارای شکل مختوم به t- (سنج. انگلیسی that) و حالت نهادی جمع نرین دارای شکل مختوم به e- (سنج. انگلیسی they) است.

	ضمیر اشاره "این" ima-			ضمیر اشاره "آن" auua-		
	نر.	ماد.	نت.	نر.	ماد.	نت.
یگانه						
نهادی	aēm	im	imaṭ	hāu	hāu	auuaṭ
جمع						
نهادی	ime	imā, imaṣ ^o	ima	auue	auuā	auua

.(iyam, ayam) *ijam > im (īm), *ajam > aēm (سنج. هندبا. iyam, ayam).

ضمیر huuō "او، آن" (نهادی یگانه نرین) تنها در نقل قول ها از اوستای کهن دیده می شود.

یگانه نهادی جمع نهادی	ضمیر موصولی -ya			ضمیر پرسشی -ka/-ci		
	نر.	ماد.	نت.	نر.	ماد.	نت.
	yō, yas°	yā	yaṭ	kō, kas°, ciš	kā	kaṭ, ciṭ
	yōi, yae°	yā	yā	kaiia, caiiō	—	(kā ?)

بارها در دستوشته ها yō (به اشتباه) بجای yōi بکار رفته است.

ضمیر پرسشی kaiia شکل تمامتیک دارد (FO. ،N. ،Y.19.18).

شکل caiiō برای حالت نهادی جمع نثار نیز بکار می رود (V.2.39, 8.12).

ضمایر پرسشی (به ویژه با آغاز -c) در حالت منفی تبدیل به ضمایر نامعین می شوند: mā ciš، nōit ciš "هیچ کس".

شکل های kaṭ و ciṭ از دیدگاه تاریخی متناظراند با لات. quod و quid.

صفت ضمیرواره

دو صفت ضمیرواره ی -vispa "همه" و -aniia "دیگر" در حالت نهادی جمع نرین به ترتیب vispe و aniiē می شوند. همچنین -vispa حالت نثار -vispēm دارد اما -aniia حالت نثار -aniiat.

قید ضمیرواره

در زیر برخی از قید های متناظر با شکل های ضمیری آورده شده است (سنج. درس ۱۷). با آنکه این قید ها در شکل تقارن دارند اما در معنا همه چنین نیستند.

iṭa "اینچنین"	aṭa "چنین"	auuaṭa "آنچنان"	yaṭa "همچون"	kaṭa "چه گونه؟"
iṭra "اینجا"	aṭra "جایی"	auuaṭra "آنجا"	yaṭra "هرجا"	kuṭra "چه جایی؟"
iḍa "اینجا"	aḍa "پس"	auuaḍa "آنجا"	yaṭ "هرگاه"	kaḍa "چه هنگام؟"
	aṭ, āaṭ "پس"			kuua "چه جایی؟"

شکل های با -a آغازی بدون جهت (خنثی) اند اما آنهایی که با -i و -auua آغاز می شوند به "اینجا" و "آنجا" اشاره می کنند.

در اوستای نو *yada نیامده است اما شکل yaḍa "چه هنگام؟" در اوستای کهن دیده می شود.

فعل

حالت میانه

فعل در اوستا یا معلوم است یعنی پایانه ی معلوم می گیرد و یا میانه یعنی پایانه ی میانه می گیرد.

برخی فعل ها تنها شکل معلوم دارند و برخی تنها میانه. برخی فعل ها نیز هم شکل معلوم دارند و هم میانه. تنها برای این گروه شکل میانه کارکرد ویژه ای جدا از شکل معلوم دارد.

فعل های ناگذرا معمولا یا تنها شکل معلوم دارند یا تنها شکل میانه. اما فعل های گذرا می توانند هر دو شکل معلوم و میانه را دارا باشند. تفاوت میان این دو شکل برای یک فعل در بیشتر موارد تفاوت "معلوم ~ مجهول" است. در موارد اندکی نیز شکل میانه نشان می دهد که کنش به سود فاعل آن انجام می پذیرد (بازتابی). گاهی نیز شکل میانه ی یک فعل همان معنای شکل معلوم آن را دارد به ویژه درباره ی فعل های حرکتی.

نمونه ها:

- (۱) فعل میانه بدون همتای معلوم: -maniiia "اندیشیدن"، -yaza "پرستیدن" و جزآن.
- (۲) فعل هم معلوم و هم میانه، میانه با معنای مجهول: -aza معلوم: "راندن" ~ میانه: "رانده شدن"، -vaēna معلوم: "دیدن" ~ میانه: "دیده شدن"، -bara معلوم: "بردن" ~ میانه: "برده شدن، سوار بودن" و جزآن.
- (۳) فعل هم معلوم و هم میانه، حالت میانه کنش به سود خود فاعل: -paca معلوم: "او خوراک می پزد" ~ میانه: "او برای خویش خوراک می پزد"، -varəḍaiia معلوم: "افزودن (به چیزی)، بالاندن" ~ میانه: "افزودن (به خود)، بالیدن" و جزآن.
- (۴) فعل هم معلوم و هم میانه، میانه هم معنا با معلوم: -fracara معلوم و میانه: "پیش رفتن".
- (۵) فعل هم معلوم و هم میانه، میانه با معنایی متفاوت با معلوم: -hišta معلوم: "ایستادن = گذاشتن" میانه: "ایستادن = ماندن"، -daḍā-/daḍ- معلوم: "تهادن، دادن" میانه: "گرفتن، بدست آوردن".

وجه تاکیدى ناقص میانه

پایانه های حالت میانه ی وجه تاکیدى ناقص چنین است:

غیرتماتیک: -aog "گفتن"، -hunao-/hunu "فشردن (هوم)"، تماتیک: -ā.pərəsa "گفتگو کردن"، -yaza "پرستیدن".

یگانه	غیرتماتیک	تماتیک
۱		-e (-iē) apərəse
۲	-ša *hunuša	-aŋha yazəŋha
۳	-ta hunuta aoxta	-ata yazata
جمع		
۲	—	-aḍβəm yazaḍβəm
۳	—	əŋta yazəŋta

شمار اندکی از شکل های غیرتماتیک در دست است. نمونه ای از حالت اول کس جمع دیده نمی شود.

وجه امری میانه

پایانه های حالت میانه ی وجه امری تماتیک چنین است، برای حالت غیرتماتیک نمونه ای دیده نمی شود:

الگوها: -yaza "پرستیدن"، -dāraia "نگه داشتن".

یگانه
۲
۳
جمع
۲
۳

تماتیک

-aŋ^ʷha yazaŋ^ʷha

-atəm yazatəm

-aδβəm dāraiaδβəm

-əŋtəm yazəŋtəm

نظام جمله سازی

کاربرد حالت میانه

۱. فعل تنها میانه:

سدها. زداسن (نرمدم) [ج]. سدین مدم.

āaŋ zaraŋuštrō aoxta

"آنگاه زرتشت گفت..."

ن ندم. س [ج]. سدین [ج]. سدین مدم.

iŋa hō mašiiō maniiata

"اینچنین آن مرد اندیشید..."

ن ندم. سدین. مدم. سدین [ج]. زدان مدم. وسد مدم سدین مدم.

iŋa mē tum hām.carəŋ^ʷha āši srire dāmiδāite

"اینچنین با من تو بمان ای اشی زیبای آفریده ی دادار"

[ج] اند. وسد [ج]. سدین [ج]. [ج] اند. سدین مدم [ج]. سدین مدم [ج].

سدین [ج]. سدین مدم. سدین مدم [ج].

سدین [ج]. سدین [ج]. سدین [ج].

fra.dauuata vī.dauuata fra.maniiata vī.maniiata

aŋrō maniiuš pouru.mahrkō

iŋdrō daēuuō sāuru daēuuō

"اھریمن تبه کار ناشمرده می گفت، پریشان می گفت، دلیر می شد، سست می شد (؟)، [و نیز] ایندره دیو [و] سائورو دیو" (V.19.43)

yaṭ hē tum us.zaiiaṅha tum ərəzūuō zaraṭuštra

"...که تو از برای او زاده شدی، تو ای زرتشت درستکار" (Y.9.13)

yimō hē vīsata pātaca θrātaca

"جم از برای او پذیرفت پشتیبان و نگاهبان باشد"

hē: ضمیر پی بست برایی سوم کس یگانه، برایی سود، "از برای او".

vīsata: وجه تاکیدی ناقص سوم کس یگانه میانه از -visa (√vaēs)، به همراه حالت نهادی: "پذیرفتن که چیزی (نهادی) بودن".

pāta-ca θrāta-ca: نهادی یگانه نرین از -pātar- و -θratar- به همراه پی بست -ca، حالت نهادی همراه با فعل vīsata، "پشتیبان و نگاهبان".

kərəsāniš yō raosta yō dauuata

"کرسانی که می نالید و می گفت..." (Y.9.24)

۲. حالت میانه با کارکرد مجهول:

kasciṭ iḍa nōiṭ vaēnata

"کسی اینجا دیده نمی شد"

yaṭa miθrō hubərətō barata

"چون مهر برخوردار از رفتاری شایسته شد (چون با مهر رفتاری شایسته شد)" (Yt.10.112) (برپایه 10.112)

yaϑa: حرف ربط "چون، هنگامی که".

miϑrō: نهادی یگانه نرین از -miϑra، نهاد، "مهر".

hubərətō barata وجه وصفی گذشته به همراه فعلی هم‌ریشه با خود (نک. درس ۱۲)، "برخوردار از رفتاری شایسته شد"

hubərətō: نهادی یگانه نرین از صفت (وجه وصفی گذشته) -hubərəta "رفتار شایسته".

barata: وجه تاکیدی ناقص سوم کس یگانه میانه از -bara، "برخوردار شد".

𐬔𐬀𐬎𐬌𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀

vərəziiatamca ida vohu vāstriia

"و فراهم شود اینجا چراگاه های خوب" (Vr.15.1)

vərəziiatam-ca: وجه امری سوم کس یگانه میانه از -vərəziia (vvarz) به همراه ادات پی بست ca-، نهاد در حالت نثار

جمع می تواند فعل در حالت یگانه بگیرد، "و فراهم شود".

ida: قید "اینجا".

vohu vāstriia: نهادی جمع نثار از -vāstriia به همراه صفت -vohu در همان حالت صرفی، نهاد، "چراگاه های خوب".

۳. حالت میانه با معنایی متفاوت از حالت معلوم و حالت میانه ی بازتابی:

𐬌𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀

mazdaiiasna barəsmō.zasta hištənta

"مزدایرستان برسم به دست بر جای خویش ایستادند" (Yt.5.98)

𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀

āpō hištənta fraδātā afraoxšaiieñtiš

"آبها برجای ماندند فراز آفریده [و] برنیافزاینده" (Yt.13.55) (برپایه 13.55)

𐬔𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬎𐬀

ϑrisatō.zəma hañjasənta

"سی صد زمستان به هم آمد (گذشت)" (V.2.8)

سده. C. سده. مده. یادان دریم اید. یادان دریم اید. یادان دریم اید. یادان دریم اید. یادان دریم اید.
سده. یادان دریم اید. یادان دریم اید. یادان دریم اید. یادان دریم اید.

āaṭ yaṭ tum zaraṭuštra varəšāscā **ḥam.rāzaiiaḡha** varəšāscā

pairi.brinaḡha sruuaēca **upa.θβərəsaḡha**

"پس هرگاه تو، ای زرتشت، موهای خویش را شانه زدی و موهای خویش را تراشیدی و ناخن های خویش را
گرفتی" (V.17.4)

درس هفتم

نظام آوایی

دگرگونی واکه : واکه ی a پیش از همخوان خیشومی

در زیر نمودار کامل دگرگونی های آوایی واکه a پیش از همخوان خیشومی پایانی آورده شده است. شکل های ستون دوم نمودار زیر با دوره ی اوستایی کهن متناظر است. آنها که در اوستای کهن دیده می شوند نشان * ندارند.

*-am > -əm

*-an > -ən

در جلوی ii

*-iiam > -iiəm¹ > *-iim > -im

*-aiiam > -aiiəm > *-aiim > -aēm

*-āiiam > *-āiiəm > *-āiim > -āim

*-iian > -iiən > *-iin > -in

*-aiian > -aiiən > *-aiin > -aēn

*-āiian > -āiiən > *-āiin > -āin

در جلوی c و j

*-cam > *-cəm > -cim

*-jam > *-jəm > -jim

*-can > -cən > -cin

*-jan > -jəm > -jin

در جلوی uu

*-uuam > *-uuəm > *-uum > -um

*-auuam > -auuəm > *-auum > -aom (-āum)

*-āuuam > *-āuuəm > *-āuum > -āum

*-uuan > *-uuən > *-uun > -un, -um

*-auuan > *-auuən > *-auun > -aon, -aom (-āun, -āum)

*-āuuan > *-āuuən > *-āuun > -āun, -āum

در شمار اندکی از واژگان مختوم به -uuan همخوان -n با -uu- پیشین خود همگون شده و به -m تبدیل می شود.

گاه در دستنوشته ها شکل های جایگزین با ā بلند برای -aom و -aon دیده می شود (-āun و -āum).

به حالت های رایجی بیقاعده توجه شود: $vaēm < *vaiium$, $raēm < *raēuuam$, $ōim$, $aoim < *aēuuam$

شکل -nŋ (> -ns) پایانی اصلی تأثیری متفاوتی بر -a- پیشین خود می گذارد:

¹ در اوستای کهن معمولاً -iiəm-، و جزآن.

*-aŋh	> *-əŋh	> *-ə̄	> -ē, -ēs°, -a, -as°
*-iiəŋh	> *-iiəŋh	> *-iiē̄	> -iiā
*-aiiəŋh	> *-aiiəŋh	> *-aiiē̄	> -aiiā
*-uuəŋh	> *-uuəŋh	> *-uuē̄	> -ū
*-auuəŋh	> *-auuəŋh	> *-auuē̄	> -auuū, -aū

این پایانه‌ها برای حالت رایبی جمع a-سناک نرین و حالت اضافی یگانه ی برخی n- ستاک‌های نثار بکار می‌رود.

شکل ē- پایانی در جلوی بیشتر همخوان‌ها دیده می‌شود، مانند yazatē. شکل a- پایانی در جلوی همخوان‌های -ii-، -m-، -β- (و گاه جز اینها) می‌آید، مانند mašiiā، aēsma، garəβa.

واکه ی ū بلند در پایانه‌های بالا تنها استثنا بر این قاعده است که در اوستای نو واکه پایانی چند هجایی‌ها واکه ی کوتاه است.

اسم

حالت رایبی

برای حالت جمع ē-سناک و ī-سناک مادین حالت رایبی با حالت نهادی تفاوتی ندارد. حالت رایبی اسم‌ها و صفت‌های نثار با حالت نهادی یکسان است. ستاک همخوانی دارای آبلات برای حالت رایبی یگانه پایه ی کشش واکه می‌گیرد اما در حالت جمع پایه ی افزایش یا کاهش واکه دارد.

پایانه‌های حالت رایبی چنین است:

	ا-صرف	نت	ā-صرف	نر. ماد.	ī-صرف	نت	نر. ماد.	ī-صرف	ماد.
یگانه									
رایبی	-əm	-əm	-am		-im	-i		-im	
جمع									
رایبی	-ē, -ēs°, a, as°	-a	-ā, -ās°		-iš	-i		-iš	
	u-صرف	نت	ū-صرف	ماد.	صرف همخوانی	نر. ماد.			
یگانه									
رایبی	-um	-u	-um		-əm				
جمع									
رایبی	-uš	-u	-uuō		-ō, -as°				

باید افزود که دستنوشته‌ها در نگارش -um/-im یا -ūm/-īm پیروی قاعده ی روشنی نیستند. در بخش‌های دستوری این گزارش پایانه‌ها همواره با واکه ی کوتاه قاعده مند می‌شوند.

پایانه ی حالت رایبی جمع *-aŋh (> -ans* هندوایرانی، سنج. هندبا. -am) است که در بافت‌های آوایی مختلف تحولات گوناگونی پیدا می‌کند و شکل‌های نمودار بالا را پدید می‌آورد.

الگوی صرف واکه ای

نرین: yazata- "ایزد"، gaiia- "جان"، daēuua- "دیو"، grauuu- "چوبدست"، juua- "زنده"، نتار: xšaθra- "شهریاری"، vāstriia- "چراگاه"، ōrišuuu- "یک سوم".

	-a ستاک		-ija ستاک		-uua ستاک		نرین:
یگانه							
نهادی	yazatō	haomō	mašiiō	gaiiō	daēuuō	grauuō	juuō
رایی	yazatəm	haoməm	mašim	gaēm	daēum	graom	jum
جمع							
نهادی	yazata	haoma	mašiiia	—	daēuua	grauua	juua
رایی	yazatō, yazatēs°	haoma, haomaš°	mašiiia, mašiiiaš°	—	daēuuū, daēuuūs°	grauuū	*j(uu)ū

	-a ستاک	-ija ستاک	-uua ستاک	نتار:
یگانه				
نهادی-رایی	xšaθrəm	vāstrim	ōrišum	
جمع				
نهادی-رایی	xšaθra	vāstriia	ōrišuuu	

به شکل هایی مانند maiδim > maiδiia-، ainim > aniiia- و جزآن، توجه شود.

	-ā ستاک		-ā ستاک		-iiā ستاک
	نر.	نر.	ماد.	ماد.	
یگانه					
نهادی	mazdā	raθaēštā	daēna		kaine
رایی	mazdām	raθaēštām	daēnaṃ		kaniiaṃ
جمع					
نهادی		raθaēštā, raθaēštās°	daēnā, daēnās°		kaniiā, kaniiās°
رایی		raθaēštā, raθaēštās°	daēnā, daēnās°		kaniiā, kaniiās°
	-j ستاک		-u ستاک		pasu
	نر. ماد.	نت.	نر.	نت.	
یگانه					
نهادی	frauuašiš	būiri	ratuš	pouru	pasuš
رایی	frauuašim	būiri	ratum	pouru	pasum
جمع					
نهادی	frauuašaiiō	būiri	ratauuō	pouru	pasuuō
رایی	frauuašiš	būiri	ratuš	pouru	*pasuš

	ī-سناک	ū-سناک
	ماد.	ماد.
یگانه		
نهادی	vaŋ ^h i	tanuš
رایبی	vaŋ ^h im	tanum
جمع		
نهادی	vaŋ ^h iš	tanuuō
رایبی	vaŋ ^h iš	tanuuō (tanuš)

.tanuuəm کهن اوس. *tanuuam > tanum

سناک همخوانی

الگوی صرف همخوانی: drug-/druj- ماد. "دروج"، spas- نر. "نگرش"، bərəz- "بلند"، ap- ماد. "آب"، vak-/vac- نر. "سختن".

	drug-/druj-	spas-	bərəz-	ap-	vak-/vac-
یگانه					
نهادی	druš	spaš	barš	āfš	vāxš
رایبی	drujim	spasəm	bərəzəm	āpəm, apəmca	vācim
جمع					
نهادی	drujō, drujas ^o	spasō	bərəzō	āpō, apas ^o	vācō
رایبی	drujō, drujas ^o	spasō	bərəzō	apō, apas ^o , (āpō)	vācō, vacas ^o

واکه ی ā در apəmca و در حالت نهادی جمع apasca کوتاه می شود. گاه در دستنوشته ها حالت نهادی جمع āpō بجای حالت رایبی جمع apō بکار می رود.

واژه ی ماین kərəp "کالبد" دارای حالت رایبی یگانه ی kəhrpəm است.

r-سناک

نرین و ماین:

	atar-	datar-	star-	nar-	pitar-	matar-
یگانه						
نهادی	atarš	dāta	—	nā	pita	māta
رایبی	ātrəm (ātarəm)	dātārəm	stārəm	narəm	pitarəm	mātārəm
جمع						
نهادی	atarō	dātārō	stārō	narō	pitarō	mātārō
رایبی	—		strāš	nəraš, nərəš	fədrō	mātəraš

پایانه ی *-rnš اصلی می باید برای حالت رایبی جمع نخست *-ərəš شده باشد (با خیشومی شدن r مصوت گونه، سنج. هندبا. nīrm). از این رو شکل -əraš یا -ərāš با جانشینی a یا ē بجای *ō پدید آمده است. به مرور زمان پایانه ی

erēš- شکل نادرست پنداشته می شود و واکه ی مرکب ēu برای ساخت شکل erēuš (strēuš, nērēuš) مرسوم می گردد، شکلی که اغلب در دستنوشته ها دیده می شود.

احتمالا واژه ی -atar ā در شکل اصلی خود r-ستاک نثار بوده است با حالت نهادی- رایبی یگانه ی *āṭr. این واژه هنگامی که حالت نرین یافت پایانه ها بر همین شکل صرفی بسته شدند: *āṭr-š, *āṭr-am که از آن حالت نهادی ātarš و حالت رایبی ātrēm پدید آمد.

m-ستاک

واژگان m-ستاک zam- ماد. "زمین" و -ziām نر. "زمستان" بی قاعده اند:

یگانه

نهادی	zā	ziā
رایبی	zām	ziām
جمع		zimō
نهادی-رایبی	zēmō	

از این پس جوش خوردگی های باقاعده در همه ی موارد آورده نمی شوند.

اسم نثار

فراگیرترین ستاک های همخوانی نثار an-ستاک و ar-ستاک و ah-ستاک اند که حالت نهادی- رایبی یگانه ی مختوم به -a و -arē و -ō (-as°) دارند و برای حالت جمع کشیدگی هجای پایانی ستاک: -ān, -āre, -ā (as°).

in-ستاک های نثار حالت نهادی- رایبی یگانه ی مختوم به -i دارند.

دیگر ستاک های همخوان نثار پایانه ی -i می گیرند، برای نمونه -ast "استخوان" در حالت نهادی- رایبی جمع asti می شود.

h-ستاک ۱

گروه h-ستاک شمار بسیاری از اسم های نثار و نیز اندکی اسم ها و صفت های نرین را دربرمی گیرد. بیشتر حالت های نرین به واژگان مرکب برساخته از h-ستاک های نثار مربوط می شوند. همچنین صفت های برتر مختوم به -iah- و وجه وصفی حال کامل مختوم به -uuah- به گروه h-ستاک تعلق دارند که بعدا درباره آنها صحبت می شود.

پایانه های صرفی برای h-ستاک ها چنین است:

	نت.	نر.
یگانه		
نهادی	-ō	-ā
ندایی	-ō	-ō
رایبی	-ō	-aṅhēm
جمع		
نهادی-رایبی	-ā	-aṅhō

حالت ندایی پی بست ca- نمی گیرد. از این رو برای حالت ندایی جوش خوردگی بیرونی روی نمی دهد.

الگوی صرفی: -naire.manah "دلیر"، -manah نت. "اندیشه".

یگانه	نت.	نر.
نهادی	manō	naire.manā
ندایی	manō	naire.manō
رایبی	manō	naire.manahəm
جمع	manā	naire.manahō
نهادی-رایبی		

پایانه های پیش ایرانی چنین اند: *āh < -ā (-ās°)، *ah < -ā (-as°)، *aham < -ahəm.

از شکل های بی قاعده می توان به واژه ی haosrauua > haosrauua- اشاره کرد.

اسم های نتار حالت ندایی ندارند.

ضمیر

حالت رایبی

ضمایر برای حالت رایبی برخی شکل های جایگزین دارند که ضمایر پی بست نامیده می شوند. ضمایر پی بست در آغاز جمله نمی آیند و معمولا در جلوی نخستین واژه ی جمله قرار می گیرند، مانند āaṭ mē mraoṭ "آنگاه مرا گفت..".

ضمایر شخصی:

یگانه	اول کس	دوم کس	سوم کس نر.	ماد.	نت.
نهادی	azəm	tum	hō, has°, huuō	hā	taṭ
رایبی	mam	ṭβam	təm	ṭam	taṭ
پی بست	mā	ṭβā	dim (dīm)	him (hīm)	
جمع					
نهادی	vaēm	yužəm	tē	tā	tā
رایبی	—	—	ta, taš°	tā, tāš°	tā
پی بست	nō	vō	diš	hiš	ī

شکل dim در Yt.5.90 برای حالت مادین بکار رفته است. این کاربرد احتمالا نمونه ای است از تعمیم یافتگی dim که سرانجام در متن های پسین تر بگونه ی ادات در می آید.

نمونه های دیگری نیز از پریشانی میان حالت های نرین و مادین در یشت ها برای ایزدبانوان دیده می شود، مانند کاربرد təm بجای ṭam.

درس هفتم

	ضمیر اشاره "این" - ima			ضمیر اشاره "آن" - auua		
	نر.	ماد.	نت.	نر.	ماد.	نت.
یگانه						
نهادی	aēm	im	imaṭ	hāu	hāu	auuaṭ
رایی	iməm	iməm	imaṭ	aom	auuəm	auuaṭ
جمع						
نهادی	ime	imā	ima	auue	auuā	auua
رایی	ima	imā	ima	auuū, aū	auuā	auua
	ضمیر موصولی - ya			ضمیر پرسشی - ka-/ci-		
	نر.	ماد.	نت.	نر.	ماد.	نت.
یگانه						
نهادی	yō, yas°	yā	yaṭ	kō, kas°, ciš	kā	kaṭ, ciṭ
رایی	yim	yəm	hiiaṭ	kəm, cim	kəm	kaṭ, ciṭ
جمع						
نهادی	yōi, yae°	yā	yā	kaiia, caiiō	—	(kā ?)
رایی	yā, yaš°	yā	yā	—	—	

ضمیر اشاره ی دیگری نیز در اوستا وجود دارد: -aēta "این". این ضمیر بجز حالت نهادی همانند دو ضمیر اشاره ی دیگر صرف می شود:

	ضمیر اشاره "این" - aēta		
	نر.	ماد.	نت.
یگانه			
نهادی	aēšō	aeša	aētaṭ
رایی	aētəm	aētəm	aētaṭ
جمع			
نهادی	aēte, aētaē°	aētā	aēta
رایی	aētē	aētā	aēta

قید aētaḍa "اینجا" از این ضمیر ساخته شده است.

شکل aēša برای حالت نرین یگانه در عبارت های aēša yō ratuš "این رد" (V.5.26)، aēša yō apərənāiukō "این کودک" (V.15.16, 18) بکار رفته است. از سوی دیگر عبارت های aēša druxš "این [دیو] دروج" در V.5 و aēša kaine "این دختر" در V.15 و aēša druxš و aēša nasuš "این [دیو] نسو" در سراسر وندیداد فراوان آمده اند. بنابراین می توان نتیجه گرفت که شاید کاربرد aēša بجای aēšō نادرست باشد.

قید

حالت نهادی- رای یگانه نثار یک صفت می تواند همچون قید بکار رود: paoirim (> paoiriia) "نخستین"، darəyem "برای زمانی دراز"، haiṭim (> haiṭiia) "براستی، واقعا"، pourum "پیشتر، مقدم"، poure "به فراوانی".

همچنین به این شکل های ضمیری توجه شود: yaṭ, hiiaṭ "هر اندازه، هرگاه"، kaṭ "کی؟ چه هنگام؟". شکل cim "چرا؟" در اصل حالت رای یگانه نرین [ka-/ci-] است.

فعل

وجه تاکیدى ناقص معلوم ۲

در میان طبقه بندی ستاک حال فعلی با شکل CVCa- (همخوان + واکه (اکثرا a) + همخوان + واکه ی تماتیک a) بسیار رایج است، مانند -bara "بردن"، -bauua "شدن"، -saoca "سوختن".

گروه دیگر شامل ستاک مختوم به -iia- است که خود به گروه های دیگری با شکل های -CVCiia- و -CVCaiia- تقسیم می شود. این دو گروه، گروه -iia-ستاک و گروه -aiia-ستاک نامیده می شود. گروه -iia-ستاک و -aiia-ستاک هرکدام به سه گـروه بخش می شود: -iia-ستاک ها به "فعل های مجهول"، "فعل های اسمی" و "فعل های دیگر" و -aiia-ستاک ها به "فعل های واداری"، "فعل های اسمی" و "فعل های دیگر".

فعل های مجهول و واداری با آن فعلی که از آن اشتقاق یافته اند تشکیل یک جفت می دهند و فعل های اسمی نیز با آن اسم یا صفتی که از آن اشتقاق یافته اند تشکیل یک جفت می دهند. اما گروه فعل های دیگر -iia-ستاک و -aiia-ستاک معمولاً چنین جفتی ندارند. این برداشتی نادرست است که همه ی -iia-ستاک ها "فعل مجهول" اند و همه ی -aiia-ستاک ها "فعل واداری".

غیر اشتقاقی:

"خواهش کردن" -jaiḏiia
"بستن" -baṇḏaiia

مجهول:

"کشته شدن" -janiia ~ "زدن، کشتن" -jan
"برده شدن" -bairiia ~ "بردن" -bara

واداری:

"سراییدن" -srāuuaiia ~ "شنیدن" -srao-/sru
"تاختن" -tācaiia ~ "روان شدن" -taca

اسمی:

"به گناه آلودن" -aēnaḡha ~ "گناه" -aēnah
"نماز بردن" -nəmaxiia ~ "نماز، کرنش" -nəmah
"رزمیدن" -arəzaiia ~ "رزم" -arəza

-iia-ستاک و -aiia-ستاک و نیز ستاک مختوم به -ca- دچار همه ی آن دگرگونی های آوایی می شوند که در بالا توضیح داده شد.

الگوی صرفی: -jaiḏiia "خواهش کردن"، -uxšiiia "بالیدن"، -pazdaiia "دنبال کردن"، -srāuuaiia "ازبرخواندن"، -fraorəca "گرفتار کردن".

معلوم	میانه
یگانه	
۱ -iiam > -im	jaiḏim
-aiiam > -aēm	srāuuaiiam
جمع	
۳ -iiān > -iiēn, -in	jaiḏiiēn, uxšin
-aiiān > -aiiēn, -aēn	srāuuaiiēn, srāuuaiēn
-can > -cin	tacin
	-iiāṇta jaiḏiiāṇta
	-aiiāṇta pazdaiiāṇta
	-caṇta > -ciṇta fraorəciṇta

برای (a)iiia-ستاک ها در حالت سوم کس جمع میانه معمولا واکه ی a بازآشکار می شود، مانند jaiḍiiaṇta بجای jaiḍiṇta.* (Yt.17.19) fraorəciṇta گویا تنها نمونه با شکل با قاعده است.

uua-ستاک نیز دچار دگرگونی های همانندی می شود:

الگوی صرفی: bauua- "شدن"، dauua- "گفتن (اهریمنی)"، stao-/stu- "ستودن".

	معلوم	میانه
یگانه		
۱	-auuam > -aom	baom, staom
جمع		
۳	-auuan > -aon	baon -auuaṇta > -āuṇta adāuṇta

شکل adāuṇta گویا تنها نمونه از حالت سوم کس جمع میانه ی uua-ستاک است.

نظام جمله سازی

کاربرد حالت رایبی

۱. کاربرد اصلی حالت رایبی بیان مفعول سرراست و مسند برای مفعول سرراست است.
۲. دو رایبی با فعل های درخواست کردن (چیزی از کسی) و گرفتن (چیزی از کسی) دیده می شود.^۲
۳. حالت رایبی برای بیان اندازه بکار می رود، در پاسخ به پرسش "چه مدت؟ چه اندازه؟".
۴. حالت رایبی با برخی پیشایندها و پسایندها بکار می رود.
۵. بدل برای اسمی در حالت رایبی و قیاس واژه ای با اسمی در حالت رایبی خود حالت رایبی می گیرد.

نمونه ها:

۱. مفعول سرراست

سررداچ. سرمدکع. سرمداسع.

yimō haomēm x^varaṭ

"جم هوم خورد (نوشتید)"

ساعورچ. سردانچ. سردمومچ. سردداسع. سردداسع. سردداسع. سردداسع. سردداسع.

arəduuīm suraṃ anāhitāṃ upa.zbaiiaṭ pāuruuō yō vifrō nauuāzō

"اردویسوراناھیتا را بیاری خواند پائورو، کشتیبان زیرک"

^۲ بدین معنا که مفعول سرراست و ناسرراست برای این فعل ها هر دو حالت رایبی می گیرد. م

𐎠𐎣𐎡𐎪𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫

hō aēnaṛhaiti nō **manō** hō aēnaṛhaiti nō **kəhrpəm**

"واندیشه ی ما به گناه می آید، او تن ما به گناه می آید" (Y.9.29)

hō: ضمیر شخصی سوم کس یگانه نرین، فاعل، "او".

aēnaṛhaiti: وجه اخباری سوم کس یگانه معلوم از ستاک اسمی aēnaṛha- (از اسم aēnah-)، "به گناه می آید".

nō manō: رایی یگانه نتار از manah- به همراه ضمیر پی بست اضافی اول کس جمع وابسته به آن، مفعول سراسر است، "اندیشه ی ما را".

nō kəhrpəm: رایی یگانه مادین از kərp-/kəhrp- به همراه ضمیر پی بست اضافی اول کس جمع، مفعول سراسر است، "تن ما را"

𐎡𐎠𐎡𐎪𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫

vaēm **drujīm** niš.nāšāma vaēm **hīm** janāma

"ما دروج را نابود کردیم [و بیرون راندیم]، ما او را فرو کوفتیم" (برپایه Y.61.5)

𐎡𐎠𐎡𐎪𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫

yaṭa **hiš** fra.daṭaṭ mazdā

"چون ایشان فراز آفرید [اهوره] مزدا" (Y.55.30)

۱ ب. مسند برای مفعول سراسر است

𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫

auruuanṭəm ṭβā **dāmiḍātəm** bayō tašaṭ

"تو را [که] چالاک آفریده ی دادار^۳ [هستی] خداوند پدیدآورد" (برپایه Y.10.10)

𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫𐎠𐎡𐎹𐎫

āṭ dim daḍam auuṅṭəm...yaṭa maṃciṭ yim **ahurəm mazdām**

"آنگاه او را آفریدم آنچنان بزرگ...همچون خودم، اهوره مزدا" (Yt.10.1)

^۳ می توانند حالت ندایی به شمار آید "تو را ای چالاک آفریده ی دادار"، نک. درس ۸، حالت رایی بجای ندایی. م

āaṭ: قید "آنگاه".

dim: ضمیر پی بست رایبی سوم کس یگانه نرین، مفعول سرراست، "او را".

daḏaṃ: وجه تاکید نایقص اول کس یگانه از - (√dā) daḏā، "آفریدم".

auuaṇtəm: رایبی یگانه نرین از صفت -auuaṇt، رایبی بیان اندازه، "آنچنان بزرگ".

yaṯa maṃ-ciṭ: ضمیر شخصی رایبی اول کس یگانه با پی بست -ciṭ، مقایسه (همانندی) با حالت رایبی دیگر (dim) به کمک yaṯa، "همچون من، همچون خودم".

yim ahurəm mazdām: بند موصولی اسمی (ضمیر موصولی در نقش مسند اله و در حالت صرفی مرجع خود maṃciṭ، ahurəm mazdaṃ مسند و در حالت صرفی مسنداله -yim)، بدل برای maṃciṭ، " (خودم) که اهوره مزدا [ام]، اهوره مزدا".

۲. دو رایبی

ṣ. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎.

hō maṃ yānəm yāsaṭ azəm təm ištim jaiḏim

"او از من نیکی می خواست، من از او خواسته ای می جستم"

hō: ضمیر شخصی نهادی یگانه نرین، فاعل، "او".

(do رایبی maṃ و yānəm به همراه فعل yāsaṭ)

maṃ: ضمیر شخصی رایبی اول کس یگانه، مفعول ناسرراست در حالت رایبی، "از من".

yānəm: رایبی یگانه نرین از -yāna، مفعول سرراست، "نیکی".

yāsaṭ: وجه تاکید نایقص سوم کس یگانه از ستاک -yāsa، "می خواست".

ṣ. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎.

yō maṃ taṭ draonō apa.yāsaṭca trəfiiaṭca

"او که از من آن درون برگرفت و دزدید" (برپایه Y.11.5)

۳. رایبی بیان اندازه

ṣ. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎. 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀𐬕𐬀𐬎𐬎𐬀𐬏𐬎.

yaṭ upaṇhacaṭ yiməm xšaētəm huaṭβəm darəyəmcīṭ aipi zruuaṇəm

"آن (فره) که همراهی می کرد جمشید خوب رمه را برای زمانی دراز" (برپایه Yt.19.31)

gāūanaṃ: اضافی جمع مادین از -gāūā، اضافه ی بخشی (نک. درس ۱۱)، "از گاهان".

asrutəm: رایبی یگانه نرین از وجه وصفی گذشته -a-sruta، وجه وصفی گذشته با فعل ربطی (نک. درس ۱۲)، مسند برای حالت رایبی vācim، "که" شنیده نشده است".

اَشِی نِیک آرام گَرَفَت اِیْنجا، دَر اِین خانَه ی اهورایی (Y.10.1)

ašiṣ vaŋhi rāmaiaṭ iḍa upa imat nmānəm yat āhuiri

"اشی نیک آرام گرفت اینجا، در این خانه ی اهورایی" (Y.10.1)

اوپا راپیدبام

upa rapiḍβam

"در هنگام نیمروز"

تَم اوی تباشآ پایتیانْتو یو ایدادآت

təm aoi tbaēšā paitiianṭu yō ī daḍaṭ

"بسوی او دشمنی ها بازگردند که آنها را پدیدآورد" (برپایه Y.65.8)

təm aoi: ضمیر شخصی رایبی یگانه نرین تابع پیشایند (auui) aoi، "بسوی او".

tbaēšā: نهادی جمع نثار از -tbaēšah، فاعل، "دشمنی ها".

paitiianṭu: وجه امری سوم کس جمع، "باز گردند".

(yō ī daḍaṭ بند پیرو)

yō: ضمیر موصولی نهادی یگانه نرین، مرجع آن ضمیر təm، فاعل، "او که...".

ī: ضمیر پی بست رایبی جمع نثار، مفعول سرراست، "آنها را".

daḍaṭ: وجه تاکید ناقص سوم کس یگانه از ستاک - (vḍā) daḍ، "پدید آورد".

اھونَمجا وایریم فرایشیاماهی اَنْتارَعا زام اَنْتارَعا اَسمانَم

ahunəmcā vairīm fraēšiiāmahī aṇtarēca zaṃ aṇtarēca asmanəm

"و نیایش اھونہ وئیریه را می فرستیم بہ میان زمین و آسمان" (Y.61.1)

۵. بدل و قیاس

در بالا نمونه هایی برای بدل در حالت رایبی آورده شد. در زیر نمونه ای برای حالت قیاس آورده می شود:

سسه. ورم. ویدع صخه. سسسه پرمه. سسسن. سسسه پرمه. سسسه پرمه. سسسه پرمه. سسسه پرمه.

āaṭ dim daḍaṃ auuāntəm..yaŭa maṃciṭ yim ahurəm mazdaṃ

"آنگاه او را آفریدم آنچنان بزرگ... همچون خودم، اهوره مزدا" (Yt.10.1)

کاربرد حالت مادین جمع برای a- ستاک نتار

در اوستای نو a-ستاک نتار گاه برای حالت جمع شکل مادین می گیرند مانند حالت یگانه ی nmānəm اما حالت جمع nmānā از ستاک -nmāna. صفت های وابسته به این اسم ها نیز با این حالت مادین هماهنگ می شوند.

سسه پرمه. سسسه پرمه. سسسه پرمه. سسسه پرمه. سسسه پرمه. سسسه پرمه.

aētā x^varəθā x^varatu aētā vāstrā vaṇhatu

"باید آن خوراک ها بخورد، باید آن جامه ها بپوشد" (V.3.19)

همچنین توجه شود به قرینه هایی مانند -zaoṭa (نتار) و -zaoṭā (مادین).

وجه تاکیدی حال

وجه تاکیدی بجز بیان زمان گذشته کاربردهای دیگری نیز دارد. مهمترین آن وجه امر منفی (نهی) mā از "نه، مه" است. از این کاربرد تنها دو نمونه در اوستای نو دیده می شود:

سس. ورم. ویدع صخه. سسسه پرمه. سسسه پرمه.

mā dim pərəsō yim pərəsahi

"مپرس از او که می پرسی" (H.2.17)

mā...pərəsō: وجه تاکیدی دوم کس یگانه معلوم تماتیک از ستاک -pərəsa به همراه ادات نهی mā، وجه امری منفی، "مپرس".

dim: ضمیر پی بست رایبی سوم کس یگانه نرین، مفعول سراسست، "او را (از او)".

(yim pərəsahi بند پیرو)

yim: ضمیر موصولی رایبی یگانه نرین، مرجع آن ضمیر dim، مفعول سراسست، "او را که (از او که) ...".

pərəsahi: وجه اخباری دوم کس یگانه از ستاک -pərəsa، "می پرسی".

درس هشتم

نظام آوایی

دگرگونی واکه: کامی شدگی واکه ی a

در درس های پیش قواعدی بیان شد که بر پایه ی آن اگر واکه ی a میان ii، c و z پیشین و همخوان پسین (بجز خیشومی ها) به علاوه ی واکه های i یا e قرار بگیرد دچار تحول آوایی می گردد. تاثیر این قواعد بر پایانه های فعلی اصلی دوم کس و سوم کس یگانه (هم معلوم و هم میانه) و نیز پایانه ی تماتیک حالت اضافی یگانه نرین اهمیت بسیار دارد که در درس های بعدی بیان می شود.

همچنین اگر واکه ی a پیش از همخوان خیشومی بیاید تحت تاثیر قواعد دیگری قرار می گیرد که در درس های ۴ و ۵ گفته شد. بر پایه ی تاثیر کدام گروه از این مجموعه قواعد شکل های جایگزین بدست می آید. این وضعیت برای پایانه های سوم کس جمع دیده می شود. شکل های اصلی این پایانه ها شاید از قواعد دگرگونی واکه ی a پیش از خیشومی ها پیروی می کردند (درس ۵) اما کامی شدگی واکه ی a (درس ۴) که پایانه های سوم کس یگانه از آن پیروی می کنند جانشین آن قواعد شد. در نهایت می توان گفت که شکل های سوم کس جمع از روی قیاس با شکل های سوم کس یگانه ساخته می شوند:

-caṅti	> *-cəṅti		> -ciṅti	
-iiaṅti	> *-iiəṅti	> *-iiṅti	> -iṅti	=> -iieṅti (-iieiti (سنج.
-iiaṅte	> *-iiəṅte	> *-iiṅte	> -iṅte	=> -iieṅte (-iiete (سنج.

در عمل پایانه های -iṅti و -iṅte در جلوی همخوان های کامی c و j* (که خود پیش از i تبدیل به ž می شود) و همخوان های صفری s و z و همچنین در جلوی ṭ دیده می شوند، مانند:

taciṅti, mərənciṅti, haciṅte, snaožiṅti, družiṅti, uruuisiṅti, fraoirisiṅte, yaziṅte, vərəziṅti, para.iriṭiṅti.

دیگر فعل ها پایانه ی -iieṅti و -iieṅte می گیرند.

همانگونه که دیده می شود جانشینی پایانه های ادغام نشده برای -iia-سناک جزء -ii- سازنده ی این گونه از سناک را باز می گرداند.

برای -aia-سناک شاید به دلیل دوری از ساخت واکه ی مرکب پیش از دو همخوان (*-aēṅti, *-aēṅte)، شکل ادغام شده ی پایانه بکار نمی رود.

دگرگونی همخوان: جایگزینی ηʰ ~ ηhu

گروه همخوانی ηʰ پیش از واکه های ə و u نمی آید. از آنجا که ηʰ معرف huu است هر جا که این گروه پیش از -əṃ یا -əṇ بیاید بر پایه ی قواعد معیار -huuəṃ و -huuəṇ به -hum و -hun و در پی آن به -ṅhum و -ṅhun دگرگون می شود. این قواعد الگوهای صرفی جایگزین برای واژگانی مانند paṅtaṅhum ~ paṅtaṅhō ~ xʰarəṅḥuṅtəṃ ~ xʰarəṅḥatō می سازد.

دستنوشته ها بیشتر برای xʰarəṅḥuṅtəṃ و نمونه های همانند شکل های قاعده مندی مانند xʰarəṅḥaṅtəṃ بکار می برند.

-ahuat- > -aŋ^hhat-
 -ahuaN¹- > -ahuaN- > -ahuN- > -aŋhuN- => aŋ^hhaN-

هنگامی که ŋh پیش از uɨ/ʉi بیاید جایگزینی همانندی اتفاق می افتد و ŋ^hhi جای ŋhuii را می گیرد (نک. درس ۱۱، حالت اضافی برای -ستاک ها).

اسم

صرف واکه ای: ستاک واکه ی مرکب

شمار اندکی -i-ستاک و -u-ستاک دارای پسوند با پایه ی افزایش و کشش واکه اند: -āi-/-aē-/-i- و -āu-/-ao-/-u- . این ستاک ها، ستاک واکه ی مرکب یا aē-ستاک و ao-ستاک نامیده می شوند. این ستاک ها از دیدگاه دستوری معمولاً همان -i-ستاک و -u-ستاک به شمار می آیند.

گروه aē-ستاک شامل واژگان زیر است:

haxaē-, kauuaē-, xštāuaē-, sāuuaŋhaē-, rayāē-

گویا نام -urupaē- از آن همین گروه باشد اما تنها دوبار در دستنوشته ها آمده است: حالت نهادی taxmō urupa/e (Yt.15.11) و حالت رایبی taxmō urupi/a/e "تهمورث".

گروه -ao-ستاک شامل این واژگان است: تک هجایی -gao- (نرین و مادین)، اسم نرین -bāzao-، صفت های نرین با پایان -^obāzao- و نیز -frādaŋ.fšao-، اسم های مادین -daŋhao-، -nasao-، -pərəsao- . تک هجایی -gao- و صفت ها با پایان -^obāzao- برای حالت نهادی یگانه پایه ی کشش واکه دارند. همه ی واژگان بالا برای حالت نهادی- رایبی جمع پایه ی افزایش یا کشش واکه می گیرند.

یگانه

نهادی	haxa	kauua	*urupa	raya
ندایی	—	—	—	sauuaŋhe
رایبی	haxim	kauuaēm		sāuuaŋhaēm rayam
جمع				
نهادی	haxaiiō	*kāuuaiiās ^o	xštāuuaiiō	
رایبی	—	—	—	

واکه ی ā در واژه ی sauuaŋhe کوتاه شده است، مانند spitāma > spitama.

حالت نهادی جمع ^okāuuaiiās در اوستای کهن آمده است.

به بلند شدن واکه ی ستاک برخی از نمونه ها توجه شود.

¹ نماد همخوان خیشومی (Nasal)

یگانه	نر.	ماد.
نهادی	gāuš	bāzuš, °bāzāuš —
ندایی	gao°	—
رایی	gām	— frādaṭ.fšāuš
جمع		
نهادی	gāuuō	—
رایی	gā	bāzuš

حالت ندایی یگانه ی -gao در واژگان gaohudā و gaospənta (P.33) دیده می شود.

حالت راییی یگانه ی daṛjhaom شکل معمولی واژه است (تنها در Yt.10)، شکل اوستایی کهن آن daxiiium است که اوستایی نو نیز آن را در عبارت nmānəmca visəmca zaṇtumca daxiiiumca بکار می برد.

شکل های nasāum و pərešāum تنها در وندیداد آمده اند. گویا توزیع شکل های nasum و nasāum پیروی قاعده ی روشنی نیست.

شکل frazdānaom (Yt.5.108) می تواند از ستاک -frazdānao یا -frazdānuua آمده باشد.

صرف همخوانی: t-ستاک

حالت نهادی یگانه ی t-ستاک تنها مقوله ی صرفی است که به s- پایان می یابد. ستاک -napāt برای حالت نهادی شکل h-ستاک -napah دارد. در دستنوشته ها هیچ نمونه ای از حالت نهادی یا راییی جمع برای t-ستاک ها دیده نمی شود.

الگوی صرفی: āberət- "عنوان موبدی"، ašauua.xšnut- "مایه ی خشنودی اشونان"، -napāt "نوه".

یگانه	نهادی	رایی
نهادی	āberəs	ašauua.xšnus
رایی	āberətəm	—

tāt-ستاک

همه ی tāt-ستاک ها در اوستا مادین اند (سنج. لاتین veritas، حالت راییی veritātəm و جزآن). این ستاک برای حالت نهادی یگانه پس از حذف t (قاعده ی همگون شدگی) به s- پایان می یابد.

این ستاک ها زایا هستند و از هر صفت یا وجه وصفی ای ساخته می شوند.

الگوی صرفی: -hauruuatāt "خرداد"، -aməretatāt "مرداد"، -uparatāt "چیرگی"، -uštātāt "کامیابی"، -nərešəstāt "کاستی"، -uxšiiəstāt "فزونی".

یگانه	نهادی	رایی
نهادی	hauruuatās, hauruuatās°	aməretatās, aməretatās°
رایی	hauruuatātəm	aməretatātəm
جمع		
نهادی-راییی	—	—

نت-ستاک

در میان ستاک های مختوم به همخوان انسدادی دندانیه، **nt-ستاک** از همه مهم تر است. این گروه صفت های مختوم به **-ant-**، **-uaŋt-**، **-maŋt-** و به ندرت **-iiaŋt-** و نیز وجه وصفی حال معلوم مختوم به **-aŋt-** را دربرمی گیرد.

پسوند های **-uaŋt-** و **-maŋt-** توزیع تکمیلی دارند: **-maŋt-** در جلوی ستاک مختوم به **u** و **ao** بکار می رود و **-uaŋt-** در جایگاه های دیگر.

این صفت ها دارای ستاک قوی **-uaŋt-/maŋt-** و ستاک ضعیف **-uaat-/mat-** هستند.

وجه وصفی فعل غیرتماتیک نیز دارای ستاک قوی **-aŋt-** و ستاک ضعیف **-at-** است، اما وجه وصفی فعل تماتیک تنها یک ستاک مختوم به **-aŋt-** دارد. برای صرف وجه وصفی حال معلوم نک. درس ۱۶.

برای این ستاک حالت های ندایی زیادی یافت نمی شود. پایانه های صرفی چنین است:

یگانه	نت-ستاک		نت-ستاک		نت-ستاک	
	نت.	نر.	نت.	نر.	نت.	نر.
نهادی	-ō	-aŋ	-mā	-maŋ	-uuā	-uuat
ندایی	—	—	—	—	-uuō	—
رایبی	-aŋtəm	-aŋ	məŋtəm	-maŋ	-uaŋtəm	-uaat
جمع						
نهادی	-aŋtō	-aŋti	-maŋtō	—	-uaŋtō	—
رایبی	-atō	-aŋti	-matō	—	-uaatō	—

الگوی صرفی: **bərəzaŋt-** "برزمند"، **mazāŋt-** بی قاعده "بزرگ"، **xratumaŋt-** "خردمند"، **gaomaŋt-** "دارنده ی گله ی گاو"، **afrašumaŋt-** "پیش نرونده"، **druuaŋt-** "دروند"، **zastauuaŋt-** "به یاری دستان"، **auuaŋt-** "چنین بزرگ/ فراوان"، **auuauuaŋt-** "چنان بزرگ/ فراوان"، **cuaŋt-** "چه اندازه".

یگانه	نت-ستاک			نت-ستاک		
	نت.	نر.	نت.	نت.	نر.	نت.
نهادی	bərəzō	bərəzaŋ	maza	*mazāŋ	xratumā	gaomaŋ
رایبی	bərəzaŋtəm	—	mazaŋtəm	gaomaŋtəm	—	gaomaŋ
جمع						
نهادی	bərəzaŋtō	—	—	—	afrašumaŋtō	—
رایبی	—	—	—	—	—	—

یگانه	نت-ستاک		نت-ستاک		نت-ستاک	
	نت.	نر.	نت.	نر.	نت.	نر.
نهادی	druuā	zastauuaŋ	auuā	auuaŋ, auuauuaŋ	cuaŋs	cuaat
ندایی	druuō	—	—	—	—	—
رایبی	druuaŋtəm	—	—	auuaŋtəm	—	—
جمع						
نهادی	druuaŋtō	—	—	—	cuaaŋtō	—
رایبی	druuatō	—	—	—	—	—

واکه ی a در حالت قوی -uuant-ستاک حفظ می شود (همانند حالت های فعلی، سنج- bauuainti^۲).

ستاک -mazānt- احتمالاً از -maza^۲ant* آمده است.

گویا شکل auuāntəm تحت تاثیر واژه ی mazāntəm باشد.

تنها -iiant-ستاک واژه ی -x^vairiiant- "گوارا، خوشمزه" است که حالت نهادی- رایبی یگانه ی x^vairiiān دارد (نک- درس ۱۷).

ستاک-huuant

صفت مختوم به -uuant- برای -h-ستاک این گونه شکل می گیرند: $\eta^v h + uua- > \eta^v h$. در حالت قوی - $\eta^v hant$ - بر پایه ی قاعده به شکل - $\eta hant$ - در می آید. در دستنوشته ها اغلب این شکل با شکل قاعده مندتر - $\eta^v hant$ - جایگزین می شود.

الگوی ها صرفی: - $x^v arəna\eta^v hant$ - "فره مند"، - $raocan\eta^v hant$ - "روشن".

	نر.	نت.
یگانه		
نهادی	$x^v arəna\eta^v hā$	$raocan\eta^v ha\eta$
رایبی	$x^v arəna\eta hantəm, x^v arəna\eta^v hantəm$	$raocan\eta^v ha\eta$
جمع		
نهادی	$x^v arəna\eta hantō, x^v arəna\eta^v hantō$	
رایبی	$x^v arəna\eta^v hatō$	

ستاک-n

ستاک مختوم به n اکثراً واکه ی a پیش از n دارد، از این رو می توان آن را -an-ستاک نامید. شمار اندکی -ān-ستاک و -in-ستاک نیز وجود دارد اما -un-ستاک در متون دیده نمی شود. تنها یک -iiān-ستاک وجود دارد: - $fran\eta siiiān$ - "افراسیاب". دو زیر گروه -an-ستاک، -uuan-ستاک و -man-ستاک است.

در حالت ضعیف برای بسیاری از -n-ستاک ها هنگامی که n پسوند به همخوان پایانی ریشه می چسبد دگرگونی همخوانی روی می دهد (- $xšapan$ -/ $xšafn$ -).

پایانه های صرفی چنین است:

	-an-ستاک	-man-ستاک	نت.	-uuan-ستاک
	نر.	نر.	نت.	نر.
یگانه				
نهادی	-a (-ā)	-ma	-ma	-uua, -uuā
ندایی	—	—	—	-um
رایبی	-anəm, -ānəm	-mānəm, -manəm	-ma	-uuanəm, -uuānəm (-uuānəm)
جمع				
نهادی	-anō, -ānō	-manō	-maṇ	-uuanō, -uuānō (-uuānō)
رایبی	-nō, -anō	-manō	-maṇ	-unō

^۲ اخباری، سوم کس جمع از -bauua-/bao-

پایانه ی حالت ندایی یگانه ی um- برای uuan-ستاک ها همگون شدگی n- پایانی با همخوان لبی (uu) پیشین خود را نشان می دهد.

الگوی n-ستاک: vərəθrajan-/vərəθraɣn- نر. "پروز"، aršan-/aršn- "نر"، asan-/ašn- نر. "آسمان، سنگ"، marətan-/marəθn- "میرا"، xšapan-/xšafn- ماد. "شب"، karapan-/karafn- نر. "کرین".

یگانه

نهادی	vərəθraja (°jā)	arša	*asa	marəta
رابی	vərəθrajanəm	aršānəm	asānəm	*marətānəm
جمع				
نهادی	vərəθrajanō	aršānō	asānō	*marətānō (اوس.کهن)
رابی	vərəθrajanō	—	*ašnō	*marəθnō

iiian-ستاک

یگانه

نهادی	xšapa	*karapa (اوس.کهن)	fraṇrase
رابی	xšapanəm	*karapanəm	fraṇrasiiānəm
جمع			
نهادی	xšapanō	karapanō	
رابی	xšafnas ^o	*karafnō	

واژه ی fraṇrasiiian- با دگرگونی e > -iia* برای حالت نهادی شکل fraṇrase می گیرد.

الگوی صرفی برای uuan-ستاک نرین: ašauuan-/ašaon- "اشون"، āθrauuān-/aθaurun- "آئـرون"، yuuan-/yun- "جوان، جوانی"، uruuān-/urun- "روان"، zruuan-/zrun- "زمان".

یگانه

نهادی	ašauua	āθrauuā	yuua	uruua	zruua
ندایی	ašāum	āθraom	yum	—	—
رابی	ašauuanəm	āθrauuānəm	yuuānəm	uruuānəm	zruuānəm
جمع					
نهادی	ašauuanō	āθrauuānō	—	uruuānō	
رابی	ašaonō, ašāunō	*aθaurunō, aθaurunāṣ ^o	—	urunō	

پایانه ی حالت ندایی یگانه ی um- برای uuan-ستاک ها همگون شدگی n- پایانی با همخوان لبی (uu) پیشین خود را نشان می دهد.

ستاک قوی āθrauuān- شاید از aθaurun-^۲ آمده باشد. بنابراین ستاک ضعیف aθaurun- می تواند از دیدگاه در زمانی شکل با قاعده باشد. aθaurunāṣ^o صرف تماتیک دارد.

صرف های تماتیک دیگری نیز مانند ašauuana بجای ašauuanō و جزآن دیده می شود.

^۲سنج. -āramati- در برابر هندبا. -āramati-

الگوی man-ستاک نرین: airiiman- "ایریمن"، asman- "آسمان"، rasman- "آرایش رزم"، nāman "نام"، barəsmān- "برسم".

یگانه	نر.	نت.	نت.	نت.
نهادی	airiama	asma	nāma	barəsmā
رایی	airiimanəm	asmānəm	nāma	barəsmā
جمع				
نهادی-رایی		rasmanō	nāmaŋ	

h-ستاک ۲

h-ستاک ها همچنین شامل برخی اسم های ریشه، صفت های برتر مختوم به iiāh- (نک. درس ۱۴) و وجه وصفی حال کامل معلوم مختوم به uuah- (سنج. درس ۲۰) می شود. صرف اسم های ریشه و uuah-ستاک ها چنین است:

الگوی صرفی: māh- نر. "ماه"، daḍuuah "آفریدگار".

یگانه	نر.	نت.
نهادی	mā, māš°	daḍuuā
ندایی		daḍuuō
رایی	māŋhəm	daḍuuāŋhəm
جمع		
نهادی	māŋhō	daḍuuāŋhō
رایی	māŋhō	*daḍušō

واژگان uuah-ستاک در حالت رای جمع پایه ی کاهش واکه دارند و برپایه ی قاعده ی ruki (درس ۱۷) شکل جایگزین ŋh ~ š می گیرند.

صفت

حالت مادین برای ستاک همخوانی

حالت مادین برای صفت های nt-ستاک با بستن جزء -ī- بر ستاک ضعیف آنها ساخته می شود، مانند bərəzaitī- حالت مادین برای -bərəzaŋt-، amauaitī- حالت مادین برای -amauaŋt-، gaomaitī- حالت مادین برای -gaomaŋt-.

حالت مادین برای صفت های n-ستاک با بستن جزء -ī- بر ستاک ضعیف آنها (در بیشتر موارد) ساخته می شود، مانند aṣaonī- حالت مادین برای -aṣauuan-، ستاک aṣauuan- یک شکل مادین بی قاعده نیز دارد: -aṣāuuairī- (Y.58.4).

uuah-ستاک ها حالت مادین مختوم به -ušī- دارند.

فعل

وجه اخباری حال معلوم

پایانه های وجه اخباری پایانه های اولیه نام دارند. پایانه های اولیه برای حالت های یگانه و حالت سوم جمع با -ī- افزوده از پایانه های ثانویه متمایز می شوند. برای سوم کس جمع t- پایانی حذف شده از پایانه ی ثانویه دوباره ظاهر می شود (-ən > *-ənt).

فعل های غیرتماتیک میان ستاک قوی و ضعیف جایگزینی دارند.

برای -iia-ستاک و -aiia-ستاک نک. درس ۹.

الگوی صرف حالت معلوم: -daḍā-/daḍ- "دادن"، -stao-/stu- "ستودن"، -kərənao-/kərənu- "کردن"، -aē-/i- "رفتن".

		غیرتماتیک				
یگانه						
۱	-mi	daḍāmi	staomi	kərənaomi		
۲	-hi/-ši	daḍāhi		kərənuši		
۳	-ti	daḍāiti	staoiti	kərənaoiti	aēiti	
جمع						
۱	-mahi	daḍmahī, daḍəmahi	—	—	—	
۲	-ḍa	—	—	—	—	
۳	-ḥti, -aiti	daḍaiti	—	kərənuuaiti	yeiḥti	

اول کس جمع dadəmahi شکل کهن واژه است بجای شکل با قاعده ی daḍmahī (سنج. اوس کهن -dēmāna برابر با اوس. نو -nmāna).

شکل دوم کس جمع dasta دراصل از ^۴dad-ḍa* می آید اما احتمالا در همه ی جایگاه هایی که بکار رفته فعل امر است.

فعل دوم کس یگانه ی kərənuši (Y.10.13) شاید به پیروی از فعل امر kərənuḥi بجای *kərənaoši بکار رفته است. مورد همانندی برای فعل سوم کس یگانه ی vərənuiti دیده می شود (V.18.35؛ شاید باید vərənuite خوانده شود اما سنج. vərənuḥi Y.9.28). فعل kərənuuaiti شکل تماتیک دارد.

شکل های -iia-ستاک و -aiia-ستاک در درس ۹ آورده می شود.

الگوی صرف حالت معلوم: -vaēna- "دیدن"، -zbaīia- "فراخواندن".

		تماتیک	
یگانه			
۱	-āmi	vaēnāmi	
	-ā		ā.zbaīia
۲	-ahi	vaēnahi	
۳	-aiti	vaēnaiti	
جمع			
۱	-āmahi	vaēnāmahi	
۲	-aḍa	vaēnaḍa	
۳	-əḥti	vaēnəḥti	

شکل های tacīḥti و družiḥti از ستاک های -taca- و -družīa- (> -družīia*) پدید آمده اند.

گروه -uua-ستاک پایانه ی سوم کس جمع -uuaiḥti- دارد، مانند -bauuaiḥti, -juuaiḥti, -zauuaiḥti. همان گونه که دیده می شود پایانه ی -auuaiḥti- جانشین شکل با قاعده ی -āuḥti/-aouḥti* شده است.

^۴ دوم کس جمع اخباری

وجه اخباری حال میانه

تفاوت اصلی میان پایانه های حالت میانه ی وجه اخباری با حالت معلوم آن، جانشینی واکه ی e- بجای i- برای حالت های دوم کس و سوم کس یگانه و نیز سوم کس جمع است. حالت اول کس یگانه تنها پایانه ی e- دارد که گاهی برای حالت سوم کس یگانه نیز بکار می رود.

الگوی صرف میانه: daḏā-/daḏ- "نهادن"، aog-/aoj- "سخن گفتن"، vah-/vas- "پوشیدن"، yaza- āiiaza- "پرستیدن"، haca- "پیروی کردن"، vaša- "بالا و پایین شدن، سواره (اسب، گردونه) برده شدن"، yaziia- "پرستیده شدن".

غیرتماتیک			تماتیک		
یگانه					
۱	-e	mruie			-e yaze, āiieze
۲	—	—			*-aḡhe vašaḡhe
۳	-e, -te/-de	mruie, mruite	daste	vaste	-aite yazaite
جمع					
۱	-maide	mrumaide	daḏəmaide		-amaide yazamaide
۲	—	—	—		*-aḏḅe fracaraḅḅe
۳	-aite		aojaite	vaḡhaite (N.77)	-əḡte yazəḡte

daḏəmaide شکل کهن واژه است اما بجای d اوستای کهن ḏ اوستای نو را دارد (سنج. بالا dadəmahi).

تنها نمونه برای حالت دوم کس جمع واژه ی fra.caraḅḅe است با پایانه ی aḅḅe- بجای شکل مورد انتظار aḏḅe-.

شکل های hacīḡte و yazīḡte از ستاک های haca- و yaziia- آمده اند.

نظام جمله سازی

کاربرد حالت رایبی

۶. مفعول درونی

گاهی در جمله دو حالت رایبی دیده می شود که یکی مفعول سراسر است و دیگری مفعول درونی منضم به فعل است که اگر فعل مجهول شود باز باقی می ماند:

سرج. سننم ۶.

yō aēšməm vixrumaḡtəm x'arəm jaiḡti

"او که دیو خشم را زخم خونین می زند" (Y.57.10)

سرج. ۶.

hō maḡm auuaḅa vərəḡḡa nijaiḡti

"او مرا آنچنان زخم می زند [که..]" (V.18.38)

ن(گد). ن(سدرن). ن(سرسد). ن(سزاسد) ن(سدرن). ن(سزاسد) ن(سدرن). ن(سزاسد) ن(سدرن). ن(سزاسد) ن(سدرن).

xrumim gāuš yā caṇraṅhāxš varaiθim paṇtaṃ azaite

"گاو که نیازمند چراگاه [است] به راه خونین بردگی کشیده می شود" (Yt.10.38)

gāuš yā caṇraṅhāxš: مرجع و بند موصولی اسمی همچون صفت درحالت نهادی یگانه مادین، نهاد، "گاو که نیازمند چراگاه [است]، گاو نیازمند چراگاه".

xrumim... varaiθim paṇtaṃ: رایبی یگانه نرین از -paṇtā به همراه صفت های -xrumiia و -varaiθiia در همان حالت صرفی، مفعول درونی، "راه خونین بردگی".

azaite: وجه اخباری سوم کس یگانه میانه از ستاک -aza (√vaz)، حالت میانه با کارکرد مجهول (جمله مجهول است و حالت رایبی در آن مفعول درونی)، "رانده می شود، کشیده می شود".

۷. حالت رایبی همراه با اسمها و صفت‌های بیانگر کنش

اسم ها و صفت های بیانگر کنش بجای اضافه ی مفعولی اغلب مفعول رایبی می گیرند:

سس. سدرن. گد. سدرن. ن(سزاسد) ن(سدرن).

āaṭ aṣim aiβi.vaniiā bauuaṭ

"پس او اژی [دهاک] را شکست داد"

aṣim: رایبی یگانه نرین از -aṣi همچون مفعول برای aiβi.vaniiā، "اژی [دهاک]".

aiβi.vaniiā bauuaṭ: ساختی با aiβi.vaniiā (نهادی یگانه از صفت -aiβi.vaniiā) به همراه فعل -bauua، "او... (رایبی) را شکست داد، او پیروز شد بر... (رایبی)".

م(سزاسد) گد. ن(سزاسد) م(سزاسد) گد. سدرن. سدرن. ن(سزاسد) گد. ن(سزاسد) گد.

ن(سزاسد) گد. ن(سزاسد) گد. ن(سزاسد) گد. ن(سزاسد) گد. ن(سزاسد) گد. ن(سزاسد) گد.

taxmēm staotārēm vazənti āsu.aspəm dərəzi.raθēm

vitārēm paskāṭ hamərəθēm jaṇtārēm parō dušmaniium

"آنها ستایشگر دلیر را می برند، آن دارنده ی اسبان چالاک، دارنده ی گردونه ی نیرومند، همیستار را در پی از پشت سر، دشمن را فروکوبنده از روبرو" (Yt.17.12)

taxmēm staotārēm: رایبی یگانه نرین از -staotar به همراه صفت -taxma در همان حالت صرفی، مفعول سراسر، "ستایشگر دلیر را".

vazənti: وجه اخباری سوم کس جمع معلوم از ستاک -vaza، "می برند".

° یعنی در جمله ی فعلیه هم ارز این حالت رایبی بگونه ی مفعول سراسر ظاهر می شود: "پس او شکست دهنده ی اژی دهاک شد" ~ "پس او اژی دهاک را شکست داد". م

āsu.aspəm: رای یگانه نرین از صفت -āsu.aspa، بدل برای حالت رایى staotārēm، "دارنده ی اسبان چالاک".
 dərəzi.raθəm: رای یگانه نرین از صفت -dərəzi.raθa، بدل برای حالت رایى staotārēm، " دارنده ی گردونه ی نیرومند".

vitārēm: رای یگانه نرین از -vitar، بدل برای حالت رایى staotārēm، "دنبال کننده، در پی".
 paskāt: قید "از پشت".

hamərəθəm: رای یگانه نرین از -hamərəθa همچون مفعول برای اسم vitārēm، " (در پی) همیستار (او همیستار را دنبال می کند)".

jañtārēm...dušmanium: به مانند vitārēm...hamərəθəm.

parō: قید "از روبرو".

𐬔𐬀𐬎𐬎𐬌𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬒𐬎𐬌𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀

sraošō ašiiō **driyum** θrātō.təmō hō vərəθraja **drujim** jañništō

"سروش پاداش دهنده، بینوا را بزرگترین پشتیبان، او بیروز [است]، آن دیو دروج را فروکوبنده ترین" (Yt.11.3)

𐬔𐬀𐬎𐬎𐬌𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀

frauuašaiiō yā dāθriš **āiiaptəm**

"فروشی ها که بخشندگان پاداش [اند]" (Yt.13.24)

۸. حالت رایى بجای ندایی

در اوستا به جای حالت ندایی، بدل به ضمیر دوم کس یگانه افزوده می شود:

𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬀

ā θβā **ātrem** gāraiemī

"تو را ای آذر، نیایش می خوانم" (ĀtNy.2)

کاربرد وجه اخباری

۱. بیان کنش و رویداد در جریان، کارکرد کردارگویی

وجه اخباری حال در اصل زمانی است برای بیان وقایع در جریان. این فعل هنگامی که در حالت اول کس (یگانه و جمع) بکار رود کارکرد زمان کردارگویی می یابد و در متن های وابسته به برگزاری آیین ها یا نیایش ها، بیانگر روند کنش های در حال انجام توسط گوینده است.

سرعج.سرعف.سرعج.سرعسد.

āpo yānēm vō yāsāmi

"ای آبها، از شما بخششی می خواهم"

سرعسرعسد.وسرعسد.سرعج.سرعسرعسد.

ašaiia daḏāmi imāḥ zaōvraḥam

"به آیین اشه می نهم این زوهر را" (Y.66.1)

ashaiia: قيد "به آیین اشه".

سرعسرعج.سرعسرعسد.سرعسرعسد...سرعسرعسد.سرعسرعسد.

vasō. xšaθrō ahi haoma ...erəθuxδəm pərəsahi vācim

"به کام خویش شهریار هستی ای هوم...تو سخن درست گفته شده را جويا می شوی" (Y.9.25)

سرعسرعسد.سرعسرعسد.سرعسرعسد.سرعسرعسد.سرعسرعسد.سرعسرعسد.

apaḥm napāse tā āpō spitama zaraθuštra šōiθrā.baxta vī.baxšaiti

"ای سپیتمه زرتشت، اپام نپت آن آبهای ویژه ی هر زیستگاه را پخش می کند" (Yt.8.34)

apaḥm napāse: نهادی یگانه نرین از -apaḥm napat با جوش خوردگی بیرونی پیش از tā، فاعل، "اپام نپت".

tā āpō... šōiθrō.vī.baxta: رایى جمع مادين از -āp به همراه ضمير شخصى و صفت -šōiθrō.baxta در همان حالت صرفى، مفعول سرراست، "آن آبهای ویژه ی هر زیستگاه".

سرعسرعسد.سرعسرعسد.وسرعسد.سرعسرعسد.سرعسرعسد.سرعسرعسد.

āaṭ iḏa dim mazištəm daḏāmaḥi ahumca ratumca yim ahurəm mazdaḥm

"پس اینک او را ،اهوره مزدا را، به بزرگترین اهوئی و رتویی می گماریم" (Vr.11.21)

dim و ahumca ratumca با فعل daḏāmaḥi، "کسی را (رایى) به چیزى (رایى) گماردن"

dim...yim ahurəm mazdaḥm: مرجع و بند موصولی اسمی همچون بدل در حالت رایى یگانه نرین ، مفعول سرراست، "او را که اهوره مزدا [است]؛ او، اهوره مزدا".

mazištəm...ahum-ca ratum-ca: رایى یگانه نرین از -ahu و -ratu با پی بست -ca به همراه صفت برترین -mazišta در همان حالت صرفى، مفعول ناسرراست در حالت رایى، "به بزرگترین اهوئی و رتویی".

daḏāmaḥi: وجه اخبارى اول کس جمع معلوم از ریشه ی -dā، "می گماریم".

ردان اشه . ایشان اند ردان اشه .

ime **hənti** aṣahe ratauuō

"ایشان اند ردان اشه"

aṣahe: اضافی یگانه نتار از -aṣa وابسته به ratauuō، "ردان اشه".

ratauuō: نهادی جمع نرین از -ratu، مسند، "ردان".

۲. بیان رویداد آینده

پس از آن ناپاک خواهند بود .

aiiaoždiia pascaēta **bauuaiṅti**

"پس از آن ناپاک خواهند بود" (V.3.14)

بیم های اهریمنی [و] گزند ها خواهند رفت .

aγā iṭiiejā vōiγnā **yeiṅti**

"بیم های اهریمنی [و] گزند ها خواهند رفت" (Y.57.14)

۳. با کارکرد گذشته

صفت -pauruua "پیشتر" گاه کنش فعل وجه اخباری حال را به گذشته منتقل می کند:

آنها که پیشتر مهر را فریب دادند .

yōi **pauruua** miṭrəm **družīṅti**

"آنها که پیشتر مهر را فریب دادند" (Yt.10.45)

برای فعل *asti* با کارکرد زمان گذشته نک. درس ۱۲ (Yt.19.10).

کاربرد حالت میانه وجه اخباری

برای سه کارکرد حالت میانه نک. درس ۶.

۱. فعل تنها میانه:

سده عیسه . دد عیسه مه . له اسد دد دد دد دد .

aməšō spəntō frāiieze

"امشاسپندان را می ستایم"

ح.ح. سده سده مه . سده عیسه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه .

ح.ح. سده سده مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه .

yō yazaitē huarə yaṭ aməšōm raēm auruuaṭ.aspəm

yazaitē ahurəm mazdām yazaitē aməšō spəntō yazaitē haom uruuānəm

"او که می ستاید خورشید جاودانه ی درخشان تیزاسب را، می ستاید اهوره مزدا را، می ستاید امشاسپندان را، می-ستاید روان خویش را" (Yt.6.4)

raēm: رای یی یگانه نتار از صفت -raēuuā، "خورشید) درخشان".

haom: رای یی یگانه نرین از ضمیر بازتابی -hauua، "روان) خویش".

سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه .

ašōm vahištəm ātrəmca ahurahe mazdā puθrəm y. (= yazamaide)

"اردیبهشت و آذر پسر اهوره مزدا را می ستایم"

سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه .

سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه . سده عیسه مه .

pairika yā dužiīairiia yaṃ mašiīāka

auui dužuuaçaṃhō huiiīairiiaṃ naṃa aojaite

"پری بدسالی که مردم زشتگو به نام او را خوب سالی می خوانند" (بر پایه Yt.8.51)

pairika yā dužiīairiia: مرجع و بند موصولی اسمی همچون صفت در حالت نهادی یگانه مادین، "پری که بدسالی [است]، پری بدسالی".

mašiīāka...dužuuaçaṃhō: نهادی جمع نرین از -mašiīāka به همراه صفت -dužuuaçaṃhō در همان حالت صرفی، فاعل، "مردم زشتگو".

naṃa: رای یی یگانه نتار از -nāman همچون قید، "به نام".

درس نهم

نظام آوایی

کامی شدگی واکه ی a

نمودار زیر تاثیر قواعد کامی شدگی را بر پایانه‌های اولیه ی دوم کس و سوم کس یگانه (معلوم و میانه) نشان می‌دهد:

-iiaiti > -iieiti	*jaiðiiati > jaiðiiieiti
-aiiati > -aiiieiti	*srāuuaiiati > srāuuaiiieiti
-iiate > -iiete (-iieite)	*maniiate > maniiete (maniieite)
-aiiate > -aiiete (-aiieite)	*xšaiiate > xšaiiete (xšaiieite)
-iiahi > -iiehi	*jaiðiiahi > jaiðiiiehi
-aiiahi > -aiiiehi	*srāuuaiiahi > srāuuaiiiehi
-iiahe > -iiehe	*maniiāhe > maniiēhe
-aiiahe > -aiiehe	*xšaiiahe > xšaiiehe

برای اسم ها در حالت اضافی یگانه نک. درس ۱۱. برای صفت های برتر در حالت مادین نک. درس ۱۴.

دگرگونی‌های -aiium و -aoiiem

شکل -aiium چه اصلی باشد و چه ثانوی (> -aiiuuəm*) به شکل های -aēum، -ōiiium و یا -aēm دگرگون می‌شود: -aēuua < -ōiiium، -vī.daēuua < vī.dōiiium اما -vaiiu < *vaiium < -vaēm، -raēuua < *raēm.

در دستنوشته‌ها شکل -ōiiium بگونه‌های -ōim و -aōim و جزآن نشان داده می‌شود.

توالی -aoiiem نیز دگرگونی همانندی دارد: -haoiia < حالت رایبی -haoiiium، -hōiim، -hōiiium (یا -aiia*) < (? < حالت رایبی -aēm، -kašaoiia < حالت رایبی -kašaēm (Yt.19.66).

کامی شدگی واکه ی ā

واکه ی ā به e دگرگون می‌شود اگر پیش از آن i و در جلوی آن همخوان خیشومی به علاوه ی i، ī و یا e باشد. این دگرگونی در برخی شکل‌های فعلی اول کس یگانه روی می‌دهد یعنی پایانه ی و جسه اخباری -iiāmi < -iiemi.

*naiiāmi > naiiemi	*srāuuaiiāmi > srāuuaiiemi
*zbaiiāmi > zbaiiemi	*ā.vaēðaiiāmi > ā.vaēðaiiemi
*jaiðiiāmi > jaiðiiemi	*haṅkārāiiāmi > haṅkārāiiemi

شکل اصلی یعنی -iiāmi گاه بگونه ی قیاسی نگه‌داشته / بازگردانده می‌شود، بویژه در کنار شکل‌های با قاعده ی -āmi (بدون ii پیشین)، مانند (Yt.15.44) vērəziiāmi... vanāmi... (Y.65.11) jaiðiiāmi... yāsāmi.

در صرف اسمی شمار اندکی نمونه از این قاعده پیروی می‌کنند:

نرین -ziiāni- < نهادی ziieniš، رایي žiienim اما اضافی ziiānōiš (نک. درس ۱۱).

اسم

صرف همخوانی: n-ستاک بی قاعده

در حالت ضعیف برای بسیاری از n-ستاک ها هنگامی که n پسوند به همخوان پایانی ریشه می چسبد دگرگونی همخوان روی می دهد.

الگوی صرفی: -asan-/ašn- نر. "آسمان، سنگ"، -xšapan-/xšafn- ماد. "شب"، -karapan-/karafn- نر. "کرپن"، -marətan-/marəθn- "میرا".

یگانه

نهادی	*asa	xšapa	*karapa (اوس. کهن)	marəta
رایي	asānəm	xšapanəm	*karapanəm	*marətanəm
جمع				
نهادی	asānō	xšapanō	karapanō	*marətanō (اوس. کهن)
رایي	*ašnō	xšafnas ^o	*karafnō	*marəθnō

صرف همخوانی: uuan-ستاک بی قاعده

در زیر برخی uuan-ستاک ها آورده شده که تحولات آوایی آنها شکل های به ظاهر بی قاعده پدید آورده است.

الگوی صرفی: -span-/sun- نر. "سگ"، -aδβan- نر. "راه"، -θri.zafan- "سه پوزه".

یگانه

نهادی	spā	*aδβa	θrizafā
ندایی	—		θrizafəm
رایي	spānəm	aδβanəm	θrizafanəm
جمع			
نهادی	spānō	—	—
رایي	*sunō	—	—

ستاک -span-/sun- در اصل خود uuan-ستاک است با تحول $sp < su$. حالت رایي جمع آن sunō در وندیداد اغلب بجای حالت نهادی جمع بکار می رود، بویژه در عبارت زیر:

"سگان یا پرندگان مردارخوار" sunō vā kərəfš.x^varō vaiiō vā kərəfš.x^varō

ستاک -aδβan- در اصل خود uuan-ستاک است، با تحول $δβ < δy$.

صفت نرین -θri.zafan- دارای حالت نهادی یگانه ی θri.zafā است و در حالت رایي a کوتاه دارد، به مانند واژه ی vərəθraja. اما این واژه شاید uuan-ستاک باشد (-θri.zafuan*) از این رو به مانند واژه ی ašāum حالت ندایی یگانه ی θri.zafəm دارد.

دوگان

شمار اندکی حالت دوگان در اوستا یافت می شود اما همین اندک نمونه ها نشان می دهد که این مقوله در زبان هند و ایرانی نخستین وجود داشته است. اوستای کهن چهار حالت صرفی از دوگان دارد و حالت های اضافی و دری به مانند زبان هندی از میان نرفته است. در اوستای نو اما حالت دری دوگان دیده نمی شود.

a-ستاک نرین، ستاک واکه ی مرکب و ستاک همخوانی نرین و مادین برای حالت نهادی- ندایی- رایبی دوگان پایانه ی a- می گیرند. ā-ستاک مادین و a-ستاک نتار پایانه ی e- و ستاک همخوانی نتار پایانه ی i- می گیرد. i-ستاک و ī-ستاک و u-ستاک پایانه نمی گیرند.

الگوی صرفی: gaoša- "گوش"، uruuarā- ماد. "گیاه"، saṇhauuāci- ماد. "شهرناز"، baoidi- نر. "بو".

ستاک واکه

	pasu-	i-ستاک	ī-ستاک	ā-ستاک	a-ستاک
					نت. نر.
دوگان	pasu	baoidi	saṇhauuāci	uruuairē	gaoša
نهادی-رایبی					

در واژه ی gauuō > gauua- "دست" دگرگونی uuō > uua دیده می شود: apāš gauuō darəzaiieiti (Yt.10.48) " [مهر] دو دست [شان] را از پشت می بندد" اما (Yt.1.27) ḥam gauua nidarəzaiiaδβəm "دست [اش] را به هم بندید".

حالت نهادی- رایبی دوگان اسم هایی مانند mairiia- می باید maire باشد با دگرگونی e- > -iia در پایان واژه اما هیچ نمونه ای از آن در دست نیست.

"ناخن" srū-

روشن نیست که آیا شکل های واژه ی srū- "ناخن" نتار جمع است یا نتار دوگان ("ناخن هم دست و هم پا"). این شکل ها چنین اند: sruuī و sruuiē^o.

ستاک واکه ی مرکب

دوگان	gao-	bāzao-
نهادی-رایبی	gāuuu	bāzauua

ستاک همخوان انسدادی

دوگان	ap-	pad-	ābərət-	hauruuatāt-, amərətāt
نهادی-رایبی	āpa	pāḍa	ābərəta	hauruuatāta, hauruuaata amərətātāta, amərətāta

واژگان hauruuatāt- و amərətāt- چند شکل قراردادی برای حالت دوگان دارند.

سناک همخوان: η-سناک

	rasman-	span-	aṣṣauuan-
دوگان			
نهادی-رایی	rasmana	spāna	aṣṣauuana

سناک همخوان: r-سناک و h-سناک

	nar-	nāh-
دوگان		
نهادی-رایی	nara	nāḡha

سناک همخوان: nt-سناک

	bərəzaṅt-	x ^v airiiaṅt-
	نر.	نت.
دوگان		
نهادی-رایی	bərəzaṅta	x ^v airiiaṅti

ضمیر

دوگان

	نرین	مادین	نتار
دوگان			
نهادی-رایی	tā	-	tē
	ima	-	-
	yā	yōi	-

فعل

دوگان

در زیر شکل های سوم کس دوگان آورده می شود.

الگوی صرفی: āi- (> +i- ā) "آمدن"، jasa- "آمدن"، tauruuaiia- "چیره شدن"، ah- "بودن"، bara- "بردن"، srāuuaiia- "ازبرخواندن"، yuiḡiia- "جنگیدن"، cara- "راه رفتن"، zaiia- "زاده شدن".

وجه اخباری

	غیر تمامتیک		تمامتیک	
سوم کس				
معلوم	-tō	stō	-atō, -aṽō	baratō, srāuuaiiatō, yuiḡiiaṽō
میانه			-ōiṽe	carōiṽe, °zaiiōiṽe

وجه تاکیدی ناقص معلوم

	غیر تمامتیک		تمامتیک	
یگانه				
۳	-təm	°āitəm	-atəm	jasatəm, tauruuaiiatəm

وجه اخباری: شکل های کامی شده

دگرگونی واکه ی تماتیک برای (a)iiia-ستاک در بالا توضیح داده شد. همچنین واکه ی ā- بلند در پایانه ی اول کس جمع āmahī- که برای a-ستاک گرایش به کوتاه شدن دارد، در فعل های iiia-ستاک frašiiāmahi و nēmaxiiāmahi حفظ می شود اما در فعل aiia-ستاک zbaiiamahi کوتاه می گردد.

الگوی صرفی: fraēšiiā- "فرستادن"، jaiḍiiā- "خواهش کردن"، maniiā- "اندیشیدن"، srāuuaiia- "ازبرخواندن"، vərəziia- "ورزیدن"، xšaiia- "فرمان راندن"، zbaiia- "فراخواندن".

یگانه	iiia-ستاک	aiia-ستاک	معلوم:	
۱	-iiemi	jaiḍiiemi	-aiiemi	srāuuaiiemi
۲	-iiehi	jaiḍiiehi	-aiiehi	srāuuaiiehi
۳	-iieiti	jaiḍiieiti	-aiieiti	srāuuaiieiti
جمع				
۱	-iiāmahi	fraēšiiāmahi	-aiiamahi	zbaiiamahi
۳	-iieṇti	jaiḍiieṇti	-aiieṇti	srāuuaiieṇti
	-iṇti	vərəziṇti		

میانه:

یگانه	iiia-ستاک	aiia-ستاک	میانه:	
۱	-iie	maniie	—	
۲	—		-aiiehe	xšaiiehe
۳	-iiete	maniiete	-aiiete	xšaiiete
جمع				
۱	-iiāmaide	maniiāmaide	—	
۳	-iieṇte	maniiēṇte	-aiieṇte	xšaiieṇte

برای اول کس یگانه āzbaiia بجای āzbaiemi* می آید.

در دستنوشته ها گویا نگارش -eiti و -eiṇti- بجای -ete و -eṇte- برتری دارد (؟).

توجه شود به حالت سوم کس یگانه ی aēnaṇhōiti > aēnaṇha- > aēnah-ia*.

نظام جمله سازی

کاربرد دوگان

دو چیز که پیوندی ویژه با هم دارند با حالت دوگان نشان داده می شود. حالت دوگان با عدد duua- "دو" یا ضمیر uua- "هر دو" و یا تنها بکار می رود. گاه یک واژه تنها شکل دوگان دارد، مانند uš- "نثار" "شنوایی، هوشیاری".

در میان حالت های دوگان، دوگان جفتی اهمیت ویژه دارد. این دوگان شامل دو چیز مختلف است که این جفت می تواند یگانه باشد مانند "هیزم و بخور"، "فرشوشتره و جاماسب" و یا جمع مانند "رمگان و مردمان". در این ساخت هر دو اسم حالت صرفی دوگان می گیرند و چنین به نظر می رسند "دو هیزم و دو بخور"، "دو فرشوشتره و دو جاماسب"، "دو رمه و دو مردم".

۱. دو چیز

این حالت دوگان بکار می رود برای نشان دادن دو چیز که با هم پیوندی (طبیعی یا قراردادی) دارند:

وَرَسَد. سَدَاوَسپَمَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد.

duua auruuanta yāsāmi bipaitištānəmca caθβarə.paitištānəmca

"دو چالاک را خواهانم، دوپا را و چهارپا را" (برپایه Yt.5.131)

سَرَسپَمَسَد. وَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد.

pañca.dasa fracarōiθe pita puθrasca katarasciθ

" دو پانزده ساله پدر و پسر گام می زدند هر کدام" (برپایه Y.9.5)

pañca.dasa... pita puθras-ca: نهادی دوگان نرین از -pitar- و -puθra- به همراه صفت -pañca.dasa- در همان حالت صرفی، فاعل، "پدر و پسر هر دو پانزده ساله".

fracarōiθe: وجه اخباری سوم کس دوگان میانه از ستاک -^ocarā (√kar)، " (آن دو) گام می زدند".

katarasciθ: نهادی یگانه نرین از صفت -katāra- به همراه پی بست -ciθ- همچون ضمیر نامعین، بدل برای -pita puθrasca- "هرکدام [از آنها]".

سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد. سَرَسَرَسَد.

vərəθraynəm ahuraδātəm yazamaide yō vī.rāzaiti *aṅtare rāšta rasmana

"بهرام اهوره آفریده را می ستائیم ، او که سامان می دهد [پیشامدهای] اندرمیان دو رده ی آرایش رزم گرفته را" (Yt.14.47)

سَرَس. سَرَس.

سَرَس. سَرَس.

سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس. سَرَس.

yaθ bā paiti spitama zaraθuštra nāirikaca apərənāiiukasca

varaiθim paṅtaṃ ***azōiθe**¹ paṣnuuāṅhəm hikuuāṅhəm

jarəzim baraiti² vācim

¹ نسخه خطی azōiθ.

"ای سپیتمه زرتشت، در آنجا که زن و فرزند به راه بردگی کشیده می شوند، بانگ اندوه بلند می کنند با دهان خشک و خاک آلود" (برپایه V.3.11)

yaṭ...paīti: ضمیر موصولی رای‌ی یگانه نثار تابع پیشایند paīti، "در آنجا که".

bā: ادات.

nāirika-ca apərənāiiukas-ca: نهادی یگانه مادین از -nāirikā و نرین از -apərənāiiuka، نهاد، "زن و فرزند".

varaiθim pañtam: رای‌ی یگانه نرین از -pañtā به همراه صفت -varaiθiia در همان حالت صرفی، مفعول درونی، "راه بردگی".

azōiθe: وجه اخباری سوم کس دوگان میانه از ستاک -aza، حالت میانه با کارکرد مجهول، " (آن دو) کشیده می شوند".

pašnuuāñhēm hikuuāñhēm jarəzim...vācim: حالت رای‌ی یگانه نرین از -vak به همراه صفت های -pašnuuāñh-، -jarəziia-، -hikuuāñh- در همان حالت صرفی، مفعول درونی، "بانگ اندوه با دهان خشک و خاک آلود".

baraiti: وجه اخباری سوم کس یگانه (بجای دوگان) از ستاک -bara، " (بانگ) بلند می کنند".

«...»

«...»

auuaṭ vaiiuš bā naṃa ahmi yaṭ **uua dāma** *viemi

yasca daṭaṭ spəñtō maniiuš yasca daṭaṭ aṃrō maniiuš

"از این رو ویو نام دارم که در پی دو آفرینش ام آن که سپند مینو آفرید و آن که انگره مینو آفرید" (Yt.15.43)

dāma: رای‌ی دوگان نرین بجای نثار با صرف تمانیک از -dāman (= -dāma)، ضمیر موصولی yasca نیز در حالت نرین آمده است.

«...»

pairi šē **uši** vərənuīdi skəñdəm šē manō kərənuīdi

"هوش اش پوشیده دار، اندیشه اش ناتوان کن" (Y.9.28)

pairi...vərənuīdi: فعل (وجه امری) با پیشوند فعلی، "پوشیده دار".

skəñdem...kərənuīdi: ساختی با skəñdem (رای‌ی یگانه از -skəñda "شکستن، خرد شدن") به همراه فعل -kərənao- (√kar-): "ناتوان کردن".

^۲ فعل سوم کس یگانه ی baraiti شاید از بافت متنی دیگری در اینجا آورده شده است (سنج. Yt.10.38). حالت سوم کس دوگان این فعل baratō است. گزینه ی دیگر این است که بجای حالت نثار دوگان *baraiṃti آمده باشد.

درس یازدهم

نظام آوایی

دگرگونی واکه: آبلات

آبلات به تاثیر تغییر اندازه بلندی واکه ی a بر ستاک و پایانه ی صرفی اسم ها و فعل ها گفته می‌شود. در زبانهای هند و ایرانی (و هند و اروپایی) واکه ی a چه از آن ستاک یک واژه باشد و چه از آن پایانه ی صرفی، سه درجه از تغییر را به خود می‌گیرد:

پایه ی کاهش واکه	پایه ی افزایش واکه	پایه ی کشش واکه
فاقد واکه ی a	a	ā

در دستور زبان سنسکریت پایه ی افزایش واکه *guṇa* و پایه ی کشش واکه *vriiddhi* نام دارد.

در زبان انگلیسی آبلات کهن در فعل‌های بی قاعده مانند *bite ~ bit* و *shine ~ shone* دیده می‌شود.

آبلات را نباید با اوملات یکی گرفت. اوملات به تغییر شکل واکه گفته می‌شود که در زبان اوستا در کامی شدگی و لبی شدگی واکه ی a : e ~ o دیده می‌شود. اوملات در زبان انگلیسی در اسمهای با حالت جمع بی‌قاعده مانند *man ~ mice ~ mouse*، *men ~ maus* روی می‌دهد و زبان آلمانی نشانی ویژه برای اوملات دارد: *ä ö ü ~ a o u* (*männer ~ mann*، *mäuse*).

دستگاه اصلی آبلات زبان هند و اروپایی به دلیل تحولات آوایی در هر کدام از شاخه‌های این زبان دچار دگرگونی‌های فراوان شده است. آبلات در اوستا به آوای پسین و گاه آوای پیشین واکه ی a وابسته است. در نمودار زیر C نماد همخوان بجز همخوان‌های *r, m, n, ū, ī* است.

نمونه ها	پایه کشش	پایه کاهش	پایه افزایش
<i>paḍō ~ upabdi ~ pāḍō</i>	āC	-C	aC
<i>daēsaiia- ~ dišta- ~ -garōiš ~ gairiš ~ gara (< *garā(i?))</i> - ~ <i>nista ~ nāist</i>	āi	i	aē, ōi (< ai)
<i>staoṭ ~ stuta ~ stāumi</i>	āu	u	ao (< au)
<i>manah- ~ mata ~ mamne ~ mānaiia-</i>	ān	a (< ŋ), n	an
<i>kairiia- ~ -kəroṭ ~ cāxrarə ~ °kārāiia-</i>	ār	ṛ, r	ar
<i>drājah- ~ darəya-</i>		ar, (< ṛH)	rā (< raH)

va/ uua	u	vā/ uuā	vacō ~ uxta ~ vācō
			daδuuō (<daδuuah) ~ daδušō ~ daδuuā (<daδuuāh)
ya/ iia	i	yā/ iiā	maziīō (<maziiah) ~ mazišta- ~ maziīā (<maziīāh)

برای نشان H در نمودار بالا نک. درس ۱۲، همخوان حلقی.

سایشی شدگی همخوان انسدادی

همان گونه که در درس ۶ گفته شد اگر t پیش از پایانه ای با ii, uu یا n آغازی قرار داشته باشد به ʈ دگرگون می‌شود. در ادامه همخوان uu (> *u) اصلی در جلوی این ʈ خود به β دگرگون می‌شود: ^۱ratuš اما ^۲raʈβō. این قاعده در برخی حالت‌های ویژه رخ نمی‌دهد، مانند ^۳gātuuō که از اصل ^۴*gātau- می‌آید نه ^۴*gātūah-. همچنین دقت شود به ^۴mašīia- > *martiia- اما ^۴mərəʈīiu- > *mṛṭīu-.

ستاک و ریشه

اسم‌ها و فعل‌ها برپایه ی شکل ستاک شان گروه بندی می‌شوند. ستاک یک اسم آن بخش از واژه است که پس از حذف پایانه های نمایشگر شمار و حالت صرفی آن بازمی‌ماند. ستاک فعل آن بخشی است که پس از حذف پایانه های نمایشگر شمار و شخص باز می‌ماند. اگر چه گاه پس از حذف این پایانه ها باز با شکل های گوناگونی از یک واژه روبرو هستیم و روشن نیست که ستاک واقعی کدام یک از آنها است. از این رو ستاک فرضی از روی نمونه های روشن تر برداشت می‌شود و برپایه ی قیاس برای آن نمونه های ناروشن تعیین می‌گردد. برای نمونه شکل ستاک اسم‌ها در حالت اضافی جمع با پایانه های -ṇam و -aṇam، بهتر دیده می‌شود:

haomanṇam > haoma-, frauuaṣinṇam > frauuaṣi-, ratunṇam > ratu-, apaṇam > ap-

و شکل ستاک فعل‌ها در حالت دوم کس جمع بهتر دیده می‌شود:

barata > bara-, staota > stao-

بسیاری از اسم‌ها و فعل‌ها در فرایند صرف به دلیل آبلات و دگرگونی های همخوانی دچار تغییر شکل می‌شوند:

āp- ~ ap	frauuaṣi- ~ frauuaṣōi
vāx- ~ vāc ~ vac- ~ ux-ta-	kərənauu-a- ~ kərənao- ~ kərənu-
daḍā-mi ~ daḍ-ən ~ das-ta-	bār-aiia- ~ bara- ~ bərə-ta-
ah-mi ~ as-ti ~ s-tā ~ z-dī ~ h-əṇti ~ ø-mahi	

ستاک‌ها بر پایه ی آبلات بگونه ی زیر گروه بندی می‌شوند:

^۱ نهادی یگانه از ratu-
^۲ اضافی یگانه از ratu-
^۳ u-ستاک را که در حالت صرفی ضعیف شکل uah-ستاک می‌گیرد، u-ستاک می‌نامند. م
^۴ اضافی یگانه از gātu-

ستاک قوی: دارای پایه ی کشش یا پایه ی افزایش: برای اسم ها حالت های نهادی و رایبی یگانه، نهادی جمع، برای فعل های غیرتماتیک وجه اخباری یگانه.

ستاک ضعیف: دارای پایه ی افزایش یا پایه ی کاهش: برای اسم ها حالت های اضافی یگانه و رایبی جمع و اضافی جمع، برای فعل های غیرتماتیک وجه اخباری جمع.

در حالی که ستاک یک واژه بخشی واقعی از آن واژه است، ریشه مفهومی است تئوریک که شاید شکل آوایی/نوشتاری آن در یک واژه شناسایی نشود. ریشه ی یک واژه ی ساده یعنی بدون پیشوند و پسوند، کوچکترین واحد از همخوان ها و واکه هاست که معنای آن واژه ی ساده را در خود دارد. روش های گوناگونی برای نمایش ریشه ی واژگان وجود دارد. برای نمونه سنج: $\sqrt{dā}$ "دادن"، \sqrt{kr} "کردن"، $\sqrt{bū}$ یا \sqrt{bav} "شدن"، $\sqrt{vak/vac}$ "سخن گفتن"، $\sqrt{ah/as}$ "بودن"، و جزآن. در این گزارش ریشه بدین گونه نشان داده می شود:

\sqrt{kar} , \sqrt{bao} , $\sqrt{vak/vac}$, $\sqrt{aog/aoj}$, $\sqrt{ah/as}$, $\sqrt{vaē/vi}$

اسم

حالت اضافی

پایانه های حالت اضافی در نگاه نخست متنوع می نماید که این تنوع به دلیل تحولات تاریخی زبان ایرانی است. مهمترین پایانه برای حالت اضافی در زبان هندوایرانی به مانند حالت نهادی $-s$ است که پس از i یا u بر پایه ی قاعده ی $ruki$ به $-š$ تبدیل می شود (نک. درس ۵). در حالی که این $-š$ هند و ایرانی در زبان ایرانی بازمانده اما $-s$ بگونه ی $-h$ * درآمده و با واکه ی پیشین خود درآمیخته است: $-ah < *-\bar{a}h$ ، $-\bar{o} < *-\bar{a}h$. در جوش خوردگی باز این $-s$ پایانی پدیدار می شود: $-as^{\circ}$ ، $-\bar{a}s^{\circ}$ (درس ۴).

برای \bar{a} -ستاک شکل $-\bar{a}s$ * اصلی با افزودن جزء $-\bar{a}j$ - بگونه ی $-\bar{a}j\bar{a}s$ * درمی آید. جزء $-\bar{a}j$ - شاید از \bar{a} -ستاک مادین برداشت شده باشد. در اوستا اما نه در فارسی باستان واکه ی $-\bar{a}$ - کوتاه می شود و پایانه ی $-\bar{a}ii\bar{a}h$ * پدید می آید.

پایانه ی a -ستاک $-ahe$ است که از شکل کهن تر $-\bar{a}hja$ * (درس ۴) به وجود آمده (اوستا کهن $-\bar{a}hii\bar{a}$ ، فارسی باستان $-(ahayā)$). $-ii\bar{a}$ -ستاک بر پایه ی قواعد درس ۹ پایانه ی $-iiehe$ می گیرد.

ستاک همخوانی، u^2 -ستاک و \bar{u} -ستاک پایانه ی $-\bar{o}$ ($-as^{\circ}$) می گیرند.

پایانه ی حالت اضافی جمع $-am$ است (در اوستا کهن دو هجایی است) که در بیشتر صرف های واکه ای پیش از آن جزء $-n$ می آید.

پایانه ی حالت اضافی دوگان $-\bar{a}$ است که برای a -ستاک پیش از آن جزء $-aii$ - می آید و این پایانه $-aii\bar{a}$ می شود.

حالت اضافی چه یگانه چه جمع برای اسم هایی که دچار آبلات می شوند حالت ضعیف ستاک می گیرد.

زیرگروه u -ستاک که u^2 -ستاک نام دارد برای حالت اضافی یگانه و جمع همان پایانه هایی را می گیرد که \bar{u} -ستاک. در حالی که u -ستاک باقاعده در فرایند آبلات برای حالت اضافی پسوند با پایه ی افزایش واکه (ao) و پایانه با پایه ی کاهش واکه ($-h < *-\bar{h}$) دارد، u^2 -ستاک اما پسوند با پایه کاهش (u) می گیرد و پایانه با پایه افزایش ($-ah < *-\bar{o}$). این دو گونه ستاک را می توان به ترتیب پیش جنب و پس جنب نامید. u^2 -ستاک برای حالت نهادی جمع (حالت صرفی قوی) پایانه ی $-auu\bar{o}$ دارد ($ratauu\bar{o}$).

پایانه های صرفی حالت اضافی چنین است:

	a-ستاک نر. نت. -ahe	ā-ستاک نر. -ā	ماد. -aiiā, -aiiās°	ī-ستاک ماد. -iiā, -iiās°
یگانه	-anąm	-anąm	-inąm	-inąm
جمع	-aiiā	—	—	—
دوگان				
	i-ستاک نر. نت. ماد -oiš	u-ستاک نر. نت. -aoš	pasu- نر. -aoš, -əuš	ao-ستاک نر. ماد. -aoš, -əuš
یگانه	-inąm	-unąm	-uuąm	-auuąm
جمع	—	—	-uuā	-auuā, -uuā
دوگان				
	aē-ستاک نر. -oiš	u ² -ستاک نر. -uuō, -uuas°	ū-ستاک ماد. -uuō	ستاک همخوانی نر. ماد. -ō, -as°
یگانه	-iiąm	-uuąm	-uuąm	-ąm
جمع	—	—	—	-ā
دوگان				

تنها واژه ی *mašīia* شاید به پیروی از واژه ی *mašīiāka* برای حالت اضافی جمع شکل بی قاعده با *ā* بلند دارد: *mašīiānaṃ*.

هیچ نمونه ای از شکل حالت اضافی جمع نرین *ā*-ستاک مختوم به *-dā* در دست نیست (*paṇtā*- نک. درس ۱۲).

بسیاری از *u*-ستاک ها در کنار پایانه ی *-aoš* یا بجای آن پایانه ی *-əuš* نیز دارند که شکل اوستایی کهن این پایانه است و برای واژگانی بکار می رود که پیوندی استوار با متن اوستای کهن دارند.

الگوی صرفی: *haoma*-نر. "هوم"، *gaoša*-نر. "گوش"، *mairiia*- "فرومایه"، *mazdā*-نر. "[اهوره] مزدا"، *daēnā*-ماد. "دین"، *nāirikā*-ماد. "زن"، *ašaonī*-ماد. "زن اشون"، *vaŋhī*-ماد. "نیک"، *amauuaitī*-ماد. "نیرومند".

	a-ستاک نر. نت. -ahe	iia-ستاک نر. -mairiiehe	ā-ستاک نر. -mazdā	ماد. -daēnaiiā	ī-ستاک ماد. -ašaoniiā, vaŋhuiiā, amauuaiṭiia
یگانه	-anąm	-mairiianąm	-daēnanąm	-ašaoninąm, vaŋhinąm, amauuaitinąm	-inąm
جمع	-gaošaiiā	—	-nāirikaiiā	—	—
دوگان					

برای *ī*-ستاک *t* پیش از *ii* به *ṭ* دگرگون می شود، اما *ṇt* باقی می ماند (سنج. درس ۶): *amauuaiṭiia* اما *vānaiṭiia*.

شکل پایانه ی حالت اضافی جمع اصلی برای ستاک واکه ای پیش از *-n* واکه ی بلند داشته است (سنج. هندی باستان *-ānām*، *-īnām*، *-ūnām*). از این رو *-a* همواره میان *ii* و *n* در شکل هایی مانند *mairiianąm* حفظ می شود.

حالت اضافی دوگان *nāirikaiiā* تنها در FO.2f آمده است.

شکل $-\eta h u u \bar{i}$ ($-\eta h u \bar{i}$) اصلی به گونه ی $-\eta \bar{h} i$ در می آید اما $-\eta h u u i i$ ($-\eta h u \bar{i}$) به $-\eta h u i i$ دگرگون می شود. بنابراین ستاک $va\eta \bar{h} i$ حالت نهادی یگانه ی $va\eta \bar{h} i$ و حالت اضافی جمع $va\eta \bar{h} i n \bar{a} m$ دارد اما برای حالت اضافی یگانه $va\eta h u i i \bar{a}$ می شود.

الگوی صرفی: $frauu a \bar{s} i$ - "فروشی"، $haxa \bar{e}$ نر. "یار"، $kauua \bar{e}$ نر. "کوی، کی"، gao - نر. ماد. "گاو"، $diiao$ - نر. "آسمان"، $b \bar{a} zao$ - نر. "بازو"، $da\eta \bar{h} ao$ ماد. "سرزمین"، $za\eta \bar{t} u$ - نر. "شهر"، $pasu$ - نر. "رمه"، $ratu$ - نر. "رد"، $ya\bar{t} u$ - نر. "جادو"، $tan \bar{u}$ - ماد. "تن".

	ستاک-j	ستاک-aē		
	$frauu a \bar{s} i$ -	$haxa \bar{e}$ -	$kauua \bar{e}$ -	
یگانه	$frauu a \bar{s} \bar{o} i \bar{s}$	—	$kauu \bar{o} i \bar{s}$	
جمع	$frauu a \bar{s} i n \bar{a} m$	$ha \bar{s} \bar{a} m$	$kaoi \bar{a} m$	
دوگان	—	—	—	
	ستاک-ao			
	gao -	$diiao$ -	$b \bar{a} zao$ -	$da\eta \bar{h} ao$ -
یگانه	$g \bar{o} u \bar{s}$	$diiao \bar{s}$	$*b \bar{a} zao \bar{s}$	$da\eta \bar{h} \bar{o} u \bar{s}$
جمع	$gauu \bar{a} m$		—	$da \bar{x} i i u n \bar{a} m$
دوگان	$^{\circ} gauu \bar{a}$		$b \bar{a} z u u \bar{a}$	
	ستاک-u	$pasu$ -	ستاک-u ²	ستاک-ū
یگانه	$za\eta \bar{t} ao \bar{s}$	$pas \bar{o} u \bar{s}$	$ra \bar{v} \beta \bar{o}$ ($ra \bar{t} \bar{o} u \bar{s}$)	$tanuu \bar{o}$
جمع	$za\eta \bar{t} u n \bar{a} m$	$pasuu \bar{a} m$	$ra \bar{v} \beta \bar{a} m$, $ya \bar{v} \beta \bar{a} m$	$tanuu \bar{a} m$
دوگان	—	$pasuu \bar{a}$	—	—

برای u^2 -صرف ترکیب $tu \bar{o}$ -* و $tu \bar{a} m$ -* به شکل های $tu \bar{\beta} \bar{o}$ - و $tu \bar{\beta} \bar{a} m$ - در می آید.

شکل حالت اضافی $pasuu \bar{o}$ در متن های ضعیف تر دیده می شود (N.48).

واژه ی $ha \bar{s} \bar{a} m$ شکل تحول یافته از $haci \bar{a} m$ است (هندبا. sakhy \bar{a} m).

شکل $^{\circ} gauu \bar{a}$ در نام اشخاص دیده می شود: $vida \bar{t} . gauu \bar{a}$ و $par \bar{s} \bar{a} \bar{t} . gauu \bar{a}$ نام دو برادر.

ستاک همخوانی

الگوی صرفی: ap - ماد. "آب"، $drug$ -/ $druj$ - ماد. "دروج"، vak -/ vac - نر. "واژه"، $pa \bar{\delta}$ - نر. "پا"، $b \bar{e} r \bar{e} z$ - "بلند"، $^{\circ} uu \bar{a} r \bar{e} z$ - $var \bar{e} z$ - ماد. "توانایی"، $^{\circ} uu \bar{e} r \bar{e} z$ - "ورزنده"، vis - ماد. "خانمان".

	vak -/ vac -	$druj$ -	ap -	$pa \bar{\delta}$ -	vis -	$b \bar{e} r \bar{e} z$ -، $^{\circ} uu \bar{a} r \bar{e} z$ -، $^{\circ} uu \bar{e} r \bar{e} z$ -
یگانه	$vac \bar{o}$ ، $vacas^{\circ}$	$druj \bar{o}$	$ap \bar{o}$ ($\bar{a} p \bar{o}$)	$pa \bar{\delta} \bar{o}$	$vis \bar{o}$	$b \bar{e} r \bar{e} z \bar{o}$
جمع	$vac \bar{a} m$	$druj \bar{a} m$	$ap \bar{a} m$	$pa \bar{\delta} \bar{a} m$	$vis \bar{a} m$	$^{\circ} uu \bar{e} r \bar{e} z \bar{a} m$
دوگان	—	—	—	$(p \bar{a} \bar{\delta} ai \bar{i} \bar{a})$	—	$^{\circ} uu \bar{a} r \bar{e} z \bar{a}$

حالت نهادی huuarš می تواند از ستاک huuərež- "نیکوکار" و یا از varəz- "با توانایی خوب" آمده باشد. واژه ی pādaia شکل تماتیک بر پایه ی حالت نهادی- رایبی دوگان pāda است. الگوی صرفی: zam- "زمین"، ziiam- "زمستان"، hauruuatāt- "خرداد"، vaḡhutāt- "خون".

	zam-	ziiam-	tāt-ستاک
یگانه	zəmō	zimō (zəmō)	hauruuatātō
جمع	zəmąm	—	vaḡhutātąm
دوگان	—	—	hauruuatātā

ستاک zam- بر پایه ی تحول آوایی باقاعده ی خویش باید یک ستاک جایگزین -sm/* (zam-) می داشته است، سنج- upasma- "زینده در زمین".

ستاک و napāt-r

الگوی صرفی: ātar- "آتش"، napāt- "نوه"، nar- "مرد"، star- "ستاره"، brātar- "برادر"، dātar- "دادار"، pitar- "پدر"، sāstar-/sāṭr- "فرمانروای اهریمنی"، zaotar- "زوت".

یگانه	narš	stārō, staras°	nafəḍrō	āṭrō	
جمع	narąm	strąm, stārąm	—	āṭrąm	
دوگان	narā	—	—	—	
یگانه	dāṭrō	zaotarš (zaotarō)	sāṭrō, sāstarš	piṭrō	brāṭrō
جمع	—	—	sāṭrąm	—	—
دوگان	—	—	—	—	—

به شکل های پیش جنبا برای zaotar-š و nar-š توجه شود.

حالت اضافی یگانه ی stārō و zaotarō و حالت اضافی جمع stārąm شکل های ثانویه اند.

واکه ی ā بلند stārō برای starasca کوتاه می شود.

گاه شکل های تماتیک نیز دیده می شود: sāstrąm, sāstrahe.

ستاک و uuah-h

الگوی صرفی: daḍuuah- "آفریننده"، manah- "نت"، māh- "ماه"، naire.manah- "دلیر"، zraiiyah- "نت"، aṣa.nəmah- "دریا".

یگانه	māḡhō	naire.manahō	manahō	zraiiyahō	daḍušō, daṭušō
جمع	—	naire.manahąm	manahąm	—	*daḍušąm
دوگان	—	aṣa.nəmahā	—	—	—

برای حالت اضافی یگانه بجای شکل با قاعده ی *zraiaṅhō vouru.kaṣahe*، شکل *zraiiā vouru.kaṣaiiā* در عبارت *yaožəṅti vispe karanō zriiā vouru.kaṣaiiā* دیده می شود (Yt.5.4= Y.65.4). این شکل با عنوان شکل گویشی شناخته می شود. اما شاید شکل کامل شده ی نادرست از روی کوتاه نوشت *zra° vouru.ka°* باشد.

شکل های تماتیک مانند *māṅhahe* نیز دیده می شود.

حالت اضافی برای *āh* "دهان" از یک *n*-ستاک ساخته می شود: *āṅhānō* (نک. پایین).

n-ستاک

برای *n*-ستاک های پیش جنبا به مانند *zruuan-* و *barəsmān-* از آمیختگی پایانه ی حالت اضافی *-h** با *n* پایانی ستاک شکل *-ṅh** پدید می آید که همانند حالت رابی جمع نرین *a*-ستاک با واکه ی *a* پیشین خود به *-ḡ** تبدیل می شود. در ادامه این پایانه در جلوی *uu* (*uu*-ستاک) به *-ū* دگرگون می شود اما در جلوی *m* (*man*-ستاک) به *-ḡ*.

الگوی صرفی:

an-ستاک: *asan-/ašn-* نر. "آسمان، سنگ"، *karapan-/karafn-* نر. "کرپن"، *vərəθrajan-/vərəθraṅn-* "پیروز"، *xšapan-/xšafn-* ماد. "شب".

uuan-ستاک: *aḍβan-* نر. "راه"، *aṣauuan-/aṣaon-* "اشون"، *aṭaurun-/aṭaurun-* نر. "آثرون"، *span-/sun-* نر. "سگ"، *yuuan-/yun-* نر. "جوانی"، *zruuan-/zrun-* نر. "زمان".

man-ستاک: *airiīaman-* نر. "ایرمن"، *cašman-* نر. "چشم"، *nāman-* نر. "نام"، *barəsmān-* نر. "برسم".

یگانه	<i>vərəθraṅnō (°janō)</i>	<i>ašnō</i>	<i>xšafnō</i>	—			<i>an</i> -ستاک:
جمع	<i>vərəθraṅnaṃ</i>	—	<i>xšafnaṃ</i>	<i>karafnaṃ</i>			
دوگان	—	—	—	—			

یگانه	<i>aṣaonō</i>	<i>aṭaurunō</i>	<i>sunō</i>	—	<i>aḍβanō</i>	<i>zrū</i>	<i>uuan</i> -ستاک:
جمع	<i>aṣaonaṃ</i>	<i>aṭaurunaṃ</i>	<i>sunāṃ</i>	<i>yunāṃ</i>	—	—	
دوگان	<i>aṣaonā</i>	—	—	—	—	—	

	نر.	نر.					<i>man</i> -ستاک:
یگانه	<i>airiīamanō</i>	<i>nāmanō</i>	<i>barəsmā</i>				
جمع		<i>nāmanaṃ</i>	<i>barəsmānaṃ</i>				
دوگان		—	<i>cašmanā</i>				

اسم ریشه ی *āh* "دهان" شکل اضافی یگانه ی بی قاعده ی یک *n*-ستاک را دارد: *āṅhānō*.

در دستنوشته ها اغلب بجای ستاک ضعیف *aṣaon-* شکل *aṣaun-* دیده می شود که با توجه به هندی باستان *ṛtāvab-* شاید شکل اصلی بوده است.

ستاک ضعیف aṭaurun- > aṭarun- *aṭarun- با قاعده است چرا که āṭrauuan- (احتمالا) از *aṭaruan- آمده است (سنج. هندی باستان -atharvan-؛ سنج. -armaiti-، هندی باستان -aramati-).

kaniīā-

واژه ی ā-ستاک مادین kaniīā- در کنار شکل های بی قاعده ی ā-ستاک اش و نیز واژگان -kax^varēiḏī- > -kax^varēḏa- و -kaiīaḏa- > -kāiḏī-/kaieieḏī- برخی شکل های in-ستاک نیز دارند:

	kaniīā-	kainin-	kax ^v arēiḏiīā-	kax ^v arēiḏin-	kāiḏiīā-	kaieieḏin-
یگانه						
نهادی	kaine					
ندایی				kax ^v arēḏaine		
رایبی	kaniīaṃ	kaininəṃ				
اضافی	kaniīā	kaininō	kax ^v arēiḏiīās°		kaiḏiīās°	
جمع						
نهادی		kaininō		—		—
اضافی			kax ^v arēiḏinaṃ			kaieieḏinaṃ

در متن های ضعیفتر بجای kaininō شکل تمامتیک kainina نیز دیده می شود.

ṅt-ستاک

الگوی صرفی:

ṅt-ستاک: -bərəzaṅt-/bərəzat- "برزمنده".

uuṅt-ستاک: -aētauuaṅt-/aētauuat- "این اندازه فراوان"، -astuuṅt-/astuuat- "استومند"، -druuaṅt-/druuat- "دروند".

maṅt-ستاک: -ratumaṅt-/ratumat- "دارای [واژه ی] رد"، -yātumaṅt-/yātumat- "جادومند".

یگانه	bərəzatō	aētauuatō	astuuatō	ratumatō
جمع	bərəzatəṃ	auuauuatəṃ	druuatəṃ	yātumatəṃ

ضمیر

حالت اضافی

ضمایر حالت اضافی چنین اند:

ضمایر شخصی:

	اول کس	دوم کس	سوم کس	ماد.	نر. نت.
یگانه	mana	tauua	ahe, aŋhe	aŋhã, aŋhãse	
پی بست	mē	tē		hē, šē	
دوگان	—	yuuākəm	aiiã	—	
جمع	ahmākəm	yušmākəm, xšmākəm	aēšəm	ãŋhəm	
پی بست	nō	vō			

توزیع hē و šē تابع قاعده ی ruki است (نک. درس ۵).

	ضمیر اشاره "این" - ima		ضمیر اشاره "آن" - auua	
	ماد.	نر. نت.	ماد.	نر. نت.
یگانه	aŋhã, aŋhãse	ahe, aŋhe	auuaŋhe	auuaŋhã
جمع	ãŋhəm	aēšəm	auuaaēšəm	—
دوگان	—	aiiã, anaiiã	—	—

شکل aŋhãse با واژه ی tanuuō بکار می رود، همچنین به x^vaēpaiŋiãse tanuuō توجه شود.

	ضمیر اشاره "این" - aēta	
	ماد.	نر. نت.
یگانه	aētaŋhã	aētahe
جمع	aētaŋhəm	aētaēšəm
دوگان	—	aētaiiã

	ضمیر موصولی - ya		ضمیر پرسشی - ka	
	ماد.	نر. نت.	ماد.	نر. نت.
یگانه	yeŋhã	yeŋhe	kaŋhã	kahe, kahiiã ^o
جمع	yãŋhəm	yaēšəm	kaŋhəm	—
دوگان	—	yaiiã		

صفت های ضمیرواره برای حالت اضافی چنین اند: aniiehe, aniiãse, vispahe, vispaēšəm اما حالت مادین vīspanəm.

وجه وصفی حال معلوم

وجه وصفی حال معلوم از افزودن پسوند -aŋt- به ستاک حال ساخته می شود. فعل های غیرتماتیک ستاک ضعیف را بکار می برند، مانند -> (jan-/γn-) γnaŋt-، -> (daδā-/daδ-) daδaŋt-، -> (kəŋənao-/kəŋənu-) kəŋənuuaŋt-، -> (Y.70.4 mrao-/mru-) mruuaŋt-.

وجه وصفی حال فعل های تماتیک ستاک ثابت مختوم به -ant- (-ənt-) دارد مانند حالت رایبی یگانه نرین barəntəm، حالت اضافی یگانه و حالت نهادی- رایبی جمع barəntō، حالت اضافی جمع barəntəm.

همچنین وجه وصفی حال فعل های غیرتماتیک ستاک قوی مختوم به -ant- و ستاک ضعیف مختوم به -at- دارد و همانند صفت های مختوم به -ant- صرف می شود مانند حالت اضافی یگانه ی hatō و اضافی جمع hātəm از ستاک -ant-.

حالت مادین با بستن پایانه ی -ī- بر وجه وصفی حال ساخته می شود: -haitī-، -barəntī-.

برای بی قاعدگی در صرف حالت نهادی یگانه ی وجه وصفی حال نک- درس ۱۷.

دقت شود که وجه وصفی حال از ستاک تماتیک در حالت صرفی ضعیف نیز n پسوند خود را حفظ می کند.

نظام جمله سازی

کاربرد حالت اضافی

۱. مضاف الیه

نقش اصلی حالت اضافی بیان وابستگی به اسم (مضاف الیه) است. کارکردهای مضاف الیه چنین است:

۱. اضافه ی ملکی

حالت اضافی انواع گوناگون مالکیت را بیان می کند:

سدم سدانم . سدم راسم سدم . سدم سوسم . سدم ساجم .

ātarš ahurahe mazdā puθrō

"آذر، پسر اهوره مزدا"

مردم . سدم ساجم . سدم سوسم . سدم سوسم . سدم سوسم . سدم سوسم . سدم سوسم .

tum zaraθuštrō nmanahe pourušaspahe

"تو زرتشت، از خانمان پوروشسب" (Y.9.13)

سدم ساجم . سدم سوسم . سدم سوسم . سدم سوسم . سدم سوسم . سدم سوسم . سدم سوسم .

xʷafnəm mazdađātəm yazamaide šāitim pasuuā vīraiiā

"خواب مزدا آفریده را می ستاییم، آن شادی. رمگان و مردمان" (Vr.7.3)

pasuuā vīraiiā: اضافی دوگان نرین، دوگان جفتی، حالت اضافه ی ملکی وابسته به šāitim، "شادی" = رمگان و مردمان."

"اوست پدر گاو و اشه و اشون و جهان اشون، [اوست] راستی، بخشنده ی دهش نیک" (Y.58.4)

ašajhāca: شکل کهن حالت اضافی یگانه از -aša.

حالت اضافی می تواند به حالت اضافی دیگر وابسته باشد:

اوستی سرسراستی. سراسر سراسر. سراسر سراسر. سراسر سراسر.

سراسر سراسر. سراسر سراسر. سراسر سراسر. سراسر سراسر.

rauuasca x^vāθrəmca āfrināmi vispaiiā ašaonō stōiš

ažasca dužāθrəmca āfrināmi vispaiiā druuatō stōiš

"فراخی و آسایش همه ی جهان اشون را آرزو می کنم، تنگی و دشواری همه ی جهان دروج را آرزو می کنم (فراخی و آسایش آرزو می کنم همه ی جهان اشون را ...) (Y.52.8)"

حالت اضافی می تواند تابع جزء نخست یک واژه ی مرکب شود:

وسواسی سراسر. وسواسی سراسر.

kamarəθō.janəm daeuuanam

"کوبنده ی سر دیوان" (Y.57.33)

۱. ب. اضافه ی فاعلی و مفعولی

ساخت این حالت اضافی را می توان جمله ی فعلیه ی دگرگون شده دانست بگونه ای که حالت اضافی در آن جمله ی فعلیه متناظر است با فاعل یا مفعول سراسر است:

سراسر سراسر. سراسر سراسر. سراسر سراسر.

ahe yasnəm yazatanam

"ستایش او از ایزدان: او (فاعل) ایزدان را (مفعول سراسر است) ستایش کرد" (برپایه Y.57.3)

وسواسی سراسر. سراسر سراسر. سراسر سراسر.

dātarə gaēθanam astuuaitinam

"ای دادار جهان استومند: او جهان استومند (مفعول سراسر است) را آفرید"

۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰. ۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰. ۴۱. ۴۲. ۴۳. ۴۴. ۴۵. ۴۶. ۴۷. ۴۸. ۴۹. ۵۰. ۵۱. ۵۲. ۵۳. ۵۴. ۵۵. ۵۶. ۵۷. ۵۸. ۵۹. ۶۰. ۶۱. ۶۲. ۶۳. ۶۴. ۶۵. ۶۶. ۶۷. ۶۸. ۶۹. ۷۰. ۷۱. ۷۲. ۷۳. ۷۴. ۷۵. ۷۶. ۷۷. ۷۸. ۷۹. ۸۰. ۸۱. ۸۲. ۸۳. ۸۴. ۸۵. ۸۶. ۸۷. ۸۸. ۸۹. ۹۰. ۹۱. ۹۲. ۹۳. ۹۴. ۹۵. ۹۶. ۹۷. ۹۸. ۹۹. ۱۰۰.

im zâ bauuaṭ pərəna mašīiānaṃ

"این زمین پر از مردمان شد"

کاربرد همانندی برای صفت aratufriš "آنکه ردان را خشنود نمی کند [از... (اضافی)]" دیده می شود:

۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰. ۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰. ۴۱. ۴۲. ۴۳. ۴۴. ۴۵. ۴۶. ۴۷. ۴۸. ۴۹. ۵۰. ۵۱. ۵۲. ۵۳. ۵۴. ۵۵. ۵۶. ۵۷. ۵۸. ۵۹. ۶۰. ۶۱. ۶۲. ۶۳. ۶۴. ۶۵. ۶۶. ۶۷. ۶۸. ۶۹. ۷۰. ۷۱. ۷۲. ۷۳. ۷۴. ۷۵. ۷۶. ۷۷. ۷۸. ۷۹. ۸۰. ۸۱. ۸۲. ۸۳. ۸۴. ۸۵. ۸۶. ۸۷. ۸۸. ۸۹. ۹۰. ۹۱. ۹۲. ۹۳. ۹۴. ۹۵. ۹۶. ۹۷. ۹۸. ۹۹. ۱۰۰.

۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰. ۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰. ۴۱. ۴۲. ۴۳. ۴۴. ۴۵. ۴۶. ۴۷. ۴۸. ۴۹. ۵۰. ۵۱. ۵۲. ۵۳. ۵۴. ۵۵. ۵۶. ۵۷. ۵۸. ۵۹. ۶۰. ۶۱. ۶۲. ۶۳. ۶۴. ۶۵. ۶۶. ۶۷. ۶۸. ۶۹. ۷۰. ۷۱. ۷۲. ۷۳. ۷۴. ۷۵. ۷۶. ۷۷. ۷۸. ۷۹. ۸۰. ۸۱. ۸۲. ۸۳. ۸۴. ۸۵. ۸۶. ۸۷. ۸۸. ۸۹. ۹۰. ۹۱. ۹۲. ۹۳. ۹۴. ۹۵. ۹۶. ۹۷. ۹۸. ۹۹. ۱۰۰.

*kō *āṇḥaṃ nā gāṭānaṃ srutanaṃ aratufriš

*yō *maēzō fra vā šāimnō srāuuaiieiti aētaēšāṃ vacāṃ aratufriš

"چه هنگام کسی از سرایش گاهان ردان را خشنود نمی سازد؟ او که هنگام شانشیدن یا ریدن گاهان می سراید، از این خوانش ردان را خشنود نمی کند" (N.37)

nā: نهادی یگانه ترین از nar- همچون ضمیر نامعین، فاعل، "کسی".

maēzō fra vā šāimnō: نهادی یگانه ترین از وجه وصفی حال معلوم -maēzaṇt- و میانه -fra.šāimna- بیان کنشی در پیوند با فعل اصلی (نک. درس ۱۷ کاربرد وجه وصفی حال)، "هنگام شانشیدن یا ریدن (گاهان می سراید)".

۳. حالت اضافی همراه با فعل

حالت اضافی به همراه برخی فعل ها مانند haṅkārāiia "به جا آوردن [= آیین یزش] برای... (اضافی)" بکار می رود.

۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰. ۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰. ۴۱. ۴۲. ۴۳. ۴۴. ۴۵. ۴۶. ۴۷. ۴۸. ۴۹. ۵۰. ۵۱. ۵۲. ۵۳. ۵۴. ۵۵. ۵۶. ۵۷. ۵۸. ۵۹. ۶۰. ۶۱. ۶۲. ۶۳. ۶۴. ۶۵. ۶۶. ۶۷. ۶۸. ۶۹. ۷۰. ۷۱. ۷۲. ۷۳. ۷۴. ۷۵. ۷۶. ۷۷. ۷۸. ۷۹. ۸۰. ۸۱. ۸۲. ۸۳. ۸۴. ۸۵. ۸۶. ۸۷. ۸۸. ۸۹. ۹۰. ۹۱. ۹۲. ۹۳. ۹۴. ۹۵. ۹۶. ۹۷. ۹۸. ۹۹. ۱۰۰.

haṅkārāiemi ahurahe mazdā

"[آیین یزش] بجا می آورم از برای اهوره مزدا"

۳. حالت اضافی همراه با سوگواری (?)

در نمونه ی زیر گویا کسانی که برایشان سوگواری می شود با حالت اضافی مشخص شده اند:

۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰. ۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰. ۴۱. ۴۲. ۴۳. ۴۴. ۴۵. ۴۶. ۴۷. ۴۸. ۴۹. ۵۰. ۵۱. ۵۲. ۵۳. ۵۴. ۵۵. ۵۶. ۵۷. ۵۸. ۵۹. ۶۰. ۶۱. ۶۲. ۶۳. ۶۴. ۶۵. ۶۶. ۶۷. ۶۸. ۶۹. ۷۰. ۷۱. ۷۲. ۷۳. ۷۴. ۷۵. ۷۶. ۷۷. ۷۸. ۷۹. ۸۰. ۸۱. ۸۲. ۸۳. ۸۴. ۸۵. ۸۶. ۸۷. ۸۸. ۸۹. ۹۰. ۹۱. ۹۲. ۹۳. ۹۴. ۹۵. ۹۶. ۹۷. ۹۸. ۹۹. ۱۰۰.

cuuaṭ aēšāṃ upa.maṇaiiaṃ

"چه مدت برای آنها [سوگوار] بمانند؟" (V.12.1)

upa.maṇaiiaṃ: وجه التزامی سوم کس جمع از ستاک -maṇaiia، وجه التزامی سنجشی (نک. درس ۱۵)، "[سوگوار] بمانند؟"

۴. حالت اضافی همراه با پیش- پساینها

حالت اضافی تابع برخی پیشاینها و پساینها و حالت های اسمی با همین کارکرد می شود:

پیش و پس خانه... پس و پیش خانه" (V.13.46)

parō pasca nmānahe... pasca parō nmānahe

"پیش و پس خانه... پس و پیش خانه" (V.13.46)

پیش و پس خانه... پس و پیش خانه"

fraš aiiānhō frasparat

"از دیگ به کناری فرازجست"

به پیکر مرغ کرکس... به پیکر زنی زیبا" (Yt.5.62,64)

mərəyahe kəhrpa kahrkāsahe... kaininō kəhrpa sriraiiā

"به پیکر مرغ کرکس... به پیکر زنی زیبا" (Yt.5.62,64)

بند موصولی

[بند موصولی فراگیرترین بند پیرو در اوستا است. ضمیر موصولی می تواند پیش از مرجع خود و یا پس از آن بیاید.] گاهی نیز مرجع ضمیر موصولی ناپیدا است و یا به بند موصولی کشیده می شود و همان حالت صرفی ضمیر موصولی را می گیرد:^۱

nmānā daḍāhi yasə ũβā yazaitē

nmānā daḍāhi yasə ũβā yazaitē

"خانه ها می بخشی [به آن] که تو را می ستایند" (بر پایه Yt.10.30)

nmānā daḍāhi: بند پایه، کاربرد دو رای nmānā و مرجع مستتر در بند موصولی با فعل daḍāhi، "خانه ها می بخشی".

yasə ũβā yazaitē: بند پیرو، مرجع مستتر در فعل بند موصولی و مفعول ناسرراست برای بند پایه، ضمیر موصولی نهادی یگانه نرین و فاعل، ũβā مفعول سرراست، "[به آن] که تو را می ستایند".

^۱ حالت صرفی مرجع ضمیر موصولی بر پایه ی نقشی است که در بند پایه دارد و حالت صرفی ضمیر موصولی بر پایه ی نقشی است که در بند پیرو دارد. اگر مرجع ضمیر موصولی در خود بند موصولی باشد بجای داشتن حالت صرفی بر پایه ی نقش اش در بند پایه، حالت صرفی ضمیر موصولی را می گیرد. م

رهنجایتی هاوماهه مادو یو یابا پوئرم تاورونم هاومم واندایت ماژیو

نیرو می بخشد مستی هوم مردی را که چون پسر جوان [خویش] هوم را گرامی دارد" (Y.10.8)

rənĵaiti haomahe maδō yō yaṭa puθrēm taurunēm haomēm vaṇdaite mašiiō

"نیرو می بخشد مستی هوم مردی را که چون پسر جوان [خویش] هوم را گرامی دارد" (Y.10.8)

rənĵaiti haomahe maδō: بند پایه، "نیرو می بخشد مستی هوم".

mašiiō تا yō: بند پیرو، مرجع (mašiiō) به بند موصولی کشیده می شود و در حالت صرفی ضمیر موصولی است، مفعول سراسر برای بند پایه، ضمیر موصولی (yō) نهادی یگانه نرین و فاعل، "مردی را که...".

yaṭa puθrēm taurunēm: حالت رایبی در مقام قیاس با حالت رایبی دیگر (haomēm)، ساخت قیاس به کمک yaṭa، "همچون پسر جوان [خویش]".

یام اشه ی نیکی که اشون داند، دروند نا آگاه از آن [است] (Vr.22.2)

yām ašauua vaṇḥim ašaiiaṃ vaēḍa ṭam druuaṃ ǝuiḍuuā

"آن اشه ی نیکی که اشون داند، دروند نا آگاه از آن [است]" (Vr.22.2)

(yām ašauua vaṇḥim ašaiiaṃ vaēḍa): بند پیرو

yām... vaṇḥim ašaiiaṃ: رایبی یگانه مادین از -ašaiiā به همراه صفت -vaṇhu و ضمیر موصولی (مرجع آن ṭam) در همان حالت صرفی، مفعول سراسر است، "آن اشه ی نیکی که".

ašauua: نهادی یگانه نرین از -ašauuan، فاعل، "اشون".

vaēḍa: وجه اخباری زمان حال کامل سوم کس یگانه از ستاک -vaēḍ (v/āēd)، زمان حال کامل فعل های ادراکی (نک. درس ۲۰)، "داند".

(ṭam druuaṃ ǝuiḍuuā): بند پایه

ṭam: رایبی یگانه مادین، مرجع ضمیر موصولی، مفعول رایبی برای ǝuiḍuuā، "نا آگاه) از آن، آن را نمی داند".

druuaṃ: نهادی یگانه نرین از -druuaṅt، مسنداله، "دروند".

ǝuiḍuuā: نهادی یگانه نرین از صفت (وجه وصفی حال کامل) -ǝuiḍuuah، مسند با حذف فعل ربطی، "نا آگاه [است]".

ادات پیوست yaṭ

گاه ضمیر موصولی برای پیوند یک اسم به صفت یا مضاف اله اش بکار می رود. این کار با ساخت یک موصولی اسمی انجام می شود. اگر مرجع در حالت رایبی باشد معمولاً ضمیر موصولی نیز در حالت رایبی است.

اگر مرجع ضمیر موصولی به بند موصولی کشیده شود، ضمیر موصولی و اسم ها و صفت ها همه در یک حالت صرفی بکار می روند: نهادی یا رایبی.

درس دوازدهم

نظام آوایی

جایگزینی همخوان: همخوان نرمکامی و لبی

در زبان هند و ایرانی همخوان‌های نرمکامی k و g پیش از \bar{i} ، \bar{e} و $(a >)$ کامی شده اند [(j و c)]. این دگرگونی گاه در الگوهای صرفی و نیز در میان شکل‌های برآمده از یک ریشه جایگزینی‌هایی پدید می‌آورد.

افزون بر این در اوستا همخوان‌های نرمکامی k و g اصلی گاه به همخوان‌های سایشی x و γ تحول می‌یابند و c و j کامی شده گاه به ζ و ξ دگرگون می‌شوند که همه ی اینها مایه ی پیچیدگی‌های فراوان می‌گردد.

شکل‌های با k و g اصلی را دیگر در اوستای نو نمی‌توان دید.

دگرگونی همانند اما کمتری نیز برای همخوان‌های انسدادی لبی و دندانی روی می‌دهد.

	انسدادی	سایشی	کامی	صفیری
\sqrt{vak}		بیواک <i>vāx-š, ux-ta-</i>	واکدار <i>vāγ-žibiš</i>	<i>vācim</i>
\sqrt{tank}	<i>tak-aūra-</i>	<i>tax-ma-</i>		<i>taš-iih-</i>
\sqrt{ak}	<i>ak-a</i>			<i>aš-iih-</i>
\sqrt{aog}	<i>aog-əmaide</i>	<i>aox-ta</i>		<i>aojaite</i>
\sqrt{aog}	<i>aogarə</i>		<i>uγ-ra-</i>	<i>aoj-ah-</i>
\sqrt{draog}		<i>druγ-š, druγ-ta-</i>	<i>draog-a-</i>	<i>druž-a-</i>
\sqrt{ap}	<i>āp-ō</i>	<i>āf-š</i>	<i>aiβ-iš</i>	
\sqrt{dab}	<i>dapta</i>		<i>diβža-, daiuuš</i>	
\sqrt{ptar}	<i>p^ata</i> <i>p^at-a</i>	<i>f-^θδrōi</i> <i>pi^θ-re</i>	<i>f^θδ-rōi</i>	

آمیختگی همخوان‌های انسدادی و انسدادی دندانی

همان‌گونه که در نمودار بالا دیده شد، $k/g + t > xt$ و $p/b + t > pt$ (در دیگر زبان‌های ایرانی: ft).

اما همخوان‌های انسدادی دندانی بگونه ی دیگری رفتار می‌کنند. اگر پایانه ای با همخوان انسدادی دندانی آغازی (t یا d) بر ستاکی مختوم به انسدادی دندانی بسته شود، برآیند این آمیختگی جانشینی توالی صفیری و انسدادی دندانی است، یعنی st، zd.

آمیختگی t با t همواره st می‌شود: $t + t > st$ ، مانند: *amauuat- + tama- > amauuastama-*.

آمیختگی d با t یا d با d، معمولاً zd می‌شود: $d + t, d + d > zd$ ، مانند: *dazdi < *dad-di, dazde < *dad-te*.

اما شکل st نیز برای این آمیختگی دیده می‌شود، مانند: *dasta > *dad-ta* و *daste > *dad-te* در کنار *dazde > *dad-te*.

دو شکل *daste* و *dazde* خاستگاه دوگانه ی ریشه ی *dā-* اوستایی (ایرانی) را نشان می‌دهد: یکی *dā-* "دادن" (یونانی: *didōmi*، لاتین: *dare*) و دیگری *dhā-* "نهادن" (یونانی: *tithēmi*، لاتین: *facere*، انگلیسی: *do*)، با ستاک‌های حال *dadā-* و *dadhā-*. شکل‌های اصلی **dad-tai* و **dadh-tai* بوده اند که نخستین واژه شکل قاعده‌مند *daste* گرفته اما دومین به پیروی از دو قاعده ی زبان پیش ایرانی (قاعده‌های همگون‌شدگی و جابجایی دمش) شکل **dad-dhai* را ساخته است. این شکل در زبان ایرانی بگونه ی قاعده‌مند **daddai* در آمده و سپس به *dazde* تحول یافته است. در اوستای کهن این دو شکل هنوز در معنای اصلی خود بکار می‌روند اما در اوستای نو این تفاوت دیگر دیده نمی‌شود.

همخوان حلقى

زبان هند و اروپایی گروهی از واجها داشت که جایگاه تولیدشان در گلو بود، در حلق یا حنجره. این واج ها و ادراک آوایی شان با نام همخوان حلقى شناخته می‌شود. گویا در زبان پیش هند و ایرانی هنوز دو همخوان حلقى (یا تاثیر پسین آنها) بازمانده بود: یکی احتمالاً گونه ای *h* و دیگری همخوانی انسدادی چاکنایی که در این گزارش با نماد ^ʔ نشان داده می‌شود. در زبان هند و ایرانی این همخوان‌های حلقى اگر پیش از همخوان و یا در پایان واژه بودند در واکه ی پیشین خود ادغام می‌شدند. اما هنگامی که میان دو واکه قرار داشتند بگونه ی "وقفه" درمی‌آمدند. بعدها این وقفه از میان رفت و دو واکه در یک واکه ی بلند یا مرکب گرد آمدند. با اینکه نظام خط اوستا این وقفه را نشان نمی‌دهد در اوستای کهن هنوز باید بگونه ی دو واکه با وقفه ی میانی خوانده شود که به لحاظ وزن شعری دو هجا به شمار می‌آید.

همخوان حلقى همچنین مایه ی جایگزینی میان شکل‌های *arə* و *ərə* در پایه ی کاهش برخی واژگان می‌شود، مانند *kərəta- < √kar* اما *starəta- < √starH* (اما *stərəta- < √star*). گذشته از این تاثیر همخوان حلقى در شکل‌هایی مانند *darəya- < dr̥Hga** در برابر *dr̥ajah- < draHjah** نیز دیده می‌شود.

اسم

ستاک های حلقى

تحولات *-ā* ستاک نرین *mazdā-* می باید چنین باشد:

	تلفظ	اوس.نو	اوس.کهن	هندایر.پسین	هندایر.پیشین
نهادی	> mazdā	> *mazdāh	> *mazdāh	> *mazdās	*mazdaH-s
رای	> mazdām	> *mazdām	> *mazdaʔam	> *mazdaʔam	*mazdaH-m
اضافی	> mazdā	> *mazdāh	> *mazdaʔah	> *mazdaʔas	*mazdaH-as

raii-

*i-*ستاک *raii-* نیز به دلیل داشتن همخوان حلقى حالت های بی قاعده ی زیر را دارد. نمونه ای از حالت نهادی آن در دست نیست.

یگانه			
رای	*raHim	> *raʔim	raēm
اضافی	*raHjah	> *rājah	rāiio
جمع			
رای	*raHinš	> *raʔjš	raēš
اضافی	*raHjām	> *rājām	rāiīam

در حالت اضافی جمع واکه ی بلند ā پیش از ii کوتاه می شود.

ā-ستاک نرین -paṅtā-

این ستاک دو آبلات دارد که در فرایند صرف مایه ی دگرگونی ریشه و نیز شکل (اصلی) پسوند آن می شود. بخشی از بی قاعدگی این اسم به دلیل حضور همخوان حلقی اصلی در ستاک آن است. این همخوان اگر میان t ستاک -paṅtā- و واکه ی پایانه ی صرفی قرار بگیرد t را به ʈ (tH > th > ʈ) دگرگون می کند. اما اگر میان دو همخوان باشد حذف می شود.

در هندی باستان و زبان اوستایی الگوی صرفی این واژه با شکل های n-ستاک کامل می شود. اوستای نو شکل مادین -paṅtā- نیز دارد.

	هندایر.پیشین	ایر.پیشین	اوس.نو	paṅtan-	paṅtā-
یگانه					
نهادی	*pantaH-s	*pantāh	paṅtā		
رایبی	*pantāH-m	*pantaʾam	paṅtaṃ	paṅtānəm	
اضافی	*pṅtH-as	*paṅtāh	paṅtō		
جمع					
نهادی	*pantaH-as	*pantaʾah	—	paṅtānō	
رایبی	*pṅtH-as	*paṅtāh	paṅtō		paṅtā
اضافی	*pṅtH-ām	*paṅtām	paṅtaṃ		

Han-ستاک

واژگان زیر نیز با دو آبلات احتمالا Han-ستاک بوده اند:

gaiia- marətān- "کیومرث"، در اوس.نو تنها بگونه ی -marətān- / -marəṭn- > *marta-Han- / -mart-H-n- > marətān- / -marəṭn-

hazah-Han- / -hazas-H-n- > hazāḡhan- / -hazasn- "ستمگر" (> hazah- "زور، ستم").

hauḡana-Han- / -hauḡana-H-n- > hāuuānān- "هاونان" عنوان موبدی.

	marəta	hazaḡha	hāuuana
یگانه			
نهادی	marəta	hazaḡha	hāuuana
رایبی	—	hazaḡhanəm	hāuuānānəm
اضافی	marəṭnō	—	hāuuānānō
جمع			
نهادی	*marəṭānō (اوس.کهن)	—	
اضافی	—	hazasnəm	

اگر ستاک ضعیف -marəṭn- در اوستای نو ثانویه باشد بر پایه ی آن واژه ی اوستایی کهن marəṭānō > *marta-Hn-ah حالت اضافی یگانه است.

اسم ریشه مختوم به همخوان حلقی

اسمهای ریشه ی مختوم به -ī- و -ā- نیز در اصل ستاک های حلقی هستند.

الگوی صرفی: ratufri- "آنکه ردان را خشنود کند"، -yauuaeji- "آنکه/آنچه جاویدان زندگی کند"، -yauuaesu- "آنکه/آنچه همواره جان تازه کند"، -zauuanosu- "آنکه/آنچه چون فراخوانده شود، جان تازه کند".

اوس.نو	ایر.پیشین	هندایر.پیشین	یگانه
jiš, suš	*jiš, *sūš	*jiH-š, *suH-š	نهادی
jim, sum	*ji'am, *su'am	*jiH-m, *suH-m	رایبی
—	*ji'ah, *su'ah	*jiH-as, *suH-as	اضافی
جمع			
jiiō, suuō	*ji'ah, *su'ah	*jiH-ns, *suH-ns	نهادی-رایبی
—	*ji'am, *su'am	*jiH-am, *suH-am	اضافی
دوگان			
friia	*friHā	*priH-ā(u)	نهادی-رایبی

ā-ستاک مادین -ušā

واژه ی ā-ستاک مادین -ušā "بامداد" نیز همانند واژه ی mazdā- حالت نهادی یگانه ی مختوم به ā- و حالت رایبی یگانه ی مختوم به am- دارد. دیگر شکل های صرفی آن از ā-ستاک [مادین] -ušā و h-ستاک -ušah ساخته می-شود.

یگانه	نهادی	رایبی	اضافی
	ušā	ušam	*ušaiiā
		ušaṅhəm	

از این واژه حالت اضافی جمع در دست نیست اما حالت از ی آن ušaiiaṭ شکل ā-صرف مادین دارد.

i-ستاک بی قاعده

واژگان vi-نر. "پرنده"، -paiti-نر. "سرور"، -jaini-ماد. "زن"، برخی شکل های بی قاعده دارند:

یگانه	نهادی	رایبی	اضافی
	viš	—	—
	—	paitiš	—
	—	paitim	—
	—	—	janiiaoš
جمع			
	vaiiō	—	—
	—	—	janaiiā
	—	—	jainiš
	vaiiaṃ (vaiianam)	—	jainiaṃ

هیچ شکلی از حالت اضافی یگانه ی -paiti- در دست نیست اما حالت برایی آن نشان می دهد که این واژه بی قاعده است.

واژگان مرکب با جزء پایانی -paiti- (مانند -darjhu.paiti- i-ستاک های با قاعده اند).

شکل حالت اضافی یگانه برای jaini- قطعی نیست. در دستنوشته ها بگونه ی janiioš نیز آمده است. شکل janiioš به هندبا. pati- > patyuš می ماند و از این رو در اینجا شکل برگزیده می شود (pirart, 1993).

u-ستاک نتار بی قاعده

واژگان u-ستاک نتار -āiiu "سن"، -zānu "زانو"، -dāuru "درخت" متناظر با پایه ی کاهش یا افزایش واکه ی پسوندشان، جایگزینی در پایه ی کشش یا کاهش واکه ی ستاکشان دارند. همچنین واژه ی -āiiu در کنار شکل ستاک دارای آبلات خود، شکل های با قاعده ی u-ستاک نیز دارد. پایه ی کاهش واکه برای واژه ی -zānu بگونه ی -žnu یا -(x)šnu است اما نمونه ای از حالت نهادی- رایبی یا اضافی از آن در دست نیست.

	āiiu-	dāuru-	zānu-
یگانه			
نهادی-رایبی	āiiu	dāuru	—
اضافی	yaoš aiiāoš	draoš	—

ṅk-ستاک

در اوستا گروهی صفت با ستاک مختوم به ṅk وجود دارد که جهت ها را (پیش، پس، پهلو و جزآن) نشان می دهد.

حالت نهادی یگانه ی این ستاک ها همخوان نرمکامی اصلی خود را از دست داده است، بدین معنا که همانند دیگر ستاک های نرمکامی (vāx-š) این همخوان بگونه ی x باقی نمی ماند بلکه پایانه بگونه ی -ṅ(k)š- درمی آید (سنج. هندبا. -ān-، مانند parān).

بجز حالت نهادی ستاک قوی به -āṅc- و ستاک ضعیف به -āc- پایان می یابد که گاه به -ac- کوتاه می شود. واکه ی ā بلند در این ستاک ها مربوط به آبلات با پایه ی کشش واکه نیست بلکه نتیجه ی فرایند ادغام شدگی پس از حذف همخوان حلقی است: -para-Hank- < *paraṅk- < parāṅk.

تنها نمونه از شکل نتار این ستاک ها مختوم به -āgeṭ- است که پیشنهاد شده است- نمی تواند مستقیماً از -ākt* آمده باشد بلکه شیوه ی نگارش -āk- است با k- پایانی غیر ملفوظ (همانند -ṭ- پایانی). این شکل از *paraṅak(t) > *para-Hnk(t) می آید.

	نهادی	رایبی	جمع	نهادی	رایبی	جمع
یگانه						
نهادی	apašī	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ
رایبی	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ
جمع	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ	apaṅṅ

شکل viš (درس ۵) شاید به مانند حالت رایبی جمع i-ستاک ها برآمده از *viš باشد.

درباره ی حالت مادین apašī که در آن همخوان c پیش از i کامی شده است، احتمال دارد این شکل بر پایه ی قیاس با شکل های حالت اضافی- برای پدید آمده باشد (نمونه ای از این شکل ها در دست نیست): *apašīiā, *apašīiā که در این صورت می تواند شکل با قاعده به شمار آید.

صفت

صفت برتر و برترین

در زبان های هند و اروپایی دو شیوه برای ساخت صفت برتر و برترین از صفت ساده وجود دارد: با قاعده و بی قاعده، سنج. انگلیسی $long \sim longer \sim longest$ در برابر $much \sim more \sim most$.

این دو شیوه با دو گونه صفت برتر و برترین در اوستا متناظر است. یکی با بستن پسوند $-tara-$ برای صفت برتر و $-təma-$ برای صفت برترین بر صفت ساده بدست می آید و دیگری با بستن پسوند $-ijah-$ برای صفت برتر و $-išta-$ برای صفت برترین بر شکلی جز شکل صفت ساده.

صفت برترین

صفت برترین مختوم به $-təma-$ با بستن این پایانه بر ستاک صفت ساده و جوش خوردگی پیش از آن ساخته می شود. صفت هایی که پسوند شان آبلات دارد ستاک ضعیف را بکار می برند (سنج. درس ۱۴، صفت برتر).

واژگان $-a-$ ستاک اغلب همانند جزء نخست واژگان مرکب پیش از این پایانه شکل ویژه ی مختوم به \bar{o} (= حالت نهادی یگانه نرین) می گیرند. t پایانی ستاک پیش از t آغازی پایانه به s دگرگون می شود ($-t-t- > -st-$).

صفت برترین مختوم به $-išta-$ از ریشه در حالت پایه ی افزایش واکه ساخته می شود. اینجا نیز جوش خوردگی روی می دهد ($g > j, k > c$). در این ساخت صفت هایی که پسوند دارند پسوند خود را از دست می دهند.

نمونه هایی از صفت برترین مختوم به $-təma-$:

ص. ساده	ص. ترین.
baēšaziia-	baēšaziiō.təma-
hubaoiḍi-	hubaoiḍitəma-
huḍāh-	huḍāstəma-
yāskərət-	yāskərəstəma-
amauuaṇt-	amauuastəma-
vərəṭrauuṇt-	vərəṭrauuastəma-
aṣauuan-	aṣauuastəma-
vərəṭrajan-	vərəṭrajaṣtəma-

واژگان $-aṣauuastəma-$ و $-vərəṭrajaṣtəma-$ شکل های قیاسی اند از روی $-amauuastəma-$ و $-vərəṭrauuastəma-$ جزآن.

نمونه هایی از صفت برترین مختوم به $-išta-$:

ص. ساده	ص. ترین.
aka-	acišta-
āsu-	āsišta-
pouru- (<*p̥r̥H-u-)	fraēšta- (<*praH-išta-)
vaṇhu- (<*vahu-)	vahišta-

driyu-	draējišta-
masita-	masišta-
mazānt-	mazišta-
spənta-	spəništa- (<*span-išta-)
šiiāta-	šiiāišta-
taxma- (<*tṣk-ma-)	tañcišta-
namra-	naṃišta-
srira- (<*sriH-ra-)	sraēšta- (<*sraiH-išta-)
stura- (<*stHu-ra-)	stāuišta- (<*staHu-išta-, *stHau-išta-)
sura- (<*suH-ra-)	səuišta- (<*sauH-išta-)
uṃra-	aojišta-
bui-ri-	dbōišta-

شکل xraθβišta- با صفت xratumañt- متناظر است اما شاید شکل عالمانه ی برگرفته از اسم xratu- باشد.

شکل هایی از صفت برترین با دو پسوند نیز دیده می شود: draējištō.təma-.

فعل

وجه وصفی حال میانه

وجه وصفی حال میانه برای صرف تماتیک پایانه ی -əmna- و برای صرف غیرتماتیک پایانه ی -āna- (-ana-) دارد: غیرتماتیک -ṃnāna- (jan-/ṃn- >)، mruuāna- (mrao-/mru- >)، تماتیک -yazəmna-، barəmna-.

وجه وصفی تماتیک برای -ija- ستاک، درجلوی همخوان کامی و درجلوی -uu- دچار دگرگونی واکه ی ستاک می-شود: mainimna- (> maniiia-)، yezimna- (> yeziia-)، hacimna- (> haca-)، daomna- (> dauua-).

اغلب شکل با قاعده ی -ija- ستاک بازآشکار می شود (-iamna- ~ -imna-). برای -aiia- ستاک نمونه ای از شکل های اصلی (مختوم به -aēmna-*) در دست نیست. برای این ستاک ها تنها شکل های مختوم به -aiiamna- دیده می شود.

توجه شود به عبارت -uiti aojana-، uitiaojana- "بدین سان گفتن".

وجه وصفی گذشته

وجه وصفی گذشته پایانه ی -ta- دارد. این پایانه در بیشتر موارد به پایه ی کاهش ریشه ی یک فعل بسته می شود. از آنجا که این پایانه t آغازی دارد در پیوند آن با ریشه جوش خوردگی درونی روی می دهد.

A. ریشه مختوم به واکه:

۱. ریشه مختوم به واکه ی مرکب/ واکه ی کوتاه: -šuta (> √šao/šū).

۲. ریشه مختوم به واکه ی بلند: -dāta (> √dā)، -stāta (> √stā).

B. ریشه مختوم به همخوان:

۱. ریشه مختوم به همخوان انسدادی: -uxta (> √vak)، -dapta (> √dab)، -basta (> √band).

- ۲. ریشه مختوم به همخوان صغیری یا h : $spašta-$ (\sqrt{spas} >) $varšta-$ (\sqrt{varz} >) $x^{v}asta-$ ($\sqrt{x^{v}ah}$).
- ۳. ریشه مختوم به همخوان خیشومی: $mata-$ (\sqrt{man} >).
- ۴. ریشه مختوم به r : $kərəta-$ (\sqrt{kar} >) $stərəta-$ (\sqrt{star} >).
- ۵. ریشه مختوم به همخوان حلقی: $dāta-$ (\sqrt{daH} -ta- >) $frita-$ ($\sqrt{frīta}$ - >) $huta-$ ($\sqrt{hūta}$ - >) $starəta-$ (\sqrt{strH} -ta- >).

نظام جمله سازی

کاربرد حالت اضافی ۲

۱. پ. نمونه های بیشتر برای حالت اضافه ی ملکی

حالت اضافی ملکی با فعل ربطی برای معنای "داشتن: از آن ... بودن، ... را بودن، ... را خویش بودن" بکار می رود:

منا سراج سرام .

$mana$ $x^{v}arəθəm$ $asti$

"خوراک از آن من است (خوراک مراست)"

پنج من پنجه . پنجه من پنجه . پنجه من پنجه . پنجه من پنجه .

$pañcanam$ $ahmi$ $pañcanam$ $nōiθ$ $ahmi$

"از آن پنج [چیز] هستم، از آن پنجه [چیز] نیستم (پنج را خویش ام، پنجه را خویش نه ام)"

مذرا سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج .

$mazdā$ $aogarə$ $mazdā$ $xšaθrəm$ $mazdā$ $astuuā$ $aŋhuš$ $asti$ $nōiθ$ $drujō$

"نیرو از آن مزدا، شهریاری از آن مزدا، هستی استومند از آن مزدا [است] نه از آن دروج" (برپایه Yt.13.12)

کاربرد ویژه ی حالت اضافه ملکی / مفعولی در عبارت های "سروری بر سرزمین" دیده می شود:

وسکی سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج .

سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج سراج .

$daŋhēuš$ $daŋhu$. $paitiš$ $zaŋtēuš$ $zaŋtu$. $paitiš$ $vīšō$ $vīs$. $paitiš$ $nmānahe$ $nmānō$. $paitiš$

"کشور را سرور کشور، شهر را سرور شهر، روستا را سرور روستا، خانه را سرور خانه (سرور کشور، سرور شهر، سرور روستا، سرور خانه)"

۲ ت. نمونه های بیشتر برای اضافه ی بخشی

𐬰𐬀𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.

𐬰𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.

𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.

ūrišum aētahe śīiaoθnahe baxšənti..

naēməm aētahe śīiaoθnahe baxšənti..

vispəm aētahe śīiaoθnahe baxšənti

"آنها به اندازه ی یک سوم از این کردار را بخش می کنند، آنها به اندازه ی نیمی از این کردار را بخش می کنند، آنها به اندازه ی همه ی این کردار را بخش می کنند" (V.8.100-102)

𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.

yātauuō mašiiānaṃ

"جادوان در میان مردم (مردمان جادوگر)" (Yt.8.44)

𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.

miθrō āsištō yazatanaṃ

"مهر، چالاک ترین در میان ایزدان (چالاکترین ایزد)"

𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.

vištāspō āghaṃ daxiiunaṃ asu.aspō.təmō bauuaṭ

"ویشتاسب در این سرزمین ها دارنده ی چالاک ترین اسبان شد" (Yt.5.98)

۲ ت. اضافه ی بخشی مکان و زمان

اضافه ی بخشی می تواند با قیدهای مکان ("اینجا، کجا؟") و قیدهای زمان ("آنگاه، چه هنگام؟") بکار رود:

𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎.

dātarə gaēθanaṃ astuuaitinaṃ ašāum kuua pairim arjā zəmō šāišṭəm

"ای دادار جهان استومند، ای اشون، نخست کجای این زمین شادترین [جا] است؟" (V.3.1)

۱. وجه وصفی گذشته همچون بدل

سدرسما. سانسمد. سذاعف. سدسدر. لانس. سدعفس. سدررسسدرم. وسعساند.
سدررسمد. سدررسمد. سدررسمد.

yaṭ barata aṅrēm manium **fra.mitēm** aspahe kəhrpa ōrisatēm aiβi.gāmanam
"او (تهمورث) که برنشست بر اهریمن، دگرگونه نمایان شده، به پیکر اسب، برای سی سال" (Yt.19.29)

سدررسمد. سانسد. داندردم سدرم. سدررسمد. سدررسمد. سانسد. سدررسمد. سانسد.
pasca **para.iristahe** mašiiēhe pasca **fra.saxtahe** mašiiēhe
"ازپی مردی چون مرد، ازپی مردی چون درگذشت" (V.19.28)

۲. وجه وصفی گذشته به همراه مفعول سرراست (درونی)

گاه وجه وصفی گذشته کارکرد میانه- بازتابی دارد و می تواند مفعول سرراست (درونی) بگیرد:

سدرسما. سذاعوس. سدرم. سدسدرم. سذاعوس. سانسد. سدررسمد. سانسد.

upa.tacaṭ arəduuī sūra anāhita nizəṅga aōθra **paitišmuxta**

"شتابان آمد اردویسور اناهیتا، موزه های بلند به پا" (Yt.5.64)

nizəṅga aōθra: رای دوگان نثار، مفعول برای پaitišmuxta، "دو موزه ی بلند".

paitišmuxta: وجه وصفی گذشته نهادی یگانه مادین با کارکرد میانه، بدل برای arəduuī sūra، "به پای خود کرده".

سدررسمد. سانسد. سدررسمد. سانسد. سانسد. سانسد. سانسد. سانسد.

mazdaiiasnō zaraθuštriš frauuarāne **āstutascā frauuarətascā**

" برمی گزینم مزدپرست زرتشتی باشم، آن برگزیده ستوده ی من (؟) و برگزیده باور من" (Y.12.8)

mazdaiiasnō zaraθuštriš: نهادی یگانه نرین، حالت نهائی همراه با فعل frauuarāne، "مزدپرست زرتشتی".

frauuarāne: وجه التزامی اول کس یگانه میانه از ستاک -vara°، وجه التزامی اول کس برای بیان خواست گوینده (نک. درس ۱۵)، "بر می گزینم چگونه باشم".

āstutas-cā frauuarətas-cā: وجه وصفی گذشته نهادی یگانه نرین با کارکرد میانه، بدل برای mazdaiiasnō، "برگزیده ستوده ی من (؟) و برگزیده باور من".

۳. وجه وصفی گذشته به همراه فعل ربطی
گاه وجه وصفی با فعل ربطی بکار می رود که معمولاً این فعل حذف می شود:

cuuąntəm zruuānəm maniiuuu stiš **dāta** as

"چند است زمانی که هستی مینوی آفریده شده است؟" (FrV.2.19)

kaḍa nō iḍa ašāum **agatō** aiṭiiiajaṅhəm ahum ā

kaḍa nō iḍa ašāum **agatō** aiṭiiiajaṅhəm ahum ā

"چگونه، ای اشون، اینجا پیش ما آمده [ای]، به این جهان بی گزند؟" (V.9.31)

agatō: وجه وصفی گذشته نهادی یگانه نرین، بجای *agatō ahi*، "آمده [ای]".

در ساخت زیر وجه وصفی گذشته با یک ضمیر شخصی در حالت اضافی (حالت ملکی یا عامل) همراه است:

yezica **hē** anīia aya šīiaoṭna **frauuaršta** paitita hē ciṭa

yezica **hē** anīia aya šīiaoṭna **frauuaršta** paitita hē ciṭa

"و اگر بدست او کردار بد دیگری انجام شده، تاوان آن بخشیده شد" (V.3.21)

paitita: نهادی یگانه مادین از *paiti + √i > paititā-*، مسند با حذف فعل ربطی، "بخشیده شده [است]".

به همراهی وجه وصفی گذشته با فعلی هم‌ریشه با آن توجه شود (*figura etymologica*):

yaṭa miṭrō hubəṛətō **barata**

yaṭa miṭrō hubəṛətō **barata**

"چون مهر برخوردار از رفتاری شایسته شد" (برپایه Yt.10.112)

yaṭciṭ huuastəm aṅhiieiti

yaṭciṭ huuastəm aṅhiieiti

"اگر خوب افکنده [تیر] هم می افکند" (Yt.10.21)

درس سیزدهم

نظام آوایی

فرایند واکه‌گذاری

واکه‌گذاری علاوه بر موارد گفته شده در درس ۶ همچنین در موارد زیر دیده می‌شود:

۱. گاه میان دو همخوان انسدادی: patarō بجای *ptarō.
۲. میان همخوان‌های z و r: zarazdāiti- در کنار zrazdāiti، سنج. سنس. -sraddhā.
۳. میان s و همخوان پسین آن در یک واژه یا همخوان آغازی واژه ی پسین در جوش‌خوردگی (سنج. درس ۴):
imāsə te, yasə ʋβā, aḡhāsə tanuuō, us + hišta- > usə.hištən, vīsə.baxtəm
۴. میان دو همخوان سایشی با r پسین: vaxəδra، سنج. -uxδa.
۵. میان uu (یا v) و ii: vaiemi > *vijāmi، سنج. hāuuaiiaca، hāuuōiia، gaēʋābiiō = gaēʋāuuaiiō (سنج. > driuuaiiāsca، (haoiā- (سنج. اوس. کهن maibiiā)، xšmāuuōiia (سنج. اوستای کهن xšmāibiiā)، > driuuī- شکل -uuī- بیشتر بگونه ی ساده‌تر -uii- و -auuii- بگونه ی -aoii- درمی‌آید.
۶. میان ii (یا y) و uu: yauua- = yuua- (yuuan- >)، mainiiuuasah- = maini(i)uuasah- > asah- + mainiiu-.
۷. میان همخوان و ii: apiia = (āp/ap >).

همخوان پیش از b

پایانه‌های حالت برایی- از ی جمع، بایی جمع، برایی- از ی- بایی دوگان و برایی یگانه ی برخی ضمائر با همخوان b آغاز می‌شوند. در پیوند این پایانه‌ها با ستاک همخوانی، گروه همخوانی پدید می‌آید که به شیوه‌های گوناگون رفتار می‌کند.

برای ستاک همخوانی مختوم به s، š و h (> *s) بر پایه ی قواعد عمومی همگون‌شدگی همخوان صفیری پایانی پیش از b واکدار می‌شود. اما به دلیل دگرگونی‌های آوایی چندگانه در اوستا این قواعد چندان شفاف نیست. از اینرو s (> *c) و š (> *s) پایانی پیش از b به ž دگرگون می‌شود: žb > š-b، s-b، vižibiiō^۱. برای h-ستاک با تحول واکه ی پیشین آن، h پایانی حذف می‌شود انگار که پایانه واژه ای جدا باشد: -ōb-، -āb-، -ah-b- > raocēbiiō.

گرایش به نوشتن پایانه همچون واژه ای جدا در ستاک‌های مختوم به همخوان انسدادی دندانی نیز دیده می‌شود:
-atb- > *atb- و *-adb-، (-aδbiiō) druuat.biiō.

برای nt-ستاک که n را نگه می‌دارد گروه همخوانی -ntb- به -nb- (-mb-) کاسته می‌شود، tbišiiānḡbiiō.

برای p-ستاک (ap-) گروه -pb- همگون می‌شود و -b- میان واکه ای به -β- تحول می‌یابد: aiβiiō.

^۱ برای جمع از vis-

برای ستاک نرمکامی انتظار شکل‌هایی مانند -gb- (-γβ-) < -uu-? می‌رود اما نمونه ای از آن در دست نیست. بجای آن پیش از پایانه ای با b آغازی شکلی همانند با حالت نهادی دیده می‌شود: $vāyžibiiō$, $vāyžəbiiō$.

لبی‌شدگی $əre$

$əre$ پیش از u یا uu به $əru$ یا uru دگرگون می‌شود، مانند: $*nəreuuuiō < nəruiiō$, $nuruiiō$.

اسم

حالت برایی

پایانه ی حالت برایی یگانه $*-ai$ است که در آمیختگی با واکه ی پایانی -a-ستاک و \bar{a} -ستاک بگونه ی $\bar{a}i$ - درمی آید اما برای ستاک های دیگر $-e$ ، $-iie$ می شود.

این واکه ی مرکب اصلی در جوش خوردگی باز به شکل $a\bar{e}^{\circ}$ - پدیدار می شود. در دستنوشته های پسین تر گاه $-i$ - پایانی به جای $-e$ - دیده می شود، یعنی $aia\bar{t}ca$ - بجای $aia\bar{e}ca$ -.

برای \bar{a} -ستاک معمولا پیش از پایانه ی صرفی بمانند حالت اضافی جزء $-aii$ - افزوده می شود. تنها واژه ی $ga\bar{e}\bar{v}\bar{a}$ - بجای حالت برایی $ga\bar{e}\bar{v}aii\bar{a}$ شکل $ga\bar{e}\bar{v}ii\bar{a}$ دارد که بی گمان مربوط به کاربرد فراوان عبارت $ga\bar{e}\bar{v}ii\bar{a}$ $>$ $astuuaiti$ - $ga\bar{e}\bar{v}\bar{a}$ "جهان استومند" است. در متن های موزون $ga\bar{e}\bar{v}ii\bar{a}$ معمولا سه هجا محسوب می شود.

اوستای نو برای حالت برایی شکلی همانند با پایانه ی تماتیک $\bar{a}ya$ - سنسکریت ندارد، اما اوستای کهن برای حالت برایی پایانه ی $\bar{a}ii\bar{a}$ - دارد که بگونه ی $\bar{a}i.\bar{a}$ نوشته می شود.

پایانه $-iie$ - اصلی ظاهرا تنها در \bar{u} -ستاک حفظ شده است: $-uiie$ - اما این شکل احتمالا شکل ثانویه از $*-uu\bar{e}$ $>$ $-uuai$ است. این پایانه برای $-h$ -ستاک که پایانه ی $-a\bar{h}e$ $>$ $-ah\bar{e}$ دارد روشن تر دیده می شود.

واژگان $-u$ -ستاک با قاعده و $-ao$ -ستاک پایانه ی برایی $-aoe$ $>$ $-aoiie$ دارند که در دستنوشته ها اغلب $-auue$ - جانشین آن می شود.

برای $-u^2$ -ستاک مختوم به $-tu$ - پایانه ی $*-t\bar{u}ai$ $>$ $-tuai$ اصلی بگونه ی $\bar{v}\beta e$ - درمی آید بجای آنکه $-uai$ به شکل $-uiie$ $>$ $uu\bar{e}$ دگرگون شود. برای ستاک مختوم به $-hu$ - پایانه ی $-ue$ - در آمیختگی با $-h$ - پیشین خود شکل $-h\bar{v}he$ ($-ah\bar{v}he$) را می سازد.

پایانه ی حالت برایی جمع $-bii\bar{o}$ ($-biias^{\circ}$) است که $-a$ -ستاک ها پیش از آن واکه ی مرکب $a\bar{e}$ می گیرند. این پایانه در جلوی واکه به شکل $-bii\bar{o}$ و $-uuui\bar{o}$ (در جلوی $-a$ به شکل $-aoii\bar{o}$) درمی آید اما به دلیل جانشینی شکل پس همخوانی $-bii\bar{o}$ - کمتر با این شکل ها روبرو می شویم.

حالت برایی دوگان با جانشینی پایانه ی $-biia$ - بجای $-bii\bar{o}$ - بدست می آید که گاه بجای آن پایانه ی βe - یا $-uue$ - (با دگرگونی $-e$ $>$ $-iia$) دیده می شود (درس ۴).

^۲ برایی جمع از -vak
^۳ برایی- از جمع از -nar

ظاهراً تنها نمونه‌ی استثنا با شکل و کاربردی ناروشن *bruuat.biiam* است در عبارت *anṭarāt naēmāt* "در میان ابروان" (V.8.41، وجزآن). واژه‌ی شناخته شده برای "ابرو" **brū-* است. در جاهای دیگر پیشابند *anṭarāt naēmāt* با حالت اضافی [همچون متمم خود] می‌آید و *-am* در این واژه گویا نشان حالت اضافی جمع باشد. از این رو همانندی اش با شکل هندی باستان *-bhyām* - یکسره تصادفی است.

پایانه‌های حالت برای برای صرف واکه‌ای چنین است:

	a-ستاک	ā-ستاک	ماد.	ī-ستاک
یگانه	-āi	-āi	-aiiāi	-iiāi
جمع	-aēibiiō	—	-ābiiō, -āuiiō, -āuuaiiō	-ibiiō
دوگان	-aēibiia, -aēβe	—	-ābiia	—

	i-ستاک	u-ستاک	u ² -ستاک	ū-ستاک	ao-ستاک
یگانه	-ōe, -aiiaē°	-aoe, -auuaē°	-uue, -uuaē°	-uiie, -uuaē°	-aoe
جمع	-ibiiō, -iβiiō	-ubiiō	-ubiiō	-ubiiō	—
دوگان	—	—	—	—	—

از آنجا که پایانه‌های حالت از جمع (نک. درس ۱۴) با پایانه‌های حالت برای جمع یکی است، نمونه‌های زیر حالت از جمع را نیز دربرمی‌گیرد.

الگوی صرفی:

ستاک واکه

	a-ستاک	ā-ستاک	ī-ستاک
یگانه	نر. نت.	نر.	ماد.
یگانه	haomāi	mazdāi	daēnaiiāi
جمع	haomaēibiiō	—	aṣaoniiāi, vaṅhuiiāi, amauuaiṭiiāi
دوگان	zastaēibiia, gaošaēβe	—	daēnābiiō vaṭβābiia

شکل‌های با دگرگونی *-b- < -β- < -uu-* شامل *gaēṭāuuaiiō* و *vōiṅnāuiiō* می‌شود.

شکل *maniiāoibiias°* می‌باید جانشین شکلی مانند **manīa(u)ōīah > *manīauiūīah** باشد.

	i-ستاک	u-ستاک	pasu-	ao-ستاک	نر. ماد.
یگانه	نر. ماد.	نر. ماد.	نر.	ماد.	ماد.
یگانه	frauuaṣōe, frauuaṣaiiaē°	zaṅtaoe, zaṅtauuaē°	—	daṅhaoe	gaoe
جمع	frauuaṣibiiō	zaṅtubiiō	—	daṅhubiiō	—
دوگان	—	—	pasubiia	bāzuβe	—

	u ² -ستاک	ī-ستاک
	نر.	ماد.
یگانه	raʋβe, raʋβaē°	tanuiie, tanuuaē°
جمع	ratubiiō	tanubiiō
دوگان	—	—

تنها شکل با دگرگونی -b- < -β- واژه ی hinuiβiiō است.

ī-ستاک و u-ستاک بی قاعده

	paiti-	āiiu-	zānu-/žnu-
	نر.	نت.	نت.
یگانه	paiʋe, paiʋiaaē°	yaoe (yauue), yauuaē°	—
جمع	—	—	žnubiias°

شکل yauuaē° در عبارت yauuaēca yauuaētātaēca "همواره و همیشه" دیده می شود.

aē-ستاک

	haxaē-	xštauuaē-
یگانه	haše	—
جمع	—	xštəuuiβiiō

واژه ی haše از hačjai* برآمده است، سنج. هندبا. sakhye.

از واژه ی kauuaē- هیچ حالت برای یگانه یا جمعی در دست نیست.

ستاک همخوان

	vak-/vac-	druj-	ap-	xšap-	vis-	tāt-ستاک
یگانه	—	druje	ape, apaē°	xšape	vise	uštataite
جمع	vāγžibiiō	—	aiβiiō	—	vižibiiō	—
دوگان	—	—	—	—	—	hauruuatβiiō

حالت برای یگانه ی ap- معمولا ape نوشته می شود نه aipe.

حالت برای جمع aiβiiō دگرگونی β > b > bb > p-b دارد.

شکل vižibiiō همانند vāγžibiiō با میان هشت i همراه است.

حالت برای دوگان واژه ی pād- "پا" شکل تماتیک pādauue دارد.

n-ستاک

الگوی صرفی: -uruuan-/urun- "روان"، -hāuuānān- عنوان موبدی، -airiīaman- نر. "ایرمن"، -rasman- نر. "آرایش رزم"، -haxman- نت. "پار"، -dāman- نت. "آفریدگان"، -draoman- نت. "فریب"، -aṣṣauuan-/aṣṣaon- "اشون".

	an-ستاک	ān-ستاک
یگانه	urune, vərəṭrayne	hāuuānāne
جمع	uruuōibiiō (Y.2.2)	—

	man-ستاک	uuan-ستاک
یگانه	airiīamaine	aṣṣaone
جمع	rasmaoiiō	aṣṣauuabiiō, aṣṣāuuaoiiō

r-ستاک

الگوی صرفی: -nar- "مرد"، -star- "ستاره"، -dātar- "دادار"، -zaotar- نر. "زوت"، -pitar- "پدر"، -brātar- "برادر"، -ātar- "آتش".

یگانه	naire	—	dāṭre, zaoṭre	fəḍrōi, piṭre	brāṭre	āṭre
جمع	nərəbiiō, nəruīiō, nuruīiō	stərəbiiō	—	ptərəbiiō	—	—

به شکل های تماتیک واژه ی -apāxtar- "شمالی" (برای یگانه: apāxəḍre) توجه شود:

apāxtaraēibiiō, apāxəḍraēibiiō

h-ستاک

الگوی صرفی: -manah- نت. "اندیشه"، -raocah- نت. "روشنایی"، -aṣṣah- نت. "تنگی".

یگانه	manahhe
جمع	raocəbiiō, aṣṣahhibiiō

شکل aṣṣahhibiiō (?) aṣṣahhibiiō به مانند vāγžibiiō ساخته می شود: -ibiiō + (نهادی) *aṣṣah.

nt-ستاک

پایانه ها:

	ant-ستاک	وجه وصفی حال تماتیک	uuant-ستاک	mant-ستاک
یگانه	-aite	-ənte	-uuaite	-maite
جمع	—	*-əṅbiiō	-uuaṭbiiō	-maṭbiiō
دوگان	-əṅbiia		-uuaṭbiia	—

الگوی صرفی: -berəzaŋt "برزمنده"، -baraŋt > √bar "بردن"، -t̥bišiiāŋt "کینه جو"، -astuuāŋt "استومند"، -druuāŋt "دروند"، -cuuāŋt "چه اندازه"، -vohumaŋt "دارای واژه ی و هو"، -yātumaŋt "جادومند".

	astuuāŋt-ستاک	وجه وصفی حال تماتیک	astuuāŋt-ستاک	maŋt-ستاک
یگانه	berəzaite	barəŋte	astuuāite	vohumaite
جمع	—	t̥bišiiāŋbiiō	druuāŋbiiō	yātumaŋt̥biš ^٤
دوگان	berəzəŋbiiā	—	cuuāŋbiiā	—

شکل berəzəŋbiiā پایه ی افزایش واکه ی بی قاعده دارد:

mss.: berəzaŋbiiā PPY (Mf1), PVS (K4), berəzaŋbiiā YS (H1, J6 °zaŋbiiā); berə.zanbiiā SY (J3); berəzəŋbiiā PPY (Mf4, Pt4), IPY (J2); berəzaŋtibiiā PVS (Mf2).

ضمیر

حالت برایی

ضمایر حالت برایی چنین است:

ضمایر شخصی:

	اول کس	دوم کس	سوم کس	ماد.	نر. نت.
یگانه	māuuōiia, māiiaia ^٥		ahmāi	aŋhāi	
پی بست	mē	tē	hē,šē		
جمع	—	yušmaoiio, xšmāuuōiia			
پی بست	nō	vō	aēibiiō	ābiiō	

ضمایر māuuōiia و māuuāiia^٥ از maβia* می آیند و yušmaoiio و xšmāuuōiia از (yu)xšmaβia(h). همچنین h(a)uua- > huuāuuōiia.

ضمیر اشاره ی ima- "این" برابر است با ضمیر سوم کس (در نمودار بالا).

	ضمیر اشاره "آن" - auua	ماد.
یگانه	auuahmāi	auuaŋhāi
جمع	auuaēibiiō	—

از ضمیر اشاره ی aēta- تنها حالت مادین جمع aētābiiō در دست است.

بجای auuaēibiiō گاه شکل نادرست auuaŋbiiō دیده می شود.

^٤ حالت بایی جمع است

	ضمیر موصولی -ya	ضمیر پرسشی -ka		
	ماد. نر. نت.	ماد. نر. نت.		
یگانه	yahmāi	*yerjhāi	kahmāi	—
جمع	yaēibiō	yābiiō	kaēibiō	—

فعل

ستاک حال: صرف تماتیک

در صرف تماتیک همه ی ستاک های حال به واکه ی a پایان می یابند. این ستاک ها به روش های گوناگون از ریشه ساخته می شوند. در زیر گونه های مختلف ستاک حال تماتیک آورده می شود:

A. ستاک با بستن a به ریشه ساخته می شود

۱. ریشه با پایه ی کاهش واکه: visa- (> √vaēs/vis)، hərəza- (> √harz)، و جزآن.
۲. ریشه با پایه ی افزایش واکه: cara- (> √car)، bauua- (> √bao/bu)، maēza- (> √maēz/miz)، saoca- (> √saok/suc)، و جزآن. این ستاک فراگیرترین گروه در اوستا به شمار می آید. برخی از ریشه های این گروه ممکن است شکل های کهن داشته باشند که کارکرد جداگانه برای آنها دیده نمی شود:
- ستاک مختوم به -sa-: baxša- (> √bag)، ستاک مختوم به -juua-: fiiāṇhuua-، -aia-: hauruuu-، ستاک بسط یافته با -raēṭṭaiia- (با گرگونی -ṭṭ- > -ṭuu-)، -da-: تنها نمونه -x^vabda- در واژگان -ni.x^vabdaiia- و -auuaṇ^vhabda-.
۳. ریشه با پایه ی کشش واکه: -brāza-، -frāda- و جزآن.

B. ستاک با بستن iia به ریشه ساخته می شود

۱. ریشه در اصل پایه ی کاهش دارد اما ریشه ی متعلق به گروه C₁A C₂ (اگرکه C₂ همخوان r نباشد) خود را نگه می دارد. به ریشه مختوم به ā تنها iia بسته می شود: -paiḍiia-، -spasiia-، -maniiā-، -uxšiiā- (> √vaxš/uxš)، -buidiia-، -miriia-، -ṭrāiia-، -daiia- (> *daiia-). شکل مجهول مختوم به iia (اشتقاق یافته از فعل های گذرا) به همین گروه تعلق دارد: -janiia-، -bairiia-، -kiriia-.
۲. فعل اسمی (فعلی که از اسم ساخته می شود): -aēnaṅha- > -aēnah-، -bišaziia- و -baēšaziia- > -bišaz- و -baēšaza-، -nəmaḥiia- > -nəmah- و جزآن.
۳. ستاک مختوم به -aniia-: -zaraniia-، -pərəsaniia-، -viiāxmaniia- (فعل اسمی از -viiāxman).

C. ستاک با بستن aiia به ریشه ساخته می شود. همه ی این ستاک ها گذرا هستند.

۱. از ستاک های مختوم به -aiia- شمار اندکی از -āiia- می آیند که گاه با همین شکل در ستاک ظاهر می شوند: -gəuruuāiia- > √grab/garb (سنج. سنس. -grbhāya) و جزآن. برخی از این فعل ها ستاک حال جایگزین مختوم به nā دارند: -gərəḥnā-، سنس. -grbhānā-.
 ۲. ریشه با پایه ی کاهش واکه: -bərəjaiia-، -saḍaiia- (> √sand)، -zbāiia- (> zbā) و جزآن.
 ۳. ریشه با پایه ی افزایش واکه: -daēsaia- (> √daēs/dis)، -baṇḍaiia-، -darəzaiia- و جزآن.
 ۴. ریشه با پایه ی کشش واکه: -kāraiia- و جزآن.
- بیشتر فعل های این گروه واداری اند و با ستاک های غیر واداری [از همان ریشه] تناظر دارند: -jāmaiia- → -jasa-، -tācaiia- → -taca- و جزآن. شمار اندکی از آنها نیز با واکه ی بلند ā از ریشه اشتقاق یافته اند و با ستاک غیر واداری تناظر ندارند: -rāzaiia-.

D. ستاک با بستن sa به ریشه در حالت پایه ی کاهش (یا افزایش) ساخته می شود. این گونه ستاک ها در اوستا فراگیراند (برابر با فعل هندی باستان مختوم به -ccha-).

۱. ریشه با پایه ی کاهش واکه: -jasa (> √gam) -pərəsa و جزآن.

برخی از این ستاک ها معنای آغازی یعنی "چیزی شدن آغازیدن، چیزی شدن/گشتن" دارند: tafsa- "گرم شدن"، -tərəsa "هراسان گشتن" و جزآن. این شکل در زبان ایرانی میانه ساختمان رایج برای فعل های مجهول گردید.

۲. ریشه ی مختوم به ā: -yāsa.

E. ستاک با بستن hiia/šiiia به ریشه در حالت پایه ی افزایش ساخته می شود. این شکل ستاک زمان آینده است: naēšiiia (> √naē/ni) -vaxšiiia (> √vak/vac) و جزآن. شکل °bušiiia (> √bao/bu) بی قاعده است.

F. ستاک با میانوند n و بستن a به ریشه ساخته می شود

برخی از این ستاک ها شکل های تماتیک کهن دارند: -kərənta (> √kart) -hiñca (> √haēk/hic) و جزآن. دیگر ستاک ها ساخت ثانویه از فعل های غیرتماتیک همراه با میانوند n دارند: -mərəñca (> √mark) -viñda (> √vaēd/vid) و جزآن.

G. ستاک با دوگان سازی ریشه و بستن a به آن ساخته می شود

۱. با دوگان سازی ساده: -hišta (> √stā) -hišmara (> √hmar) و جزآن.

برخی از این ستاک ها می توانند کاربرد گرایشی داشته باشند: -titara "به گذشتن کوشیدن" (؟).

۲. با دوگان سازی قوی: -γžarə.γžara "خروشیدن (آب)"، -jaγna "درهم شکستن". فعل های این گروه کنشی تکراری یا نیرومند را بیان می کنند (فعل های تشدید).

H. ستاک با دوگان سازی ریشه و بستن ha/ša به آن ساخته می شود. این فعل ها، فعل های خواستاری نام دارند با معنای "خواستار انجام دادن" - کنشی که در شکل ساده ی فعل بیان می شود: -zixšnāṇha (> √xšnā) -mimarəxša (> √mark) -susruša (> √srao/sru) -sixša (> *si(š)xša) (> √sak) -sācaiaa (> √dab) -diβža (> *di(d)βža).

صفت فعلی مختوم به -θa-، -θβa- و -iia-

اوستا دارای برخی صفت های اشتقاق یافته از فعل است که معنای "آنچه شده باید شود" را بیان می کنند و کارکردی همانند با gerundive در زبان لاتین دارند.

یک گروه از این صفت ها پسوند -θa- (گاه بر پایه ی جوش خوردگی درونی -δa-) یا -θβa- (بر پایه ی جوش خوردگی درونی -tuua-) و گروه دیگر پسوند -iia- دارند.

صفت مختوم به -θa- همانند وجه وصفی گذشته است و از همان ستاک ساخته می شود: -uxδa (> √vak/vac) "گفته باید شود"، -θraθδa (> √trap/θrap) "خرسند باید شود"، -friθa (> √fraē/fri) "فراخوانده باید شود، خشنود"، -yuxθa (> √yaog/yug) "به زیر یوغ کشیده باید شود، افسار زده". شکل ساخته شده از ستاک -drug- در دستنوشته ها میان draoxta- و druxδa- "فریفته باید شود، فریفتنی" متغیر است.

° پایه ی کاهش واکه دارد.

هوام بدیشان زور و نیرو می بخشند. (Y.9.22)

haomō aēibiiō zāuuarə aojasca baxšaiti

"هوام بدیشان زور و نیرو می بخشند" (Y.9.22)

به او دننا [اش] را نشان داد اهوره [مزددا] (Yt.11.14)

ahmāi daēnaṃ daēsaiiaṭ ahurō

"به او دننا [اش] را نشان داد اهوره [مزددا]" (Yt.11.14)

کاربرد ویژه ی این حالت برای بیان دیدگاه است:

این دختر از نگاه پدران دچار آسیب می شود" (برپایه V.15.12)

aēša kaine ptərəbiiō irišiieiti

"این دختر از نگاه پدران دچار آسیب می شود" (برپایه V.15.12)

توجه شود به کاربرد حالت برایی با فعل های cinasti و para.cinasti "او [واژه ای را به واژه ی دیگر] پیوند می-دهد" در تفسیر بر نیایش های ورجاوند^۶:

para.cinasti vispəm maṭrəm *vispəmāi (mss. vispəm) maṭrāi

para.cinasti vispəm maṭrəm *vispəmāi (mss. vispəm) maṭrāi

"او پیوند می دهد هر مانثره را به هر مانثره" به معنای "چون او می گوید مانثره، همه ی مانثره ها را فرادید دارد" (۴) " (Y.20.3)

۲. برایی عامل

این حالت برایی با صفت های فعلی با معنای مجهول یا با معنای "آنچه باید [بدرست کسی] شود" دیده می شود که پیوند مفعول ناسرراست^۷ است به فعل مجهول:

arəduuī sura anāhita yesniia aṅ^vhe astuuaitē vahmiia aṅ^vhe astuuaitē

اردویسور اناهیتا ستایش شود از سوی جهان استومند، نیایش شود از سوی جهان استومند" (برپایه Yt.5.1)

"اردویسور اناهیتا ستایش شود از سوی جهان استومند، نیایش شود از سوی جهان استومند" (برپایه Yt.5.1)

^۶ یغان پشت (Y.19,20,21).
^۷ که نقش عامل (فاعل واقعی) جمله را دارد.

paiti ažōiš kəhrpəm vadarə jaiḍi

"بر تن روسپی زین افزار [ات] را فروکوب، برتن ازدها زین افزار [ات] را فروکوب" (Y.9.32, 30)

اگرچه ممکن است پایانه ی -ahe در گویش برخی از حافظان متن به -āi تحول یافته باشد اما بیشتر احتمال دارد که این واژگان نگارش نادرست از روی کوته نویسی ها باشد. چنین کوتاه سازی هایی گاه در دستنوشته ها به چشم می خورد اما هنوز درباره ی آنها پژوهشی انجام نشده است.^۱

نمونه ی دیگر از کاربرد نادرست حالت برای بجای حالت دری (درس ۱۷) در زیر آورده می شود:

نمونه ۱: ۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰.

نمونه ۲: ۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰.

۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰. ۴۱. ۴۲. ۴۳. ۴۴. ۴۵. ۴۶. ۴۷. ۴۸. ۴۹. ۵۰. ۵۱. ۵۲. ۵۳. ۵۴. ۵۵. ۵۶. ۵۷. ۵۸. ۵۹. ۶۰. ۶۱. ۶۲. ۶۳. ۶۴. ۶۵. ۶۶. ۶۷. ۶۸. ۶۹. ۷۰. ۷۱. ۷۲. ۷۳. ۷۴. ۷۵. ۷۶. ۷۷. ۷۸. ۷۹. ۸۰. ۸۱. ۸۲. ۸۳. ۸۴. ۸۵. ۸۶. ۸۷. ۸۸. ۸۹. ۹۰. ۹۱. ۹۲. ۹۳. ۹۴. ۹۵. ۹۶. ۹۷. ۹۸. ۹۹. ۱۰۰.

satəm aspaṇaṇaṃ aršnaṇaṃ hazagraṇem gauuṇaṃ baēuuarə anumaiianaṇaṃ

"او را ستود سه پوزه اژی دهاک در سرزمین بوری [با] صد اسب، هزار گاو، ده هزار گوسپند" (Yt.5.29)

۶. کاربرد حالت اضافی بجای حالت برای

در مواردی حالت اضافی در جایگاهی دیده می شود که انتظار حالت برای می رود. دلیل این جابجایی شاید مربوط باشد به گردآوری متن ها از سنت برگزاری شفاهی آیین ها در دوره ی هخامنشی یعنی زمانی که زبان اوستایی نو هنوز دریافتنی بود اما زبان فارسی باستان تمایز میان حالت اضافی و حالت برای را از دست داد و بیشتر شکل های حالت برای از میان رفت.

نمونه ۱: ۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰.

dazdi ahmākəm taṭ āiiaptəm yasə ʾβā yāsāmahī sura

"بده به ما آن کامیابی را که از تو درخواست می کنیم ای توانا" (Yt.10.33)

در نیایش ها حالت برای و حالت اضافی بدون تفاوت آشکاری در معنا، جایگزین یکدیگر می شوند. حالت اضافی احتمالاً با حذف مضاف ("از آن...") و حالت برای، برای سود ("از برای...") است.

نمونه ۱: ۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰.

نمونه ۲: ۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰.

نمونه ۳: ۱. ۲. ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰.

^۱ نک. Hoffmann, Aufsätze I, p. 600 n.15; Tremblay, 1997, p. 159 on V.15.45.

گاهی نیز کارکرد مصدر روشن نیست:

𐭩𐭮𐭥𐭥.𐭮𐭥𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮.𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮.

yō janaŋ hitāspəm ..vazaiđiiai

"او که کشت هیتاسب را هنگام (؟) [گردونه] راندن" (برپایه Yt.15.28)

درس چهاردهم

نظام آوایی

بلند شدن واکه ی a و کوتاه شدن واکه ی ā

تغییر در اندازه ی بلندی واکه که اغلب در دستنوشته ها به چشم می خورد باید یک ویژگی زبان شناختی باشد. کوتاه- شدن واکه ی ā به a و بلند شدن واکه ی a به ā از گونه ی این تغییرات است که در جایگاه آغازی و یا در جایگاه میانی واژه روی می دهد.

واکه ی a بلند می شود :

به دلایل وزنی (؟) در هجای آغازی واژگان زیر:

āiia < *aiia در عبارت āiia zōmā - *akərən- < akərən- (افزونگی دار، نک. درس ۱۹)، ārəitimca xštāuuaiiō ، a-sita- > āsitō.gātu- ، a-fra-sāh- > āfrasāṅhaṅt- ، āfrasāṅha- (P.39) ، aṣimca (=) xštəuuīβiio در برابر .

در جلوی ii در واژه های maṣiiāka- بجای *maṣiiaka- ، maṣiiānaṃ بجای *maṣiiānaṃ.

واکه ی ā کوتاه می شود:

اغلب پیش از ii : āiiu < āiiaoš (هندبا. āyu-) ، zaiaa (هندبا. jāya-).

احتمالاً پیش از uu در واژه ی nauuāza- ، سنج. هندبا. nāvājā.

گاه در پایانه ی وجه وصفی حال میانه -āna- و دیگر واژگان مختوم به -āna- : -aojana- ، -stauuana- و جزآن؛ -gaodana-

در هجای آغازی هنگامی که واژه پیوست می گیرد: apəmca > āpəmca ، haṅrəmca > hāṅrəmca (N.91) ، starasca > stārō ، zauuarōca > zāuuarō (Y.71.8).

اگر واکه ی ā در فرایند صرف واژه یا هنگامی که پسوند می گیرد در هجای سوم پایانی و یا هجاهای پیشین آن باشد و یا هنگامی که واژه بی تکیه تلفظ می شود (مانند حالت ندایی): azinaṃ < āzi- (FO.3h) ، -pazaṅhaṅt- < -pāzaha- *spitāmō ، اما spitama و spitamahe ، sauuāṅhe اما sauuāṅhē ، adauuō < ādu- .

و گاه در جایگاه هایی جز این ها: -apuṅrā- (V.3.24) > *apuṅrā- (V.15.5,8).

همچنین ā پایانه ی تماتیک حالت ازی (-āṭ) پیش از پیوست -ca به āa دگرگون می شود (-āṭca) و پیش از پسایند haca به aṭ- دگرگون می شود (-aṭ haca). این دگرگونی همه جا رخ نمیدهد، برای نمونه همواره داریم aṣāṭ haca.

جایگزینی rət ~ ř

نشان < ř > در شکل اصلی خود برای نمایش آمیختگی واجگونه ی بیواک r (hr) با t پسین آن ساخته شده بود. از این رو باید به شیوه ی همیشگی این گونه موارد با rət جایگزینی می داشته است. اما در دستنوشته های کنونی تنها شمار اندکی از این جایگزینی ها بازمانده است، مانند -aṣā- ~ -astuuat.ərət- (P.39) ārəitimca ~ aṣimca در کنار شکل .aṣimca

اسم

حالت ازی

پایانه ی ویژه ی حالت ازی یگانه *-t* است که پیش از آن واکه ی *a*-ستاک برای *a*-ستاک ها بلند می شود (*-āt*). همین پایانه با جزء *-aii-* پیشین برای *-ā*-ستاک مادین نیز بکار می رود (*-aiiāt*). از حالت ازی برای *-ā*-ستاک نرین نمونه ای دیده نمی شود.

برای گروه های صرفی دیگر حالت ازی با جانشینی *-t* بجای شکل *-h* اصلی (*-s*) / *-š* حالت اضافی ساخته می شود:

bərəzaṅt-: bərəzatō (< °*ta-h*) => *bərəzata-t*

gairi-: garōi-š => *garōi-t*

*barəsmān-: *barəsmān-h* (> *barəsmā*) => **barəsmān-t* > *barəsmən*

*nar-: *nr̥-š* (> *narš*) => **nr̥-t* (> *nərə-t*)

گاهی واکه ی *a*- به این پایانه افزوده می شود (*-āda*، *-aēda*، *-mōnda*) تا معنای ویژه ی "در سراسر..."، تا به "... پدید آید: *xšaθrāda* "در سراسر شهریاری [جم]"، *paitiš.xʷarənāda* "تا آرواره (؟)"، *drujō vaəsmōnda* "تا به در خانه ی دروج" (Yt.10.86). شکل های مختوم به *-aēda* کمتر مورد اعتماد است. شاید **aiβištaēdaca* و **upašitaēdaca* در Yt.19.6 از *-šiti* آمده باشند اما *āxštaēda* در V.3.1 می تواند حالت فعلی باشد از *-ā-stā*.

حالت ازی یگانه در شکل اصلی خود در همه ی گونه های صرفی بجز *a*-صرف با حالت اضافی همانندی دارد اما در اوستای نو نمونه ای روشن از کاربرد حالت اضافی بجای حالت ازی دیده نمی شود.

حالت ازی جمع و دوگان با حالت برابری جمع و دوگان همانندی دارد.

پایانه های حالت ازی یگانه چنین است:

یگانه	<i>a</i> -ستاک <i>-āt, -āda</i>	<i>-ā</i> -ستاک (ماد) <i>-aiiāt</i>	<i>-ī</i> -ستاک <i>-iiāt</i>		
یگانه	<i>i</i> -ستاک <i>-ōit, [-aēda?]</i>	<i>u</i> -ستاک <i>-aoṭ</i>	<i>ao</i> -ستاک <i>-aoṭ</i>	<i>u²</i> و <i>-ū</i> -ستاک <i>-uuat (-βat)</i>	ستاک همخوانی <i>-at, -t</i>

ستاک واکه

الگوی صرفی: *haoma* "هوم"، *daēnā* "دین"، *aṣaonī*-ماد. "زن اشون"، *vanhī*-ماد. "خوب"، *amauuaitī*-ماد. "نیرومند"، *frauuašī*-ماد. "فروشی"، *zaṅtu*-نر. "شهر"، *gao*-نر. ماد. "گاو"، *daṅhao*-ماد. "سرزمین"، *ratu*-نر. "رد"، *tanū*-ماد. "تن".

یگانه	<i>a</i> -ستاک <i>haomāt</i>	<i>-ā</i> -ستاک <i>daēnaiiāt</i>	<i>-ī</i> -ستاک <i>aṣaoniiāt, vanhuiiāt, amauuaiθiīāt</i>		
یگانه	<i>i</i> -ستاک <i>frauuašōit</i>	<i>u</i> -ستاک <i>zaṅtaoṭ</i>	<i>ao</i> -ستاک <i>gaoṭ, daṅhaoṭ</i>	<i>u²</i> -ستاک <i>raθβat</i>	<i>-ū</i> -ستاک <i>tanuuat</i>

ستاک نرین *paṅtā* حالت ازی یگانه ی تماتیک شده ی *paṅtāt* دارد.

واژه ی ā-ستاک haēnā- پیش از واژه ی draoman- > draomēbiiō در Yt.10.93 حالت برایی- از ی جمع haēnōbiiō دارد.

ستاک مادین ušā- حالت از ی یگانه ی ušaiiāt دارد.

واژه ی aē-ستاک raγaē-/raji- حالت از ی یگانه ی rajōiṭ دارد (Y.19.18).

شکل ziiānaiiaēca در Y.12.2 شاید بجای ziiānaiiaṭca آمده باشد (سنج. auuaṭbiiō بجای auuaēibiiō، درس ۱۳) نه بجای ziiānōiṭca (؟).

ستاک همخوان

	druj-	ap-	xšap-	zam-	vis-	tāt-ستاک
یگانه	drujaṭ	apaṭ (āpaṭ)	xšapaṭ	zəmaṭ, zəməḍa	visaṭ	iriṭiiāstātaṭ

شکل از ی تماتیک zəməḍa در معنای "سراسر زمین، همه ی روی زمین" بکار می رود.

نمونه ای از حالت از ی برای ziiam- "زمستان" در دست نیست.

ستاک-n

	°jan-/°γn-	asan-	xšapan-	marətān-
یگانه	°γnaṭ	ašnāaṭ°	xšafnāaṭ°	marəṭnaṭ

	uuan-ستاک		man-ستاک	
یگانه	ašaonaṭ	yunaṭ	cašmanaṭ	barəsmən, vaəsməḍa

ستاک-nt

یگانه	druuataṭ	ṭbišiiāṭaṭ

ستاک-r

یگانه	āṭraṭ	nəreṭ

ستاک-h

یگانه	manaṇhaṭ	daṭušaṭ

واژه ی nāh- "بینی" حالت از ی یگانه ی [haca] nāḥanaṭ دارد، سنج. āḥhānō حالت اضافی یگانه برای āh- "دهان".

iiāh-ستاک

صفت برتر مختوم به iiāh- همانند h-ستاک معمولی با پایه ی کشش واکه تنها برای حالت های نهادی یگانه نرین و نهادی- رایبی جمع نثار صرف می شود. همه ی حالت های صرفی در دست نیست.

الگوها: maziiah- "بزرگ تر"، frāiiah- "فراوان تر"، āsiiah- "چالاک تر".

نت.	نر.	یگانه
maziio	maziia	نهادی
	maziiaṅhəm	رایبی
	maziiaṅhe	برایبی
		جمع
maziia	maziiaṅhō	نهادی-رایبی
	maziiaṅhəm	اضافی
	frāiībiiō	برایبی-ازی
		دوگان
	āsiiaṅha	نهادی-رایبی

صفت

حالت مادین h-ستاک

برای صفت های h-ستاک نیز حالت مادین با افزودن جزء -ī- به ستاک (ضعیف) آنها ساخته می شود، مانند yātu.manah- حالت مادین -yātumanahī-، maziiah- حالت مادین -maziiehī- > maziiahī-، *vahiiah- حالت مادین -vahiihī- > *vahiiahī-.

همچنین است برای صفت های uuah-ستاک (وجه وصفی حال کامل، نک. درس ۲۰)، مانند daḍuuah-/daḍuš- حالت مادین -daḍušī-.

صفت برتر

صفت برتر با پسوندهای -tara- و -iiāh- (> -jah-) ساخته می شود. این دو گونه صفت برتر با دو گونه صفت برترین مختوم به -təma- و -išta- متناظر است (درس ۱۲).

صفت برتر مختوم به -tara- با بستن این پایانه بر ستاک یک صفت و جوش خوردگی پیش از آن بدست می آید. ستاک صفت هایی که پسوند شان آبلات دارد شکل ضعیف می گیرد (سنج. صفت برترین، درس ۱۲).

گروه a-ستاک اغلب پیش از این پایانه شکل ترکیبی ویژه ی مختوم به -ō- دارند انگار حالت صرفی نهادی یگانه ی نرین می گیرند. برای ستاک همخوانی t- ی پایانی ستاک پیش از این پایانه که خود t- آغازی دارد به s- دگرگون می-شود (-st- > -t-t-).

صفت برتر مختوم به -iiāh- از ریشه در حالت پایه ی افزایش واکه و با جوش خوردگی مناسب ساخته می شود. در این ساخت صفت هایی که پسوند دارند پسوند خود را از دست می دهند.

۱. نمونه هایی از صفت برتر مختوم به -tara- (سنج. صفت های برترین متناظر با آنها):

ص. ساده	ص. تر.	ص. ترین.
amauuaṅt- baēšaziia- hubaoiḍi- huiiašta- vərəṯrajan- yāskərət-	amauuastara- baēšaziiō.tara- hubaoiḍitara- huiiaštatar- vərəṯrajaštara- yāskərəstara-	amauuastəma- baēšaziiō.təma- hubaoiḍitəma- vərəṯrajaštəma- yāskərəstəma-

۲. نمونه هایی از صفت برتر مختوم به -iiāh-:

ص. ساده	ص. تر	ص. ترین
aka-	ašiiāh- (<*ač-ḡāh-)	acišta-
āsu- pouru- (<*pṛH-u-) vaṅhu-	āsiāh- frāiiāh- (<*praH-ḡāh-) vahiāh-, vaṅhah-	āsišta- fraēšta- (<*praH-išta-) vahišta-
masita- mazāṅt- spəṅta-	masiāh- maziāh- spaniāh-	masišta- mazišta- spəništa-
taxma- (<*tṅk-ma-)	tašiiāh- (<*tanč-ḡāh-)	taṅcišta-
srira- (<*sriH-ra-) stura- (<*stHu-ra-) uṅra-	sraiiāh- (<*sraiH-ḡāh-) staoiiāh- (<*stHauḡ-ḡāh- ?) aojiiāh-	sraēšta- (<*sraiH-išta-) stāuuišta- (<*staHuḡ-išta-) aojišta-
bui-ri- (<*dbuH-ri-)	baoiāh- (<*dbauḡH-ḡāh-)	dbōišta- (<*dbəuḡišta- <*dbauH-išta-)

ضمير

حالت ازی

ضمایر حالت ازی چنین است:

ضمایر شخصی:

	اول کس	دوم کس	سوم کس	ماد.
یگانه	maṭ	ṯβaṭ	نر. نت. ahmāṭ, ahmaṭ	aṅḡhaṭ
جمع	ahmaṭ	yušmaṭ, xšmaṭ	aēibiiō	ābiiō

ضمیر اشاره ی ima- "این" برابر است با ضمیر سوم کس (در نمودار بالا).

	ضمیر اشاره "آن" - auua-	ماد.
یگانه	نر. نت. auuahmāṭ	auuaṅḡhaṭ
جمع	auuaēibiiō	—

	ضمیر موصولی -ya	ماد.	ضمیر پریشی -ka	ماد.
	نر. نت.	ماد.	نر. نت.	ماد.
یگانه	yahmāt	yeṛjhāt	—	—
جمع	yaēibiō		kaēibiō	—

فعل

زمان آینده

ستاک زمان آینده با افزودن پسوند -hiia-/-šiiia- > -sja- * به ریشه در حالت پایه ی افزایش واکه با جوش خوردگی مناسب ساخته می شود. تنها √bao-/bu- پایه ی کاهش -bū می گیرد. کاربرد زمان آینده در اوستا اندک است.

	ریشه	ستاک حال	ستاک آینده
-hiia-	√dā "دادن"	daδā-	dāhiia-
	√van "پیروز شدن"	vana-	vaṅha- (< vaṅ-hiia-)
	√zan "زادن"	zaiia- (zṇH-ia-)	zaḥiia- (zanH-hiia-)
-šiiia-	√naē "راهنمایی کردن"	naiia-	naēšiiia-
	√sao "سود رساندن"	sāuuaiia-	saošiiia-
	√hao "فشردن"	hunauu-/hunu-	haošiiia-
	√varz "ورزیدن"	vərəziia-	varəšiiia- (varz+ šiiia-)
	√harz "هلیدن"	hərəza-	harəšiiia-
	√bao "شدن"	bauua-	bušiiia-

نظام جمله سازی

کاربرد حالت ازی

۱. حالت ازی برای بیان دورشدگی
کارکرد اصلی حالت ازی بیان دور شدن از جایی^۱ است:

سمنسند. وارسند. نرسند. نرسند. درسد. ودرسد. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند.

aēša druxš yā nasuš upa.duuṣaiti apāxəδraēibiō naēmaēibiō

"این دیو دروج، نسو، تاخت می آورد از سوی سرزمین های ایاختر" (V.7.2)

وراسد. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند.

نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند. نرسند.

durāt haca ahmāt nmānāt durāt haca aṅhāt visaṭ durāt haca ahmāt

zaṅtaoṭ durāt haca aṅhāt daṅhaoṭ aṅā iṭiiejā vōiṅnā yeiṅti

^۱ میدا حرکت

توجه شود به کاربرد حالت ازی در جلوی -aniia "به جز از":

𐬀𐬵𐬀𐬯 𐬀𐬨𐬎𐬀𐬌

aniio ahmat

"بجز او"

𐬀𐬵𐬀𐬯 𐬀𐬨𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌

aniio tbat yat zaraθuštāt

"بجز از تو، ای زرتشت" (V.2.2)

۳. حالت ازی برای بیان واگذاری

حالت ازی بکار می رود برای بیان آنچه کسی در برابر آن تسلیم می شود، سرفروید می آورد، از آن دوری می جوید (سج. شماره ۵، پیشایند های pairi و parō):

𐬀𐬵𐬀𐬯 𐬀𐬨𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌

tbaēšāt frā.nəmaite

"او از ترس تسلیم می شود"

توجه شود به دو حالت ازی شخص و چیز:

𐬀𐬵𐬀𐬯 𐬀𐬨𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌

tbaēšāt parō daēuuāēibiiō

"از ترس از دیوان (از ترس دیوان)" (Y.57.18)

𐬀𐬵𐬀𐬯 𐬀𐬨𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌 𐬵𐬀𐬎𐬀𐬌

nipātū pairi daēuuāatca tbaēšatca mašiiātca

"بپاید [ما را] از دیو و مرد [و ستیزشان]" (Y.58.2)

۴. حالت ازی برای بیان زمان و مکان

حالت ازی (اغلب با -a-) برای بیان همه ی زمان و سراسر مکان بکار می رود:

نسر سح . و ع ا ع س ح . س ر س م م . س ن م س ن ا س ع س . س م س ا ن س و س س م س . ع س ر ر . گ ا س .

yaṭ kərənaoṭ aṅhe xšaθrāda amaršanta pasu vira

"او که در سراسر شهر یاری خویش بی مرگ کرد رمگان و مردمان را" (Y.9.4)

س ر س م س م . س ن م س ن ا س ع س م . س م س م س ع . س ر ح . س ر س . س ا ع س م م .

asnāatca xšafnāatca tātā āpō auua.barənte

"در همه ی روز و شب آبهای فرو ریزنده فرو می ریزند" (Yt.5.15)

ع م س ع س . س ر س ن م س م س م . س ا س ع .

zəmāda uzuxšiieṅti uruuarā

"در سراسر زمین گیاهان می رویند" (Yt.13.10)

۵. حالت ازی همراه با پیش-پسایندها

حالت ازی با پیشایندها و پسایندهای زیر بکار می رود:

aḍairi "زیر"، ā "یکسره تا به ..."، haca "از" (ترسیدن از) و "بر پایه ی ..."، paiti "در، نزد، در کنار ..."، parō "از، در برابر ...، پیش ..." (سر فرود آوردن پیش، تسلیم شدن در برابر، دوری جستن از) و "از روی، به دلیل"، pairi "از" (پناه دادن از، جلوگیری کردن از).

س ع س ا د . و س ن م س ر ر س .

aḍairi *kašāibiia (ms. kašaēibiia)

"زیر کش (بغل)" (N.67)

س . گ ا س م س م س ح . س ر س م س ح . س . گ ا س م س م س ن م س ر ر ح . ا س ط م ر ح .

ā vahištāṭ aṅhaoṭ ā vahištāṭ ašāṭ ā vahištaēibiio raocēbiio

"تا بهترین هستی، تا بهترین اشه، تا بهترین روشنایی ها" (Y.19.6)

س م س م . س ن ا س . س م س م . س ع . س م س م . س ا ع ر م س ا س ع . س م س م . س ا ع ر ح . س م س م س ر ر ح .

haca āθraṭ haca apaṭ haca barəsmən frastairiiāt haca nərebiio ašauuabiio

"[دور] از آتش، از آب، از برسم گسترده، از مردمان اشون" (بر پایه 17-16.3.V)

پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم .

haca hū vaxšiiāt ā hū frašmō.dātōiēt

"از بر آمدن خورشید تا فرو شدن خورشید" (Yt.5.91)

پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم .

پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم .

frastarētāt paiti baresmən uzdātāt paiti haomāt

raocintāt paiti āθrat srāuuaiiamnāt paiti ahunāt vairiīāt

"نزد برسم گسترده، نزد هوم فراهم شده، نزد آتش افروخته، نزد اهونه ونیریِه هنگام خوانده شدن"

(Afr.4.5 ، Yt.10.91)

پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم .

ašātciēt haca

"بر پایه ی اشه"

پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم .

ašāt haca yaθ vahīštāt

"بر پایه ی بهترین اشه"

پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم .

nasiieiti haθra frakərəsta ahmaθ haca nmānāt āhitiš

"نابود شود بی درنگ پدید آمده ناپاکی از آن خانه" (Y.10.7)

frakərəsta: وجه و صفی گذشته از *√kart* با کارکرد کامل شدگی کنش، بدل برای *āhitiš*، "چون پدید آمد، پدید آمده".

پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم . پسندم .

frauuašaiio...yā haca gaiīāt marəθnaθ ā saošiiantāt vərəθraynaθ

"فروشی ها، از کیومرث تا سوشیانت پیروزگر" (Y.26.10)

بشود پناه دهی ما را ای سروش پاداش دهنده ی زیبا، از تباهی دروند، از سپاهیان دروند، از فریبکاری [دیو] خشم" (بر پایه Y.57.25)
ni.pā-، وجه تمنایی دوم کس یگانه از ستاک -ni.pā، وجه تمنایی بیانگر آرزو (نک. درس ۱۸)، "بشود پناه دهی".
frā nō nipaiiā ai sraoša ašīia huraođa
pairi druuataṭ mahrkāṭ pairi druuataṭ aēšmāṭ
pairi druuataṭbiiō haēnōbiiō yā... aēšmahe parō draomēbiiō

نشانده‌ی دروند گاهان دروند. از نداشتن دروند. در اندک دروند. در نداشتن دروند.
yōi maiḍiianam parō x^varətōiṭ gāṇā nōiṭ srāuuaiieṇti
"آنها که از نوشابه های مستی بخش نوشیدن گاهان نسرودند" (N.11)
parō کنش فعل وجه اخباری را به گذشته می برد. srāuuaiieṇti

۶. حالت اضافی بجای ازی
شمار اندکی حالت اضافی وجود دارد که (ظاهرا) بجای حالت ازی بکار رفته اند. اگر چه شاید با شکل های کهن از دورانی روبرو باشیم که حالت اضافی برابر با حالت ازی بود اما بیشتر احتمال دارد که مربوط به خطاهای دوران پسین باشد:

مساندمد. مساندمد. مساندمد. مساندمد. مساندمد.
taršta tēmaghō duuarēṇti
"ترسیده (دیوان)، یکسره تا به تاریکی می گریزند" (Y.57.18)

مساندمد. مساندمد. مساندمد. مساندمد. مساندمد.
haca kauuōiš haosrauughahe
"از کی خسرو" (Yt.15.32)

paoiriiām gərəzāṃ: رایى دربارگى، "در [باره ی] نخستین گلابه".

...
...
yahmāt kahmāciṭ (mss. kahmāciṭ, kahmāicht) naēmanāṃ vātō āṭrō baoiḍim vī.baraiti

*ahmāi (mss. ahmāt) kahmāciṭ naēmanāṃ paiti.jasaiti ātarš ahurahe mazdā

"از/ به هر کدام از سوها (از/ به هر سو) باد بوى آتش را مى پراکند، از/ به همان سو مى رود آذر اهوره مزدا"
(برپايه V.8.80)

...
...

auua paḍō ..dāraiaaḍβem ..dāitiianāṃ ..šiiiaoṭnanāṃ varəzāi

pairi aḍāitiianāṃ ..varəzāi (varəzāt ؟ بجای)

"پاها [ی خویش] را بکار گیرید برای ورزیدن کردارهای برپایه ی داد، از ورزیدن بیدادها [نگه دارید]" (Vr.15.1)

paḍō: رایى جمع، مفعول سراسست، "پاها".

auua...dāraiaaḍβem: وجه امرى دوم کس جمع میانه، "بکار گیرید".

varəzāi: برایى پایانى، "برای ورزیدن".

pairi...varəzāi: حالت ازى تابع پیشایند pairi با معنای "جلوگیرى) از ...".

همچنین توجه شود به:

V.13.31:

aētahmāciṭ L4, K1 (قرن ۱۳)، (ونديداد پهلوی،

aētahmāciṭ Mf2, Jp1 (قرن ۱۶)، (ایران، وندیداد ساده،

aētahmāciṭ L2, Br1, L1 (قرن ۱۷-۱۸)، (هند، وندیداد ساده،

Yt.11.14: daēnaiiā F1, °aiiāi Jm4 (1352), K20;

Yt.19.87: vispa.tauruuaiiā F1, °taouruuaiiāt J10, vispe.taouruuaiiāi D.

زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم

zātanāṃca zaḥiiamnanāṃca

"از زاده شدگان و زاده خواهند شدگان" (Y.4.5)

زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم

vispaca huuaršta šiiiaoṽna yazamaide varštaca varəšiiamnaca

"همه خوب و ورزیده کردارها را می ستاییم، ورزیده شدگان و ورزیده خواهند شدگان" (Y.57.4)

زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم

zaoṽranāṃ uzdātanāṃ uzdātanāṃ **uzdāhiiamnanāṃ**

"از فراهم شده زوهرها، فراهم شدگان و فراهم خواهند شدگان" (Vr.9.1)

زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم

زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم

زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم

زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم زسدنم

haoma sūra spəṅta ašauua

ašaiia uzdāta **uzdāhiiamna**

ašaiia aiβi.vaēḍaiiamna ašaiia *aiβi.vaēsiiānta

ašaiia hunuana ašaiia **haošiiānta**

"هوم های توانای سینتای اشون، به آیین اشته فراهم شدگان و فراهم خواهند شدگان، به آیین اشته ویژه شونندگان و ویژه خواهند شدگان، به آیین اشته فشرده شونندگان و فشرده خواهند شدگان" (Vr.9.3)

درس پانزدهم

ساختمان واژه

پسوند

اسم و صفت به شیوه های گوناگون از اسم ها و صفت های دیگر اشتقاق می یابد. اصلی ترین این شیوه ها کاربرد پیشوند و پسوند و یا شکل ترکیبی است. در زیر فهرست نظام یافته ای از پسوندهای رایج و کارکردشان آورده شده است:

پسوندهای اسم ساز

-ah-: این پسوند فراگیر از ریشه فعل اسم می سازد: -man- > manah-، -vas- > vasah-.

-ana-: این پسوند از فعل و گاهی نیز از صفت اسم می سازد: -hanjam- > hanjamana-، -vah- > vaḥhana-، کارکرد این پسوند در واژه ی vahmana- ناروشن است: "نیایش خوانی" یا صفت "وابسته به نیایش(؟)". توجه شود به سه اسم هم آهنگ -masāna-، -vaḥhāna-، -sraiiāna- "بزرگی، نیکی، زیبایی" (> -masita-، -vaḥhu-، -srira-).

-ka-، -kā-: این پسوند که در زبان های ایرانی میانه (همچنین در سنسکریت) بسیار پرکاربرد شد در اوستا اندک شمار است: -jaini- > jainikā-، -mašiiāka- > mašiiāka-، -nāiri- > nāirikā-.

-na-: این پسوند از ریشه ی فعل اسم می سازد: -yaz- > yasna-، -fras- > frašna-، -x^vap- > x^vafna-.

-ta-: این پسوند از صفت اسم معنای نتار (عالمانه ؟) می سازد: -yesniia- > yesniiaata-، -ašauuan- > ašauuasta-، و نیز از ریشه ی فعل: -staota- (در نام -staota- yesniia- و (Vr.21.3)).

-tar-: این پسوند فراگیر از ریشه ی فعل اسم عامل می سازد: -dā- > dātar-، -zao- > zaotar-، "باربردار" -barətar- (> -bartār-*) > "بردن" معلوم -bar-، "سوار" -bašar- (> -bār-tar-*) > "سوار بودن" میانه -bar-.

-tāt- (ماد): این پسوند فراگیر از صفت اسم معنا می سازد: -hauruua- > hauruuatāt-، -upara- > uparatāt-، -yauuaē- > yauuaētāt-.

-ti- (ماد): این پسوند فراگیر از ریشه ی فعل در حالت ضعیف اسم مصدر می سازد: -stui- > stuiti-، -citi- > cisti-.

-ṭṭa- (نت): این پسوند از شمار اندکی اسم و صفت اسم می سازد: -ratuṭṭa- > anḥuṭṭa-، -anḥu- ratu- > anḥuṭṭa-، -vaḥhu- > vaḥhuṭṭa-.

-ṭrā-، -ṭra-: این پسوند معمولا از ریشه ی فعل اسم ابزار و گاه محصول می سازد: -vaḥ- > vastra-، -vaxəḍra- > -vak- > -važdra-، -zao- > zaoṭrā-، -zaoṭra- > -aštrā-، -az- > aštrā-.

-ṭā-: این پسوند نادر از ریشه ی فعل اسم می سازد: -gā- > gāṭā-، -ci- > ciṭā-.

پسوندهای صفت ساز

-a-: این پسوند جانشین واکه ی تماتیک -a-ستاک و -ā-ستاک می شود، همچنین به همه ی دیگر ستاک ها افزوده می-گردد. ممکن است -i-ستاک و -u-ستاک برای پسوند ستاک شان پایه ی افزایش واکه بگیرند (aii، auu). معمولا بستن این پسوند بر اسم با تحول هجای آغازی آن همراه است: -maniiu- > maniiuu-، -naruu- > *naruu-، برخی

> haosrauuāṇha- ‘huzantū- > haozāṭṭṭa- ‘kauuāē- > k̄āuuaiia- می گیرند: > k̄āuuaiia- > kauuāē- > haozāṭṭṭa- ‘huzantū- > haosrauuāṇha- > husrauuah-.

‘aēna-، مادین -aēnā-: این پسوند از اسم مواد صفت می سازد: ‘aiiah- > aiiaṇhaēna-، ‘baβra- > baβraēna-، ‘erəzata- > erəzataēna-.

‘āna-، -āni-: این پسوند نشان دهنده ی نسب و خاندان است: ‘jāmāspa- > jāmāspana-، ‘āṭṭiia- > āṭṭiianī-.*

-i-: این پسوند از اسم صفت می سازد، از جمله صفت های پدرنامی: zaraṭṭuṣtra- > zaraṭṭuṣtri-، این شکل ها معمولا با پایه ی کشش واکه در هجای آغازی واژه همراه اند: ‘ahura- > āhuiri-، ‘hauuana- > hāuuani-، ‘māzdaiiasna- > (māzdaiiesni-) māzdaiiasni-، ‘vərəθraγna- > vārəθraγni-.

-ina-: این پسوند از شمار اندکی اسم صفت می سازد: ‘vacah- > vacahina-، ‘maēša- maēši- > maēšina-، به ویژه از اسم های نشان دهنده ی تقسیم بندی های زمان: ‘ham- > ḥamina-، ‘rapitṭā- > rapitṭina-، ‘uzaiiara- > uzaiieirina-، ‘uṣah- > uṣahina-، اما ‘zaiiana-.

-ta-: این پسوند از شمار اندکی اسم صفت می سازد: ‘kərəp- > hukərəpta-، ‘patarəta- > p^atarə.

-ṭa-: این پسوند صفت فعلی می سازد (درس ۱۳).

-ṭṭa-، پس از صفیری ها -tuua-: این پسوند صفت فعلی می سازد (درس ۱۳).

-ṭṭaṇt-، پس از صفیری ها -tuuānt- > -tuuānt-، نک. -uuānt-.

-ṭiia-: این پسوند از پیشایند ها صفت می سازد: ‘aiβi > aiβiṭiia-، ‘pasca > pascaṭiia-.

-uuān-: این پسوند نادر است: ‘aṣa- > aṣauuan- (واژه aṣauuan- پیش از پسوندی دیگر شکل aṣauuat- می گیرد، مانند -aṣauuas-ta-، ‘āṭṭrauuan- (ستاک ضعیف -aṭṭaurun-).

-uuānt-، در جلوی -u-مانت-: این پسوند فراگیر از اسم صفت با معنای دارندگی می سازد: ‘drug- > druuaṇt-، ‘xratu- > xratumaṇt-، با -t- پیشین خود: ‘star- > stərəṭṭaṇt-، ‘para.pat- > para.paṭṭaṇt-.

-iia-: این پسوند فراگیر از اسم صفت بیانی می سازد: ‘haoma- > haomiia-، ‘xšaṭra- > xšaṭriia-، ‘raṭṭiia- > ratu-، ‘vis- > visiia-، همچنین این پسوند صفت فعلی می سازد (درس ۱۳).

-ra-: این پسوند فراگیر از ریشه ی فعل صفت بیانی می سازد. این صفات پیش از پایانه های صفت برتر و برترین و نیز در جایگاه جزء نخست واژه ی مرکب، پسوند -ra- خود را از دست می دهند و معمولا -i- (شکل کالند) جانشین آن می شود: ‘tiži.aršti- ~ tiγra-، ‘aojišta- ~ aojiiah- ~ uγra-.

اسم

حالت بایی

پایانه ی حالت بایی یگانه -a- است بجز برای -i-ستاک و -u-ستاک که پایانه های -i- و -u- (در کنار -uua-) می گیرند.

پایانه ی حالت بایی جمع -biš- است بجز برای -a-ستاک که پایانه ی -āiš- می گیرد.

برای گروه -ā- صرف باز هم پیش از پایانه ی حالت بایی یگانه جزء -aii- افزوده می شود.

دگرگونی های برآمده از پیوند سناک با پایانه ی حالت بایی جمع *biš*- همانند است با دگرگونی ها برای پایانه ی حالت برایی- از *biiō* جمع.

در اوستای نو حالت بایی جمع بجای پایانه ی اصلی حالت بایی معمولا پایانه ی حالت برایی- از *biš* جمع می گیرد.

سناک واکه

	سناک-a	سناک-ā	سناک-ī	سناک-i
یگانه	نر. ماد. haoma	ماد. daēnaiia	vaŋhuiia	paiti
جمع	haomāiš	daēnābiš	vaŋhibiš	—
	سناک-u	سناک-u ²	سناک-ū	
یگانه	vohu	xraθβa	hizuua	
جمع	auuaŋhiš, vaŋhuš, yātuš		hizubiš	

حالت بایی یگانه برای اسم ها و صفت های مختوم به *-iia* می باید *-ē* باشد که احتمالا در واژه ی *x^vaēpaiθe* (در دستنوشته ها اکثرا شکل مخدوش دارد) > *x^vaēpaiθiia*- دیده می شود.

بجای *-uua* پایانه ی *-uuō* برای *-u* سناک (*bāzuuō*, *xruui.druuō*, *rašnuuō*) و *-ū* سناک (*hizuuō*) دیده می شود.

حالت بایی یگانه ی *-ā* سناک مادین گاه ممکن است [بجای *-aiia*] مختوم به *-a* باشد، مانند *daēna*؛ *Y.60.7 iža*؛ *H.1.4*، *V.18.9*.

واژه ی *-ā* سناک نرین *paŋtā-* حالت بایی یگانه ی *paθa* دارد.

در اوستا برای حالت بایی جمع اسم های *-a* سناک تنها پایانه ی *-āiš* دیده می شود. بجز ضمیر *aēibiš* پایانه ای متناظر با *aiiš* و *ebhiḥ*- در دست نیست.

حالت بایی جمع *auuaŋhiš* (> "نا- خوب" *auuaŋhu-*) با دگرگونی > **auuaŋhuuiš* > **auuaŋhuβiš* همراه است. *vaŋhuš* و *yātuš* اگر شکل های اصلی باشند می باید از **vaŋhuuiš* > **vaŋhuβiš* و **yātuuiš* > **yātuβiš* پدیدآمده باشند. همچنین *azišca* در *Yt.5.90* با شکل های بایی جمع مختوم به *-āiš(ca)* هماهنگی دارد. شاید پایانه ی *-iš* از *-n* سناک ها (نک. پایین) به ساختمان این شکل ها نیز راه یافته است.

سناک و *-ao* سناک *-aē*

یگانه	raē- raiaa	yao- yauua

سناک همخوان

	vak-/vac-	druj-	ap-	zam-	vis-	سناک-tāt
یگانه	vaca	druja	apa	zomā	visa	—
جمع	vayžibiš	—	—	—	—	—

واژه ی zəmā تک هجایی است (*zmā) از این رو واکه ی پایانی اش بلند می شود. این واژه در عبارت paiti āiia zəmā "بر این زمین" دیده می شود.

برای vaγžibiš نک. درس ۱۳.

r-ستاک

یگانه	nar-
جمع	nara

n-ستاک

	an-ستاک	man-ستاک	uuan-ستاک	
یگانه	nr.	nr.	nr.	—
جمع	uruna	airiiam(a)na	maēsmana	—
	suniš	nāmōniš	ašaoniš	

حالت های بایی suniš و nāmōniš و ašaoniš بی قاعده اند. شکل های با قاعده باید مختوم به biš- یا βiš- یا -uuiš می بود. بنابراین شاید بجای آنکه با حذف n ستاک شکل های *nāmōuuiš و *ašauuuiš بگونه های *nāmōbiš و *ašauuōbiš بازسازی شوند، از سنجش با دیگر شکل های جمع غیر صریح، n جاشین بی قاعده ی uu میان واکه ای شد. این شکل های پدید آمده که گویی از افزودن پایانه ی iš- به ستاک ضعیف ساخته شده اند بر پایه ی قیاس گسترش یافتند. این چنین در واژه ی ašaoniš ستاک ضعیف باز نمایان شده است.

حالت بایی جمع span-/sun- باید *spaβiš، *spauuiš، *spaoiš/*spōuuiš (> *spabiš > *kuṅ-bhis) باشد اما به پیروی از الگوی ašaoniš از ستاک ضعیف به همراه پایانه ی iš- ساخته شده است.

h-ستاک

یگانه	āh- "دهان"	manah-	iiah-ستاک	uuah-ستاک
جمع	āṅha	manaṅha	—	daḍuša
	—	manōniš	maziiōbiš	—

nt-ستاک

یگانه	ant-ستاک	وجه وصفی حال	uuant-ستاک	mant-ستاک
جمع	bērezata	—	surunuata, stōrōβata	gaomata
	—	—	—	yātumaṭbiš

شکل surunuata "با آوای شنیدنی" تنها شکل از این واژه است و می تواند از ستاک -surunuuant و یا -surunuata (سنج. -yazata) آمده باشد. دیگر uuant-ستاک ها شامل صفت های ضمیرواره ی -auuant این اندازه بزرگ"، -auuuant "آن اندازه بزرگ"، yauuant "چنین بزرگ" است با حالت بایی یگانه ی -auuata، و yauuata و yauuata. حرف ربط نیز هست با معنای "تا هنگامی که".

nk-ستاک

شکل های tarasca، vica، fraca، parāca در بیشتر نمونه ها همچون para+ca و جزآن تحلیل می شود. اما گاهی نیز حالت بایی یگانه از nk-ستاک ها (-parāṅk، -viiṅk) به شمار می آیند.

š-ستاک

شمار اندکی از ستاک ها مختوم به -iš یا -uš است. همه ی این اسم ها نتاراند اما برخی واژگان مرکب نرین یا مادین نیز از آنها یافت می شود.

الگوها: -snaiṭiš "زنش"، -hadiš "[جایگاه] نشست"، -nasuš "مردار"، -arəduš نام گناهی.

یگانه				
نهادی-رایی	snaiṭiš		arəduš	nasuš
اضافی		hadišas ^o (hadišahe)		
بایی	snaiṭiša		arəduša	
ازی			arədušaṭ	
جمع				
نهادی-رایی				
اضافی	snaiṭišaṃ		arədušaṃ	
دوگان				
برایی-ازی-بایی	snaiṭižbiia			

به حالت مادین niḏā.snaiṭišəṃ در Y.12.9 و شکل های رایج جمع نتار x^vā.stairiš و x^vā.barəziš بجای حالت نرین (?) در V.6.51 توجه شود.

ضمیر

حالت بایی

شکل ضمیری ویژه ی حالت بایی پایانه ی -na بجای -a است برای حالت یگانه نرین و نتار.

ضمایر شخصی:

	اول کس	دوم کس	سوم کس	ماد.
یگانه	—	ṭβā	ana	aiia, āiia
جمع	—	xšmā	āiš, aēibiš	—

ضمیر اشاره ی -ima "این" برابر است با ضمیر سوم کس (در نمودار بالا).

	ضمیر اشاره "آن" - auua	ماد.
یگانه	auua	—
جمع	auuāiš	—

	ضمیر موصولی -ya	ضمیر پرسشی -ka
	ماد. نر. نت.	ماد. نر. نت.
یگانه	yā	kā, kana
جمع	yāiš	—

فعل

وجه التزامی

شکل های وجه التزامی بسیار شبیه به وجه اخباری است. به زبان ساده وجه التزامی برای صرف تماتیک با بلند شدن واکه ی تماتیک وجه اخباری بدست می آید و برای صرف غیرتماتیک با افزودن واکه ی تماتیک. از این رو شکل فعل های غیرتماتیک وجه التزامی گاه از حالت تماتیک وجه اخباری قابل شناسایی نیست. برای ایجاد تمایز میان این دو وجه فعل های غیرتماتیک گاه پایانه های تماتیک وجه التزامی را می گیرند.

تفاوت اصلی پایانه وجه التزامی n بجای m برای اول کس یگانه است. وجه التزامی برای حالت معلوم پایانه های اولیه و ثانویه را بدون قاعده ی مشخصی بکار می برد.

وجه التزامی حال معلوم

	غیرتماتیک	تماتیک
یگانه		
۱	-a	aṅha (< ah-), mrauua
	-āni	janāni, kəṛənauuāni, daṭāni
	-(ii)eni	aiieni
۲	-ō	aṅhō
۳	-aṭ	aṅhaṭ, hunauuaṭ, daṭaṭ
	-aiti	aṅhaiti (aṅhāiti)
دوگان		
۳		-aiiatəm
جمع		
۱		-āma (?)
۳	-ən	aṅhən, daṭən, kəṛənaon
		-aṅ
		-āṅti

شکل پایانه ی تماتیک دوم کس یگانه ی -āi بجای -āhi در دستنوشته های پسین نسبتاً فراوان دیده می شود که باید بازتاب شیوه ی گویش کاتبان این دستنوشته ها باشد.

وجه التزامی حال میانه

	غیرتماتیک	تماتیک
یگانه		
۱		-āi
	-āne	mrauuaāne, kəṛənauuāne, frauuarāne
		-āne
		-(a)iiene
۲		-āṅhe
۳	-aiti	əṛənauuataē°, daṭaite
		-āite
جمع		
۳	-aṅte	vəṛənauuante
		-āṅte
		yazāite, paiḍiiaite
		yazāṅte, paiḍiiaṅte

۲. بایی سببی

یو گایا اسیراوایو آستا وای تارو مایو وای تانوم پیرییتی

yō gāiā asrāuuaiiō **āsta** vā **tarō.maiti** vā tanum pirieiti

"آن که گاهان نخواند خواه از بدنهادی یا بیزاری، تن [اش] را زیان می رساند" (N.41)

asrāuuaiiō: وجه وصفی حال، نهادی یگانه، نک. درس ۱۷.

۳. بایی دربارگی

این حالت بایی (به مانند حالت رایي دربارگی) معنای "در [خصوص]، با توجه به، در رابطه با" را بیان می کند:

ماساناکا واهاناکا سرایاناکا

masanaca vaghanaca sraiianaca

"در بزرگی و خوبی و زیبایی" (Yt.19.58، وجزآن)

آاژ دیم دادام اووآنتم یسئیاتا اووآنتم واهمیاتا

یاوا مامچیژ یم اهورم مازدام

āaž dim daḍaṃ auuāntəm **yesniata** auuāntəm **vahmiata**

yaṽa maṃciž yim ahurəm mazdaṃ

"آنگاه او را آفریدم آنچنان بزرگ در شایستگی ستایش، آنچنان بزرگ در شایستگی نیایش، همچون خودم، اهوره مزدا" (Yt.10.1)

آاژ یمو ایمام زام وی.شائوایاژ آئووا اتریووا

āaž yimō imāṃ zaṃ vī.šāuuaiiaž **aēuua θrišuuā**

"آنگاه جم این زمین را گستراند به اندازه ی یک سوم" (V.2.11)

۴. بایی همراهی و جدایی/بی بهرگی

حالت بایی بکار می رود با فعل -haca (میانہ) "همراه بودن" و اصطلاح -vī.mrao (sarəm) "پیوند نداشتن با چیزی را باز گفتن" و برخی دیگر از اصطلاحات بیانگر جدایی و بی بهرگی:

سارم وای تارو مایو وای تانوم پیرییتی

sarəm vā tarō maiti vā tanum pirieiti

us mē pita haomāi draonō frērēnaoṭ ahurō mazdā ašauua

haṅʰarēne mat hizuuō hōiiumca dōiṭrēm

"پدرم، اهوره مزدای اشون، به من، هوم، بهره ای فراز داد: آرواره ها با زبان و چشم چپ [- گوسپند]" (Y.11.4)
haṅʰarēne: رایی دوگان نثار.

aiianḡhaēnāiš karētāiš azdōbiš paiti auua.kərəṅta

"با کاردهای آهنین تا به استخوان ها ببر" (V.4.50)

ṭβā paiti zī haxəδrēm daiḡe vahištēm vərəṭraṅnəmca ahuraḡātēm

"زیرا در نزد تو بدست می آورم بهترین همنشینی و پیروزی اهوره آفریده را" (Yt.10.80)

upairi aniiāiš srauuāiš

"بر فراز دیگر واژگان" (V.5.22)

۶. حالت بایی جمع با پایانه ی حالت برایی- از ی جمع

در اوستای نو حالت بایی جمع معمولاً پایانه ی حالت برایی جمع biiō- می گیرد:

yō yuiḡiieiti māzaniaēibiiō haḡa daēuuaēibiiō

"او که با دیوان تنومند می جنگد" (Y.57.17)

۷. حالت بایی جمع با پایانه ی حالت برایی- از ی جمع

۸. حالت بایی جمع با پایانه ی حالت برایی- از ی جمع

درس شانزدهم

ساختمان واژه

پیشوند

پیشوند در اصل خود دو گونه است: آنها که به اسم و صفت افزوده می شوند و آنها که به فعل. از آنجا که بسیاری از شکل های فعلی با کارکرد حالت اسمی (اسم، صفت) بکار می رود، پیشوندهای فعلی اغلب در اسم ها و صفت ها نیز دیده می شود.

پیشوندهای اسمی

معمولا پیشوندهای ویژه ی حالت اسمی، از اسم صفت می سازد:

a-، an- (پیش از واکه)، -ə (پیش از uui) (درس ۵):

این پیشوند منفی ساز است و برای اسم ها و صفت ها (شامل آنها که از فعل ساخته می شوند) بکار می رود: asrušti- "ناشنیدنی" > -srušti + a-، araββiia- "ناسازگار با آیین ردان" > -raββiia + a-، anašauuan- "نا اشون" > -a + viδuuah- "نیافتنی" > -vista + a-، əuuiδuuah- "نا آگاه" > -a + viδuuah-.

همچنین این پیشوند از اسم، صفت با معنای "بی ... می سازد: akarana- "بی کرانه" > -karana + a-، anaγra- "بی آغاز" > -a + aγra-.

-aiπi: این پیشوند در شمار اندکی صفت بر ساخته از اسم دیده می شود: -aβra > aiπi.aβra.

-arš، اوسه. کهن -əreš و -ərəš: این پیشوند معنای "درست" دارد و از اسم صفت می سازد: -arš.manah "دارای اندیشه ی درست"، -aršuxδa "به درستی گفته شده" که در کنار آن شکل اوسه. کهن -ərəšuxδa نیز بکار می رود.

-maṭ: این پیشوند از اسم، صفت می سازد با معنای "همراه با ...، دارنده ی...": -maṭ.āzaiṇti "همراه با تفسیر (زند)"، -maṭ.raṭa "با (دارنده ی) گردونه".

-hu: این پیشوند معنای "نیک، خوب" دارد و از اسم صفت می سازد: -hušiti "سرای نیک"، -humanah "دارای اندیشه ی نیک".

-duš، -duž: این پیشوند در برابر hu- است و معنای "بد" دارد: -dužiti "دشواری"، -dušsaṅha "دژآموزش".

پیشوند های فعلی (و اسمی)

پیشوند های فعلی می توانند به تنهایی بعنوان پیشابند و یا قید نیز بکار روند اما بیشتر با فعل ها دیده می شوند. آنها همچنین به عنوان پیشوند برای حالت اسمی نیز بکار روند.

-aiβi، -auui "به، بسوی، بر" :- aiβi.vaēna "گرستن بر ..."، -aiβi.druža "دروغ گفتن به.."، -aiβi.(paiti).vōiždaiaia "فرود آوردن (زین افزار) بر.."، -auui.bara "آوردن به..".

ai pi "به پس، افزون بر آن" (؟): aipi.kərənta- "پاره کردن، گسستن از هم" (؟)، aipi.jan- "پدافند کردن، فرو کوفتن" (؟).

aiti- "به، تا به": aiti.jasa- "رفتن تا به، رسیدن"، aiti.bara- "بردن به، رساندن".

anu- "همراه با": anu.marəza- "همراه نزدیک بودن"، anu.taca- "تاختن همراه با .."، anu.maniia- "به کمک اندیشه یاری رساندن".

aņtarə- "در، اندرمیان": aņtarə.arəða- و aņtarə.naēma- "اندرون"، aņtarə.mrao- "انکار کردن، بازداشتن"، aņtaruxti- "سخن بازدارنده".

apa- "دور": apa.taca- "گریختن"، apa.bara- "دور کردن، گرفتن".

auua- "به نزدیک": auua.jasa- "نزدیک شدن"، auua.jana- "برکوفتن".

ā- (a-): این پیشوند معمولا حرکت بسوی گوینده و گاه بسوی شنونده را بیان می کند: ā.jasa- "پیش آمدن"، auuara- > ā.bara- "پیش آوردن". گاهی روشن نیست که آیا با پیشوند ā- ی کوتاه شده روبرو هستیم یا با افزونه (نک. درس ۱۹). پیشوند به همراه اسم: axšafni "در آغاز شب" (؟)، asūiri "در بامداد" (؟) (Yt.14.20).

fra-، frā- "فرا، پیش": frā.bara- "فراز بردن"، frā.hunao- "فشردن"، frā.mrao- "فرازگفتن"، fra.var- "برگزیدن چگونه بودن". این پیشوند پیش از er به شکل frē- در می آید: frērənao- "پیش فرستادن" (؟).

ham-، haṃ-، haṇ-، həṇ- "با هم": ham.pərəsa- "همپرسیگی کردن"، haṇjasa- "گردهم آمدن"، haṇbara- "فراهم آوردن". فعل های با این پیشوند اغلب میانه اند.

ni-، nī- "فرو، پایین": nijan- "فروکوفتن"، nidaṭa- "فرونهادن"، niš.hiða- "نشستن"، nišāḍaiia- "نشاختن".

niš-، niž- "بیرون": niž.bara- "بیرون آوردن"، niž.duudara- "بیرون گریختن".

para-، parā- "کنار، دور": para.iriṭiia- "درگذشتن"، para.jasa- "به دور رفتن" (؟).

paiti- "بسوی، در برابر، باز": paiti.aog- "پاسخ گفتن"، paiti.jasa- "بازآمدن، رفتن بسوی ..".

pairi- "در پیرامون، در فاصله": pairi.jasa- "گشتن"، pairi.vaēna- "در دید داشتن"، pairi.maniia- "بیزار بودن"، pairi.štā- "دوری جستن"، pairištaiia- "نگه داری کردن".

upa- "بر، روی": upa.taca- "سرازیرگشتن"، upa.zbaiia- "فراخواندن"، upa.daržnao- "پارستن".

us-، uz- "بـ، بالا": us.pata- "پـرواز کردن"، us.zaiia- "زاده شدن"، uz.daḍā- "بنیان گذاشتن"، uz.gəuruuaiia- "برگرفتن".

vī "جدا از هم": vī.jasa- "هرسو رفتن"، vī.šāuuaiia- "گستراندن".

در Yt.10.144 واژگان aīḃi.daḥiiu-، aṇtarə.daḥiiu-، ā.daḥiiu-، upa.daḥiiu-، aḍairi.daḥiiu-، pairi.daḥiiu-، aipi.daḥiiu- ("مهر) در نزدیکی، درون، پیش، روی، زیر، پیرامون، پشت (؟) سرزمین (جهان)" احتمالا حرکت خورشید و مهر را بر بالا و زیر زمین بیان می کنند.

اسم

r/n-ستاک

شمار اندکی از n-ستاک های نتار حالت نهادی یگانه ی مختوم به r- دارند:

karšuuar/n- "کشور"، aiiar/n- "روز"، azar/n- "روز"، baēuuar/n- "ده هزار"، huuar/n- "خورشید"، miθβar/n- "جفت"، θanuuar/n- "کمان"، uruθβar/n- "روده"، yār- تنها شکل "گاهنبار، سال(؟)".

در الگوهای صرفی زیر شکل های تماتیک و ثانویه در قلاب () آورده شده است.

یگانه				
نهادی-رایبی	yārə	huuarə		aiiarə
اضافی		hū (hurō)		aiiā
برایبی			asne	
ازی			(asnāat°)	
جمع				
نهادی-رایبی				aiiān
اضافی			asnām	
یگانه				
نهادی-رایبی	karšuuarə	baēuuarə	θanuuarə	uruθβarə
اضافی				uruθβuuān
ازی			(θanuuanāt)	uruθβuuən
دوگان				
نهادی-رایبی				miθβana, miθβaire
جمع				
نهادی-رایبی	karšuuān	baēuuān, baēuuan		uruθβāni
اضافی		(baēuuaranām)		
بایبی		(baēuuarəbiš)		

واژه ی hū همانند حالت رایبی uuan-ستاک های نرین ساخته می شود: hū > *huuū > *huuō > *huuān-h.

همچنین است دگرگونی ā > aḡh- برای حالت اضافی.

در دستنوشته ها معمولا شکل هایی مانند aiiā و aiiān (و نیز aiiām) از هم بازشناخته نمی شوند.

ضمیر

شکل های ویژه ی ضمیری

ضمایر در بنیاد خویش همانند گروه های a-صرف و ā-صرف صرف می شوند، اما برخی پایانه های ویژه نیز برای خود دارند:

برای حالت نهادی-رایبی یگانه ی نتار پایانه ی -aṭ.

برای حالت نهادی جمع نرین پایانه ی -e.

برای حالت های برایی و ازی و دری یگانه نرین و نتار، جزء -hm- پیش از پایانه ی صرفی می آید و برای حالت های برایی و ازی یگانه مادین جزء -ŋh-.

دیگر ویژگی ضمائر، ویژگی کامل کنندگی است، بدین معنا که حالت های صرفی [- یک الگو] از ستاک های گوناگون کامل می شود، مانند -ima و -a که هر دو به حالت های صرفی "این" تعلق دارند.

برخی صفت های ضمیرواره همانند ضمیر صرف می شوند:

حالت نهادی- رای یگانه ی نتار aniaṭ، اما vispəm.

حالت برایی یگانه ی نرین aniahmāi، vispəmāi (? *vispəmāi).

حالت نهادی جمع نرین anie، vispe.

حالت اضافی جمع نرین aniaēšəm، vispaēšəm.

ضمائر بازتابی و متقابل

در اوستا سه شکل برای بیان "از آن خود" وجود دارد: -x^va- (huua-)، -hauua-، -x^vaepaiṭiia.

-x^va- همانند ضمیر صرف می شود، -hauua- و -x^vaepaiṭiia- همانند صفت. در نمودار زیر حالت های صرفی -x^va- و -hauua- آورده شده است.

یگانه	نرین و نتار	مادین
نهادی		x ^v ā
اضافی	x ^v aŋhe, x ^v ahe (x ^v āi)	x ^v aḫiiā
برایی	huuāuuōiia	
بایی	x ^v a	
دری	x ^v ahmi	
جمع		
بایی	x ^v āiš	
دری	x ^v aēšu (FrW.)	

*maβja > māuuōiia همانند ضمیر *huαβja > huuāuuōiia.

یگانه	نرین	نتار	مادین
نهادی	hauuō	haom	hauua
رای	haom		hauuəm
اضافی	hauuahe		hauuaiiā, haoiiā
برای	hauuāi	hauuaiiāi, haoiiāi	
بایی	hauua		
دری		hauue (Yt.13.67)	
دوگان			
نهادی-رای	*hauua (Yt.10.112)		
برای-ازی-بایی	hauuaēibiia		

جمع

نهادی-رابی
اضافی
بایی
دری

hauuānhō
hauuanam
hauuāiš

hauuāhuua

واژه ی x^vatō در اوستا، به معنای "خود" است.

تقابل در اوستا چنین بیان می شود: ania- (...) ania- "یکدیگر، یکی... آن دیگری".^۱

ضمایر نامعین

ضمایر نامعین با تکرار ضمایر پرسشی یا افزودن -ciṭ- به ضمایر پرسشی و یا ترکیبی از این دو ساخته می شوند، مانند kahmāiciṭ "برای هر کسی"، kahe kahiiāciṭ "برای هر کدام از آنها"، kahmi kahmiciṭ "در هر کدام از آنها"، kaṛjhe kaṛjhe "در هر کدام از آنها". ضمیر موصولی نامعین: yaṭciṭ "هرچه، هرگاه". قید نامعین: kuuaciṭ "هرکجا".

برای ساخت ضمیر نامعین، ادات -ca-، -cina- (> -cana*) کمتر بکار می رود، مانند cišca "هرکس، همه"، kaṭvacina "هرآنچه".

ضمایر نامعین منفی با ضمیر پرسشی به همراه پیشوند منفی ساز ساخته می شوند، مانند naēciš و māciš "هیچ کس".

پگانه	نرین	مادین
نهادی	kasciṭ	kāciṭ
رابی	kəm kəmcīṭ	kaṃciṭ
اضافی	kahe kahiiāciṭ (Y.61.4)	*kaṛjhāsciṭ (N.84)
برایی	kahmāiciṭ	
دری	kahmi kahmiciṭ	kaṛjhe kaṛjhe

ادات

ادات تاکید

ادات پی بست -ciṭ- بجز ساخت ضمایر نامعین، به معنای "نیز، وانگهی" هم بکار می رود. ادات -cina- نیز احتمالا معنایی همانند دارد.

دیگر ادات ها (شامل bā) معنای روشنی ندارند.

ادات های پی بست چنین اند:

- iṭ: cōiṭ, bōiṭ, nōiṭ, *mōiṭ (Yt.10.69 ?), apōiṭ (N.8), frōiṭ, parōiṭ, yaḍōiṭ (V.6.27)
< ca, bā, na, *mā, apa, frā, parā, yaḍa + -iṭ;
- ḍa: naēḍa "هم نه... نه" < nōiṭ, māḍa "و نه... نه" < ma, bāḍa, bāt (?);
- uua: nauua "یا نه، یا نه" < nauuāt < nauua + āṭ.

^۱ نک. Jamison, 1997

فعل

ستاک حال: صرف غیرتماتیک

ستاک حال در صرف غیرتماتیک مختوم به همخوان یا واکه ی کوتاه یا بلند (ستاک های حلقی) اند. همه ی ستاک های غیرتماتیک آبلات دارند. این ستاک ها این چنین گروه بندی می شوند:

A. ستاک ریشه که همان ریشه است و تنها به دلیل فرایند آبلات و جوش خوردگی دچار تغییر می شود:
 .naēd-/nid-، *mrao-/mru-، *stao-/stu-، *vas-/us-/uš-، *jan-/ja-/γn-

B. ستاک دوگان شده که برابراست با ستاک ریشه بعلاوه ی دوگان شدگی آن. دوگان سازی سه گونه دارد: با یک واکه ی کوتاه، با یک واکه ی بلند یا مرکب، با کل هجا (همخوان + واکه + همخوان). فعل های با یک واکه ی بلند یا مرکب در هجای دوگان شونده، فعل های تشدید نام دارند.

۱. هجای دوگان شده با واکه ی کوتاه: daδā-/daδ- (> √dā)، diδāi-/، hišhak-/hišc-
 (> √hak)، cikaē-/ (> √kaē).

۲. هجای دوگان شده با واکه ی بلند یا مرکب و یا با دو همخوان. شمار اندکی از این شکل ها یافت می شود: *zaozao-/zaozu- (> √zao)، *carəkar-/carəkərə- (> √kar)، *darədar- (> √dar) /darədərə- (> √sarəh).

C. ستاک های با میانوند n در اصل ریشه هایی متعلق به گروه √CVC یا √CVCC هستند که ستاک حال آنها با افزودن میانوند -n(a) پیش از همخوان پایانی ساخته می شود (-CV-na-C-/CV-n-C-). ریشه همواره پایه ی کاهش دارد و این میانوند است که دچار آبلات می گردد. این ستاک ها سه گروه اصلی دارند، آنها که از ریشه های مختوم به -u، مختوم به همخوان حلقی -H، و یا مختوم به دیگر همخوان ها ساخته می شوند.

۱. ستاک ساخته شده از ریشه ی مختوم به همخوان های بجز u و H: cinah-/ciš- (> √cɟš)، *marənak-/mərəŋk- (√caē-s/ci-s)، ستاک حال -ci-na-s-/*ci-n-s- (سنج. -tkaeša-، *mark) (√mark)، ستاک حال -mṛ-na-k-/*mṛ-n-k-، vinaδ-/viŋd- (√vaē-d/vi-d)، ستاک حال -vi-na-d-/vi-n-d-.

۲. ستاک ساخته شده از ریشه ی مختوم به H. این ستاک ها در اصل از گروه CV-na-H-/CV-n-H- بوده اند. در زبان هند و ایرانی آمیختگی همخوان حلقی با میانوند -na-، پسوند -nā-/n- را پدید آورده است: frinā-/frin- (> √fraē/fri) *fri-H، ستاک حال -fri-na-H-/*fri-n-H-، miθnā-/ (> √maēθ/miθ) *mit-H، ستاک حال -mit-na-H-/*mit-n-H-.

۳. ستاک ساخته شده از ریشه ی مختوم به u. این ستاک ها در اصل از گروه CV-na-u-/CV-n-u- بوده اند. آمیختگی u با میانوند -na-، پسوند -nao-/nu- را پدیدآورده است: surunao-/surunu- (√srao/sru)، ستاک حال -sr-na-u-/*sr-n-u-.

گاه این ستاک از ریشه ای ساخته می شود که مختوم به u نیست، اما اینجا نیز با پسوند -nao-/nu- روبرو هستیم: kərənao-/kərənu- (√kar)، ašnao-/ašnu- (√Hnas)، ستاک حال -Hṇs-nau-/*Hṇs-nu-، s(i)rinao-/ (> √sraē/sri) ستاک حال -sri-nau-، *tanao-/tanu- (√tan)، ستاک حال -tṇ-nau-/*tṇ-nu-.

ستاک های غیرتماتیک گاه تماتیک می شوند: miθna-، mərəŋca-.

برخی فعل‌ها برای پایانه‌ی حالت سوم کس اخباری، پایه‌ی کاهش واکه می‌گیرند (-at، -aiti). این امر احتمالا بدلیل وجود تکیه‌ی نخستین آنها بر هجای پیش از پایانه بوده است. این پایانه‌ها در اوستای نو اندک شماراند و بیشتر پایانه با پایه‌ی افزایش (تماتیک) مرسوم است.

الگوهای صرفی افعال غیرتماتیک

		وجه اخباری						معلوم
یگانه								
۱	ahmi	mraomi	*vasmi		nāismi	daḍami		
۲	ahi		vaši		°pāhi	daḍāhi		
۳	asti	mraoiti	*vašti	jaiṇti	°pāiti	daḍāiti	hišhaxti	
دوگان								
۳	stō	°mrutō						
جمع								
۱	mahi		usmahi			dadəmahi		
۳	həṇti			°ḡṇəṇti		*daḍaiti		
								معلوم
یگانه								
۱	cinahmi			kərənaomi	°frināmi	hunāmi		
۲				kərənuši		hunāhi		
۳		vinasti	irinaxti	kərənaoiti			gərəβnāiti	
جمع								
۳		viṇḍəṇti		kərənuuainṭi	°frinəṇti			

nāismi به پیروی از nāist بجای *nāinmi آمده است (Tremblay, 1999).

kərənuši بجای *kərənaoši می‌باید حالت قیاسی با شکل میانه‌ی *kərənuše و/یا وجه امری kərənuḍi باشد.

		میانه			
یگانه					
۱			°ḡne		°daiḍe, °daiṭe
۲				pāṅḡhe	
۳	āste	mruite	aoxta		daste °zuzušte
دوگان					
۳					zazāite
جمع					
۱		°mrumaide			dadəmaide
۳	āṅḡhəṇte		aojaite		

mərəḡəṇte بجای *mərənx-te (شکل کهن تر *mərəng-de) آمده است و viste بجای *vinste.

بارتلومه pərəne را از ریشه‌ی √part "پیکار کردن" می‌داند. اما فرض او که pərən- < pərənt- نامحتمل می‌نماید.

برای شکل های سوم کس یگانه ی مختوم به -e و سوم کس مختوم به -re نک. پایین.

وجه تاکیدی

						معلوم
یگانه						
۱		mraom		daðam, °diðaēm		
۲		*mraoš		*daðā		
۳	ās	mraoṭ	nāist	daðāt	kəreṇaot	
دوگان						
۳	°āitəm					
جمع						
۲		*mraota				
۳	°āin (?)				viṇḍən	

میانه

یگانه						
۳		āmruta	aoxta	dasta	hunuta	°vərəṇta

وجه التزامی

						معلوم
یگانه						
۱	aṅha	mrauuā, mrauuāni		daṽāni	kəreṇauuāni	°frināni
۲	aṅhō	mrauuāi		°daṽō		
۳	aṅhaṭ	mrauuat		daṽat, cikaiiat	°hunauuat	frināt
	aṅhaiti	mrauuaiti				
دوگان						
۳		cikauuatō				
جمع						
۱	aṅhāma		janāma	daṽāma		
۳	aṅhən		vasən	daṽən, °zazəṇti, cikaiiən	kəreṇaon	

میانه

یگانه						
۱		°mrauuāne			kəreṇauuāne	pəreṇāi
۳				daṽaite (?)	əreṇauuataē°	pəreṇāite
جمع						
۱			cinaṽāmaide			
۳				əreṇauuante		

وجه امری

						معلوم
یگانه						
۲		mruidi	jaiði	dazdi		kəreṇuiði
۳	astu	mraotu		*dadātu		
جمع						
۲			nista, pāta	dasta	°srinaota	
۳	həṇtu					°frinəṇtu

dasuua

وجه وصفی حال معلوم: -hañt-، -daðañt-/daðañt-، -kərənauuañt-، -mruuañt-/mruuat-.

وجه وصفی حال میانه: -aojana-، -aṅhāna-، -daðāna-، -saiiana-، -stauuana-.

فعل های غیرتماتیک: شکل های ویژه

برای شمار اندکی از فعل های غیرتماتیک (-āh- "نشستن"، -saē- "آرمیدن"، -mrao- "گفتن"، -nijan- "فروگفتن") دو پایانه ی صرفی ویژه وجود دارد. این فعل ها برای حالت سوم کس یگانه ی وجه اخباری، پایانه ی -e- و برای حالت سوم کس جمع آن پایانه ی -re- یا -aire- می گیرند (در هندی باستان نیز برای این فعل ها بی قاعدگی همانندی دیده می شود).

شکل های موجود در اوستا چنین اند:

	āh-	saē-/sōi-	(fra.)mrao-/mru-	ni.jan-/γn-
یگانه	āste	saēte	mruie	niγne
جمع	aṅhāire (aṅhəṅte)	sōire (saēre)	mruuāire	*niγnāire

*niγnāire شکل اصلاح شده برای niγrāire است.

صرف فعل: فعل مجهول

سناک مجهول با بستن پسوند -iia- بر ریشه در حالت پایه ی کاهش و گاهی نیز پایه ی افزایش ساخته می شود. فعل مجهول معمولاً همانند فعل میانه صرف می شود اما شکل های معلوم آن نیز وجود دارد. برای سوم کس یگانه و جمع زمان حال از روی دستنوشته ها گاه نمی توان تشخیص داد که شکل های اصلی -ti- و -ṅti- است یا -te- و -ṅte- (نک. (Kellens, *Verbe*, pp. 129-30).

توجه شود به تغییرات آوایی باقاعده، بویژه -š(ii)- > -cī-، -ṅii- > -ṅ-، -fii- > -pī-.

	ریشه	سناک حال	سناک مجهول
پایه کاهش	√kar "کردن"	kərənao-/kərənu-	kiriia-
	√kart "بریدن"	kərəṅta-	kərəṅiia-
	√sao "سود رساندن"	sāuuaiia-	suiia-
پایه افزایش	√āp "رسیدن"	apaiia	āfiia-
	√bar "بردن"	bara-	bairiia-
	√jan "زدن"	jan-	janiia-
	√vaz "راندن"	vaza-	vaziia-
	√x ^v ar "خوردن"	x ^v ara-	x ^v airiia-
	√yaz "پرستیدن"	yaza-	yeziia-

"از پیش دهان تو خوراک های آبکی گذرانده می شود" (V.3.29)

āh-، "دهان".

yaṭ spāda hañjasānte spitama zaraθuštra raštəm rasma katarasciṭ

vaštānhō nōiṭ **vaziiaṅte** jatānhō nōiṭ **janiiaṅte**

yaṭ spāda hañjasānte spitama zaraθuštra raštəm rasma katarasciṭ

vaštānhō nōiṭ **vaziiaṅte** jatānhō nōiṭ **janiiaṅte**

"چون سپاهیان به هم می رسند سپیتمه زرتشت، آرایش رزم گرفته رده های سپاه هر یک از آن دو، [اما] تازش ها پیش نمی روند، زنش ها فروکوبیده نمی شوند" (بر پایه Yt.14.43)

گاه بایی ابزاری به همراه فعل مجهول بکار می رود:

aiiaṅhaēnāiš karətāiš azdibiš paiti **auua.kerəθiiāṭ**

aiiaṅhaēnāiš karətāiš azdibiš paiti **auua.kerəθiiāṭ**

"با کاردهای آهنین تا به استخوان ها بریده شود" (V.4.50)

درس هفدهم

نظام آوایی

قاعده ی ruki

در درس های پیش بارها با اصطلاح ruki برخورد کردیم. این نام را متخصصان دستور زبان هندی بر دگرگونی s به š (هند. s) نهاده اند که در جلوی واژه های i, u, r و همخوان های k/g, r روی می دهد. این دگرگونی در جلوی p/b نیز رخ می داد اما گروه همخوانی ps/bž در هندی باستان از میان رفته بود.

این پدیده اما پیچیده تر است از آنچه در زبان هندی دیده می شود. قاعده ی ruki همچنین در جلوی نرمکامی هایی روی می دهد که در زبان هند و ایرانی نرمکامی باقی نماندند یعنی کامی های هند و اروپایی *k و *g (gh)، در هند و ایرانی (tś) و *j(h) (dž(h))، در هندی باستان ś و h، اما در اوستا s و z. این پدیده برای گروه های ثورن هند و اروپایی نیز به همین گونه اتفاق می افتد: kṛ < čś (< هند. kṣ، ایر. š)، و جزآن¹.

قاعده ی ruki همچنین برای گروه همخوانی ns در حالت رایبی جمع دیده می شود.

از آنجا که در زبان پیش ایرانی نرمکامی های هند و ایرانی k و g(h) پیش از همخوان ها سایشی شده اند (k + š > xš، و جزآن) قاعده ی ruki آنگونه که برای زبان هندی قابل توصیف است برای زبان ایرانی نیست.

در اوستا h اصلی در شکلی دویاره بازمی گردد: -š.h- < -š. افزون بر این شکل های نامتعارف اوستایی نوی مختوم به -š.aṅh- نیز دیده می شود: niš.aṅharəti- > ni- + har-، سنج. niš.harətar-، niš.hauruua-، niš.aṅhad- > niš.aṅhad- *haṅhad- ستاک تشدید از -had.

گاهی پدیده ی ruki کاملاً حذف می شود: اوستای نو nix^vabdaiia- تنها در V.18.16,24. نمونه ای از niš.x^v در دست نیست.

هندروپ. *ks < هندایر. *tś-š < هند. kṣ، ایر. š: هندایر. *vitś-š نهادی یگانه "خانه" < اوس. viš (هندب. viṭ، سنج. دری جمع vikṣu).

هندروپ. kṛ: اوس. šaē-/ši- "ماندن" (هند. kṣi).

هندروپ. *gh-s < هندایر. *dž-ž < هند. kṣ، ایر. ž: اوس. kēn -važa، s-آثور. vaza "بردن" (هندب. vakša).

هندروپ. *ghō < هندایر. *dž-ž < هند. kṣ، ایر. z: اوس. zā "زمین" (هندب. kṣā).

هندروپ. ks, k^ws < هندایر. *kš < هند. kṣ، ایر. xš: اوس. vāxš، نهادی یگانه از vak-/vac "واژه" (هندب. vāk).

هندروپ. *kṛ < هندایر. kš < هند. kṣ، ایر. xš: اوس. xšaθra- "شهریاری" (هندب. kṣatra).

هندروپ. *gh-s < هندایر. gž < هند. kṣ، ایر. γž: اوس. kēn -aoγžā، تاکیددی دوم کس یگانه از aog-/aoj- "آشکار کردن (گفتن)" (سنج. هندب. adukṣa، آثور. az dugh- "دوشیدن").

هندروپ. *gō-s < هندایر. gž < هند. kṣ، ایر. γž: اوس. γžar- "روان شدن" (هندب. kṣar).

¹ امروز دیگر p و ḍ جزء واج های زبان هند و اروپایی به شمار نمی آیند اما بعنوان ابزارهای توصیفی هنوز سودمنداند.

در جلوی همخوان لبی، š هند و ایرانی با (tš) ُ هند و ایرانی یکی می‌شود:

هندروپ. *pk < هندایر. *ps < هند. kš، ایر. fš: اوس. -fšumant- > -pasu "رمه" (هندبا. -kšumant).

هندروپ. *(d)bh-s < هندایر. *bž < هند. ps، ایر. bž (fš): اوس. -dibža "فریب" (هندبا. -dipsa)، > -gərəfša- grab- "گرفتن".

قاعده ی ruki همچنین در همه ی پایانه‌های صرفی و پسوندهای با h آغازی ایرانی (s هند و ایرانی) دیده می‌شود:

اسم‌ها: نک. درس ۵ (نهادی یگانه)، درس ۶ (رایی جمع)، درس ۱۲ (اضافی یگانه)، درس ۱۷ (دری جمع).

فعل‌ها: نک. درس ۵ (تاکیدی دوم کس یگانه معلوم)، درس ۶ (تاکیدی دوم کس یگانه میانه)، درس ۸ (اخباری دوم کس یگانه معلوم و میانه)، درس ۱۳ (خواستاری)، درس ۱۴ (آینده)، درس ۱۹ (s-آئوریست).

همچنین جوش‌خوردگی در جلوی پیشوندها و هنگام دوگان‌سازی ریشه و نیز در واژگان مرکب:

پیشوندهای مختوم به -i (ni، paiti°، vi° و جزآن): -ništarəta- > -starəta-، -nišādaia- > -√had > -ništaiia-، -√stā، -pairiš.hāuuani-، -pairiš.xvərəva-، -aiβiš.xvaxta-، -niš.hiða-، -ništa-، -ama (ništa-). (nišādaia-).

پیشوندهای مختوم به -u (-hu، -anu): اوس. کهن -anuš.hāk-، -huš.hambərəta-، -huš.haxman-.

دوگان‌سازی: -hišta- > -√stā، -hušxvafa- (ستاک حال کامل از √xvaf).

واژگان مرکب: -pasuš.hauruua- > -pasu.šauruua- > -har-، -pouuš.xvāva-، -maniiuš.xvərəva-، -armaēšad- > -armaē+ had- > -ravaē+ stā- > -ravaēštā-.

قید

قیدهای ضمیرواره

در نمودار زیر دقت شود به ساخت موازی قیده‌ها و صفت های ضمیر وارده از ضمائر اشاره و موصولی و پرسشی- نامعین (سنج. درس ۶):

	"آن"	"این"	"این"	"آن"	"که"	"چه کسی؟"
ستاک ضمیر	a-/ta-	i-	aēta-	auua-	ya-	ka-/ci-
نهادی یگانه	aēm		aēšō	hāu	yō	kō, ciš
"چه اندازه"	auuaṅt-		aētauuaṅt-	auuauuaṅt-	yauuaṅt-	cuuaṅt-
"چند بار"					yaiti-	caiti-
"کدام یک از دو"	ātara-				yatāra-	katāra-
"چه هنگام"	ātaṭ, taṭ				yaṭ	kaṭ
"کجا، چه هنگام"	aḍa/taḍa	iḍa	aētaḍa	auuaḍa	yaḍa	kaḍa
"از کجا"	aḍāt				yaḍāt	*kuḍāt
"چگونه"	aḍa	iḍa		auuaḍa	yaḍa	kaḍa, kuḍa

"کجا"	aθra	iθra	auuaθra	yaθra	kuθra, kuua
	ātaraθra				
"چگونه"	aēuua		aēuuaθa		

حالت رایبی یگانه برای -auuaθ شکل بی قاعده ی auuaθtəm می شود (نک. درس ۸).

ضمیر ātara- "یکی... آن دیگری... (اغلب؟)" برای اشاره به "آن دیگری" با بار معنایی منفی بکار می رود یعنی آن یکی که خوب نیست.

اسم

حالت دری

پایانه ی حالت دری یگانه -i و یا با بستن a بر آن بگونه ی -iia است.

استثناها چنین اند: -i-ستاک پایانه ی -a می گیرد. -u (-u²) و -ao-ستاک پایانه ی -au* می گیرد که در پایان واژه به شکل -uuō و یا با بستن a بر آن به شکل -auua- در می آید. برخی -u-ستاک ها برای حالت دری یگانه پایانه نمی گیرند و تنها پایه ی افزایش واکه برای پسوند دارند.

برای -a-ستاک از آمیختگی پایانه ی -i- با واکه ی ستاک، واکه ی مرکب -ai* پدید می آید که به -ⁱe و -aē^o و یا با بستن a بر آن به -aiia- دگرگون می شود.

حالت دری یگانه برای ستاک های همخوانی گاه پایه ی افزایش واکه می گیرد گاه پایه ی کاهش واکه.

در اوستای نو نمونه ای از حالت دری دوگان دیده نمی شود.

پایانه های حالت دری جمع -hu- و (برپایه ی -ruki) -šu- و با بستن a بر آنها -huua- و -šuu- هستند.

در دستنوشته ها بجای -ahu(ua) شکل -ō.hu(ua) نیز دیده می شود که گویا همچون واژه ی مرکب پنداشته می شده است اما احتمالاً از شکلی کهن تر با اوملات لبی پدیدآمده باشد: -ahu* < -ohu- که بگونه ی -ō.hu(ua) تفسیر شده است.

پایانه های صرفی حالت دری چنین است:

	-a-ستاک	-ā-ستاک	-ī-ستاک	-i-ستاک	-u-ستاک	-ū-ستاک
یگانه	نر. نت. - ⁱ e, -aē ^o , -aiia	ماد. -aiia	- ⁱ e (<*-iia)	-a	-uuō, -ao ^o , -auua	-uui
جمع	-aēšū(ua)	-āhū(ua)	-išū(ua)	-išū(ua)	-ušū, -uš.huuu	-ušū(ua)

ستاک واکه

	-a-ستاک	-ā-ستاک	-ī-ستاک	-i-ستاک	-u-ستاک	-ū-ستاک
یگانه	نر. نت. *ahuire nmāne nmānaiia	ماد. daēnaiia	pərəθβe	gara	gātuuō draoca gātauua	tanuui
جمع	nmānaēšū(ua)	daēnāhū(ua)	xšaθrišu	*ratufritišū (N.84)	gātušū pasuš.huuu (FrN.40, D.58)	tanušū

حالت دری -ahura- mazdā- بجای *ahuire mazde بگونه ی āhuire mazda آورده شده است.

رایشلت (p.197) شکل نرین gaēθe را بعنوان حالت دری یگانه از gaēθā گرفته است. این شکل تنها در عبارت ahmi gaēθe "در این جهان" دیده می شود که در آن ضمیر نیز حالت نرین دارد.

در واژه ی -i صرف pərəθβē > pərəθβī- (شکل مادین از صفت "پهن" pərəθu- "پهن") دگرگونی با قاعده ی -e > -iia روی می دهد.

ستاک مادین ušā- "بامداد" شکل دری جمع خود را از h-ستاک ušah- برگرفته است: ušahuua.

ستاک همخوان

یگانه	ap- apaiia	kərəp- kəhrpiia	zam- zəmi (Y.10.17 ?)	ham- *hami (FO.25b)	dam- dām	napāt- nafšu	vis- visi, visiia, vise (Y.68.14)
جمع	—	—					

دگرگونی *āpiia > apaiia یا به دلیل آمدن میان هشت است و یا شکل تماتیک دارد.

گویا zəmi دو هجایی است و احتمالا از *zami آمده باشد. در کنار zəmi شکل تماتیک zəme نیز دیده می شود. شکل دیگری نیز از ستاک zam- با معنای حالت دری وجود دارد: zəmarə که تنها در اصطلاح zəmarə.guz "پنهان در زمین" باز مانده است (سنج. قید های مکان با r در زبان انگلیسی: there, here).

n-ستاک

یگانه	xšapan-/xšafn- (xšafne)	asan-/ašn-
جمع	xšapō.huuā	(asānāēšuuā)
یگانه	uuan-ستاک ašauuanaiia	man-ستاک airiiaimaini
جمع		dāmōhu, dāmahuua

واژه ی ašauuanaiia شاید از *ašauuanaiia آمده باشد با میان هشت و یا دارای شکل تماتیک (سنج. apaiia).

nt-ستاک

از nt-ستاک حالت جمع در دست نیست.

یگانه	nt-ستاک bərəzaṅtaiia	وجه وصفی حال *drujiaṅti	daḍāiti (N.66 ?)	uuāṅt-ستاک astuuaiṅti

واژه ی bərəzaṅtaiia شاید از *bərəzaṅtiia آمده باشد با میان هشت و یا دارای شکل تماتیک (سنج. apaiia).

در نمودار بالا شکل *drujiianti* (یا *družanti*) در (D.84) N.66 از روی شکل druiiaṅti دستنوشته ها (پهلوی):
 بازسازی شده است. (drōžišn

h-ستاک

یگانه	manahi	asahiia (N.83)		
جمع	aṣahu	uṣahuua	raocōhuua	

r-ستاک

یگانه	nairi	sairi	vaṅri	dāṭri
جمع	—			

r/n-ستاک

یگانه	asni (asne)	aiiṅ	-	-
جمع	-	-	karšuuōhu	uruṭβō.huua

ضمیر

حالت دری

نمونه ای از ضمائر اول کس و دوم کس برای حالت دری دیده نمی شود.

حالت مادین یگانه پایانه ی -aṅhe > -ahiā* دارد.

	ضمیر اشاره "این" - ima	ضمیر اشاره "آن" - aēta		
	ماد. نر. نت.	ماد. نر. نت.		
یگانه	ahmi	aṅhe	aētahmi	—
جمع	aēšuuua	āhuua	—	—
	ضمیر موصولی - ya	ضمیر پرسشی - ka-/ci		
	ماد. نر. نت.	ماد. نر. نت.		
یگانه	yahmi	yeṅhe	kahmi, cahmi	kaṅhe
جمع	yaēšu	yāhu	—	—

ضمائر بازتابی

ضمائر بازتابی -x^va- و -hauua:

یگانه	x ^v ahmi, hauue (Yt.13.67)	
جمع	x ^v aēšu	hauuāhuua

cuuaŋt-

صفت ضمیرواره ی پرسشی- نامعین **cuuaŋt-** "چه اندازه؟ چقدر؟" در کنار شکل باقاعده ی (Y.19.20) **cuuąs** برای حالت نهادی یگانه دارای شکل **cū** (V.5.22) نیز هست که اگرچه اینجا کارکرد نثار دارد اما همانند حالت نهادی وجه وصفی حال می باید شکل نرین باشد (نک. پایین).

فعل

وجه وصفی حال معلوم

برای وجه وصفی حال معلوم مختوم به **-ŋt-** نک. درس ۱۱.

بی قاعدگی در صرف وجه وصفی حال تماتیک (و گاه غیرتماتیک) مربوط به حالت نهادی یگانه است که در اصل باید مختوم به ***ē** باشد. این حالت صرفی همانند حالت رایبی جمع اسم های تماتیک است با این تفاوت که هرکجا این پایانه برای اسم ها به شکل **-ē** ظاهر می شود برای وجه وصفی با **-ō** جانشین شده است: **barō => *barē**، اما **mrū < *mruuē** (تماتیک شده)، ***jaiđiiā < *jaiđiiē**.

گویا حالت نهادی یگانه ی نرین وجه وصفی حال **t** خویش را بیشتر در زبان هندوایرانی از دست داده و پایانه به شکل ***ans** درآمده و سپس در اوستا بمانند حالت رایبی جمع تحول یافته است (هندبا. **-an**، جوش خوردگی **-amis**). این حالت را می توان با صفت های **-aŋk**-ستاک سنجید که آنها نیز **k/x** خود را بیشتر از دست داده اند، مانند ***prāŋ(k)š < fraš** (هندبا. **prān**).

در وجه وصفی اسم شده ی **-fšuiiaŋt-** (در **-fšuiiaŋt-** s پایانه حفظ شده است: **fšuiiaŋt**، سنج. **cuuąs**).

وجه وصفی تماتیک برای حالت نهادی- رایبی نثار پایانه ی قابل انتظار **-əŋ > -aŋt*** دارد و وجه وصفی غیرتماتیک برای همان حالت پایانه ی **-aŋt-**.

حالت مادین وجه وصفی حال با افزودن **ī** به ستاک ساخته می شود:

غیرتماتیک **-aiŋt-**
تماتیک **-əŋtī-** (**-iŋtī-**, **-aŋtī-**), **-uuaiŋtī-**, **-iieiŋtī-**

الگوهای صرفی:

نمونه ای از حالت بایی یگانه در دست نیست.

یگانه	غیرتماتیک		تماتیک		-ia-ستاک	
	نر.	نت.	نر.	نت.	نر.	نت.
نهادی	framrū	haŋt	barō	—	jaiđiiā, fšuiiaŋt	maŋaiiəŋ
رایبی	həntəm		barəntəm		fšuiiaŋtəm	
اضافی	hatō		barəntō		fšuiiaŋtō	
برای	haite		barənte, barəntaē°		zbaiieŋte, fšuiieŋte, fšuiieŋtaē°	
ازی	—		barəntaŋt		tbišiiiaŋtaŋt	

بایی	—	—	—
دری	daδāiti (N.66 ?)	barənti	družanti
جمع			
نهادی	haṇtō	barəntō	*fšuiiaṇtō
رایی	—	barəntō	fšuiiaṇtō
اضافی	hātaṃ	barəntaṃ	ṭbišiiiaṇtaṃ
برایی-ازی	—	—	ṭbišiiiaṇbiiō
بایی	haδbiš	—	—

فعل های غیرتماتیک گاه حالت نهادی یگانه ی نرین تماتیک می گیرند، مانند janō.

شکل های تماتیک نیز رایج است، مانند saōšiiiaṇtaēibiiō.

شکل غیر متعارف °vāuuō (>√vā) گویا از *vāṇō -> *vāHant- پدید آمده باشد.

شکل های γžāriiaṭ.biiō بجای *aṇbiiō- و xšaiiatō بجای *xšaiiaṇtō احتمالا خطای کاتبان است.

x^vairiiaṇt-

از دو (سه) شکل واژه ی x^vairiiaṇt- چنین بر می آید که حالت مجهول از ریشه ی x^var- در حالت صرفی معلوم باشد اما احتمالا صفت با معنای "گوارا، خوشمزه"^۲. حالت نهادی- رای یگانه ی آن x^vairiiaṇ- و حالت نهادی- رای ی دوگان آن *x^vairiiaṇti، هر دو داستان جم آمده است:

yaṭ kərənaoṭ aṇḥe xšaṭrāda amaršaṇta pasu vira aṇḥaišəmne āpō uruuaire x^vairiiaṇ x^varəṭəm
ajiiamnəm

"او (جمشید) که در سراسر شهریاری خویش، رمگان و مردمان را بی مرگ، آبان و گیاهان را نخشکیدنی، خوراک خوشگوار را نکاستنی کرد" (Y.9.4، نک. درس ۹)

yeṇḥe xšaṭrāṭ *x^vairiiaṇti *stō^a uiie x^varəṭe ajiiamnə amaršaṇta pasu vira aṇḥəušəmne āpō
uruuaire

"که در سراسر شهریاری او، هردو [گونه] خوردنی خوشگوار و نکاستنی، رمگان و مردمان بی مرگ، آبان و گیاهان نخشکیدنی هستند (بودند)". (Yt.19.32)

a. Mss.: x^vairiiaṇtu astu F1; xairiieti asti J10; xairiiaṇti asti D; xarəiiaṇtu ašaiti K12.

سومین نمونه که آن نیز در داستان جم آمده یکسره مخدوش است:

haṭra marəṭā auuastaiia †auui maṭ zairi.gaonəm maṭ †x^vairiieiti †ajiiamnəm

"در آنجا مرغزارها برپا کن با گیاهان سرسبز، با [خوراک] خوشگوار نکاستنی". (V.2.26)

Mss.: °iieite PV, Jp1, IVS; °iieiti Mf2; aj(a)iiamnəm.

^۲ نک. Skjærvø, 1999, pp. 186-87.

نظام جمله سازی

کاربرد حالت دری

۱. حالت دری بیانگر زمان و مکان

کاربرد اصلی حالت دری بیان کجایی مکان و کی ای زمان [و همچنین حرکت در یا درون] است:

سرسرمد. سسردم.

ahmi nmāne

"در این خانه"

سرسرمد. و سسردم. سرسردم. سرسردم. سسردم. سرسردم. سرسردم.

x^vahmi dām x^vahmi ciṭre x^vahmi zaoše x^vahmi xšaṭre

"در سرای خویش، در تبار خویش، در شادی خویش، در شهریاری خویش" (Vr.14.2)

سرسرمد. سسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم.

aētahmi aṅhhuo yaṭ astuuaiṅti

"در این هستی استومند"

سرسرمد. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم.

hamaiia gātuuo hištanta

"در یک جا ایستادند" (بر پایه Yt.13.53)

سرسرمد. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم.

āaṭ āhuua pauruutatāhuua pouru.sarəḏō vī.raoḏahe

"آنگاه در این کوه ها با گونه های بسیار می رویی" (Y.10.12)

سرسرمد. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم. سرسردم.

yō vispāhu karšuuōhu maniiuuo yazatō vazaiite x^varəno.dā

کامیاب در همه خوبی ها، کامیاب در همه چیزهای اشته نژاد" (P.26)

zazuš vispaēšu vaṅhušu zazuš vispaēšu ašō.ciθraēšu

"کامیاب در همه خوبی ها، کامیاب در همه چیزهای اشته نژاد" (P.26)

بشود کامیاب شوم در پاداش نیک و نام نیک و از برای روان [ام] در زندگانی خوش دیرپا" (Y.62.6)

zazə buiie vaṅhāuca mižde vaṅhāuca srauuaḥi urunaēca darəye hauuaṅhe

"بشود کامیاب شوم در پاداش نیک و نام نیک و از برای روان [ام] در زندگانی خوش دیرپا" (Y.62.6)

zazə buiie: شکل غیر دستوری است.

vaṅhāuca ..srauuaḥi: گفتاورد است از گاهان (Y.49.9).

دین مزداپرستی [کامیاب] در همه خوبی ها، [کامیاب] در همه چیزهای اشته نژاد، برترین برپا دارنده ی [هستی]

daēna māzdaiiasniš vispaēšu vaṅhušu

vispaēšu ašō.ciθraēšu haiθiia.dātəma

"دین مزداپرستی [کامیاب] در همه خوبی ها، [کامیاب] در همه چیزهای اشته نژاد، برترین برپا دارنده ی [هستی] راستین [است]" (Yt.11.3)

فعل -yuidiia- "جنگیدن [در راستای]" نیز با ساختی همانند بکار می رود:

تآ یویدیهیئتی پاشانآه ی هویه آسای سوهی

tā yuidiieṅti pəšanāhu hauue asahi sōiθraēca

"آنها (فروشی ها) می جنگند در میدان های نبرد در راستای خانه و سرزمین خویش" (Yt.13.67)

۳. حالت دری همراه با پیشایندها

حالت دری با پیشایندهای نشانگر مکان مانند upa "در"، paiti "در، از درون" بکار می رود:

جاینانام یپا دهرزهآه

jaininam upa dərəzāhu

نسر سد. م سد. ن س ر س. ع سد سد سد سد سد. وان سد سد. ع سد سد سد سد سد. ع سد سد سد سد.

yā taṭ yaṭ haomahe draonō nī.gāṇhənti niš.hiḍaiti

"آن زن که آن درون هوم را به خوردن می نشیند" (Y.10.15)

سد. و سد. سد سد سد. ع سد سد. ع سد سد سد سد سد.

ā dim vātō upa.vāuuō sadaiieiti

"چنین می نماید باد بر او می وزد" (H.2.7)

سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد.

ātarəm spəntəm yazamaide taxməm həntəm raṭaēštārəm

"آذر سپنتا را می ستاییم، به بودن تهم ارتشتار [است]" (Y.62.8)

سد سد سد. اس سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد.

سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد.

سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد.

سد سد سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد.

ašim rāsaiṇtim darəγō.vārəsmənəm

mišācim huuō.aiβišācim mišācim āfrasāṇ^hhaitim

barəṇtim vispā baēšazā apəmca gauuəmca uruuaranəmca

tauruuaieṇtimca vispā ṭbaēšā

"[خواستارم] اشی را که پاداش می بخشد همواره با گردشی دیرپا و همواره ... و با پیوستگی، همراه می برد همه درمان های [فراهم آمده از] آبان و گاوان و گیاهان را و چیره شود بر همه دشمنی ها" (Y.52.1-2)

vispā ṭbaēšā: رایبی جمع نثار، کاربرد مفعول رایبی به جای اضافه ی مفعولی برای tauruuaieṇtim.

نسر سد. ع سد سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد. ع سد سد سد.

yā hištaite frauuaēḍəmna kaininō kəhrpa sriraiiā

"(اردویسور اناهیتا) که می ایستد در آشکارگی به پیکر زنی زیبا" (Yt.5.126)

جاییدیمنا نون یوزم داستا خشایامنا رایشا خارناسا

jaiðimnā nō yužəm dasta xšaiiamnā raēšca x^varənasca

"چون درخواست شود شکوه و فره ما را دهید شما که تواناییید" (Y.68.21)

به کاربرد اسم و وجه وصفی حال در حالت دری در نمونه ی تباه شده ی زیر توجه شود:

جاییدیمنا نون یوزم داستا خشایامنا رایشا خارناسا

جاییدیمنا نون یوزم داستا خشایامنا رایشا خارناسا

جاییدیمنا نون یوزم داستا خشایامنا رایشا خارناسا

vārənti vā snaēžiṇti vā barənti vā

təmanhəmə vā *aiβi.gāta (mss. ^ogātō, ^ogatō, ^ogātu) aiiān vā

*varəta.fšuuō (mss. ^ofšō) vā varəta.vire jasənti

"چون باران یا برف بارد یا *آب روان باشد، چون تاریکی رسد یا روز باشد، چون [کسی] با رمگان گرفتار آمده (؟) یا مردمان گرفتار آمده (؟) سر برسد" (V.8.4)

همچنین وجه وصفی حال با فعل های \sqrt{man} "اندیشیدن"، \sqrt{vas} "خواستن"، $\sqrt{vaēs}$ "پذیرفتن" بکار می رود:

نمانم هون مانیهت پارادادو

nmānəm hō maniiete para.daḍō

"او می اندیشد و گذاشتن خانه را" (برپایه V.18.28)

یسی وایشی زارادوشتر اووآ تبایشا

yezi vaši zaraḍuštra auuā ṭbaēšā tauruuaiiō

"اگر می خواهی زرتشت بر این دشمنی ها چیره شدن" (Yt.1.10)

درس هجدهم

اعداد

اعداد زیر در اوستا آمده اند:

اعداد اصلی	در واژگان مرکب	اعداد ترتیبی	"- مین بار"
۱ aēuua-		fratōma-	"یکمین بار" paoirim
۲ duua-	bi°, baē°	bitiia-	"دوم" āṭbitim/āḍbitim
۳ ṽrāii-/ṽri-	ṽri°	ṽritiia-	"سوم" āṽritim "سومین بار"
۴ caṽṽar-/catur-	caṽru°	tuiriiia-	"چهارم" āxtuirim "چهارمین بار"
۵ paṅca	paṅca°	puxḍa-	
۶ xšuuuaš	xšuuuaš°	xštūua-	
۷ hapta	hapta°, haptō°	haptaṽa-	
۸ ašta	ašta°, aštō°	aštōma-	
۹ nauua	nauua°	naoma-	
۱۰ dasa	dasa°	dasōma-	
۱۱		aēuuandasa-	
۱۲		duuadasa-	
۱۳		ṽridasa-	
۱۴		caṽrudasa-	
۱۵ paṅcadasa-		paṅcadasa-	
۱۶ xšuuuaš.dasa		xšuuuaš.dasa-	
۱۷		hapta.dasa-	
۱۸		ašta.dasa-	
۱۹		nauua.dasa-	
۲۰ visaiti (visṣta)		visṣtōma-	
۳۰ ṽrisatēm		ṽrisastōma-	
۴۰ caṽṽarṣatēm			
۵۰ paṅcāsatēm			
۶۰ xšuuuašti-			
۷۰ haptāiti-			
۸۰ aštāiti-			
۹۰ nauuaiti-			
۱۰۰ satēm	sata°, satō°		
۱۸۰ duiie nauuaiti			
۲۰۰ duiie saite, duuaē° saite			
۳۰۰ tišrō sata			
۴۰۰ caṽṽārō sata			
۵۰۰ paṅca sata-			
۶۰۰ xšuuuaš sata-			
۷۰۰ hapta sata-			
۸۰۰ ašta sata-			
۹۰۰ nauua sata-			
۱۰۰۰ hazaṅrēm	hazaṅra°, hazaṅrō°		
۲۰۰۰ duiie hazaṅrēm			
۹۰۰۰ nauua hazaṅrēm			
۱۰۰۰۰ baēuuar/n-	baēuuarē°		
۹۰۰۰۰ nauuasēs° baēuuuṅ			

عدد اصلی *viṣṣta* "بیست" احتمالاً ساخت واژگونی از عدد ترتیبی *viṣṣtəma* است.

اعداد مرکب

۲۵	<i>pañcāca visaiti</i>
۳۳	<i>ṭraiiasca ṭriṣasca</i>
۷۵	<i>pañcāca haptāiti-</i>
۹۹۹۹۹	<i>nauuaca nauuaitiṣca nauuaca sata nauuaca hazarja nauuasōsca baēuuṣaṇ</i>

اعداد کسری

۳	<i>ṭriṣuuā</i> - "یک سوم"
۴	<i>caṭruṣuuā</i> - "یک چهارم"
۵	<i>pañtaṇṇha</i> - "یک پنجم"
۶	—
۷	<i>haptahuuā</i> - "یک هفتم"
۸	<i>aṣṭahuuā</i> - "یک هشتم"

اعداد ضربی (— گانه، — برابر)

۱	<i>hakəṛəṭ</i> "یک برابر"	
۲	<i>biṣ, biṣuuṭ</i> "دو برابر"	<i>biṣāmruta</i> - "دو بار خواندنی"
۳	<i>ṭriṣ, ṭriṣuuṭ</i> "سه برابر"	<i>ṭriṣāmruta</i> - "سه بار خواندنی"
۴	<i>caṭruṣ</i> "چهار برابر"	<i>caṭruṣāmruta</i> - "چهار بار خواندنی"
۵	—	
۶	<i>xṣuuāṣaiia</i> "شش برابر"	
۷	—	
۸	—	
۹	<i>naomaiia (nāuma^o)</i> , "نه برابر"	
	<i>nauuasō</i>	
۲۰	<i>visaitiuuā</i> "بیست برابر"	
۳۰	<i>ṭriṣaṭṭā, ṭriṣataṭṭem</i> "سی برابر"	
۴۰	<i>caṭṭarəsaṭṭā</i> "چهل برابر"	
۵۰	<i>pañcasaṭṭā</i> "پنجاه برابر"	
۶۰	<i>xṣuuāṣṭiuuā</i> "شصت برابر"	
۷۰	<i>haptaiṭiuuā</i> "هفتاد برابر"	
۸۰	<i>aṣṭaiṭiuuā</i> "هشتاد برابر"	
۹۰	<i>nauuaitiuuā</i> "نود برابر"	
۱۰۰	<i>satāiuṣ</i> "صد برابر"	
۱۰۰۰	<i>hazarāiṣ</i> "هزار برابر"	
۱۰۰۰۰	<i>baēuuarōiṣ</i> "ده هزار برابر"	

از دیگر شکل های اشتقاقی: *pañcō.hiiā*- "پنجگانه".

نمی توان دانست که آیا این شمار شکل های قیاسی اصلی بوده اند و یا بدست گردآورندگان و کاتبان متن برساخته شده اند.

حالت های صرف اعداد

عدد "یک" همانند ضمائر \bar{a} -ستاک صرف می شود. عدد "دو" a-ستاک دوگان است. اعداد "سه" و "چهار" برای حالت مادین برخی شکل های ویژه دارند. دیگر اعداد بیشتر صرف ناشدنی اند.

"یک"

	نرین	نتار	مادین
نهادی	aēuuō	ōiium,ōim	aēuua
رایی	ōiium, ōim	ōiium, ōim	aēuuąm
اضافی	aēuuahe		aēuuaŋhā
ازی	aēuuahmāt		—
بایی	aēuua		aēuuaiia
دری	aēuuahmi		—

"دو"

	نرین	نتار	مادین
نهادی-رایی	duua	duiie, duuaē°	duiie, duuaē°
برایی-ازی-بایی		duuaēibiia	
دری		duuaiiā	

"سه"

	نرین	نتار	مادین
نهادی	ṭrāiiō	ṭrī	tišrō
رایی	ṭriš	ṭrī	tišrō
اضافی		ṭraiiąm	tišrąm, tišranąm
برایی-ازی		ṭribiiō	

"چهار"

	نرین	نتار	مادین
نهادی	caṭṭārō	catura	cataṅrō
رایی	caturə	catura	cataṅrō
اضافی		caturąm	

حالت صرفی دیگر اعداد:

حالت اضافی: paṅcanąm, nauuanąm, dasanąm.

حالت بایی: paṅcasaṭṭbiš, satāiš, hazanṅrāiš, baēuuarəbiš.

برای واژه ی r/n-ستاک baēuuar-/baēuuan- نک. درس ۱۶.

جزء $sr- < -sr- < -ṅr-/-ṣr-$ پسوندی کهن است که در حالت مادین اعداد سه و چهار در برخی زبان های هند و اروپایی دیده می شود. این پسوند احتمالاً پیوندی با $stri- (> *srī-)$ "زن" و $-ṅhar-$ در واژه ی $x^vaṅhar$ "خواهر" دارد (اگر اصل واژه $x^va-har-$ "زن از آن کسی" باشد؟).

فعل

وجه تمنایی

پایانه های وجه تمنایی با داشتن جزء -i- (-ii-) از پایانه های وجه اخباری و التزامی متمایز می شوند. در صرف تمناتیک از آمیختگی این جزء با واکه ی تمناتیک، واکه ی مرکب پدید می آید: *aē*, *ōi*, *aii*^o. اما در صرف غیرتمناتیک این جزء شکل *iiā/i* (> -iH-/-iāH-*) دارد.

سوم کس جمع وجه تمنایی تمناتیک به *-aiiēn* (-aēn) پایان می یابد که همانند است با شکل سوم کس جمع وجه اخباری *-aiia*-ستاک ها. پایانه ی اولیه ی وجه تمنایی برای *-aiia*-ستاک ها به شکل *-aiiaiiēn* بوده که بر پایه ی قاعده *-aiiaēn* شده است. در دستنوشته ها این شکل اکثراً بگونه ی *-aiiēn* تحریف شده و سپس با شکل آشنای *-aiiēn* جایگزین می گردد.

وجه تمنایی حال معلوم

یگانه	غیر تمناتیک	تمناتیک	غیر تمناتیک	تمناتیک
۱	—	—	—	—
۲	<i>-iiā</i>	<i>janiia, mruuia, surunuiā, daiuia, °stærēnia</i>	<i>-ōiš</i>	<i>barōiš, viđaraiōiš</i>
۳	<i>-iš</i>	<i>daiđiš</i>	<i>-ōiṭ</i>	<i>barōiṭ, zbaiiōiṭ</i>
	<i>-iiāt</i>	<i>hiiāt, kørēnuiāt, daiđiiāt, cišiiāt, mērašiiāt</i>		
	<i>-iṭ</i>	<i>daiđiṭ</i>		
دوگان				
۳	<i>-itēm</i>	<i>daiđitēm</i>		
جمع				
۱	—	—	<i>-aēma</i>	<i>jasaēma</i>
۲	—	—		
۳	<i>-iiān</i>	<i>daiđiiān, °cišiiān</i>	<i>-aiiēn</i>	<i>pacaiiēn</i>
	<i>-iiārēš</i>	<i>hunuiārēš</i>	<i>-aiiaēn</i>	<i>nidarēzaiiaēn</i>

وجه تمنایی حال میانه

یگانه	غیر تمناتیک	تمناتیک	غیر تمناتیک	تمناتیک
۱	<i>-iia, -ⁱe</i>	<i>tanuiia, daiḍe</i>	<i>-aiia</i>	<i>haxšaiia</i>
۲	<i>-iša</i>	<i>āhiša, framruuiša, daiuiša</i>	<i>-aēša</i>	<i>yazaēša, zbaiiaēša</i>
۳	<i>-ita</i>	<i>aojita, °γnita, °mruuita, daiuita</i>	<i>-aēta</i>	<i>azaēta, °snaiaēta</i>
دوگان				
۳			<i>-aiiatēm</i>	<i>vicaraiiatēm</i>
جمع				
۱			<i>-ōimaiḍe</i>	<i>buiđiiōimaiḍe</i>
۲			<i>-ōiḍβēm</i>	<i>rāmōiḍβēm</i>

نظام جمله سازی

کاربرد اعداد

بیشتر اعداد کاربرد ویژه ای ندارند. عدد صد و بالاتر اسم هستند و آنچه را که می شمارند حالت اضافی جمع می گیرد.

سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ .
 سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ .
 سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ .
 سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ .

aēta vaca maḍaiiaŋ^yha ahe vaca sənḍaiiaŋ^yha
 ahurō mazdā ašauua haṭra vaŋhubiiō yazataēibiiō
 yaṭ aməšaēibiiō spəntaēibiiō huxšaṭraēibiiō huḍābiiō
pañcasaṭbišca satāišca hazarāišca baēuuarəbišca
 ahaṣštāišca frāiiōbīšcaṭca ahmāt

"با این سخن مست شو، با سخن او (؟) شاد شو، اهوره مزدای اشون [هست (؟)] همراه با ایزدان نیک جاودانه ی
 سپنتای نیک شهریار نیک دهش به شمار پنجاه ها و صد ها و هزارها و ده هزارها و بی شمار و [بسا] فزون تر از
 آن" (Vr.8.1)

pañcasaṭbiš-ca ... frāiiōbīš-caṭca : بایی دربارگی (بیان اندازه).
 frāiiōbīš-caṭca ahmāt : ساخت قیاس با صفت برتر -frāiiāh- (pouuru- >) به همراه حالت ازی.

سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ .
 سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ . سَنَمَ لَ .

yeŋhe caṭṭbārō aršāna haṃ.tāšat ahurō mazdā
 yeŋhe auuauuaṭ haēnanāṃ nauua satāiš hazarəmca

"که از برای او (اردویسور) چهار اسب پدید آورد اهوره مزدا... که از آن او [است] آن چنان بزرگ از سپاه (سپاهی
 چنان بزرگ) [برابر با] هزار و نه صد" (Yt.5.120)

yeŋhe (نخستین): اضافی نرین بجای برایی مادین yeŋhāi، برایی سود.
 aršāna: بجای رایبی جمع *aršnō (این شکل تنها به عنوان اضافی یگانه در متن ها دیده می شود)، مفعول سرراست.
 yeŋhe (دومین): اضافی نرین بجای مادین yeŋhā، ساخت ملکی با حالت اضافی به همراه فعل ربطی (حذف).
 haēnanāṃ : اضافی جمع مادین از -haēnā، اضافه ی بخشی.
 nauua satāiš hazarəm-ca : بدل برای auuauuaṭ در حالت نهادی یگانه نتار.

م ر ن د ا ج . ر ر س م د . ر س س ر س ر س ر س ر س . ر س ر س ر س ر س ر س . س ر س م ا س ر س د .

م ر ن د ا ج . ر ر س م د . ر ا س ط ن ج . م س ا س ر س د د .

tišrō sata upāzananam upāzōiṭ aspahe aštraia

tišrō sata sraošō.caranaiia

"سی صد تازیانه باید بزند با تازیانه ی اسب، سی صد با ترکیه ی چوب" (V.4.11)

upāzananam : حالت اضافی برای آنچه شمارش می شود.

upāzōiṭ : وجه تمنایی برای بیان حکم.

س ر س س ر س . س ر د س ا ن . س ا س ر س ر س . س ا س س ر س ر س . س ا س س ر س ر س ر س ر س .

س ر س س ر س . س ر س . س ر س . س ا س ر س س ر س .

س ا س ر س ر س . ر ر ا س . س ر س س ر س ر س . س ر س ر س ر س . س ا س ر س ر س . س ا س ر س ر س .

yazāi hukairim barəzō vispō.vahmēm zaranaēnēm

yahmaṭ mē haca frazgaḍaite

arəduuī sura anāhita **hazaṅrāi** barəšna viranaṃ

"می ستایم [کوه] هوکنیریه ی بلند زرین [پذیرنده ی ؟] همه نیایش ها را که از آن برای من فرو می ریزد
اردویسور اناهیتا به بلندای هزار مرد" (Yt.5.96)

hazaṅrāi : برای یگانه نثار بجای اضافی، وابسته به barəšna.

س ر س ر س ر س ا س . س ر س ر س . س ر س س ر س . س م س ا ن . س ر س ا س ر س ر س . س ا س ر س ر س .

س ر س ر س ر س . س ا س ر س ر س . س ا س ر س ر س . س ا س ر س ر س . س ا س ر س ر س .

س ر س ر س ر س . س ر س ر س ر س . س ا س ر س ر س .

hazaṅrayna paiti.jasaiti ātarš ahurahe mazdā

daēuuanam maniiuuanam təmasciṭranam druuatam

bižuuat yātunaṃca pairikaṃca

"پیش می رود آذر اهوره مزدا با توانایی زنش هزار دیو مینوی [و] دروند تاریک تخمه [و] دو برابر از جادوان و پریان" (V.8.80)

daēuuanam : حالت اضافی وابسته به جزء نخست واژه ی مرکب hazaṅra.yna.

درس نوزدهم

ساختمان واژه

واژگان مرکب ۲

واژگان مرکب همچون اجزاء تشکیل دهنده شان می توانند هر گونه واژه ای باشند (اسم، صفت و جزآن):

اسم + اسم < اسم: -daǰhu.paiti-، -cinuuat.pəretu-، -rāmō.šiti-، -yasnō.kərəiti-، -barəsmō.starəiti-.

اسم + اسم < صفت: -barəsmō.zasta- (> -barəsmān- + -zasta-)، -mazdaiiasna- (> -mazdā- + -yasna-).

اسم + اسم مصدر < صفت (< اسم): -vərəθrajan- "درهم شکستن دشمنی < آنکه دشمنی را در هم شکند < درهم شکننده ی دشمنی" (> -vərəθra- + -jan-)، -raθaēštā- "ایستادن در گردونه < آنکه در گردونه می ایستد < گردونه سوار" (> -raθaē + -stā-).

اسم + صفت < اسم: -huuarəxšaēta-، -aiiō.xšusta-.

اسم + وجه وصفی گذشته < صفت: -paoiriio.fradāta-، -ahuraδāta- و -mazdaδāta-.

صفت + اسم < اسم: -darəγō.šiti-، -tiži.dāra- (> -tiγra- + -dāra-).

قید + اسم: -vasē.yāiti-، -arəm.maiti-، -tarō.dīti-.

عدد + اسم < اسم: -θri.aiiara- نثار (> -θri- + -aiiar/n-).

عدد + اسم < صفت: -θri.kamarəδa- (> -θri- + -kamarəδa-)، -θri.zafan- (> -θri- + -zafar/n-).

پیشوند + اسم/صفت: -huraδa- (> -hu- + -raδa-)، -huuaršta- (> -hu- + -varšta-)، -aiβi.gāma- (> -aiβi- + -gāman-).

فعل + اسم: -frādaγ.gaēθa- (> -frāda(iia)- + -gaēθā-).

گاه واژگان مرکب بیش از دو جزء دارند: -druχš.vīdruχš-، -draoγō.vāxš.draoγišta-، به ویژه نام های: -xšmāuuīia.gəuš.uruuā- hāiti-، -frādaγ.vīspam.hujiāiti-

واژگان مرکب تکریری عبارت های قیدی با تکرار واژه اند: -narēm narēm (اوس. کهن)، -nmāne nmāne (اوس. نو).

فعل

افزونه

در زبان های هندی باستان و فارسی باستان گذشته ی ناقص و وجه اخباری آنوریست میشوند -a- می گیرند که نشان می دهد این فعل ها زمان گذشته را بیان می کنند. این پیشوند "افزونه" نام دارد.

در اوستای نو نمونه های روشن اندکی از افزونه وجود دارد چرا که پیشوند فعلی -ā گاه به a کوتاه می شود و نیز در نمونه هایی افزونه به -ā دگرگون شده است.

افزونه با سه گونه از فعل ها دیده می شود: گذشته ی ناقص، وجه اخباری آنوریست و وجه تمنایی. وجه تمنایی افزونه دار که در فارسی باستان نیز یافت می شود ویژه ی زبان های ایرانی است و بیرون از این گروه زبانی دیده نمی شود.

سسه. سسه. سسه. سسه. سسه. سسه. سسه. سسه. سسه. سسه.

āaṭ azəm tanum aguze

"پس من تن [ام] را پنهان کردم" (Yt.17.55)

سسه. سسه.

ciṭ auuaṭ vacō ās ahura mazda yaṭ mē frāuuuaoçō

"کدام بود آن سخن اهوره مزدا، که به من گفتی [در آغاز آفرینش]" (Y.19.1)

سسه. سسه.

سسه. سسه.

ṭam yazata jāmāspō yaṭ spāδəm pairi.auuaēnaṭ

durāṭ aiiantəm rasmaoiiō

"اورا یزش کرد جاماسب چون نگریست و دید سپاه [= دیوپرستان] را از دور می آید با رده های آماده ی رزم" (Yt.5.68)

rasmaoiiō:حالت بایی جمع با پایانه ی حالت برایی.

سسه. سسه.

adauuata aṇrō mañiiuš pouru.mahrkō

"گفت اهریمن تبه کار" (Yt.3.14)

سسه. سسه.

sraoša ašiiō drujim apərəsaṭ

"سروش پاداش دهنده از دروج پرسید" (V.18.30)

ع سدا . ن س س د ن د . ع س س ع م س . و س ا ن د «ر س» . م س د ا د «ج . س ع س م س ع . (ا س ا س ر ر ر م . ر ر ج . س س ا ع ا ج . س ا س ا ن د ن د م س ا س د .

pairi yāiš hapta karšuuṇ mairiīō **apataṭ** fraṅrase isō x^varēnō zaraṭuštrāi

"سراسر هفت کشور را پیمود افراسیاب فرومایه به جستن فره زرتشت" (Yt.19.82)

برای yāiš hapta karšuuṇ نک درس ۱۶، حالت جمع -n و -r/n ستاک همراه با حالت بایی.

zaraṭuštrāi: پایانه ی تماتیک حالت برایی برای حالت اضافی.

م ر م . م ع م س ا ع ا ج . س و ع ا ع «ج . ج . م ر ر ر م . و س ع «س . س ا س ا ن د ن د م س ا س د .

tum zəmarəguzō **ākərənuuō** vispe daēuua zaraṭuštra

"تو پنهان در زمین کردی همه دیوان را ای زرتشت" (Y.9.15)

vispe daēuua: حالت نهادی جمع بجای رای.

زمان آنوریست

اوستای نو هنوز شماری فعل آنوریست دارد که بیشتر آنها وجه تمنایی است. وجه اخباری و التزامی آنوریست ندرتا بکار می رود و به متن های نیایشی ویژه محدود می شود.

پایانه های وجه اخباری آنوریست (افزونه دار) و تاکیدی آنوریست (بدون افزونه) پایانه های ثانویه هستند و برابراوند با پایانه های وجه تاکیدی حال. افزونه (اگر که اصلا بکار رفته باشد) به ندرت دیده می شود.

چهار ساخت اصلی برای ستاک آنوریست وجود دارد. ستاک آنوریست ریشه و آنوریست تماتیک و آنوریست دوگان شده ی تماتیک همچون ستاک حال. متناظرشان^۱ ساخته می شوند. همچنین یک ساخت ویژه برای ستاک آنوریست وجود دارد با نام -s آنوریست که با افزودن h (š/s) به ریشه ساخته می شود که برای وجه اخباری یگانه پایه ی کشش واکه اما برای دیگر حالت ها پایه ی افزایش واکه می گیرد.

وجه تاکیدی

س-آنور. آنور. ریشه آنور. تماتیک

معلوم:

یگانه

۱ frāuuao cim

۲ fraouuaocō

۳ frauuaocaṭ vaxšṭ (?) (<vaxš-)

جمع

۱ frauuaocāma

۲ dāta

میان:

^۱ به ترتیب درس ۱۶، ستاک حال: صرف غیر تماتیک، A؛ درس ۱۳، ستاک حال: صرف تماتیک A و G.

یگانه ۳			°mašta (<man-), ũraošta (<ũrao-) varšta (<varz-)	
		وجه امری		
	أنور.تماتیک			معلوم:
جمع ۲	vaocatā (P.12 ?)			
		وجه التزامی		
	أنور.تماتیک	أنور.ریشه	s-أنور.	معلوم:
یگانه ۱		buua		
۲	frauuacāi			
۳	vaocāṭ	darəsaṭ (?)	stāṅhaiti (<stā-), spāṅhaiti (<spā-), ũβərəšāiti (<ũβars-)	
جمع ۱	vaocāma	jimama (?), darəsāma		
۳		bun	jaṅhəṅti (<jam-)	
				میانه:
یگانه ۱			gərəfšāne (<grab-)	
		وجه تمنایی		
	أنور.تماتیک	أنور.ریشه	s-أنور.	معلوم:
یگانه ۲		jamiiā, dāiiā, buiiā		
۳	vaocōiṭ	jamiiāṭ, buiiāṭ, vainiṭ	paiti.jaṅhōiṭ (<jan-), zahiṭ (<zā-)	
جمع ۱	apaēma	buiiama	nāšima (< ?)	
۲		dāiiata(?), buiiata		
۳		jamiiāṅ, buiiāṅ, jamiiārəš, buiiārəš	aēšiiāṅ (<aēš- ?)	
				میانه:
یگانه ۲	xšaēša (<xšā-)		°raēxšiša (<raēk-)	

وجه وصفی أنوریست

[وجه وصفی أنوریست از ستاک أنوریست و با همان پایانه های وجه وصفی حال معلوم و میانه ساخته می شود:]

	آنور. ریشه	آنور. ریشه	s-آنور.
معلوم	—	°buaṇt-	
میانہ	—	starāna-, sraiana-, sruuana-	maṇhāna- (<man-), marəxšāna-

شکل زمان حال nāismī (Y.12.1) بجای *nāinmi شکل قیاسی است بر پایه ی nāist (Tremblay).

گذشته ی مجهول سوم کس یگانه مختوم به -i

شکل ویژه ی فعل مجهول سوم کس یگانه با پایانه ی -i ساخته می شود. این حالت در اصل (?) تنها از ستاک آنوریست ساخته می شد اما نمونه ای از این شکل با ستاک آنوریست در اوستای نو دیده نمی شود.

با ستاک حال: *ərənāuui* "فرستاده شد"، *jaini* "فرو کوفته شد".

با ستاک حال کامل (نک. درس ۲۰): *āiḍi* "گفته شد".

نظام جمله سازی

کاربرد زمان آنوریست

تفاوت اصلی میان زمان آنوریست و زمان حال در این است که شکل آنوریست کنشی لحظه ای (آغازی، پایانی) را بیان می کند برخلاف شکل زمان حال که کنش یا حالتی با تداوم نامشخص را نشان می دهد.

۱. وجه اخباری/ تاکید ی زمان آنوریست

سده. ۶. سده. ۷. سده. ۸. سده. ۹. سده. ۱۰. سده. ۱۱. سده. ۱۲. سده. ۱۳. سده. ۱۴. سده. ۱۵. سده. ۱۶. سده. ۱۷. سده. ۱۸. سده. ۱۹. سده. ۲۰. سده. ۲۱. سده. ۲۲. سده. ۲۳. سده. ۲۴. سده. ۲۵. سده. ۲۶. سده. ۲۷. سده. ۲۸. سده. ۲۹. سده. ۳۰. سده. ۳۱. سده. ۳۲. سده. ۳۳. سده. ۳۴. سده. ۳۵. سده. ۳۶. سده. ۳۷. سده. ۳۸. سده. ۳۹. سده. ۴۰. سده. ۴۱. سده. ۴۲. سده. ۴۳. سده. ۴۴. سده. ۴۵. سده. ۴۶. سده. ۴۷. سده. ۴۸. سده. ۴۹. سده. ۵۰. سده. ۵۱. سده. ۵۲. سده. ۵۳. سده. ۵۴. سده. ۵۵. سده. ۵۶. سده. ۵۷. سده. ۵۸. سده. ۵۹. سده. ۶۰. سده. ۶۱. سده. ۶۲. سده. ۶۳. سده. ۶۴. سده. ۶۵. سده. ۶۶. سده. ۶۷. سده. ۶۸. سده. ۶۹. سده. ۷۰. سده. ۷۱. سده. ۷۲. سده. ۷۳. سده. ۷۴. سده. ۷۵. سده. ۷۶. سده. ۷۷. سده. ۷۸. سده. ۷۹. سده. ۸۰. سده. ۸۱. سده. ۸۲. سده. ۸۳. سده. ۸۴. سده. ۸۵. سده. ۸۶. سده. ۸۷. سده. ۸۸. سده. ۸۹. سده. ۹۰. سده. ۹۱. سده. ۹۲. سده. ۹۳. سده. ۹۴. سده. ۹۵. سده. ۹۶. سده. ۹۷. سده. ۹۸. سده. ۹۹. سده. ۱۰۰. سده.

āaṭ mašta yimō

"آنگاه جم اندیشید" (V.2.31)

۲. وجه التزامی زمان آنوریست

سده. ۶. سده. ۷. سده. ۸. سده. ۹. سده. ۱۰. سده. ۱۱. سده. ۱۲. سده. ۱۳. سده. ۱۴. سده. ۱۵. سده. ۱۶. سده. ۱۷. سده. ۱۸. سده. ۱۹. سده. ۲۰. سده. ۲۱. سده. ۲۲. سده. ۲۳. سده. ۲۴. سده. ۲۵. سده. ۲۶. سده. ۲۷. سده. ۲۸. سده. ۲۹. سده. ۳۰. سده. ۳۱. سده. ۳۲. سده. ۳۳. سده. ۳۴. سده. ۳۵. سده. ۳۶. سده. ۳۷. سده. ۳۸. سده. ۳۹. سده. ۴۰. سده. ۴۱. سده. ۴۲. سده. ۴۳. سده. ۴۴. سده. ۴۵. سده. ۴۶. سده. ۴۷. سده. ۴۸. سده. ۴۹. سده. ۵۰. سده. ۵۱. سده. ۵۲. سده. ۵۳. سده. ۵۴. سده. ۵۵. سده. ۵۶. سده. ۵۷. سده. ۵۸. سده. ۵۹. سده. ۶۰. سده. ۶۱. سده. ۶۲. سده. ۶۳. سده. ۶۴. سده. ۶۵. سده. ۶۶. سده. ۶۷. سده. ۶۸. سده. ۶۹. سده. ۷۰. سده. ۷۱. سده. ۷۲. سده. ۷۳. سده. ۷۴. سده. ۷۵. سده. ۷۶. سده. ۷۷. سده. ۷۸. سده. ۷۹. سده. ۸۰. سده. ۸۱. سده. ۸۲. سده. ۸۳. سده. ۸۴. سده. ۸۵. سده. ۸۶. سده. ۸۷. سده. ۸۸. سده. ۸۹. سده. ۹۰. سده. ۹۱. سده. ۹۲. سده. ۹۳. سده. ۹۴. سده. ۹۵. سده. ۹۶. سده. ۹۷. سده. ۹۸. سده. ۹۹. سده. ۱۰۰. سده.

āat vaocāṭ ratuš ašauua mazdaiiasnaēibiō

"آنگاه بگوید رد (موبد) اشون به مزدپرستان" (V.8.11)

سده. ۶. سده. ۷. سده. ۸. سده. ۹. سده. ۱۰. سده. ۱۱. سده. ۱۲. سده. ۱۳. سده. ۱۴. سده. ۱۵. سده. ۱۶. سده. ۱۷. سده. ۱۸. سده. ۱۹. سده. ۲۰. سده. ۲۱. سده. ۲۲. سده. ۲۳. سده. ۲۴. سده. ۲۵. سده. ۲۶. سده. ۲۷. سده. ۲۸. سده. ۲۹. سده. ۳۰. سده. ۳۱. سده. ۳۲. سده. ۳۳. سده. ۳۴. سده. ۳۵. سده. ۳۶. سده. ۳۷. سده. ۳۸. سده. ۳۹. سده. ۴۰. سده. ۴۱. سده. ۴۲. سده. ۴۳. سده. ۴۴. سده. ۴۵. سده. ۴۶. سده. ۴۷. سده. ۴۸. سده. ۴۹. سده. ۵۰. سده. ۵۱. سده. ۵۲. سده. ۵۳. سده. ۵۴. سده. ۵۵. سده. ۵۶. سده. ۵۷. سده. ۵۸. سده. ۵۹. سده. ۶۰. سده. ۶۱. سده. ۶۲. سده. ۶۳. سده. ۶۴. سده. ۶۵. سده. ۶۶. سده. ۶۷. سده. ۶۸. سده. ۶۹. سده. ۷۰. سده. ۷۱. سده. ۷۲. سده. ۷۳. سده. ۷۴. سده. ۷۵. سده. ۷۶. سده. ۷۷. سده. ۷۸. سده. ۷۹. سده. ۸۰. سده. ۸۱. سده. ۸۲. سده. ۸۳. سده. ۸۴. سده. ۸۵. سده. ۸۶. سده. ۸۷. سده. ۸۸. سده. ۸۹. سده. ۹۰. سده. ۹۱. سده. ۹۲. سده. ۹۳. سده. ۹۴. سده. ۹۵. سده. ۹۶. سده. ۹۷. سده. ۹۸. سده. ۹۹. سده. ۱۰۰. سده.

yezica vaocāṭ aēša yā kaine puḍrəm aēm narō varšta

"و اگر آن زن بگوید پسر را این مرد به بار آورد (مرا آبستن کرد)" (V.15.13)

narō: حالت تیاتیک نهادی یگانه نرین بجای *nā*.

وړن۔ ب۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔

kuṭa nmānəm yaoždaṭāne kuṭa **bun** yaoždāta

"چگونه خانه ای را پاک گردانم؟ چگونه آن [خانه]ها پاک شوند؟" (V.12.2)

ن۔ ب۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔

nōit̥ aētaēšaṃ ratufriš ratufritim **ṭβərəšāiti**

"آنکه ردان را خشنود می کند از آنها (دیگران) خشنود ساختن ردان را بُرد (نگیرد)" (N.34)

۳. وجه تمنایی زمان آنوریست

وجه تمنایی زمان آنوریست همانند وجه تمنایی حال بکار می رود با این تفاوت که شکل آنوریست کنشی لحظه ای (آغازی، پایانی) را بیان می کند برخلاف شکل زمان حال که کنش یا حالتی با تداوم نامشخص را نشان می دهد:

س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔

vasasca tū ahura mazda uštāca **xšaēša** hauuanāṃ dāmanāṃ

"بشود تو به دلخواه و کام [خویش] اهوره مزدا، بر آفریدگان ات [اینک باز] شهریاری کنی" (Y.8.5)

س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔

ašaiiaca nō **paiti.jamiiāṭ**

"[اینک] بشود به آیین اشته سوی ما آید" (Y.7.24)

س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔

mā gōuš mā vastrahe hatō adāitim **vaocōit̥**

"به بودش (در حضور) (?) گاو و گیاه (?) مبادا ناروا سخن بگوید" (V.4.46)

hatō: اضافی یگانه از وجه وصفی حال -hañt- بیانگر کنش پیوسته به فعل اصلی.

وجه تمنایی بیانگر کنشی در زمان گذشته

وجه تمنایی (با افزونه یا بدون آن) بکار می رود برای بیان کنشی از روی عادت یا تکرار شونده در گذشته:

س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔ س۔ م۔ ن۔ ر۔ ک۔ د۔ ب۔ ن۔

vaēnəmnəm maiiā **frāuuōit**

vaēnəmnəm **apakaršaiiēn** jainiṣ haca maṣiiākaēibiiō

āaṭ tā snaoδəntiṣ gərəzanā hazō ***niuuərəziiaiiēn** daēuua

"آشکارا پیش از این دیوان می تاخنتد، آشکارا کام (؟) [شان] برآورده می شد (؟)، آشکارا دور می کشیدند زنان از مردان، سپس آنها را نالان و گریان آزار می دادند دیوان" (Yt.19.80)

mss. niuuarəziiaiiēn

۱. ... ۲. ... ۳. ... ۴. ... ۵. ... ۶. ... ۷. ... ۸. ... ۹. ... ۱۰. ... ۱۱. ... ۱۲. ... ۱۳. ... ۱۴. ... ۱۵. ... ۱۶. ... ۱۷. ... ۱۸. ... ۱۹. ... ۲۰. ...

zaraṭuštrō ahunəm vairim **frasrāuuaiiōit** yaṭā ahū vairiio tā vāstərəm

āpō vaṅ^yhiṣ **frāiiazaēta** vaṅhuiiā dāitiiaiiā

daēnaṃ māzdaiiasnim **fraorənaēta**

"زرتشت نیایش اهوره وئیریه می خواند: نیرسن سد. سد. سد. تا ... آبهای نیک رود ونگهودانیتیا را می ستود، باور به دین مزداپرستی را باز می گفت" (V.19.2)

tā: پهلوی او < OD > "تا".

۱. ... ۲. ... ۳. ... ۴. ... ۵. ... ۶. ... ۷. ... ۸. ... ۹. ... ۱۰. ... ۱۱. ... ۱۲. ... ۱۳. ... ۱۴. ... ۱۵. ... ۱۶. ... ۱۷. ... ۱۸. ... ۱۹. ... ۲۰. ...

yaṭ tum ainim **auuaēnōiṣ** saocaiiaca kərənuuaṇtəm baosauuasca

varaxəδrāsca varōžinṭəm uruuarō.straiiaṣca kərənuuaṇtəm

āaṭ tum **niṣ.hiḏōiṣ** gaṭāsca srāuuaiio

apasca vaṅ^yhiṣ yazəmnō ātarəmcā ahurahe mazdā [...]

narəmca ašauuanəm kuxšnuuānō asnāatca [jasəntəm durāatca]

"هرگاه تو دیگری را می دیدی *پیشکش سوزاندنی می کند و *پیشکش دودآلود و ... و *گیاه پژمری می کند، پس تو می نشستی به سرایش گاهان وستایش آبهای نیک و ... - آذر اهوره مزدا و خشنودی مرد اشون را کوشیدن که از نزدیک می رسید یا دور" (H.2.13)

سند. ۶.

۶. ۶.

۶. ۶.

۶. ۶.

سند. ۶.

۶. ۶.

āat maṃ friṭāṃ haitim friṭō.tarāṃ srirāṃ haitim srirō.tarāṃ

bərəxḍāṃ haitim bərəxḍō.tarāṃ frataire gātuuō aṅhanāṃ

fratarō.taire gatuuō nišāḍaiiōš

aēta humata aēta huxta aēta huaršta

āat maṃ narō paskāt yazəṅte ahurəm mazdāṃ

darəγō.yaštəmca ḥaṃ.parštəmca

"آنگاه مرا دوست داشتی بودم دوست داشتی تر [می کردی]، زیبا بودم زیباتر [می کردی]، دلپسند بودم دلپسندتر [می کردی]، نشسته در جایگاه والا بودم بر جایگاه والاتر می نشاندی با این اندیشه ی نیک [ات]، با این گفتار نیک [ات]، با این کردار نیک [ات]، اینک من - اهوره مزدا - را مردمان زین پس می ستایند با یزشی بلند و با همپرسگی" (H.2.14)

سند. ۶.

۶. ۶.

yō anu aēšāṃ barəsma frastərəṅte

yaṭa ašauua jāṃāspō frastərənaēta ratufriš

"آن که به شیوه ایشان برسم می گستراند که اشون جاماسب می گستراند ردان را خشنود می کند" (N.71)

درس بیستم

ساختمان واژه

واژگان مرکب ۳: شکل اجزاء واژگان مرکب

صفت مرکبی که جزء دوم آن -ā-ستاک باشد، صفت -ā/a-ستاک باقاعده می شود، مانند -gaēvā- > frādaṭ.gāēvā.

واکه ی پایانی جزء نخست واژه ی مرکب معمولاً به ā تبدیل می شود:

-a و -ā و -an-ستاک: -daēuuō.dāta-، -daēnō.diš- (> daēnā-)، -zruuō.dāta- (> zruuan-).

واژگان تغییرناپذیر مختوم به -a: -hupō.busta- (> upa-)، -haptō.karšuuairī- (> hapta-).

اسم هایی که جزء دوم واژه ی مرکب اند گاه پایه ی کاهش واکه می گیرند: -frādaṭ.fšū- (> pasu-)، -əṛəduuafšnī- (> fštāna-).

برخی صفت ها به شکل -i-ستاک در جزء نخست واژه ی مرکب می آیند: -xšuuīβra- (> xšuuīβi.išu-)، -jaiβi.vafra- (> jafra-)، -bərəzi.gāvra- (> bərəzaṅt-).

واژگان با -h- آغازی در جزء دوم واژه ی مرکب پیش هشت a می گیرد و برای آنها دگرگونی h < ṅh روی می دهد: -aṣō.aṅhan- (> *aṣa-(ṅ)han-)، -airime.aṅhad-.

گاه جزء نخست واژه ی مرکب در حالت صرفی است:

حالت نهادی: -afš.tacin- (> āfš°-)، -afš.ciṅra-، -aβəzdāna- (> āfš-d°-)، -kərəfš.xʷar-، -druṅš.manah-، -ātarš.ciṅra-.

حالت رایبی: -vīrəṅjan-، -aṣəm.stut-، -darəṅəm.jīti- (> darəṅəm قید).

حالت اضافی: -drujas.kanā-، -zemas.ciṅra-.

حالت برایی: -yauuaējī-، -yauuaēsū-.

حالت دری: -bərəzi.rāz-، -armaē.šad-، -maiḍiīōi.šad-، -raṅvāēštā-، -dūraē.dərəs-.

فعل

زمان حال کامل

زمان حال کامل با دوگان سازی ریشه و بستن یک گروه پایانه متفاوت با پایانه های زمان حال و آنوریست بر آن ساخته می شود. فعل های -āḍ "گفتن"، -vaēḍ-/vaēv- "دانستن"، فاقد ستاک دوگان شده اند.

واکه ی هجای دوگان شده به پیروی از واکه ی ریشه، معمولاً a، i یا u است، مانند -ca-kan- (> √kan-)، -da-ḍa- (> √dā-)، -ci-kaēv- (> √kaēv/kiṅ-)، -iri-riṅ- (> √raēv/riṅ-)، -uru-raoḍ- (> √raod/rud-)، -hušxʷaf- (> √xʷaf-). شمار اندکی از فعل ها نیز دارای هجای دوگان شده با واکه ی بلند ā هستند، مانند -dā-darəs- (> √dars-)، -bā-buu- (> √bao/bu-)، -pā-fr- (> √par-).

ریشه ی با -ã آغازی برای زمان حال کامل واکه ی بلند -ã می گیرد: -ãp (>√ãp) ، -ãh (>√ãh) . ریشه با -i-ã آغازی ستاک حال کامل با آغاز -iã دارد که معمولا -ãya نوشته می شود: -ãya (>√ãš/iš) .

زمان حال کامل نیز همان توزیع ستاک قوی و ضعیف فعل غیرتماتیک را دارد: ستاک قوی برای وجه اخباری یگانه و وجه التزامی (با برخی استثناها) و ستاک ضعیف برای دیگر حالت ها.

زمان حال کامل همه ی وجه های اوستای نو بجز وجه امری و همچنین گذشته ی کامل را دارد.

بسیاری از شکل های حال کامل تنها در فرهنگ اوییم Farhang ī Oīm (FO.) دیده می شوند.

وجه اخباری

معلوم:

یگانه			
۱	-a	dādarəsa (<√dars), cikaēṭa (<√kaēṭ), jigauruua (<√grab), diduuaēša (<√duuaēš), °ururaoḍa (<√raod)	vaēṭā°
۲	-ṭa	dadāṭa (<√dā), vauuaxḍa (<√vak; FO.)	
۳	-a	ãḥha (<√ãh), āḍa (<√ād; FO.), āpa (<√ãp; FO.), daḍa (<√dā), vauuaca (<√vak), bauuara (<√bar), cakana (<√kan), daḍāra (<√dar), hušx ^v afa (<√x ^v ap), tataša (<√taš), yaiiata (<√yat), viuuaēḍa (<√vaēḍ), yaēša (<√aēš), bauuāuua (<√bao)	vaēḍa
دوگان			
۳	ãtarə	vaocātarə (<√vak), vāuuərezātarə (<√varz), yaēṭatarə (<√yat; FO.)	
جمع			
۱	-ma	diduuišma (<√duuaēš), susruma (<√srao)	
۳	-arə	ãḥharə (<√ãh), ādarə (<√ād), dāḍarə (<√dā), baβrarə (<√bar), cāxrarə (<√kar), °šāstarə (<√had), vaonarə (<√van), iririṭarə (<√raēṭ), bābuuarə (<√bao)	viḍarə (<vaēḍ-)

شکل bābuuarə که در آن باز b ستاک آشکار شده است احتمالا بجای *bāuuarə آمده است.

شکل (ni)šastarə از ni + ha-zd-tarə پدیدآمده است با دگرگونی h > š بر پایه ی قاعده ی ruki و همگون شدگی .zdt > st

میانه:

یگانه		
۱	-e	susruiie (<√srao)
۳	-e	āiḍe (<√ād), daiḍe (<√dā), mamne (<√man) vaoce (<√vak), vaoze (<√vaz), tuṭruie (<√ṭrao)
دوگان		
۳	-āite	mamnāite (<√man)

فعل āzūzušte (P.43) می باید شکل حال کامل با پایانه ی ثانویه ی -te- بجای -e- باشد.

وجه التزامی

معلوم:

یگانه			
۳	-at		vaēṭat
جمع			
۳	-an, -ənti	iiēiān (<√aē/i) (?)	vaēṭənti

وجه تمنایی

معلوم:

یگانه			
۱	-iiān	jaγmiiān (<√gam), daiḍiiān (<√dā), °šušuiiān (<√šao)	
۳	-iiāt	ānjhāt (<√ah), vaoniiāt (<√van), °hisiḍiiāt (<√saēd), hazdiiāt (<√had)	
دوگان			
۳	-iiātəm	ānjhāt.təm (<√ah)	
جمع			
۳	-in, -iiān	daiḍin (<√dā), °baβriiān (<√bar)	
	-iiārəš	°saciiārəš (<√sak)	

میانه:

جمع			
۳	-irəm	vaozirəm (<√vaz)	

شکل daiḍin از روی بافت متن حال کامل تحلیل می شود. این شکل می تواند وجه تمنایی حال باشد.

اگر این تحلیل از شکل °saciiārəš درست باشد می باید از *sačciiārəš پدیدآمده باشد با -c- بجای -k- پیش از i.

گذشته ی کامل

معلوم:

یگانه			
۳	-at	jaγmat (<√gam), tatašat (<√taš)	

وجه وصفی حال کامل

[وجه وصفی حال کامل معلوم یک uuah/uš-ستاک است و وجه وصفی حال کامل میانه مختوم به -āna-]

وجه وصفی حال کامل معلوم با دو ستاک (-uuah-/-uš-):

	سناک	حالت قوی	حالت ضعیف
√kaēθ	cikiθ-/ciciθ-	cikiθβah-, ciciθβah-	ciciθuš-
√dā	daδ-	daδuuah- (*daδβah- بجای)	daθuš-
√uid	vid-	viδuuah- (*viδβah- بجای)	viθuš-
√uak	vaok-	vaox ^v ah-	vaokuš-
√uan	*vaun-	vauuanuuah- (*vaonuuah- بجای)	vaonuš-
√iat	*jait-	yōiθβah-	yaētuš-
√zā	*zazu-	zazuuah-	zazuš-

بجای -daδβah* و -viδβah* واژگان -daδuuah و -viδuuah را با دگرگونی -δuu- > -du- داریم، که شکل های قیاسی از روی حالت ضعیف اند.

-cikiθβah-/ciciθuš می تواند از ریشه ی √kaēt/cit پدید آمده باشد که بجای سناک ضعیف -cicituš* شکل قیاسی از روی سناک قوی دارد نه از ریشه ی √kaēθ با معنای نه چندان روشن.

وجه وصفی حال کامل معلوم با تنها یک سناک (-uuah- یا -uš-):

	سناک	حالت قوی	حالت ضعیف
√gan	jaγn-	jaγnuuah-	
√nas	nəş-	nəşuuah-	
√taš	*tašš-	taršuuah-	
√gam	jaγm-		jaγmuš-
√han	haŋhan-		haŋhanuš-
√man	mamn-		mamnuš-
√tak	taṭk-		taṭkuš-
√varz	vāuuərəz-		vāuuərəzuš-
√sak	sašk-		saškuš-

وجه وصفی حال کامل میانه ی مختوم به -āna- (-ana-):

apāna-, daδrāna-, daθāna-, haŋhanāna- (<han-), iririθāna-, mamnāna-,

pāpərətāna- (<parət-),

vauuazāna-, zazarāna-, zuzuiiana- (<zao)

شکل -zuzuiiana- می باید بجای -zuzuuana* باشد با uii به پیروی از حالت اول کس- سوم کس یگانه ی *zuzuiie.

دو گونه صفت نیز وجود دارد که از سناک حال کامل اشتقاق می یابد:

baodō: بجای baodajʰa (؟).

paiti...azaēta: وجه تمنایی برای بیان حکم.

۲. فعلهای ناگذرا و میانه- مجهول

سډک. سډرگسډغ. سډرگ. رډرگسډ. اسډسډسډرگ. (اسوډغډرگ).

سډرگ. رگسډ. رگسډ. سډرگ. سډرگ. رډرگسډرگ. رډرگسډرگ.

aom asmanem yō usca raoxsnō frādərəsrō

yō iməṃ zəṃ āca pairica buuāuua

"آن آسمان زبرین روشن فراز پیدا که بالا و پیرامون زمین را فرا می گیرد" (Yt.13.2)

رډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ.

*frēna aṅḥəṃ nasunəṃ yā paiti āiia zəmə iririṭarə

"از فراوانی این لاشگان که بر این زمین مرده افتاده اند" (V.5.4)

.Mss. frīna, fraēna, frēna

سډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ.

سډرگسډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ.

سډرگسډرگ. سډرگسډرگ. سډرگسډرگ.

yō nāirikəṃ apuṭrəṃ pipiiušim vā apipiiušim vā

anasaxtəṃ para xšudrā fraṅḥərəzaiti

ahmaṭ haca irišiiāt

"آن مرد که در زنی آبستن، شیرده شده یا شیرده نشده یا پیش از به سر آمدن دوره ی آن زن (؟)، تخمه ی خویش فراز هلد، از آن زیان ببند؟" (V.15.8)

۳. فعلهای گذرا (بیانگر پی آمد [= یک کنش یا حالت])

رډرگسډرگسډرگ. سډرگسډرگسډرگ. سډرگسډرگسډرگ. سډرگسډرگسډرگ. سډرگسډرگسډرگ.

سډرگسډرگسډرگ. سډرگسډرگسډرگ. سډرگسډرگسډرگ. سډرگسډرگسډرگ.

...
...
...

ā hatamca aṅhušamca zātanamca azātanamca ašaoṇam
iḍa jasəntu frauuaṣaiiō yōi hiš **baḅrare**
paitiiāpəṃ nazdištaiiāt apaṭ haca

"فروشی های اشونانی که هستند و بودند، زاده شدند و [هنوز] زاده نشدند بدین جا آیند، [به نزد] ایشان که آنها را
برده اند بر پاد آب از نزدیک ترین رود" (Y.65.6) (؟)

...
...
...

paoirianam tkaēšanam paoirianam sāsno.gušam
iḍa ašaoṇam ašaoṇinam

"نخست آموزگاران، نخست شنوندگان آموزه ها [ی اهوره مزدا]، آن مردان و زنان اشون، اینک جان و دئنا و هوش و
روان و فروشی از آن. آنها را می ستاییم، آنها که از برای اشه پیروز شدند" (Yt.13.149 ، Y.26.4)

...
...
sraošəm ašim huraōḍəm vərəθrājanəm.. yazamaide

yō vispaēibiiō haca arəzaēibiiō **vauuanuuā** paiti.jasaiti
"سروش پاداش دهنده ی زیبای پیروز را می ستاییم، او که از همه ی کارزارها پیروز باز می گردد" (Y.57.11-12)

همچنین حال کامل در گزاره های مطلق (همیشه/هرگز) بکار می رود.

۴. در بند پایه ی مثبت

۳۱. ۳۰. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲.

۳۱. ۳۰. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲.

۳۱. ۳۰. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲.

۳۱. ۳۰. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲.

yō paoiriiō stōiš astuuaiθiiā vācim aoxta viδōiium ahura.ṭkaēšəm

yō paoiriiō stōiš astuuaiθiiā vācim framraoṭ viδōiium ahura.ṭkaēšəm

yō paoiriiō stōiš astuuaiθiiā vispaṃ *daēuuō.tātəm **vauuaca**

aiiesniiṃ auuahmiiṃ

"(زرتشت) نخستین کس است در جهان استومند که برخواند داد دوری از دیوان، داد اهوره مزدا را؛ نخستین کس است در جهان استومند که فرازگفت داد دوری از دیوان، داد اهوره مزدا را؛ نخستین کس در جهان استومند که همه انجمن دیوان را ناشایست برای پرستش و نیایش خواند" (Yt.13.90)

.Mss. daēuuō tātəm

۳۱. ۳۰. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲.

۳۱. ۳۰. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲.

vispanṃ para.carəṇṭaṃ ātarš zasta **ādiḍaiia**

cim haxa haše baraiti fracarəθiḡā armaēšāiḍe

"آذر همواره دستان همه ی گذرندگان را نگریسته است [تا ببیند] چه می آورد دوستی برای دوستی، آن فرازونده برای آن آرام نشسته" (Y.62.8)

۳۱. ۳۰. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲.

۳۱. ۳۰. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲. ۳۱. ۳۲.

vispanṃ aēšṃ *zaraθuštrim paoirim vahištəm āhuirim

susruma ṭkaēšəm

"در میان همه ی این [آموزه] ها همواره آن زرتشت را نخستین و بهترین آموزه های دین اهورایی شنیده ایم" (Yt.13.148)

پیوست ۱: پایانه های صرفی
پایانه های صرف اسم برای زبان ایرانی

یگانه	پایانه های اصلی	سناک های همخوانی
ندایی	-∅	-∅
نهادی	-S, -∅	-h/-s/-š, -∅
رایبی	-m, -am	-am
نهادی-رایبی نتار	-am, -∅	-∅
اضافی	-ah, -S	-ah, -h/-š
ازی	-t	-at/-t
برایبی	-ai	-ai
بایی	-ā, -H	-ā
دری	-i, ∅	-i
جمع		
نهادی-ندایی	-ah	-ah
رایبی	-ah, -nS	
نهادی-رایبی نتار	-i, -H, -∅	-i, -H, -∅
اضافی	-a'ām	-a'ām
برایبی-ازی	-bīah	-bīah
بایی	-biš	-biš
دری	-Su	-hu/-su/-šu
دوگان		
نهادی-رایبی-ندایی	-ā	-ā
نهادی-رایبی نتار	-ai, -ī	-ai
اضافی	-āh	-āh
برایبی-ازی-بایی	-bīā	-bīā
دری	-ah	-ah

ستاک های واکه ای

	a-ستاک	ā-ستاک	ī-ستاک	i/ai-ستاک	u/au-ستاک
یگانه					
ندایی	-a-∅	-ai-∅	-i-∅	-ai-∅	-au-∅
نهادی	-a-h	-ā-∅	-ī-∅	-i-š, -ā-∅	-u-š, -āuš
رای	-a-m	-ā-m	-īm	-i-m, -āi-am	-u-m, -āu-am
نهادی-رای نتار	-a-m			-i-∅	-u-∅
اضافی	-a-h _{ia}	-ā-iā-h	-iāh	-ai-š, -i-ah	-au-š, -u-ah
ازی	-āt	[-ā-iā-t]	-iāt	-ai-t	-au-t, -u-at]
برایی	-āi (a' ai)	-āi (-ā-iā-i)	-iāi	-ai-ai, -i-ai	-au-ai, -u-ai
بایی	-ā	-ā (-ai-ā)	-ī	-ī	-ū, -uā
دری	-a-i	-ā-i-ā		-ā-∅	-au, -∅
جمع					
نهادی-ندایی	-ā (-āhah)	-ā-h	-īš	-ai-ah, -āi-ah	-au-ah, -āu,ah
رای	-a-ŋh	= نهادی	= نهادی	-i-nš	-u-nš
نهادی-رای نتار	-ā			-ī	-ū
اضافی	-ān-a'ām	-ān-a'ām	-ī-n-a'ām	-i-n-a'ām	-u-n-a'ām, -u-a'ām
برایی-ازی	-ai-bjah	-ā-bjah	-ī-bjah	-i-bjah	-u-bjah
بایی	-aiš	-ā-biš	-ī-biš	-i-biš	-u-biš
دری	-ai-šu	-ā-hu	-ī-šu	-i-šu	-u-šu
دوگان					
نهادی-رای-ندایی نتار	-ā	-ai	-ī	-ī	-ū
نهادی-رای نتار	-ai				
اضافی	-ai-āh	-ai-āh		-i-āh	-u-āh
برایی-ازی-بایی	-ābiā	-ābiā	-ī-biā	-ī-biā	-u-biā
دری	-ai-ah				-u-ah

aβəždāna- نام شاخابه "آبدان"
 aβra- "ابر"
 acišta- → aka- صین.
 aḍa "ق. "پس، آنگاه"
 aḍaβiia- "تافرینتی"
 aḍairi "پیشا. "زیر..."
 aḍairi.zəma- "زینده زیر زمین"
 aḍaxšaiiaētā < daxšaiia-
 aḍāitiia- < a+dāitiia- "بیداد"
 aḍβan- "راه"
 adauuata < dauua- "س افز."
 aē-/i- "رفتن"
 aēibiš "ضم. سوم. جم. بایی."
 aēm < aoiia-
 aēnah- "گناه"
 aēnaḥja- < aēnaḥiia- "به گناه آلودن" (؟)
 aēsma- "هیزم"
 aēš- √aēš ? "جستن"
 aēšma- "نام دیو "خشم"
 aēta- "ضم اش. "این"
 aētauuaṇt- "این اندازه فراوان"
 aēuua- "یک"
 afraoxšaiiant- "برنیافز اینده" (ماد. °iieinṭi-)
 afrašumaṇt- "پیش نرونده"
 afš.ciθra- "دارای تخمه ی آب، آب تخمه"
 afš.tacin- "دارای آبهای روان"
 agata- < ā.jasa- "وص گد."
 aguzē < guza- "س افز."
 aγra- "نوک، پیش (نخست)"
 ah- "فعل ربطی، "بودن، هستن"
 ahaxšta- "بی شمار"
 ahu-/aḥhu- "نر. "هستی، جان"
 ahuna- vairiia- "نام نیایش"
 ahura- "خدا، سرور"
 ahura- mazdā- "اهوره مزدا"
 ahuraḍāta- "اهوره آفریده"
 ahura.ṭkaēša- "آموزه های اهوره مزدا، داد اهوره مزدا"
 aibigariia- "اوسدکهن" شایسته ی ستودن به آواز نیایش"
 aiβi, auui, aoi "پیشا. "به، بسوی" (+ رای)ی)
 aiβi.draoxḍa- < draoxḍa-
 aiβi.druža- "دروغ گفتن به..."
 aiβi.gāiti- "ماد. "آغاز"
 aiβi.gāma- "سال"
 aiβiiaxšaiia- √āxš "پاسداری کردن"
 aiβiiaxštar- "سرپرستی"
 aiβi.šiti- "ماد. "زیست گاه" (؟)
 aiβi.vaēḍaiia- √vaēḍ

"در نظر گرفتن، تخصیص دادن، ویژه گرداندن"
 aiβi.vaēna- "نگریستن بر..."
 aiβi.vaēsiia- < aiβi.vaēḍaiia- "س آ.ی."
 aiβi.vaniiah- bauua- "پیروز شدن بر" (+ رای)ی)
 aiβi.vərəziia- √varz "کشاورزی کردن"
 aiβi.vōižḍaiia- "فرودآوردن (زین افزار) بر..."
 aiβiš.huta- "فشرده شده"
 aiβiš.xʷarəθa- "نوشیدنی"
 aiβiti- (؟) "ماد. "دسترسی"
 aiβiθiia- "به پیرامون" (+ اضافی)
 aiβiio < āp-
 aiiiah- "نت. "فلز (مفرغ)، دیگ فلزی"
 aiiiaṇt- < ae-/i- "وص حا."
 aiiiaḥaēna- "فلزی (مفرغی)"
 aiiiozdiia- "آنچه نتوان با برگزاری آیین پاک نمود"
 aiiar-/aiian- "نت. "روز"
 aiiara- "وابسته به گاه های روز، روزانه"
 aiiiesniia- "ناشایست برای ستایش"
 aiiio.xšusta- "فلز گداخته"
 aipi.aβra- "ابری"
 aipiduuṇara- "ابری"
 aipi.jan- "پدافند کردن، فروکوفتن" (؟)
 aipi.kərəṇta- "پاره کردن، گسستن از هم" (؟)
 airiia- "آریایی، ایرانی"
 airiiaṇ- نام ایزد
 airiiaṇ- < ā.airiioḥma.išiiia-
 airime "در آرامش (نک. -armaēšaḍ-"
 airme.aḥhaḍ- < armaēšaḍ-
 aiti.bara- "بردن تا به، رساندن"
 aiti.jasa- "رفتن تا، رسیدن"
 aiθiiajah- "بی گزند، بی خطر"
 ajiiamna- "نکاستی"
 aka-/aγa- "بد، اهریمنی"
 akarana- "بی کرانه"
 ama- "نیرو"
 amaršāṇt- "بی مرگ"
 amauuaṇt- "نیرومند" (ماد. °uuaiti-)
 amauuastara- < amauuaṇt- "ص.یر."
 amauuastəma- < amauuaṇt- "ص.ین."
 aməša- "بیمرگ، جاودانه"
 aməša- spəṇta- "امشاسپند، جان افزاینده جاودانه"
 aməratatāt- "مرداد (نام امشاسپند)، جاودانگی"
 amərexti- "ماد. "عدم تباهی"
 anaγra- "بی آغاز"
 anarəθe "به روش نادرست (نا-اشه) یا بی هدف" (؟)
 anasaxtā- "آن که هنوز به پایان دوره اش نرسیده باشد"

anašauuan- "ناشون"
 anākāh- "نا پیدا"
 anāxšti- "نا آشتی، جنگ"
 anāzarəta- "نیاز رده شده"
 aniaa- "دیگر"
 anumaiia- "گوسپند"
 anu.maniia- "با کمک اندیشه [یاری رساندن]"
 anu.marəza- "همراه نزدیک بودن"
 anumatəe √man مص. "یاری رساندن به کمک اندیشه"
 anusō √vas/us (؟) ق. "ناخواستنه، بی اراده"
 anu.taca- "تاختن همراه با ..."
 anu.varštəe √varz مص. "یاری رساندن به کمک کردار"
 anūxtəe √vak مص. "یاری رساندن به کمک گفتار"
 aṅgušta-, aṅušta- "انگشت"
 aṅtarə "پیشا. در، درمیان" (+ رایبی)
 aṅtarə.arəða- "درون، از درون"
 aṅtarə.mrao- "انکار کردن، بازداشتن"
 aṅtarə.naēma- "درون، از درون"
 aṅtarəstā- "ایستاده در میان [زمین و آسمان]"
 aṅtaruxti- "سخن بازدارنده"
 aṅhaošəmna-/aṅhəušəmna- "نخشکیدنی"
 aṅhu- < ahu-
 aṅhuṅβa- "آهویی، آلودگی"
 aṅra- "بد، ویرانگر"
 aṅra- maniiu- "انگره مینو، مینوی ویرانگر، اهریمن"
 aṅha- < aṅhiia- √ah "پرتاب کردن، انداختن"
 aog-/ aoj- "میا. گفتن"
 aogar- "نت. توان، نیرو"
 aoi < auui
 aoia- (aiia- ?) "تخم"
 aojah- "نت. توان، نیرو"
 aojāna- < aog- "وصحاح. میا."
 aojiiah- < uṅra- "صبر."
 aojišta- → uṅra- "صین."
 aošaṅhaṅt- ("میرا" (ماد. -haiṅt-))
 aota- "نت. سرما"
 aotra- "نت. موزه، کفش"
 aoxto.nāman- "نام کسی [به یزش] گفتن"
 apa.bara- √bar "دور کردن، گرفتن"
 apa.duara- "دورگریختن"
 apa.karša- √karš "کشیدن، دور کردن"
 apa.taca- "گریختن"
 apa.yāsa- "برگرفتن و بردن"
 apaiia- √āp "رسیدن، به دست آوردن"
 apaiiasa- √yam "بی بهره کردن، محروم کردن"
 apaiiata- < apaiiasa- "بی بهره شده"
 apānō.təma- "صین. برترین"

apaṅharštəe < apaṅhərəza- مص.
 apaṅhərəza- √harz "گذشتن، بخشودن"
 apašī- (*apācī-) < apāṅk-
 apataṭ < pata- س.افز.
 apāṅk- , *apāc- "پشت، به پشت"
 apāxtar-/apāxəḍr- "باختری، شمالی"
 aṅam napāt- نام ایزد "اپام نیات"
 apərənāiiuka- "نابرنایا، کودک"
 apərəsaṭ < pərəsa- س.افز.
 apipiiuṣ- < a-pipiiuṣ-
 apuṅrā- "بی پسر؛ آبستن"
 apuṅrō.zaniaa- "فرزند نزاينده"
 araska- "رشک"
 aratufri- "آنکه ردان را خشنود نمی کند (با +اضافه)"
 araṅβiia- "ناسازگار با آیین ردان"
 arəduṣ- "نت. عنوان گناهی"
 arəduuī- surā- anāhitā- نام ایزد "اردویسور اناهیتا"
 arəða- "کنار"
 arəm.maiti- "اندیشیدن درخور"
 arənauuāci- "ارنواز"
 arəṅa- "نت. کار، موضوع"
 arəza- "رزم، کارزار"
 arəzaia- < arəza- س.اسم. "رزمیدن"
 armaēšaḍ- √had "آرام گرفتن"
 aršan-/ aršn- "برای حیوان تر"
 arš.manah- "دارای اندیشه ی درست"
 aršti- "ماد. نیزه"
 aršuxḍa- "به درستی گفته شده"
 asah- "نت. جای، مکان"
 asan- /ašn- = asman- "نر. آسمان؛ سنگ"
 asman- "نر. آسمان"
 asna- < āsna-
 asniia- "وابسته به روزها، روزانه"
 aspa- "اسب"
 asrāuuaiiaṅt- < srāuuaiia- "نسراینده"
 asrušti- "ناشنیدنی"
 asruta- √srao/ sru "شنیده نشده"
 ast- "نت. استخوان"
 astuuaiti- < astuuaiṅt-
 astuuaiṅt- "استومند، مادی"
 astuuaiṅt.ərəta-
 نام واپسین سوشیانت "بیاری او اشه استومند شود"
 asūiri- "در بامداد"
 ašnao-/ašnu- √nas/as "رسیدن"
 aštrā- "تازیانه"
 ašiiiah- < aka- "صبر."
 aša- "نت. اشه، سامان، راستی"

نام امشاسپند "اردیبهشت؛ بهترین اشته" - aša- vahišta-
 "اشه نژاد" - ašaciθra- = ašo.ciθra-
 ق. "برابر با آیین اشته" - ašaiia
 "برابر با آیین اشته به انجام رساندن" - ašaiia-
 "گرایش به اشته، اشته" - ašaiiā-
 نام کسی - aša.nəmah-
 - ašaonī- (ašāunī-) < ašauuan-
 "اشون، پشتیبان اشته" - ašauuan-/ašaon-
 نت. "سامان مندی" - ašauuasta-
 صین. - ašauuastəma- < ašauuan-
 ašauuaxšnut-
 "آنکه اشون را خشنود کند، مایه ی خشنودی اشونان"
 aša.x^v āθra-
 "از اشته فراهم آورنده جایگاه آسایش (دم زدن آسان)"
 ماد. بی قاعده - ašāuuirī- < ašauuan-
 "دارای واژه ی اشته" (؟) - ašəm.srauuh-
 "اشه ستایی" - ašəm.stut-
 نام ایزد بانو "اشی؛ پاداش" - aši-
 "پاداش بخشنده" - ašiiia-
 "برخوردار از اشته" - ašō.arphan-
 "اشه جویی" - ašō.iš-
 "پیروی آموزه های اشته" - ašō.tkaēša-
 ق. "چنین" - aθa-
 "بریده نشده، بی کران" - aθbaršta-
 ق. "جایی" - aθra-
 ق. "پس، آنگاه" - aθ-
 "بالاپوش" - aθka-, aθka-
 "چالاک، چابک" - auruuant-
 "دارنده ی اسبان چالاک، تیز اسب" - auruuat.aspa-
 ضم.اش. "آن" - auua-
 میا. "روان شدن، فرو ریختن" - auua.bara- √bar
 "نگه داشتن، بکار بردن" - auua.dāraia- √dar
 ق. "آنجا" - auuaða-
 - auuaēna- < vaēna-
 نت. "یاری، کمک" - auuah-
 "ناشایست برای نیایش" - auuahmiia-
 "برکوفتن، کشتن" - auua.jana-
 "نزدیک شدن" - auua.jasa-
 "بریدن، جداکردن" - auua.kərənta- √kart
 "چنین بزرگ/ فراوان" - auuant-
 - auuant^vhabda- < x^vabda-
 "پیش آوردن، بلند کردن" - auuara- < ā.bara- √bar
 "آنچنان، آنگونه" - auuaθa-
 ق. "آنجا" - auuaθra-
 "از این رو" - auuat-
 "چنان بزرگ/ فراوان" - auuauuant-
 پیشا. "به، بسوی، بر" (+ رایبی) - auui

"آوردن به..." - auui.bara-
 "رها کردن" (در + رایبی) - auui.fra.hərəza-
 "مهر ستیز، دشمن مهر" - auui.miθra-
 در آغاز شب(؟) (دری. - xšapan) < ā+xšafni
 "ناخورده" - ax^varəta-
 معلوم "راندن"؛ میانه "رانده شدن" - aza- √az
 "ناخواسته" - azaoša-
 نت. "روز" - azar-/azan-
 "نژاده" - azāta-
 - azdəbiš < ast-
 "مار، اژدها" - aži-
 "اژی دهاک" - aži- dahāka-

پیشا. "به، بسوی" - ā
 نام نیایش - ā.airiēma.išiiia-
 ق. "پس، آنگاه" - āat-
 "پیش و پس" - āca paraca-
 "پیش آوردن" - ā.bara-
 "در بالا فراگرفتن" - ā.bauua- √bao/bu
 عنوان موبد "آبرت" - ābərət-
 - ā.darəzaia- < darəzaia-
 "نگریستن" - ādiθaiia- √daē/di
 "نگریستن، بررسی کردن" - ā.diθā- √daē/di
 "گفتن" - āθaiia- √ād
 "دانه" - āθu-
 "پرآب" - āfənt-
 س.مج. "بدست آمدن" - āfiia- < apaia- √ap
 مص. - āfiieidiāi < āfiia-
 "ناگسستی، با پیوستگی" - āfrasān^vha- < a-fra-
 - āfrasān^vhañt- < āfrasān^vha-
 "فراخواندن همچون دوست، آرزو کردن" - āfrinā- √fraē
 - ā.gāraia- < gāraia-
 نت. "دهان" - āh-
 "نشستن" - āh-
 ماد. "ناپاکی، پلیدی" - āhiti-
 نت. "هورایی، از آن اهوره" - āhuiri-
 حندا. "ای" (+ حالت ندایی) - āi
 نت. "بهره، سود" - āiiapta-
 - āiiasa- √yam
 میا. "بدست آوردن، فراهم آوردن" تنها اول
 کس یگانه - āiiese
 نت. "عمر، سن، گستره ی زمانی" - āiiu-/yao-
 "آمدن، رسیدن" - ā.jasa- √gam
 س.افز. - ākərənao- < kərənao-
 میا. "گماشتن" - āmrao-/mru- √mrao/mru
 اوس.کهن "همراه شدن با" - ānuš.hāk-
 ماد. "آب" - āp-/ap-

āpərəiti- "ماد. "پادافره، مجازات"
 ārēiti = aši-
 āsīah- → āsu- صبر.
 āsišta- < āsu- صین.
 āsito.gātu- < a-sita- "بر جای نشسته"
 āsna- "زاده برای خویش، آزاده"
 āsna- "نزدیک"
 ā.stao- < stao-
 āstāraia- "گناه کردن" (در برابر +اضافی)
 āstāraiaṇt- (< iieṇtī-) < āstāraia- و ص.ح.
 āstuiti- "ماد. "ستایش"
 āstuta- < √stao/stu- و ص.گذ.
 āsu- "تند، چالاک"
 āsu.aspa- "دارنده ی اسبان چالاک"
 āsu.aspō.tēma- < āsu.aspa- صین.
 ātar- نام ایزد "آذر؛ آتش"
 ātarš.ciθra- "دارای تخمه ی آتش، آتش تخمه"
 āθβīia- "آبتین"
 āθβīiāni- "فرزند آبتین"
 āθrauuan-/ aθaurun- "آثرون"
 āθrauuo.puθriia- "داشتن پسرانی که آثرون شوند"
 āuuōiia (صوت "وای" (بر + دری) < viθ / √vaeθ/ < āxštaēða < āxšti- در هماهنگی (با + بابی)
 āxšti- "ماد. "آشتی، صلح"
 āzī- "بارور/آبستن (گاو)"

āh- < ah- س.کام.
 āhāna- < āh- و ص.ح. میا.
 āsta- < aṇra- "بد نهادی، دشمنی"
 āzah- "تنگی، سختی"

bara- < bar- س.کام.
 bar- "سگ آبی"
 barāna- "از پوست سگ آبی"
 barī- نام سرزمینی اسطوره ای
 barī- "سگ آبی ماده"
 bē°, bi- "نو-"
 bē.ērəzu- "به پهنای دو انگشت"
 bēšaza- "ن.ت.؟ "درمان"
 bēšaziia- "درمانگر"
 bēšaziio.tara- < bēšaziia- صبر.
 bēšaziio.tēma- < bēšaziia- صین.
 bēuuar-/bēuuuan- "ن.ت. "ده هزار"
 bay- "بغ، خدا"
 bayō.baxta- "بر نهاده از سوی خداوند"

bairiia- < bara- س.م.ج.
 baṇdaia- √baṇd "بستن"
 baōḍaṇḥaṇt- "آگاه"
 baoidi- "بو، هوش"
 baōiiah- < buiri- صبر.
 baosu- "بخور پیشکش کردن" (؟)
 bara- √bar
 مع. "بردن"؛ میا. "برخوردار شدن؛ سوار بودن"
 barant- < bara- و ص.ح.
 barəmna- < bara- و ص.ح. میا.
 barəsmān- "ن.ت. "برسم"
 barəsmō.starəiti- "برسم گستری"
 barəsmō.zasta- "برسم به دست"
 barətar- "بار بردار"
 barəzah- "بلندی، کوه بلند"
 barəzan-/barəšn- "بلندی، ارتفاع"
 baršnu- "بلندی، اوج"
 basta- < baṇdaia- و ص.گذ.
 bauua-/ bao- √bao/bu "شدن"
 baxəθra- "بیل"
 baxša- √bag/baj
 مع. "دادن، پخش کردن"، میا. "پذیرفتن، دریافت کردن، بهره مند شدن"
 bā-ادات با معنای ناروشن
 bāḍa "گاهی"
 bāšar- < bar-tar- "سوار"
 bāzao- "بازو"
 bərəjaiia- "بزرگ داشتن" (؟)
 bərəjiia- "ص.ف. "شایسته ی بزرگداشت"
 bərəxḍa- "پسندیده"
 bərəxḍō.tara- < bərəxḍa- صبر.
 bərəz- "بلند"
 bərəzaiḍi- "نگرنده از جایگاه بلند"
 bərəzaṇt- "برزمند"
 bərəzi.gāθra- "نیایش خوانی به بانگ بلند"
 bərəzi.rāz- "از جایگاه بلند فرمان راندن/سامان دادن"
 bipaitištāna- "دو پا"
 bišaz- "درمان گر"
 bišaziia- < bēšaza- , bišaz- س.اسم. "درمان کردن"
 bitiia- "دوم"
 bižuuat- "دو چندان"
 brātar- "برادر"
 brāza- "درخشیدن"
 brū- "ابرو"
 buiḍiia- "بو بردن، آگاه شدن"
 buiri- "فراوان، بسیار"
 bušīia- < bauua- س.آی.

پی.ب. "و" -ca-
 س.کام. "مهر ورزیدن" -√kan- cakan-
 "نیازمند چراگاه" -°hāc- , caṅraṅhāk-
 "رفتن" -√car- cara-
 "سرود ستایش خواندن" -√kar- carəkar-/carəkərə-
 نت. "چشم" -cašman-
 "چهار" -caṅṅar-/catur-
 "چهار پا" -caṅṅarə.paitištāna-
 "توان دادن" -√kaē- cikaē-/cici-
 و.ص.کام. -kaēṅ- cikiṅṅar-/ciciṅṅar-
 -√caēš- cinah-/cinas-/ciš-
 "پیوند دادن، بازبرد دادن، نسبت دادن"
 (چیزی به چیزی)

"چینوت پل" -cinuuat.pərətu-
 ماد. "بینش" -cisti-
 -ka- ciš <
 ضم.نامع. "هر کس، همه" -cišca-
 "دریافتن" -cit-
 "پادافره، توان" -ciṅṅā-
 "دارای نشان روشن" (؟) -ciṅṅaruuaiti-
 پی.ب. "نیز، وانگهی" -ciṅṅ-
 "چه اندازه، چه اندازه بزرگ" -cuuaṅt-

-√dā- daḍā-/daḍ-
 مع. "دادن، نهادن"؛ میا. "گرفتن، دریافت کردن، بدست آوردن"

س.کام. -daḍā- < daḍa-
 و.ص.ح. -daḍaṅt-/daṅṅaṅt- < daḍā-
 "آفریدگار" (daṅṅaṅ-)/daḍuuah-
 daēnā-

ماد. "دین، دننا": یکی از نیروهای درونی آدمی، آن روانی که پس از مرگ بنا بر اندیشه و گفتار و کردار شخص به پیکر دوشیزه ای زیبا یا زنی زشت پدیدار می گردد و به بهشت یا دوزخ برده می شود:

"نشان دادن" -√daēs/dis- daēsaiia-
 "دیو" -daēuuua-
 "دیو پرست" -daēuuaiiasna-
 "دیو آفریده" -daēuuō.dāta-
 "انجمن دیوان" (؟) -daēuuō.tāt-
 "دهم، شایسته [برای امور دینی]" -dahma-
 "فریبنده" -daiβī , daiuuī-
 "دادن، نهادن" -√dā- < *dāiia- < daiia-

نر. "خانه" -dam-
 ماد. "سرزمین، کشور" -daṅṅhao-
 "سرور سرزمین" -daṅṅhu.paiti-
 و.ص.ح. میا. -dauua- < daomna-
 و.ص.گذ. "فریفته شده" -√dab- dapta-
 "پاره پاره کردن" -√dar- darədar-/darəḍərə-
 "دراز" -darəya-
 ق. "برای زمانی دراز" -darəyəm-
 "زندگی دراز" -darəyəm.jiti-
 "مانش دیرپا" -darəyə.šiti-
 "با گردشی دیرپا" -darəyə.vārəṅṅman-
 "با یزش بلند" -darəyə.yašta-
 "دیدن" -√vaēn/dars- darəs-
 "بستن، به بند کشیدن" -√darz- darəzaiia-
 "راست (مخالف چپ)" -dašina-
 -daḍā- = daḍ- /daḍā-
 و.ص.کام. -daḍāna- < daḍā-
 (؟ فریفتن) -√dao (√daβ- > dauua-
 میا. "سخن گفتن (اهریمنی)"

"دخمه" -daxma-
 "نشان گذاشتن" -daxša- < daxšaiia-
 "دستان، قاعدگی" (؟) -daxštāuuaiti-
 -daṅṅhu- < daxiiium-
 "وابسته به سرزمین" -daxiiiuma-
 س.آی. -daḍā- < dāhiia-
 "دادن، بخشیدن" -√dā- dāiia-
 "برابر با داد" -dāta- < dāitiia-
 "برابر با آیین ساخته شده" -dāitiio.kərəta-
 نت. "آفرینش، آفریدگان" -dāman-
 "برپاشده بدست آفریننده، آفریده دادار" -dāmiḍāta-
 "نگه داشتن" -√dar- dāraiia-
 نت. "داد" -dāta-
 و.ص.گذ. -daḍā- < dāta-
 "دادار، آفریننده" -dātar-
 نت "دهش، بخشش" -dāṅṅra-
 "بخشنده" -dāṅṅri- < dātar-
 نت. "درخت" -dāuru-/drao-
 ص.ین. -bui- < dbōišta-
 "چنگ (پنجه)" (؟) -dərəzā-
 "با گردونه استوار" -dərəzra-+raṅṅa- < dərəzi.raṅṅa-
 "فریب" -dibža-
 س.خو. "فریفتن خواستن" -√dab- diβža-
 "محکم چسبیدن به" (؟) -√darz- didrəzuuō-
 س.کام. -√duuaēš- diduuaēš-
 "دیدن" -diḍāi-
 نر. "آسمان" -diiaō-
 نت. "چشم" -dōiṅṅra-

draējišta- < driϣu- صین.
 draējištō.tēma- < driϣu- صین.
 draoγō.vāxš.draoijišta-
 "آنکه باورمندترین به جهان دروج است"

draoman- "ننت. "فریب، نیرنگ"
 draonah- "ننت. نان ویژه ی آیین "درون"
 draoxδa- < druxδa- صفع.
 drājah- "درازا، طول"
 driϣu- "بینوا، درویش"
 driuuī- < driϣu- ماد.
 drug-/ druj- "نام دیو "دروج"
 drujas.kanā- "کان دروج"
 drujiiant- < družant- و صحا.
 druuañt- "دروند، از آن دروج"
 druxδa- "صفع. "فریفته باید شود، فریفتنی"
 druxš.manah- "پر از اندیشه های فریبکارانه"
 druxš.vīdruxš "آنکه برترین بازدارنده ی دیو دروج است"
 druža- < *drujiia- < √draoγ/drug/druj
 "دروغ گفتن، فریب دادن"

družant- < družā- و صحا.
 duγδar- "ماد. "دختر"
 dura- "دور، دور دست"
 duraē.pāra- "دور گذر"
 duraoša- "دور دارنده ی مرگ"
 dušmaniiu- "دشمن"
 dušmata- "اندیشه ی بد"
 dušsañha- "آگاهی بد، دژ آموزشی"
 duššaθra- "شهریار بد، فرمانروای اهریمنی"
 duua- "دو"
 duuaēs- "کینه ورزیدن، آزرده"
 duuāsa- "تاخت آوردن"
 dužāθra- "ننت. "دشواری، نا خوشی"
 duždāh- "با دهش اهریمنی"
 dužgaiñti- "بوی گند"
 dužiiāriia- "آورنده ی سال بد [کشاورزی]"
 dužiti- "ماد. "دشواری"
 dužuacah- "زشتگو"
 dužzaotar- "زوت بدکار"
 dūraē.dērēs- "از دور بیننده"

ērəduuafšnī- "با پستان های برآمده"
 ērənao-/ērənu- √ar "فرستادن، پیشکش کردن"
 ērəzata- "سیم، نقره"
 ērəzataēna- "سیمین"
 ērəzu- "درستکار"
 ērəzuuāna- ?

ērəžuxδa- < aršuxδa- اوسد.کهن
 ēuuīduuah- < a- + viδuuah- "نا آگاه، نادان"
 ēuuista- < a- + vista- "نیافتنی"
 fiian̄ha- (fiian̄huua-) "باریدن (برف، تگرگ)"
 frabara- "پیش آوردن"
 fracara- √car "گام زدن، راه رفتن"
 fracarəθβant- "فراز رونده، گذرنده"
 fra.daδā- √dā "فراز آفریدن"
 fra.daθa- < fra.daδā-
 fraδāta- < fra.dāta- "پیش آورده"
 fraēšiiia- √fraēš "فرستادن"
 fraēšta- < pouru- صین.
 fraγrāriia- √grā "بیدار کردن"
 fraγrāriiañt < fraγrāriia- و صحا.
 fraii- = frāii- √aē/i "فراز رفتن، گذشتن، رد شدن"
 fraiiara- "فردا، آینده"
 fra.kərəñta- √kart "پدید آوردن"
 frakərəsta- < fra.kərəñta- و صگذ.
 fra.maniia- √man

"نقشه کشیدن، امیدوار شدن، دلیرگشتن"

fra.mita- و صگذ. "دگرگونه نمایان شده"
 fra.mrao- "سخن گفتن"
 fra.mruite < mruite مص.
 framruuañt- < mruuañt- و صحا.
 frañhərəza- √harz "فراز هشتن، رها کردن"
 frañrasiian- "افراسیاب"
 frañhara- √xar- "خوردن"
 fraoirisiia- √uruuaēs "میا. "برگشتن"
 fraorəca- < fra+? "میا. "گرفتار کردن"
 fraorənā- √var "برگزیدن"
 fraorəṭ.frašnin- "با شناخت برگزیدن [- پاداش]"
 frapāraia- √par "رساندن، بردن"
 frasaocaiia- √saok "سوزاندن"
 frasasti- "بزرگداشت"
 fra.saxta- و صگذ. "در گذشته، به پایان زندگی رسیده"
 fraspara- √spar "فراز جستن، پریدن"
 frasrāuuaiia- √srao/sru "فراز سرودن، از بر خواندن"
 frastairiia- √starH

صفع. "آنچه باید گسترده شود، فراز گسترده"

fra.stao- < stao-
 frastarəta- < starəta- و صگذ.
 fra.stərənau- √starH "فراز گسترده"
 frašmō.dāiti- "ماد. "فرو شد (خورشید)، غروب"
 frašna- "پرسش"
 frāšnao-/frāšnu- √nas/as "دست یافتن"
 frašō.kərəiti- "ماد. "فرشکرد، تازه گردانی"

frašāiia- √š(ii)ā "ریدن" میا.
 frašāimna- < frašāiia- و ص.ح.ا. میا.
 frašuta- < √šao/šū "به کار انداخته، به جنبش درآمده"
 fra.taca- √tak/ tac "روان شدن، جاری شدن"
 fratara- "فراتر، والا"
 fratarō.tara- "والا تر"
 fratəma- "یکم، نخست"
 frauuaēxšti- √uruuaēs
 ماد. "بردن از راه های پیچاپیچ"
 frauuaēða- √vaēd "نشان دادن، نمایان کردن"
 frauuaēðəmna- < frauuaēða- و ص.ح.ا. میا.
 frāuuaoaca- < vak- "فراز گفتن"
 frauuara-
 (آنور.) ال. از fraorəna- > √var میا.
 "برگزیدن [- چگونگی بودن]"
 frauuaršta- < frauuərəziia- √varz و ص.گذ.
 frauuarəta- < frauuara- و ص.گذ.
 frauuaši- "فروشی" ماد.
 frauuərəziia- √varz "ورزیدن، به انجام رساندن"
 fra.vərəndiiāi "برگزیدن" مص.
 frazaiṇti- "فرزند" ماد.
 frazdānu- یا frazdānuua- نام رود
 frazgaða- "پایین آمدن، فرو ریختن"
 frā.bara- "فراز بردن، پیش بردن"
 frāda- (frāða-) "پیش بردن، بهبود بخشیدن، فراخ کردن"
 frādaṭ.fšao- "پیش برنده (پرورنده) ی رمه"
 frādaṭ.gaēṭa- "پیش برنده (آبادکننده) ی گیتی"
 frādaṭ.vīspam.hujiiāiti-
 نام ایزد "آن ردی که پیشبرنده ی همه
 زیندگان نیک است"
 frā.dauua- √dao "ناشمرده سخن گفتن" میا.
 frā.dərəsra- "از دور پیدا"
 frā.hunao- "افشردن"
 frāiiah- < pouru- ص.بر.
 frāiiašəṭṭa- < yašəṭṭa-
 میا. "یزیدن، پرستیدن، ستودن" √yaz
 میا. "سر فرود آوردن، تسلیم شدن" √nam
 frāṅk-, frāc- "از ... (اضافی) به سوی پیش/ کنار"
 frāpaiiās^o نام کوه
 frāuu- "چیره شدن" (؟)
 fraš < frāṅk-
 frəna "با فراوانی..."
 frərənao- √ar (؟) "پیش فرستادن"
 frinā-/frin- √fri
 "خشنود کردن، فراخواندن همچون دوست" (؟)
 fritā- √fraii/fri و ص.گذ.
 friṭa- "دوست داشتنی"

ص.فع. "فراخوانده باید شود، خشنود" √fraē/fri-
 friṭiia- "از هم پاشیدن" (؟)
 friṭō.tara- < friṭa- ص.بر.
 fri- "دوستی، خرسندی" (؟)
 fšaoni- "گله ی گوسپند"
 fštāna- "پستان"
 fšuiiaṇt- "پرورنده ی رمه"
 gaēṭā- "گیتی، رمه"
 gaēṭiia- "وابسته به گیتی، در گیتی"
 gaiia- "نر. جان، زندگی"
 gaiia- marətan- "کیومرث"
 gairi- "کوه" نر.
 gao- "نر. ماد. گاو"
 gaoḍana- "نر. دلو شیر" (؟)
 gaohudāh- "گاو با دهش نیک"
 gaomaēza- "گمیز، پیشاب گاو"
 gaomaṇt- "دارنده ی گله ی گاو"
 gaona- "گونه، نوع"
 gaona- "سود، بهره"
 gaoša- "نر. گوش"
 gaospənta- "گاو سپنتا"
 gareβa- "زهدان"
 garəma- "نر. گرما"
 gauua- "دست (اهریمنی)"
 gāman- "گام، رفتن"
 gāraia- "به آواز ستودن"
 gātu- "جایگاه"
 gāṭā- "گاهان"
 gāṭβiia- "گاهانی"
 gərəβnā- < gəuruuaia-
 s-آنور. √grab < gəuruuaia-
 میا. "گرزیدن، نالیدن" √garz/jarz-
 gərəzā- "گلایه"
 gərəzāna- < gərəza- و ص.ح.ا. میا.
 gəuruuaia- √grab/garb "گرفتن، نگه داشتن"
 graṇta- "خشمگین"
 grauua- √grab "چوبدست" نر.
 guza- √gaoz "پنهان کردن"
 ṅnaṇt- < jana-/ṅn- و ص.ح.ا.
 ṅnāna- < jan-/ṅn- و ص.ح.ا. میا.
 ṅzar- "روان شدن، جریان یافتن"
 ṅzarə.ṅzara- √ṅzar "خوشیدن (آب)، جوشیدن"
 ṅzarə.ṅzaraṇt- < ṅzarə.ṅzara- و ص.ح.ا.
 ṅzāraia- √ṅzar "خروشان شدن (آب)"
 ṅzāraiaṇt- < ṅzāraia- و ص.ح.ا.

haca (از ی) پیشا. "از" (+ از ی) haca-
 haca- √hak "پیروی کردن، همراهی کردن"
 hacimna- < haca- و ص.ح.ا. میا.
 hadiš- "نت. [جایگاه] نشست"
 haḍa (بایی) پیشا. "با، همراه با" (+ بایی)
 °haḍa- √had "نشستن"
 haēnā- "سپاه [دشمن]"
 haiθiia- "راستین، آشکار، درست"
 haiθiia.dātəma-
 ص.ین. "برترین برپا دارنده ی [هستی] راستین" (؟)

haiθim "ق. [براستی]"
 ham- "تابستان"
 haməṛəθa- "همیستار، هم آورد"
 ham.pərəsa- "همپرسگی کردن"
 han- (hana-) "آنور. (؟) [بدست آوردن]"
 hanaiia- < √han "میا. [بدست آوردن، پیروز شدن]"
 hanaiiamna- < hanaiia- و ص.کام.
 haṇbara- "گرد آوردن، فراهم آوردن"
 haṇjam- "گرد هم آمدن"
 haṇjamana- "نت. [انجمن]"
 haṇjasa- √gam "گرد هم آمدن"
 haṇjasənt- < haṇ.jasa- و ص.ح.ا.
 haṅkāraia- √kar ?

"فراهم آوردن، بجای آوردن" (آیین یزش)
 haṅkəṛəma- "صفتی برای کی خسرو با معنای ناروشن"
 haṅt- < √ah و ص.ح.ا.
 haṅhanāna- < hanaiia- و ص.کام.
 haṅhanuš- < hanaiia- و ص.کام.
 haṅharəna- "نت. دوگا. [آواره]"
 haoiia- "چپ"
 haom < hauua-
 haoma- "نام ایزد [هوم؛ گیاه هوم]"
 haomiia- "وابسته به هوم"
 haosrauua- (کی) خسرو"
 haosrauuaṅha- "تیک نام"
 haošiia- < hunao-/hunu- س.آی.
 haozəθβa- "از دودمان خوب"
 hapta- "هفت"
 haptō.karšuuairi- "هفت بوم (کشور)"
 haraxvaiti- نام سرزمینی
 harəšiia- < hərəza- س.آی.
 harətar- "نگهبانی"
 hašqm < hacciām < haxaē-
 haše < haxaē-
 haθra (بایی) پیشا. "با (بوسیله ی)" (+ بایی)
 haθra "در همان جا، بی درنگ"

haθra.jata- "کوبش بی درنگ"
 haθra.taršta- "ترس بی درنگ"
 haθrā.niuuaiti- ماد. "توانایی پیروزی آنی"
 haθrāṅc-, haθrānc- "تنها در یک سو"
 hauruua- "همه، هر"
 °hauruua- "نگهبانی دادن"
 hauruua- √har "نگهبانی کردن"
 hauruuatāt- نام امشاسپند "خرداد؛ رسایی"
 hauua- "از آن [شخص]"
 hauuana- < hunao- و ص.ح.ا. میا.
 hauuaṅha- "زندگی خوش"
 haxaē- "نر. [یار، همراه]"
 haxəθra- √hak "نت. [همنشینی]"
 haxman- √hak "نت. [همراه، یار]"
 hazah- "زور، ستم"
 hazarṅhan-/hazasn- "ستمگر"
 hazarṅra- "هزار"
 hazarṅraṅnan- "با توانایی زنش هزار"
 hācaia- √hak "س.وا. [وادار کردن [به+مصدر]]"
 hāθra- "نت. واحد اندازه گیری درازا"
 hāuuana- "دوگا. [هاون و دسته ی آن]"
 hāuuanān- "عنوان موبد [هاونان]"
 hāuuanī- "نام ایزد، گاه فشردن هوم (بامداد)"
 hāuuant- "یکسان، هم ارز"
 ḥam.cara- √car "میا. [با هم ماندن]"
 ḥamina- "تابستانی"
 ḥam.paršta- "با همپرسگی"
 ḥam.raēθβaiia- < √raēθ(β)/riθ "به هم آمیختن"
 ḥam.rāzaiia- √raz "آراستن، شانه زدن"
 ḥam.tāš- √taš "با تراشیدن شکل دادن، پدید آوردن"
 hərəza- √harz "هلیدن، رها کردن، پالودن (شیره هوم)"
 hiku- "خشک"
 hikuuāh- < hiku-+āh- "با دهان خشک شده"
 hiṅca- √haēc/hic "ریختن"
 hišhak-/hišc- √hak "پیروی کردن، دنبال کردن"
 hiš.hiḍa- √had "نشستن"
 hišmara- √hmar "به یاد داشتن"
 hišta- √stā
 مع. "ایستادن، گذاشتن"؛ میا. "ایستادن، ماندن"
 hitāspa- نام کسی "هیتاسب"
 hitō.hizuuah- "با زبان بسته"
 hizuuā-/hizū- ماد. "زبان"
 hōim < haoiia-
 hubaθra- "خوشبخت"
 hubaoiḍi- "خوش بو"
 hubaoiḍitara- < hubaoiḍi- ص.بر.
 hubaoiḍitəma- < hubaoiḍi- ص.ین.

hubərəta- "خوب برخوردار شده، خوب رفتار شده"
 hudaēna- "نیک دین"
 hudāh- , huḏāh- "نیک دهش، بخشنده ی دهش نیک"
 huḏāman- "نیک بنیاد"
 huḏāstəma- < huḏāh- صین.
 huiiašta- "یزش خوب"
 huiiaštatarā- < huiiašta- صبر.
 huiiāriia- "آورنده ی سال خوب (کشاورزی)"
 hukairiia- "نام کوه"
 hukərəpta- "با پیکر زیبا، برانده"
 hukərəptəma- < hukərəpta- صین.
 humaiia- < maiia-
 "همایون؛ دارنده ی نیروی جادویی نیک(؟)"
 humanah- "دارای اندیشه ی نیک، نیک اندیش"
 humata- "اندیشه ی نیک"
 hunao- / hunu- √hao/ hu "فشردن [گیاه هوم]"
 hupaitizaṇta- "شناخته شده"
 hupō.busta- "خوشبو شده"
 hupuḏriia- "نت. داشتن پسرانی نیک"
 huraoḏa- "زیبا، خوب پیکر"
 huruḏma- "نیروی رویش نیک"
 husrauuah- "نیک نامی"
 hušəiti- < hušiti-
 huš.haxman- "یار خوب یافتن"
 huš.hambərəta- "خوب فراهم آمده"
 hušiti- "ماد. "سرای خوب، اقامتگاه خوب"
 huška- "خشک"
 hušxʷafa- √xʷap س.کام.
 hušiiəḏana- "نیک کردار"
 huta- < hunao- وص.گذ.
 huuacah- "نیک گفتار"
 huuapah- "نیک کار"
 huuar-/huuan- "نت. "خورشید"
 huuarəxšaēta- "خورشید"
 huuarəz- "نیکوکار"
 huuaršta- "کردار نیک"
 huuasta- √ah "خوب افکنده، خوب پرتاب شده"
 huuāuuaiiah- "دارای نیروی خوب"
 huuəḏβa- "خوب رمه"
 huuō.aiβišāk- ?
 huuōuuā- نام خاندان
 huxšaḏra- "نیک شهریار"
 huxšaḏrō.təma- صین.
 huxta- "گفتار نیک"
 huzəntu- "خوب دودمان"
 hū < huar-

iḏa "اینجا" ق.
 ima- "این" ضم.
 iṇdra- نام دیو "ایندره"
 irinak- √raēk "رها کردن، فرو نهادن"
 iririḏ- √raēḏ س.کام.
 irista- "مرده"
 irišiia- √raēš/riš "دچار آسیب گشتن، زیان دیدن"
 iriḏiia- √raēḏ/ riḏ "مردن"
 iriḏiiaštāt- "در آستانه ی مرگ، مرگ"
 isa- √aēs "توانستن"
 isaṇt- iša- وص.حا.
 iša- √aēš "جستن، جستجو کردن"
 išaṇt- < iša- وص.حا.
 išarə "بی درنگ"
 išarə.štāt- "بزودی، در دم"
 išasa- "نیازمند، گرفتار"
 išiia- "چالاک" ص.فع.
 išti- "ماد. "خواستنه، آرزو"
 ite √aē/i "رفتن" مص.
 iḏa "ق. "اینچنین، اینگونه"
 iḏiiejah- "نت. "بیم، زیان"
 iḏra "ق. "اینجا"
 jafnu- "ژرفا"
 jafra- "ژرف، گود"
 jaγm- < jasa- س.کام.
 jaγna- √jan/γn "س.تش. "خرد کردن، در هم شکستن"
 jaγništa- √jan/ γn صین. "کوبنده ترین"
 jahikā- "زن بدکاره، روسپی"
 jaiβi.vafra- "با برف سنگین"
 jaiḏiia- √gad/jad "خواهش کردن، بازجستن"
 jaiḏiiaṇt- < jaiḏiia- وص.حا.
 jaiḏimna- < jaiḏiia- "میا. وص.حا.
 jaini- "زن"
 jainikā- < jaini-
 jan- (jana-) /ja-/γn- √jan/ γn "کوفتن، زدن، کشتن"
 janiia- √jan "س.مج. "کشته شدن"
 jaṇtar- √jan/ γn "کوبنده"
 jaṇh- < jasa- s-آئور.
 jarəziia- √garz/jarz "گله مند، اندوهگین"
 jasa- √gam "امدن"
 jasənt- < jasa- وص.حا.
 jata- < jan- وص.گذ.
 jāmaiia- √gam "س.وا. "روانه کردن"
 jāmaspa- "جاماسب"
 jāmaspana- "جاماسیان، فرزند جاماسب"
 jaḏβa- "ص.فع. "فروکوفته باید شود، فروکوفتی"

jiṽrāuru- √grā/gar "بیدار"
 jiṽ.aša- "با سامانی سست، نابسامان"
 juua- √j(i)uu "زیستن"
 juua- "زنده"

 ka- /ci- ضمیر.
 kaḍa "ق. "کی؟، چه هنگام؟"
 kaēṽ- (cinaṽ- (س.ح.ا. "دریافتن، فهمیدن"
 kahe kahiiāciṽ "برای هر کدام از آنها"
 kahmāiciṽ "ضم‌نامع. برای هر کسی"
 kahmi kahmicṽ "ضم‌نامع. در هر کدام از آنها"
 kahrkāsa- "کرکس"
 kaiiaḍa- ("جادوگر")
 kaiieiḍin- = kaiieiḍi-
 kaiieiḍi- < kaiiaḍa-
 kainiia- "زن"
 kainin- < kainiia-
 kairiia- "کار". نت.
 kamarəḍō.jan- "کوبنده ی سر [دیوان]"
 kan- "مهر ورزیدن"
 kaniia- "دختر، دوشیزه"
 kajhe kajhe "ضم‌نامع. در هر کدام از آنها"
 karan- "کرانه، مرز"
 karapan- /karafn- "کرپن"
 karša- "شیار"
 karšiiā- "ص.فع. کشت باید شود، شخم خورده"
 karšuuar-/karšuuān- "نت. کشور، بوم"
 kaša- "کش، زیر بغل"
 *kaša- "بریدگی"
 katarasciṽ "ضم‌نامع. هر کدام [از دو]"
 katāra- "کدام"
 kaṽa "ق. چگونه"
 kaṽacina "ضم‌نامع. هر آنچه"
 kauuā- "کی، کوی: سراینده بزشگران اسطوره ای"
 kauuaiia- = kāuuaiia- "کیانی"
 kaṽarəḍa- ("جادوگر")
 kaṽarəiḍiiā- = kaṽarəiḍi-
 kaṽarəiḍin- = kaṽarəiḍi-
 kaṽarəiḍi- < kaṽarəḍa-
 kāiḍi- = kaiieiḍi-
 kāiḍiiā- = kāiḍi-
 kāraia- √kar "کاشتن"
 kaṽaoiia- نام دریاچه
 kəhrpa "به پیکر... (اضافی)"
 kərəfš.xar- "لاشخور"
 kərənao-/kərənu- √kar "کردن، انجام دادن"
 kərənuuānt- و.ص.ح.ا.

kərənta- √kart "بریدن"
 kərəp-/ kəhrp- "ماد. کالبد، پیکر"
 kərəsāni- نام کسی تبه کار
 kərəsāspa- گرشاسب
 kərəta- < kərənao- و.ص.گذ.
 kərəta- "کار د"
 kərətəe √kar "م.ص. کردن، به انجام رساندن"
 kərəṽiia- < kərənta- س.م.ج.
 kiriia- < kərənao- س.م.ج.
 kuṽra "ق. کجا، چه جایی"
 kuua "ق. کجا، چه جایی"
 kuuaciṽ "ق. هر کجا"
 kuxšnao-/kuxšnu- √xšnao/xšnu
 س.ت.ش. "به خشنودن کوشیدن"
 kuxšnuuāna- < kuxšnao- و.ص.ح.ا. میا.

 maḍa- "مستی"
 maḍaiia- "میا. مست شدن"
 maēsman- "نت. شاش"
 maēša- (maēšī- (ماد. "میش، گوسپند"
 maēšina- "وابسته به میش (گوسپند)"
 maēza- √maēz/miz "شاشیدن"
 maēzaṽt- < maēza- و.ص.ح.ا.
 mahrakāṽa- "نت. تباهی، نابودی"
 mahrka- "تباهی"
 maiḍiia- "نت. (؟) میان"
 maiḍiia- "نو شابه ی مستی بخش، می"
 maiḍiioi.šad- "نشسته در میان"
 maiiah- "نت. *کام"
 mainiiuuasah- < maniiu- + asah-
 "آنکه پایگاه در جهان مینوی دارد"
 mainimna- < maniiā- و.ص.ح.ا. میا.
 mairiia- "فرومایه"
 mairiia- "زن فریبکار"
 mamnāna- < maniiā- و.ص.ح.ا. میا.
 manah- "نت. اندیشه"
 maniiā- √man "میا. اندیشیدن، پنداشتن"
 maniiuuā- "مینوی"
 maniiuuu- < maniiuuā-
 maniiu- "نر. مینو، نیروی آفریننده"
 maniiu.stāta- "ایستاده در جهان مینوی"
 maniiuš.xarəṽa-
 "خوراک فراهم آوردن از جهان مینوی"
 s-man- "اندریشیدن" √man
 marəṽā- "مرغزار، چمنزار"
 marətān- /marəṽn- "مردنی، میرا"
 marəza- √marz "مالیدن، پساویدن"

نام سرزمینی (مرو) - margu-/marγu-
 "بزرگی" - masāna-
 صیر. - masiiāh- < masita-
 صین. - masišta- < masita-
 "مه، بزرگ" - masita-
 "مرد" - mašiiā-
 "مردم" - mašiiāka-
 پیشا. "با، همراه با" (+ بایی) mat
 وصگد. - mata- < maniiā-
 "همراه با تفسیر (زند)" - maṭ.āzaiṅti-
 مص. "اندیشیدن" - matōe
 "دارنده ی گردونه" - maṭ.raṭā-
 "مگس برده" - maxši.bərəta-
 بی قاعده "بزرگ" - mazānt-
 "مزدا آفریده" - mazdaḏāta-
 "مزداپرست" - mazdaiiasna-
 "[اهوره] مزدا" - mazdā-
 "دانا، آگاه" - mazdā-
 صیر. - maziiah- < mazānt-
 صین. - mazišta- < mazānt-
 ادانف. "مه، نه" mā
 ضمنامع. "[مباد] هیچ کس" māciš
 نر. "ماه" māh-
 "وابسته به ماه، ماهانه" māhiia-
 mānaiien/maṇaiien ahe yaṭā
 "بدین ماند که = انگار، گویی"
 "مادر" - mātar-
 "تئومند (دیو)، بزرگ" - māzaniia-
 māzdaiiasni- ("iiesni-)
 "وابسته به پرستشگر اهوره مزدا"
 "مانند بودن، مانستن" - maṇaiia-/mānaiia- √man
 وصحا. - maṇaiiaṅt- < maṇaiia-
 صفع. "اندیشیده باید شود، اندیشیدنی" - maṭ.βa-
 "مانتره، آنچه باید اندیشیده شود" - maṭ.βra- √man
 "مرغ" - mərəṭa-
 √mark (-mərəṅca-) /mərəṅk-/mərəṅak-
 "تباه کردن، نابود کردن"
 "تباه کردن" - mərəṅca- √mark
 "مرگ" - mərəṭiiu-
 miiazda-
 "میزد، پیشکشی خوردنی در برابر زوهر
 پیشکشی نوشیدنی"
 سخوا. "تباهی خواستن" - mimarəxša- √mark
 "مردن" - miriia-
 "همیشه، جاودانه" - mišāk-
 نر. "جفت" - miṭ.βar-/miṭ.βan-
 "جای گرفتن، اقامت کردن" - miṭ.nā- √maēṭ/miṭ

ق. "به نادرست" - miṭ.ō
 نام ایزد "مهر" - miṭ.ra-
 نر. "مزد، پاداش" - mižda-
 ق. "زود، بی درنگ" - mošu
 "گفتن" - mrao-/ mru-
 مص. "گفتن" - mruite √mrao/mru-
 وصحا. - mruuaṅt- < mrao-/mru-
 وصحا. میا. - mruuāna- < mrao-/mru-
 ضمنامع. "هیچ کس" - naēciš
 "نه، و نه" - naēḏa-
 نر. "نیمه؛ سو، سمت" - naēma-
 سآی. - naēšiiā- < naiia-
 "رهبری کردن، راهنمایی کردن" - naiia- √naē/ ni
 "دارای منش مردانه، دلیر (نریمان)" - naire.manah-
 "مردانه" - nairiia-
 s-آئور. - naiš- < naiia-
 "نرم" - namra-
 "نوذران، وابسته به خاندان نوذر" - naotairiia-
 نوذر - naotara-
 "نوه" - napāt-, napt- (nafəḏr-)
 "مرد" - nar-
 "فرزند نرو (اگریث)" - narauua-
 اوسبکهن "از مردی به دیگری، هر مرد" - narəm narəm
 "نرو" نام کسی (پدر اگریث) - naru-
 ماد. نام دیو "نسو" - nasao-
 "نابود شدن، گریختن" - nasiia- < √nas
 نر. "مردار" - nasuš-
 "نه" - nauua-
 "ناخدای کشتی، کشتیبان" - nauuāza-
 صین. "نزدیکترین" - nazdišta-
 اداتی که گاه در پی yaṭā می آید nā
 "نکو هیدن، دشنام دادن" - nād-/ nid- √naēḏ
 "بینی" - nāh-
 "زن" - nāiri-
 "زن، همسر" - nāirikā-
 ق. "به نام" - nāma, naṃa-
 نر. "نام" - nāman-
 s-آئور. - nāš- < nasiia-
 صین. - naṃišta- < namra-
 نر. "نماز، کرنش" - nəmah-
 ساسم. "نماز بردن" - nəmaxiia- < nəmah-
 "رود بر (+ برای یا اضافی)" - nəmō < nəmah-
 ماد. "کاستی" - nərefsaštāt-
 "فرو بستن" - nidarəzaiia- √darz
 "فرو نهادن" - nidaṭā-
 niḏaiia- < daiia-

niḏā.snaiθiš- "فروگذارنده ی رزم افزار"

nigaŋha- √gah "فرو خوردن، بلعیدن"

nigata- < nijan- و ص.گذ.

niiāṅk-, niiāṅc-, nic- "به پایین"

nijan- √jan/ ʔn "فرو کوفتن"

nijaŋhaŋt- < nigaŋha- و ص.حا.

nipā- √pā "پاییدن"

nišaŋhad- < haŋhad- √had "نشستن"

nišasta- < nišaŋhad- و ص.گذ.

nišāḏaiia- "نشاختن، فرو نشاندن"

niš.harətar- √har "نگهبان"

niš.hauruua- √har "نگهبانی کردن"

niš.hiḏa- "نشستن"

niš.nāša- √nas "تباه افکندن"

ništaiaia- √stā "فرمان دادن"

ništarəta- < ništar √starH "گسترده شده"

ništāta- < ništaiaia- و ص.گذ.

nitəma- "پایین ترین"

niuūāiti- √van "ماد. پیروزی"

niuuerəziia- √varz "ورزیدن، انجام دادن"

nix^habdaiaia- < x^habda- "خواباندن"

nizəŋga- "به بالا تا ساق پا" (؟)

niž.bara- "بیرون آوردن"

nižbərəta- < niž.bara- و ص.گذ. "برداشته شده"

niž.duuara- "بیرون گریختن"

nmāna- "نت. مان، خانه"

nmāne nmāne "در خانه ها از پی هم، در هر خانه"

nmāniia- "وابسته به خانه"

nmānō.paiti- "سرور خانه"

nū "ق. اکنون"

ōim < aēuuu-

paca- "پختن"

paḏ- (pād-/bd-) "پا"

pafr- < par- س.کام.

paiḏiia- = paiθiia- √pad "میا. دراز کشیدن، افتادن"

pairi- "پیشا. پیرامون، گرداگرد" (+ رایبی)

pairi.auuaēnaṭ < pairi.vaēna- س.افز.

pairi.bauua- √bao/bu "در پیرامون فراگرفتن"

pairi.brina- √braē/ brī "تراشیدن"

pairi.daḏā-/ daḏ- √dā "پیشکش کردن"

pairi.dāraiaia- √dar "باز داشتن"

pairi.jasa- "گشتن"

pairikā- "ماد. پری"

pairi.maniia- "بیزار بودن"

pairiš.hāuuani- "پیرامون هاونی"

pairištaiaia- "نگه داری کردن"

pairi.štā- "کنار کشیدن، دوری جستن"

pairiš.x^haxta- "کمربسته"

pairi.tanao-/tanu- √tan

"بیرون کشیدن (تنیدن، گرداندن) (؟)"

pairi.vaēna- "نگریستن و دیدن، در دید داشتن"

paiti- "پیشا. "به، در، نزد" (+ رایبی)

paiti- "سرور"

paiti- √aē/i "آمرزیدن، بخشیدن"

paiti.ajāθra- < paiti-ā √gam "بازگشت"

paiti.aog- "پاسخ گفتن"

paiti.auua.jasa- "باز آمدن"

paiti...aza- √az "میا. "توان دادن، جبران کردن"

paiti.bara- √bar "باز آوردن، بازگرداندن"

paitiiāpa- "بر یاد آب، برخلاف جریان آب" (؟)

paiti.jaiti- "ماد. "توانایی واپس راندن"

paiti.jan- "فرو کوفتن، پدافند کردن"

paiti.jasa- √gam "باز آمدن، راهی شدن، پیش رفتن"

paiti.karša- √kar(š) "شمار کشیدن"

paiti.mrao- "پاسخ گفتن"

paiti.pərəsa- "باز پرسیدن"

paitiriciia- √raēk "آنچه باید فرو نهاد"

paitišmara- √hmar "به یاد داشتن"

paiti.šmuxta- < paiti.šmuṅc- و ص.گذ. (به پا کردن √maok/muk)

paitišṭātaiiaēca "مص. "و ایستادگی کردن، تاب آوردن"

paitiš.x^harəna- "نت. "آرواره"

paitita- < paiti- و ص.گذ.

paititi- "ماد. "بازپرداخت، توان"

paiti.yāṅk-, paitic- "به جلو، روبرو"

paiθiia- < paiḏiia-

paṅca- "پنج"

paṅca.dasa- "پانزده، پانزده ساله"

paṅcasata- "پنجاه"

paṅcō.hiiā- "پنجگانه"

paṅtan- < paṅtā-

paṅtā- "راه"

paṅtaŋ^hha- "پنجم"

paoirī- < paura- "ماد. "نخست"

paoiriia- "نخست آموزگاران"

paoiriio.dāta- "پیشداد، نخست بنیاد شده"

paoiriio.fradāta- "نخست فراز آمدگان"

paoiriio.fraθβaršta- < θβərəsa- "نخست پدید آمدگان (آفریدگان)"

paoirim "ق. "نخستین بار"

par- (pərəna- س.حا.) "پر کردن"

para.cara- √kar "رفتن، گذشتن"

para.caraṇt- < para.cara- و ص.ح.
 para.cinah-/cinas- < cinah-
 para.daṭa- √dā واگذار کردن
 para.daṭaṇt- < para.daṭa- و ص.ح.
 para.gəuruuāiia- √grab/garb "گرفتن، دریافت کردن"
 para.iriṭiia- √raēṭ/riṭ "در گذشتن، مردن"
 para.irista- < para.iriṭiia- و ص.گذ.
 para.jasa- "به دور رفتن" (?)
 para.pat- "پرواز کردن"
 para.paṭβaṇt- "دور پرواز"
 parāgət < parāṅk-
 parāṅk-, parāc- "کنار، به کنار"
 parəna- "پُر"
 parō "پیشا. پیش، روبرو، در برابر"
 parša- "خوشه"
 paršaṭ.gao- نام کسی
 pasca- "پس، پس از"
 pascaēta "پس از آن"
 pascaṭiia- "آینده از پشت سر"
 paskāt "پشت، از پس"
 pasu-/fšu- "رهِ"
 pasuš.hauruua- "نگهبان گله، چوپان"
 pata- √pat "افتادن (رفتن باشندگان اهریمنی)"
 patarəta- "بالدار" (?)
 paṭana- "پهن، پهناور"
 paṭā- < paṇtā-
 pauru- "پُر، فراوان"
 paurum "ق. نخست"
 pauruua- "پیشین، مقدم"
 pauruuatā- "کوه"
 pazaṇḥaṇt- < pāzah- "دارای سینه ی فراخ"
 pazdaiia- √pazd "میا. دنبال کردن" (?)
 pā- "پاییدن"
 pātar- "پشتیبان"
 pāuruua- نام کسی
 paṣnu- "خاک"
 paṣnuuāh- < paṣnu-+āh- "با دهان خاک آلود"
 pərəna- "پُر"
 pərənā- √par "جنگیدن"
 pərəsa- √pars/ fras "پرسیدن"
 pərəsaniia- "گفتگو کردن" س.اسم.
 pərəsao- "پهلُو"
 pərəta- √part "جنگیدن"
 pərəṭu- (pərəṭβi- ماد.) "پهن، پهناور"
 pəṣanā- "نبرد"
 pəṣō.tanu- "پشتوتن، مرگ ارزان، گناهکار شایسته مرگ"
 pinao-/pinu- √paē "شیر دادن"

pipii- < pinao- س.کام.
 pipiiuš- < pinao- و ص.کام.
 piriia- √par; tanum piriia-
 "(توان) پرداختن (با+رای)، به تن
 خویش زیان رساندن (تناپوهر)"

pitar- "پدر"
 pitu- "خوراک"
 pouru- < pauru-
 pourum "ق. پیشتر"
 pouru.mahrka- "پُر مرگ، تبه کار"
 pouru.sarəḏa- "با سرده (گونه)های گوناگون"
 pouru.spaxšti- ماد. "توانایی دیدن فراخ"
 pourušaṣpa- پوروشسب
 pouru.xvāṭra- "پُر آسایش"
 pouru.xvāṭra- "جایگاه فراخ آسایش (دم زدن آسان)"
 puia- √pao "پوسیدن"
 puṭra- "پسر"

raēkō "ق.؟ رانده"
 raēm < raēuua-
 raēṭβaiia- √raēṭβ/riṭ "آمیختن"
 raēuua- "درخشان"
 raēuuant- "رایومند"
 raēuuās "نام کوه"
 s-āur. "رها کردن، فرو نهادن"
 raēxš- √raēk
 rayāē-/raji- "نام سرزمین"
 rayu- "تند، چابک"
 raii-/raē "دارایی، خواسته"
 raoca- √raok "درخشیدن، تابیدن"
 raocah- "روشنایی"
 raocaṇḥaṇt- "روشن، درخشان"
 raocint- < raoca- و ص.ح.
 raod- "تالیدن"
 raod- "بازداشتن"
 raoda- "رویش، بالش"
 raoxšnu- "روشن"
 rapiṭβā- "نیمروز"
 rapiṭβina- نام ایزد گاه نیمروز
 rasman- "رهِ" رده ی سپاه آماده ی رزم
 rašnu- نام ایزد (داوربر اندیشه و گفتار و کردار روانها)
 rašta- < rāšta-
 ratu- "رد"
 ratufriti- ماد. "خشنودسازی ردان"
 ratufrī- "آنکه ردان را خشنود کند"
 ratuṭβa- "ردی"
 raṭvāēštā- نر. "ارتشتار، گردونه سوار"
 raṭβiia- "برابر با آیین ردان"

rauuah- "فراخی"
 rauuan- "رود"
 rāma- < rāmaia-
 rāmaia- √ram "آرام گرفتن"
 rāmō.šiti- "جایگاه آرامش"
 rāsañt- "پاداش بخش"
 rāšta- < rāzaia- "وص گذ"
 rāzaia- √raz "سامان دادن، آراستن"
 rəñja- √rang "چالاک کردن"
 rəuuī- < raγu-

sac- (saša- "استاد شدن، خوب دریافتن" (س.حال)
 saḍaia- √sand "سهیدن، به نظر آمدن"
 saē- "آرمیدن، دراز کشیدن"
 saēō- "شکافتن، جدا کردن"
 saiaana- < saē- "وص.حا. میا"
 sañha- "آگاهی دادن، آموزش دادن"
 sañhauuāci- "شهرناز"
 saoca- √saok/saoc/suk/suc "سوختن"
 saoci- "سوزان، [پیشکش] سوزاندنی"
 saokā- "تابان، سوزان؛ کام"
 saošia- < sāuuaiia- "س آی"
 saošiañt- "سوشیاننت"
 sar- "پیوند، وابستگی" (به + بایی)
 sarəḍa- "وابسته به سال، سالانه"
 sata- "صد"
 satō.vira- "[بلندی] صد مرد"
 sācaia- √sak "آموزاندن"
 sāsnō.guš- "شنوندگان آموزه ها [ی اهوره مزدا]"
 sāstar- /sāṭr-

بی قاعده "آموزگار اهریمنی (؟)،
 فرمانروای اهریمنی"

sāuru- "نام دیو "سانورو"
 sāuuaiia- √sao "سود رساندن، زندگی بخشیدن"
 sāuuañhaē- نام ایزد
 saṣañh- √sañh "پیوسته آگاه کردن"
 sañdaia- √sand "میا. "شاد بودن از انجام کاری (بایی)"
 sauuīšta- < sura- "ص.ین.
 sirinao- √sraē "درآمیختن"
 sixša- √sak "س.خوا. "دریافتن خواستن، فرا گرفتن"
 skarəna- "گرد، مدور"
 skənda- "شکستن، خرد شدن"
 skənda- √kar "ناتوان کردن، سست کردن"
 snaēža- √snaēg/ snaēj "برف باریدن"
 snaēžiñt- < snaēža- "وص.حا.
 °snaiia- √snā "شستن"
 snaiūiš- "نت. "زئش، زین افزار"

snaoḍa- √snaod "نگرییدن"
 snaoḍañt- < snaoḍa- "وص.حا.
 spaia- √spā "پرتاب کردن، انداختن"
 span- /sun- "سگ"
 spania- < spənta- "ص.بر.
 spas- "نگرش، دیدن"
 spasia- "نگریدن"
 spašta- √spas "وص گذ.
 spāḍa- "سپاه"
 spāñh- < spaia- "س.آور.
 spāništa- < spənta- "ص.ین. "سپندترین"
 spənta- "سپنتا، جان افزاینده"
 spənta- maniiu- "سپند مینو، مینوی جان افزاینده"
 spəntā- < spənta-
 spitāma- "سپیتمان"
 spō.bərəta- "سگ برده"
 sraēšia- < sirinao- "س آی.
 sraēšta- < srira- "ص.ین.
 sraia- < srira- "ص.بر.
 sraiaia- "زیبایی"
 sraoma(n)- "نت. "شنوایی"
 sraoša- "نام ایزد "سروش"
 sraošia- "پادافره، مجازات"
 sraošō.caranā- "ترکه چوب"
 sraota- "شنوایی"
 srasca- √srask "چکیدن"
 srasciñt- < srasca- "وص.حا.
 srauuah- "واژه"
 srāuuaiia- √srao/sru "س.وا. "سراییدن، از بر خواندن"
 srāuuaiiamna- < srāuuaiia- "وص.حا. میا.
 srāuuaiiañt- < srāuuaiia- "وص.حا.
 srira- "زیبا"
 srušti- "شنیدنی"
 sruta- "وص گذ. "شنیده شده، سروده"
 srū- "نت. "ناخن"
 stao- / stu- "ستودن"
 staoia- < stura- "ص.بر.
 staoma- "ستایش"
 staora- "ستور، چارپا"
 staota- yesniia- "نام بخشی از اوستا"
 staotar- "ستایشگر"
 staoūβa- "ص.فع. "ستوده باید شود، ستوده"
 star- "ستاره"
 starəta- √starH "وص گذ. "گسترده"
 stauāna- "ستایشگر"
 stāuuīšta- < stura- "ص.ین.
 stāñh- < √stā "س.آور. "ایستادن"

ste √ah "بودن" مص.
 stərəta- √star "از پای افتاده" وص.گذ.
 stərəθβaŋt- "از پای افکننده، کارساز"
 sti- "ماد. "باشندگان جهان، جهان"
 stuiti- "ماد. "ستایش"
 stura- "ستبر"
 suiia- < sāuuaiia- س.مچ.
 suka- "بینایی، سو"
 sura- "توانا"
 surā- < sura-
 surunao-/surunu √srao/sru "شنیدن، گوش دادن"
 surunuuaŋt- "شنیدنی (نیایش)"
 susru- √srao س.کام.
 susruša- √srao/sru س.خوا. "شنیدن خواستن"
 šaē-/ši- "ماندن، اقامت کردن"
 šoiθra- "نت. "زیستگاه، سرزمین"
 šoiθrō.baxta-
 "بهره ی هر زیستگاه، ویژه ی هر زیستگاه"
 šuδ- "نر. "گرسنگی"

šaiti- "ماد. "شادی"
 šauua- √šao/šu "شدن، رفتن"
 šiiāθna- "نت. "کردار، کنش"
 šiiāišta- < šiiāta- ص.ین.
 šiiāta- "شاد"
 šušu- √šao < šauua- س.کام.
 šuta- √šao/šu < šauua- وص.گذ.

taca- √tak/tac "روان شدن، جاری شدن"
 tafsa- √tap "س.آغاز. "گرم گشتن"
 tanū- "تن"
 tanu.mazah- "به اندازه ی [ارزش] یک تن"
 taŋcišta- < taxma- ص.ین.
 taraθāta- (+ رای) "جایگاهی ورا"
 tarasca "پیشا. "از برابر، از پیش"
 tarō.dīti- "بیزاری"
 tarō.maiti- "ترمنشی، بیزاری"
 taršna- "تشنگی"
 taršta- < tərəsa- وص.گذ.
 taša- √taš "پدید آوردن، پیکر ساختن"
 tašiiāh- < taxma- ص.بر.
 tataš- < taša- س.کام.
 tauruna- "جوان"
 tauruuaiia- "چیره شدن"
 tauruuaiiaŋt < tauruuaiia- وص.حا.
 taxma- "تهم، دلیر"

taxma- urupaē- "تهمورث"
 tācaiiia- √tak/tac س.وا. "تازاندن، روان کردن"
 tāiia- "دزدی"
 tāiiu- "دزد"
 tāta- "فرود آینده، افتان"
 tēmah- "تاریکی"
 tēmasciθra- "تاریک تخمه، زاده ی تاریکی"
 tərəsa- √tars/θrah س.آغاز. "هراسان گشتن"
 tiγra- "تیز"
 tištriia- "نام ایزد "تیشتر"
 titara- "س.گرا. "به گذشتن کوشیدن"(؟)
 tiži.aršti- "با نیزه ی تیز"
 tiži.dāra- "با تیغه ی تیز"
 trəfiia- √tarp "دزدیدن"
 tuθru- √θrao/θru س.کام.
 tū- ادا.
 t̥baēšah- "دشمنی، کینه جویی"
 t̥bišiiāŋt- "کینه جو، دشمن"
 t̥kaēša- "کیش، آموزه"

θanuuar-/θanuuan- "نت. "کمان"
 θ̥baēša- "ترس، بیم"
 θ̥baršta- √θ̥bars
 "وص.گذ. "بریده، کرانمند (محدود)، تعیین شده"
 θ̥bərəsa- √θ̥bars "بریدن، پدید آوردن"
 θ̥bərəš- < θ̥bərəsa- s-آنور.
 θ̥raētaona- فریون
 θ̥rao-/θ̥ru- "گرد آوردن، پروراندن، بنا کردن"(؟)
 θ̥raoš- < θ̥rao- s-آنور.
 θ̥rāii-/θ̥ri- "سه"
 θ̥rāiia- √θ̥rā "پشتیبانی کردن"
 θ̥rātar- "پشتیبان"
 θ̥rātō.təma- "پشتیبان ترین"
 θ̥rāŋhaiia- √tars/θrah س.وا. "ترساندن"
 θ̥raγða- √tarp/θrap ص.فع. "خرسند باید شود"
 θ̥rap- (θ̥rafs- ?) "ماد.(؟) "خشنودی"
 θ̥ri.aiiara- "نت. "سه روزه"
 θ̥ri.kamarəða- "سه کله"
 θ̥rima- "کامیابی"
 θ̥risatō.zəma- "سیصد زمستان (سال)"
 θ̥rišuuā- "نت. "یک سوم"
 θ̥ri.zafan- "سه پوزه"

udriia- نام کوه
 ufiia- √vaf/uf "بافتن، پیوستن (سخن، شعر)"
 uγra- "نیرومند"

uγra.bāzao- "با بازوان نیرومند"
 uiti "چنین، بدین سان"
 uiti aojana-, uitiaojana- "چنین گفتن"
 upa "پیشا". "در" (زمانی)، "در" (+رایی)، "در" (+دری)
 upa.bara- √bar "پیش آوردن"
 upabdi "در پای [کوه]"
 upa.daržnao- √darš "یارستن"
 upa.duuāsa- "تاخت آوردن"
 upairi "پیشا". "بر، بر فراز" (+ رای) (رای)
 upairi.zəma- "زینده بر زمین"
 upa.mānaiia- " [سوگوار] مانند"
 upa.mrao-/mru- √mrao/mru "فراخواندن" میا.
 upaṅhaca- √hak "همراهی کردن"
 upara- "برتر"
 uparatāt- "چیرگی، برتری"
 uparō.kairiia- "برتر کنش، زبردست"
 upasma- "زینده در خشکی"
 upastā- "یاری، کمک"
 upašiti- "ماد. "جای مانش"
 upa.taca- √tak/tac "شتابان آمدن، روانه شدن"
 upa.θβərəsa- "بریدن، ناخن گرفتن"
 upa.vauua- "وزیدن بر"
 upa.vāuuaṅt- < upa.vauua- "وص.ح.ا.
 upa.zbaia- √zbā "آواز دادن، خواندن"
 upāpa- "زینده در آب"
 upāza- "فرود آوردن"
 upāzana- "زنش (برای مجازات)، تازیانه"
 ururaod- √raod "س.کام.
 uruθβar-/uruθβan- "روده"
 uruuan-/urun- "روان"
 uruuarā- "گیاه"
 uruuarō.straiia- "گیاه پژمرده" (؟)
 uruuāsman- "سرخوشی، شادی"
 uruuāzəmna- "شادمان"
 uruuisiia- √uruuaēs "چرخیدن، گشتن"
 usca "زبرین، در فراز"
 us.frērənao- √ar "فرستادن، پیشکش کردن"
 usəhišta- √stā "برخاستن"
 us.pata- "پرواز کردن"
 us.stao- √stao/stu
 "با ستایش کسی، او را از چیزی دور کردن" (؟)
 ustānazasta- "با دستان فراز آورده"
 us.zaiia- √zā "زاده شدن" میا.
 uš- "هوشیاری"
 ušah- < ušā-
 ušahina- نام ایزد بامداد
 ušā- "بامداد"

uštātāt- "کامیابی"
 uua, uue "هر دو آن"
 °uuarəz- < varəz- "توانایی"
 °uuerəz- √varz- "ورزنده"
 uxδa- "سختن".
 uxδa- √vak/vac "ص.فع. گفته باید شود، گفتنی"
 uxšan- "گاو نر"
 uxšiiia- √vaxš/ uxš "رویدن، بالیدن"
 uxšiiqstāt- "فزونی"
 uxta- √vak "وص.گذ.
 uxtāe "مص. گفتن"
 uz.daδā- "بنیان گذاشتن"
 uzdaēza- "برآمدگی، تپه"
 uzdāhiia- < dāhiia- "س.آی.
 uzdāta- "وص.گذ. فراهم شده"
 uz.gəuruuāia- "برگرفتن"
 uzaē- √aē/i (haca + بر)
 uzaiiara- "پس از نیمروز، عصر"
 uzaieirina- "نام ایزد گاه پس از نیمروز"
 uzuxšiiia- √vaxš "رویدن، بالیدن"
 vac- "سختن گفتن"
 vacah- "واژه، سخن"
 vacahina- "گفتاری، شفاهی"
 vadar- "نت. "زین افزار، ابزار زنش"
 vaē-/vi- "پرنده"
 vaēda- √vaēd/vid "دانستن، دریافتن"
 vaēdaiia- √vaēd/ viδ "شناساندن"
 vaēm < vaiiu-
 vaēma- "تخته سنگ"
 vaēna- "دیدن"
 vaēnəmna- < vaēna- "وص.ح.ا.
 vaēsman- "نت. "درگاه خانه"
 vah-/vas- "میا. "پوشیدن، به تن کردن"
 vahehī- < vaṅhah-
 vahišta- < vaṅhu- "ص.ین.
 vahma- "نیایش"
 vahmana- "نیایش خوانی" یا "وابسته به نیایش"
 vahmiia- < vahma- "نیایش باید شود، شایسته ی نیایش"
 vahmiia- "شایستگی داشتن برای نیایش شدن"
 vaiiō.bərəta- "پرنده برده"
 vaiiu- "نام ایزد "ویو"
 vairiia- "ص.فع. "برگزیده، ارزشمند"
 vak-/ vac- "نر. "واژه، سخن"
 vana- √van "چیره شدن، پیروز شدن"
 vanant- (vanaintī- ماد) "پیروز"
 vaṅda- √vaṅd "گرامی داشتن"

vaṅhana- "جامه"
 vaṅhāna- "نیکی"
 vaṅhu- "نیک، خوب"
 vaṅhu- dāitiia- "نام رود"
 vaṅhu- srauuah- < husrauuah-
 vaṅhudā- "نیک دهش، بخشنده ی دهش نیک"
 vaṅhutāt- "خون"
 vaṅhuθβa- "خوبی، خوب بودن"
 vaṅri- "در بهار"
 vaṅha- < vana- س.آی.
 vaṅhah-, vahiihah- < vaṅhu- ص.بر.
 vaṅhī- < vaṅhu-
 vaoca- < vac- آوردوگا.
 vaokuš- < vac- وص.کام.
 vaon- < vana- س.کام.
 vaox'ah- < vac- وص.کام.
 varaiθiia- "بردگی"
 varaxəδra- ? (varəxδra- ؟) (بجای؟)
 varəδaiia- √vard- "بالیدن" ؛ میا. "بالاندن" ؛ مع.
 varəsā- "مو"
 varəta.fšu- ("؟") "با رمگان گرفتار آمده"
 varəta.vira- ("؟") "با مردمان گرفتار آمده"
 varəz- ماد. "توانایی"
 varəza- نر. "ورزیدن، انجام دادن"
 varōža- √varg ?
 varōžiṅt- < varōža- وص.حا.
 varš- < vərəziia- s-آنور.
 varštāe- مصص. "ورزیدن، فراهم کردن"
 varšta- < vərəziia- وص.گذ.
 varštuaa- ص.فع. "کرده باید شود، ورزیدنی"
 vas-/us-/uš- "خواستن"
 vasah- "آرزو"
 vasō.yāiti- "به کام و خواست"
 vasō.xšaθra- "به کام خویش شهریار"
 vastra- نت. "جامه"
 vašta- < vaza- وص.گذ.
 vaša- < vaciia- √vak/ vac
 "بالا و پایین شدن، سواره (اسب، گردونه)
 برده شدن"

vaθβa- نت. "رّمه، گلّه"
 vauuac- < vac- س.کام.
 vauuanuuah- < vana- وص.کام.
 vaxδβa- ص.فع. "گفته باید شود، گفتنی"
 vaxəδra- نت. "اندام گفتن، زبان"
 vaxša- "بالش، بالیدن، بر آمدن (خورشید)"
 vaxšiiia- < vac- س.آی.

vaza- √vaz
 مع. "راندن، بردن، حمل کردن"، میا.
 "حمل شدن، سواری کردن، پرواز کردن"
 vazaiθiia- "برده شدن، راندن (گردونه)"
 vaziia- < vaza- س.مع.
 važdra- "چارپای بارکش، گاو"
 vā- حرب. "یا"
 vāra- √var- "باریدن"
 vārəṅt- vara- وص.حا.
 vārəθraṅni- "پیروز"
 vāstriia- "چراگاه"
 vāta- "باد"
 vātō.bərəta- "باد برده"
 vāuuərəzuš- < vərəziia- وص.کام.
 vəhrkō.bərəta- "گرگ برده"
 vərəna- "زخم"
 vərənao-/vərənu- √var- "پوشاندن"
 vərəšiiia- < vərəziia- س.آی.
 vərəθra- "دشمنی، بازدارندگی"
 vərəθraṅna- نام ایزد "بهرام؛ پیروزی"
 vərəθrajan-/ vərəθraṅn- "پیروز"
 vərəθrajaštara- < vərəθrajan- ص.بر.
 vərəθrajaštəma- < vərəθrajan- ص.ین.
 vərəθrauuant- "پیروز"
 vərəθrauuastəma- < vərəθrauuant- ص.ین.
 vərəziia- √varz- "ورزیدن، انجام دادن، فراهم کردن"
 vidaṭ.gao- نام کسی
 vidōiium < vi.daēuuu-
 viduuah- "دانا"
 viḍaraiia- √dar- "نگه داشتن، پشتیبانی کردن"
 vifra- "زیرک، باهوش"
 viia-, vaiia- √vaē/vi- "در پی رفتن، دنبال کردن"
 viiāuuant- < vi-ā-bā √bā- "تابناک، درخشان"
 viiāxman- "گفت و شنود"
 viiāxmaniiia- < viiāxman-
 فع.اسم. "گفتگو داشتن، بحث کردن"
 vinad-/vind- √vaēd- "یافتن"
 viṅda- √vaēd/vid- "یافتن"
 viṅk-, vic- "به کنار، به یکسو"
 vira- "مرد"
 vireṅjan- "فروکوبنده ی مردان"
 vis- ماد. "خاندان، روستا"
 visa- √vaēs/ vis
 میا. "اعلام آمادگی کردن برای... (برایی)، پذیرفتن
 که... (نهادی) بودن، پذیرفتن کاری (+ مصدر)"
 visə.baxta- "بخش شده بر پایه ی روستاها"
 visiia- "وابسته به روستا"

vispa- "همه"
 vis.paiti- "سرور روستا"
 vispō.vahma- "همه نیایش ها" [پذیرنده ی ؟]
 vista- < vinad "وص گذ."
 vištāspa- ویشناسب
 vitar- √vaē/vi "دنیال کننده"
 viθu- √vaēd "کردان"
 viuuar̥han- (پدر جمشید)
 viuuāpa- "ویرانی"
 vixrumaṇt- "خونین، خون آلود"
 vī.bara- √bar "دور بردن، پراکندن"
 vī.baxša- √bag "پخش کردن"
 vī.cara- √car
 "گشتن (از جایی به جایی رفتن)، دور رفتن، گذشتن"
 vī.daēuuā- "دیو ستیز، دوری از دیوان"
 vī.dauua- √dao "پریشان گفتن"
 vī.jasa- "هرسورفتن"
 vī.maniia- √man "نامید شدن، سست شدن"
 vī.mrao/mru- √mrao/mru
 "پیوند نداشتن با چیزی را باز گفتن"
 vī.raoða- √raoð "سراسر رستن"
 vī.rāzaiia- √raz "سامان دادن، آراستن"
 vī.sruia- √srao/sru "س.م.ج.
 س.وا. "گستراندن"
 vī.šāuuaiia- √šiiu
 vohu- < var̥hu-
 vohu- manah- "نام امشاسپند؛ بهمن؛ اندیشه نیک"
 vohu.friiāna- "وهو فریانه (نام آتش)
 vohumaṇt- "دارای [واژه ی] وهو"
 vohunauuaitī-
 "خونریزی (هنگام دشتان یا پس از زایمان؟)"
 vohuuəreza- < vohu+vəreza- "نیکوکار"
 vouru.gaoiiaoti- "فراخ چراگاه"
 vouru.kaša- "نت. نام دریا"
 vouru.rafnah- "همواره پشتیبان"
 vōiγnā- "گزند"، گونه ای آسیب، "سیل"

 xraodaṭ.uruuan- "با روان های آزرده"
 xratu- "خرد"
 xratumaṇt- "خردمند"
 xraθβišta- "خردمند ترین"
 xrumiia- "خونین، خون آلود"
 xruui.dru- "با گرز خون آلود"
 xšaēta- "درخشان، شید"
 xšaiia- √xšā "شهریاری کردن، فرمان راندن"
 xšaiiamna- < xšaiia- "وص.ح.ا.
 xšaiiaṇt- < xšaiia- "وص.ح.ا.
 xšapan-/ xšafn- "شب"

xšaθra- "شهریاری، فرمانروایی"
 xšaθriia- "توانا"
 xšmāuuia.gəuš.uruuā- hāiti-
 هاتی که با این واژگان آغاز می شود (Y.29.1)
 xšnaoθβa- "خشنود باید شود، سزاوار خشنودی"
 xšnaoθβata- "شایستگی برای خشنود شدن"
 xšnaoθra- "خشنودی"
 xšnāuuaiia- √xšnao/xšnu "خشنود کردن"
 xšnuman- "خشنودی"
 xšnuta- < xšnāuuaiia- "وص.گذ.
 xštāuuā- , xštəuui- نام مردمی
 xšudra- "تخمه"
 xšuuāš.gāiia- "نش گام"
 xšuuīβi.išu- "دارای تیرهای تندرو"
 xšuuīβra- "تند، تیز"
 xīiaona- نام سرزمین و مردمی

xʷabda- "خفتن"
 xʷāpaiθiia- "از آن [شخص]، خویش"
 xʷairiia- < xʷara- "س.م.ج.
 گوارا، خوشمزه"
 xʷairiiaṇt- "روشن، تابناک"
 xʷanuuāṇt- "خواهر"
 xʷarar- "زخم"
 xʷara- < √xʷar- "خوردن"
 xʷarəiti- "ماد. "خوردنی، نوشیدنی"
 xʷarənah- "نت. "فره"
 xʷarənar̥haṇt- "فره مند"
 xʷarəno.dā- "بخشنده ی فره"
 xʷarəta- < xʷara- "وص.گذ.
 xʷarəθa- "نت. "خوراک"
 xʷasta- √xʷah "وص.گذ. "کوبیده (خرمن)"
 xʷatō "خود"
 xʷā.barəziš- (؟) "دارای بالشی از آن. خویش"
 xʷā.stairiš- "دارای پوششی از آن. خویش"
 xʷāθra- "نت. "جایگاه دم زدن آسان، آسایش"
 xʷisa- √xʷaēd "س.آغاز. "خوی ریختن آغازین"

ya- "ضم.مو. "که"
 yaiti- "بارها"
 yaiti catica- "بارها هم که، هر اندازه هم که"
 yao- < āiiu-
 yaoždaθā/daθ- √yaoždā "پاک گرداندن"
 yaoždāta- < yaoždaθā- "وص.گذ.
 yaoždāθra- "نیایش ویژه ی پاک گردانی"
 yaoždāθriia- "آنکه خواهان پاک شدن باشد"

yasna- "یزش، پرستش، ستایش"
 yasnō.kərəiti- "برگزاری آیین یزش"
 yašəθβa- ص.فع. "پرستیده باید شود، شایسته ی یزش"
 yašti- , yešti- "یزش"
 yat- "جای گرفتن" (س.حال -iata)
 yaθa- "همچون، مانند، چون، هنگامی که"
 yaθa kaθaca- "هر آنچه که"
 yaθra- "هرجا"
 yat- "هرگاه که، هنگامی که، اگر"
 yaθciθ- "ضمنامع. هر چه، هر گاه"
 yauuaē- "همیشه، جاودانه"
 yauuaējī- "آنکه/آنچه جاودان می زید"
 yauuaēsū- "آنکه/آنچه همواره جان تازه کند"
 yauuaētāt- "همیشگی، جاودانگی"
 yauuata- "تا هنگامی که"
 yaza- √yaz- "میا. یزیدن، پرستیدن، ستودن"
 yazata- "ایزد"
 yazəmna- < yaza- "وص.حا. میا."
 yazīia- < yaza- "س.مج."
 yāiriia- "وابسته به گاهنبار (فصل)، سالانه(؟)"
 yāna- "بخشش، نیکی"
 yār- "نت. "گاهنبار (فصل)، سال(؟)"
 yār.drājah- "به درازای یک سال، تا یک سال"
 yāsa- √yā- "خواستن، درخواست کردن"
 yāskərəstara- < yāskərət- "ص.بر."
 yāskərəstəma- < yāskərət- "ص.ین."
 yāskərət- "آماده ی رویارویی"
 yātu-/yāθβ- "نر. "جادو"
 yātu.manah- "اندیشه ی جادو"
 yātumañt- "جادومند"
 yeiθi- "حرب. "اگر، هرگاه"
 yesniia- < yasna- "ستایش باید شود، شایسته ی ستایش"
 yesniia- "شایستگی برای ستایش شدن"
 yezi- "حرب. "اگر، هرگاه"
 yeziia- = yaziia-
 yezimna- < yaziia- "وص.حا. میا."
 yima- "جم[شید]"
 yōiθβan- √yat- "برجای ایستاده"
 yuiθiia- √yaoθ/ yuθ- "جنگیدن"
 yuuan-/yun- "جوان، جوانی"
 yuxθa- √yaoθ/yug-
 ص.فع. "به زیر یوغ کشیده باید شود، افسار زده"

zah- √zā- "رها کردن"
 zaiia- √zan- "میا. "زاده شدن"
 zaiiana- "زمستانی"

zairi- "زرین"
 zairi.gaona- "سبزگون"
 zam- "ماد. "زمین"
 zañtu- "نر. "دودمان، شهر"
 zañtuma- "وابسته به شهر"
 zañtu.paiti- "سرور شهر"
 zao- (نک. zbaīia-) "فراخواندن ایزدان"
 zaoiia- ص.فع. "بیاری خوانده باید شود"
 zaoša- "کام، خواست"
 zaotar- "نر. عنوان موبد "زوت"
 zaoθra-(zaoθrā- (ماد.)
 نت. "زهر، پیشکشی نوشیدنی در برابر میزد
 پیشکشی خوردنی"
 zaozao-/zaozu- √zao- "پیوسته فراخواندن"
 zaranīia- √zar- "س.اسم. "خشمگین شدن"
 zaranīiō.kərəta- "به زر آراسته، زرین"
 zaraθuštra- "زرتشت"
 zaraθuštri- "زرتشتی، وابسته به زرتشت"
 zaraθuštrō.təma- "مانندترین به زرتشت، زرتشتوم"
 zarənaēinī- < zarənaēna-
 zarənaēna- "ساخته از زر"
 zasta- "دست"
 zastauuañt- "به یاری دستان"
 zauruuā- "پیری"
 zauua- √zu- "نفرین کردن، دشنام دادن"
 zauuanō.sū- "آنکه چون فرا خوانده شود جان تازه کند"
 zazā- √zā- "کامیاب شدن، از آن خویش کردن"
 zazu- "کامیاب"
 zazuštəma- < zazuuah- "ص.ین."
 zazuuah-/zazuš- √zazā- "وص.کام."
 zānu-/žnu- ((x)šnu-) "نت. "زانو"
 zāta- "زاده"
 zāuuar- "نت. "زور، توان"
 zāhiia- < zaiia- "س.آی."
 zāθa- "زایش"
 zbaīia- √zbā- "آواز دادن، به یاری خواندن"
 zbaīiañt- < zbaīia- "وص.حا."
 zəmarə.guz- "پنهان در زمین"
 zəmas.ciθra- "دارای تخمه ی زمین، زمین تخمه"
 zīiam- "ماد. "زمستان"
 zīiāni- (؟) "ماد. "زیان"
 zixšnañha- √xšnā- "س.خوا. "دانش خواستن"
 zī- "زیرا"
 zraīiah- "دریا"
 zrazdāiti- "ماد. "باور"
 zruuan-/zrun- "نر. "زمان"
 zruuō.dāta- "آفریده شده به دست (در؟) زمان"

instrumental of accompaniment and separation (dissociation/ deprivation)	بایی همراهی و جدایی/ بی بهرگی
apposition	بدل
dative	برایی
dative of standpoint	برایی بیان دیدگاه
dative of time	برایی بیان زمان
final dative	برایی پایانی
<i>dativus incommodi</i>	برایی زیان
<i>dativus commodi</i>	برایی سود
dative of agent	برایی عامل
clause	بند
nominal clause	بند اسمی
main clause	بند پایه
subordinate clause	بند پیرو
conditional clause	بند شرطی
relative clause	بند موصولی
relative noun clause	بند موصولی اسمی
unvoiced (voiceless)	بی واک
primary endings	پایانه های اولیه
secondary endings	پایانه های ثانویه
ending	پایانه ی صرفی
full grade	پایه ی افزایش واکه
zero grade	پایه ی کاهش واکه
lengthened grade	پایه ی کشش واکه
patronym	پدرنامی
hystero-kinetik form	پس جنبا
post-vocalic	پس واکه
post-consonantic	پس همخوانی
postposition	پسایند، حرف اضافه پسین
suffix	پسوند
enclitic	پی بست
periphrastic	پیراگویی
protero-kinetik form	پیش جنبا
pre-aspirated	پیش دمشی شده
prosthesis = prothesis	پیش هشت
preposition	پیشایند
prefix	پیشوند
preverb	پیشوند فعلی
govern	تابع کردن، ایجاد نقش دستوری ویژه (حالت رای، اضافی و جزآن) برای متمم یک واژه (فعل، پیشایند و جزآن)
corruption	تباہ شدگی
duration	تداوم (نمود تداومی)
exhortation	ترغیبی
phonemic opposition	تقابل واجی
allomorph	تکواژگونه
stress	تکیه
thematic	تماتیک
phoneme sequence	توالی واجی
complementary distribution	توزیع تکمیلی
thorn	ثورن
articulation	جایگاه تولید صدا
plural	جمع

aurist	آنوربست
thematic aorist	آنوربست تماتیک
reduplicated aorist	آنوربست دوگان شده
root aorist	آنوربست ریشه
athematic aorist	آنوربست غیرتماتیک
ablaut	آبلات، ترازش واکه
aramaic	آرامی
incipient concluding	آغازی، پایانی (نمود)
phone	آوا
phonetics	آواشناسی
future	آینده
emphatic particle	ادات تاکید
particle	ادات، حرف
phonetic realization	ادراک آوایی
contraction	ادغام شدگی
ablative	ازی
ablative of separation	ازی بیانگر دورشدگی
ablative of comparison	ازی بیانگر قیاس
ablative of yielding	ازی بیانگر واگذاری
noun	اسم
proper noun	اسم خاص
root noun	اسم ریشه
substantivized	اسم شدگی
common noun	اسم عام
agent noun	اسم عامل
action noun	اسم مصدر
verbal noun	اسم مصدر
abstract noun	اسم معنا
deixis	اشاره ای
objective genitive	اضافه مفعولی
partitive genitive	اضافه ی بخشی
free partitive genitive	اضافه ی بخشی آزاد
descriptive genitive	اضافه ی بیانی
subjective genitive	اضافه ی فاعلی
possessive genitive	اضافه ی ملکی
elliptic genitive	اضافی حذفی (حذف مضاف)
adnominal genitive	اضافی وابسته به اسم، مضاف الیه
genitive	اضافی، از آنی
numerals	اعداد
augment	افزونه
verbs of state	افعال ایستایی
verbs of motion	افعال حرکتی
mental process	افعال فرایند ذهنی
old avesta	اوستای کهن
young avesta	اوستای نو
umlaut	اوملات، گردش واکه
<i>malam partem</i>	بار معنایی منفی
phonetic context	یافت آوایی
instrumental	بایی
instrumental of means	بایی ابزاری
instrumental of respect	بایی دربارگی
instrumental of reason and cause	بایی سببی

diphthong stem	سناک واکه ی مرکب	gender	جنس
consonantic stem	سناک همخوانی	apodosis	جواب شرط (بند آنگاه)
ligature	سرهم نویسی	sandhi	جوش خوردگی
protasis	شرط (بند اگر)		جوش خوردگی بیرونی (با پایانی)
irreal condition (irrealis)	شرط غیر محقق	external (or final) sandhi	
real condition	شرط محقق	internal sandhi	جوش خوردگی درونی
postconsonantic form	شکل پس همخوانی	voice	جهت
hybrid form	شکل دو پاره	substantive	حالت اسمی
learned form	شکل عالمانه	case	حالت صرفی
caland form	شکل کالند	weak case	حالت ضعیف
archaizing form	شکل کهن واژه	oblique	حالت غیر صریح
dialect form	شکل گویشی	strong case	حالت قوی
number	شمار	active	حالت معلوم
numerative	شمارشی	middle	حالت میانه
sound	صدا	article	حرف تعریف
acoustic sound	صدای شنیداری	conjunction	حرف ربط
actual sound	صدای واقعی	transliteration	حرف نویسی
declension	صرف اسم	pharynx	حلق
conjugation	صرف فعل	larynx	حنجره
vocalic declension	صرف واکه ای	phonemic neutralization	خنثی شدگی تقابل واجی
consonantic declension	صرف همخوانی	consonant cluster	خوشه ی همخوان
adjective	صفت	nasalization	خیشومی شدگی
comparative	صفت برتر	nasalized	خیشومی شده
superlative	صفت برترین	diachronic	در زمانی (تاریخی)
descriptive adjective	صفت بیانی	locative	دری
comprise adjective	صفت دارندگی	locative with "woe!"	دری برای بیان افسوس
pronominal adjective	صفت ضمیرواره	locative of the prize won	دری بیانگر کامیابی
verbal adjective	صفت فعلی	locative of place and time	دری زمان و مکان
reflexive pronouns	ضمایر بازتابی	manuscript	دست نوشته
personal pronouns	ضمایر شخصی	phonological system	دستگاه آوایی
reciprocal pronouns	ضمایر متقابل	aspiration	دمش
indefinite pronouns	ضمایر نامعین	double accusative	دو رای
pronoun	ضمیر	dual	دوگان
demonstrative pronoun	ضمیر اشاره	dual <i>dvandvas</i>	دوگان جفتی
interrogative pronoun	ضمیر پرسشی	elliptical dual	دوگان حذفی
relative pronoun	ضمیر موصولی	reduplication	دوگان سازی
cardinal	عدد اصلی	intrusive	راه یابی واکه به واژه در فرایند واکه گذاری
ordinal	عدد ترتیبی	accusative	رای
multiplicative	عدد ضربی	accusative of measure	رای بیانگر اندازه
fraction	عدد کسری	accusative of respect	رای دربارگی
compound numeral	عدد مرکب	root	ریشه
non-released	غیر ملفوظ	productive	زایا
athematic	غیرتماتیک	tense	زمان
alphabet	الفبا	present tense	زمان حال
phonetic alphabet	الفبای آوانگار	perfect tense	زمان حال کامل
phonemic alphabet	الفبای واجی	imperfect	زمان گذشته ناقص
inflection	فرایند صرف (برای فعل یا اسم)	minimal pairs	زوج کمینه
verb	فعل	word formation	ساختمان واژه
denominative	فعل اسمی	spirantization	سایشی شدگی
transitive	فعل گذرا، متعدی	stem	سناک
passive	فعل مجهول	inchoative	سناک آغازی
intransitive	فعل ناگذرا، فعل لازم	intensive	سناک تشدید
modal	فعل وجهی	desiderative	سناک خواستاری
adverb	قید	causative	سناک واداری
pronominal adverb	قید ضمیرواره	vocalic stem	سناک واکه ای

prospective subjunctive	وجه التزامی آینده	suppletivism	کامل کنندگی
subjunctive of exhortation	وجه التزامی ترغیبی	palatalization	کامی شدگی
deliberative subjunctive	وجه التزامی سنجشی	performative	کردار گوئی
imperative	وجه امری	habitual action	کنش از روی عادت (نمود عادت)
injunctive	وجه تأکیدی	punctual action	کنش لحظه ای (نمود لحظه ای)
imperfect-injunctive	وجه تأکیدی ناقص	pluperfect	گذشته ی کامل
optative	وجه تمنایی	conative	گرایش
optative expressing prescription	وجه تمنایی برای بیان حکم	throat	گلو
optative expressing wishes	وجه تمنایی بیانگر آرزو	paradigm	الگوی صرفی
optative expressing irreal comparisons	وجه تمنایی بیانگر قیاس غیر محقق	labialization	لبی شدگی
mood	وجه فعل	feminine	مادین
participle	وجه وصفی	antecedent	مرجع
gerundive	وجه وصفی آینده مجهول	morpheme border	مرز تکواژ
present participle	وجه وصفی حال	predicate	مسند
perfect participle	وجه وصفی حال کامل	infinitive	مصدر
past participle	وجه وصفی گذشته	inner object	مفعول درونی
hiatus	وقفه، مکث	accusative object	مفعول رایی
standard edition	ویرایش معیار	indirect object	مفعول ناسرراست
distinctive feature	ویژگی ممیز	morphological categories	مقوله های دستوری
syllable	هجا	privative	منفی ساز
open syllable	هجای باز	intervocalic	میان واکه ای
closed syllable	هجای بسته	epenthesis	میان هشت
penultimate	هجای دوم پایانی	infix	میانوند
light syllable	هجای سبک	dissimilation	ناهمگون شدگی
heavy syllable	هجای سنگین	neuter	نتار
ante-penultimate	هجای سوم پایانی	vocative	ندایی
retroflex affricate	همخوان انسایشی برگشتی	masculine	نرین
Lateral affricate	همخوان انسایشی کناری	phonology	نظام آوایی
stop	همخوان انسدادی	syntax	نظام جمله سازی، نحو
glottal stop	همخوان انسدادی چاکنایی	orthography	نظام خط
continuant	همخوان پیوسته	morphology	نظام واژه سازی، صرف
nasal	همخوان خیشومی	period	نقطه (در پایان واژه)
dental	همخوان دندانی	punctuation	نقطه گذاری
bilabial	همخوان دو لبی	subject	نهاد، فاعل
fricative	همخوان سایشی	nominative	نهادی
sibilant	همخوان صفیری	semi-vowel	نیم واکه، مصوت گونه
retroflex sibilant	همخوان صفیری برگشتی	phoneme	واج
palatal	همخوان کامی	vowel phoneme	واج واکه
palato-velar	همخوان کامی- نرمکامی	consonant phoneme	واج همخوان
labio-dental	همخوان لبی- دندانی	allophone	واجگونه
labio-velar	همخوان لبی- نرمکامی	āmreḍita	واژگان مرکب تکریری
alveolar	همخوان لثوی	compound	واژه مرکب
alveo-dental	همخوان لثوی- دندانی	voiced	واکدار
alveo-palatal	همخوان لثوی- کامی	anaptyxis	واکه گذاری
implosive	همخوان مکیده	open vowel	واکه ی باز، فاصله ی سطح زبان تا کام
velar	همخوان نرمکامی	closed vowel	حد اکثر است
consonant	همخوان، صامت	long vowel	واکه ی بسته
assimilation	همگون شدگی	stem vowel	واکه ی بلند
singular	یگانه	supporting vowel	واکه ی ستاک
vocalic r	r-مصوت گونه	short vowel	واکه ی کمکی
s-aorist	s-آنوریست	diphthong	واکه ی کوتاه
		vowel	واکه، مصوت
		indicative	وجه اخباری
		subjunctive	وجه التزامی

پیوست ۴: واژه نامه انگلیسی- فارسی

ablative	حالت ازی
ablative of comparison	ازی بیانگر قیاس
ablative of separation	ازی بیانگر دورشدگی
ablative of yielding	ازی بیانگر واگذاری
ablaut	آبلات، ترازش واکه
abstract noun	اسم معنا
accusative	حالت رایبی
accusative object	مفعول رایبی
accusative of measure	رایبی بیان اندازه (کمیت)
accusative of respect (or reference)	رایبی دربارگی (رایبی بازبرد)
acoustic sound	صدای شنیداری
action noun	اسم مصدر
active	حالت معلوم
actual sound	صدای واقعی
adjective	صفت
adnominal genitive	حالت اضافی وابسته به اسم، مضاف الیه
adverb	قید
agent noun	اسم عامل
allomorph	تکوژگونه
allophone	واجگونه
alphabet	الفبا
alveo-dental	همخوان لثوی- دندانی
alveo-palatal	همخوان لثوی- کامی
alveolar	همخوان لثوی
anaptyxis	واکه گذاری
ante-penultimate	هجای سوم پایانی
antecedent	مرجع
aorist	آنوریست
apodosis	جواب شرط (بند آنگاه)
appellative → common noun	
apposition	بدل
aramaic	آرامی
archaizing form	شکل کهن واژه
article	حرف تعریف
articulation	جایگاه تولید صدا
aspiration	دمش
assimilation	همگون شدگی
athematic	غیرتماتیک
athematic aorist	آنوریست غیرتماتیک
augment	افزونه
āmređita	واژگان مرکب تکریری
bilabial	همخوان دو لبی
caland form	شکل کالند، تغییر ستاک یک صفت به i-ستاک بویژه در جایگاه جزء نخست یک واژه ی مرکب
cardinal	عدد اصلی
case	حالت صرفی
causative	ستاک واداری
clause	بند
closed syllable	هجای بسته، هجایی که یک واکه دارد و به همخوان پایان می گیرد
closed vowel	واکه ی بسته، فاصله ی سطح زبان تا کام حد اقل است

common noun	اسم عام
comparative	صفت برتر
complementary distribution	
	توزیع تکمیلی، توزیع دو (یا بیشتر) واج بگونه ای که یکی در همان بافت آوایی که دیگری می آید ظاهر نشود
compound	واژه مرکب
compound numeral	عدد مرکب
comprise adjective	صفت دارندگی
conative	گرایشی
conditional clause	بند شرطی
conjugation	صرف فعل
conjunction	حرف ربط
consonant	همخوان، صامت
consonant cluster	خوشه ی همخوان
consonant phoneme	واج همخوان
consonantic declension	صرف همخوانی
consonantic stem	ستاک همخوانی
continuant	همخوان پیوسته
contraction	ادغام شدگی
corruption	تباه شدگی
dative	حالت برایی
dative of agent	برایی عامل
dative of standpoint	برایی بیان دیدگاه
dative of time	برایی بیان زمان
<i>dativus commodi</i>	برایی سود
<i>dativus incommodi</i>	برایی زیان
declension	صرف اسم
deixis	اشاره ای
deliberative subjunctive	وجه التزامی سنجشی، پرسش برای سنجش موضوعی معین، وجه التزامی تردید گوینده درباره ی پاسخ را نشان می دهد
demonstrative pronoun	ضمیر اشاره
denominative	فعل اسمی
dental	همخوان دندانی
descriptive adjective	صفت بیانی
descriptive genitive	اضافه ی بیانی
desiderative	ستاک خواستاری
diachronic	در زمانی (تاریخی)
dialect form	شکل گویشی
diphthong	واکه ی مرکب، دو واکه ای
diphthong stem	ستاک واکه ی مرکب
dissimilation	ناهمگون شدگی
distinctive feature	ویژگی ممیز
double accusative	دو رایبی
dual	دوگان
dual <i>dvandvas</i>	دوگان جفتی
duration	تداوم (نمود تداومی)

elliptic genitive	اضافی حذفی (حذف مضاف)	inflection	فرایند صرف (برای فعل یا اسم)
elliptical dual	دوگان حذفی	injunctive	وجه تاکیدی
emphatic particle	ادات تاکید	inner object	مفعول درونی
enclitic	پی بست، واژه بست	instrumental	حالت بایی
ending	پایانه ی صرفی	instrumental of accompaniment and separation (dissociation/ deprivation)	بایی همراهی و جدایی/ بی بهرگی
epenthesis	میان هشت	instrumental of means	بایی ابزاری
exhortation	ترغیبی	instrumental of reason	بایی سببی
external (or final)	جوش خوردگی بیرونی	and cause	
sandhi	(یا پایانی)	instrumental of respect	بایی دربارگی
feminine	مادین	intensive	سناک تشدیددی
figura etymologica	کنار هم آمدن واژگان هم ریشه	internal sandhi	جوش خوردگی درونی
final dative	برایی پایانی	interrogative pronoun	ضمیر پرسشی
fraction	عدد کسری	intervocalic	میان واکه ای
free partitive genitive	اضافه ی بخشی آزاد	intransitive	فعل ناگذرا، فعل لازم
fricative	همخوان سایشی	intrusive	راه یابی واکه به واژه در فرایند واکه گذاری
full grade	پایه ی افزایش واکه	irreal condition (irrealis)	شرط غیر محقق
future	آینده	labialization	لبی شدگی
gender	جنس	labio-dental	همخوان لبی- دندانی
genitive	حالت اضافی، ازانی	labio-velar	همخوان لبی- نرمکامی
genitivus qualitatis → descriptive genitive		larynx	حنجره
gerundive	وجه وصفی آینده مجهول، برای بیان رویدادهای آینده و یا بیان بایستگی	Lateral affricate	همخوان انسایشی کناری
glottal stop	همخوان انسدادی چاکنایی	learned form	شکل عالمانه، شکل واژه ای که از زبان پیشین مستقیماً وام گرفته شده باشد و از این رو تحولات آوایی زبان جدید را نشان نمی دهد
govern	تابع کردن، ایجاد نقش دستوری ویژه (حالت رای، اضافی و جزآن) برای متمم یک واژه (فعل، پیشاینند و جزآن)	lengthened grade	پایه ی کشش واکه
guṇa → full grade		ligature	سرهم نویسی
habitual action	کنش از روی عادت (نمود عادت)	light syllable	هجای سبک، هجایی است دارای واکه ی کوتاه با تنها یک همخوان
heavy syllable	هجای سنگین، هجایی است دارای واکه ی بلند (یا واکه ی مرکب) و یا دارای واکه ی کوتاه با دو یا بیشتر همخوان پس از خود	locative	حالت دری
hiatus	وقفه، مکث	locative of place and time	دری زمان و مکان
hybrid form	شکل دو پاره، واژه ای که اجزاء اش از دید ریشه شناختی از دو زبان باشد، اینجا منظور املاء دوپاره ی یک واژه است	locative of the prize won	دری بیانگر کامیابی
hystero-kinetik form	پس جنب، اسم هایی که در حالت ضعیف تکیه به پایانه ی صرفی آنها منتقل می شود، در حالت قوی تکیه بر پسوند پایانی سناک است	locative with "woe!"	دری برای بیان افسوس
imperative	وجه امری	long vowel	واکه ی بلند
imperfect	زمان گذشته ناقص	main clause	بند پایه
imperfect-injunctive	وجه تاکیدی ناقص	malam partem	بار معنایی منفی، در برابر بار معنایی مثبت (bonam partem)
implosive	همخوان مکیده	manuscript	دست نوشته
inchoative	سناک آغازی	masculine	نرین
incipient concluding	آغازی، پایانی (نمود)	mental process	افعال فرایند ذهنی
indefinite pronouns	ضمایر نامعین	middle	حالت میانه
indicative	وجه اخباری	minimal pairs	زوج کمینه
indirect object	مفعول ناسرراست	modal	فعل وجهی
infinitive	مصدر	mood	وجه فعل
infix	میانوند	morpheme border	مرز تکواژ
		morphological categories	مقوله های دستوری
		morphology	نظام واژه سازی، صرف
		multiplicative	عدد ضربی
		nasal	همخوان خیشومی
		nasalization	خیشومی شدگی
		nasalized	خیشومی شده
		neuter	نتار

nominal clause	بند اسمی	pluperfect	گذشته ی کامل
nominative	حالت نهادی	plural	جمع
non-released	غیر ملفوظ	possessive genitive	اضافه ی ملکی
noun	اسم	post-consonantic	پس همخوانی
number	شمار	postconsonantic form	شکل پس همخوانی، شکلی که پایانه ی صرفی پس از ستاک همخوانی به خود میگیرد
numerals	اعداد	postposition	پسایند، حرف اضافه پسین
numerative	شمارشی	post-vocalic	پس واکی
objective genitive	اضافه مفعولی	pre-aspirated	پیش دمشی شده
oblique	حالت غیر صریح	predicate	مسند
old avesta	اوستای کهن	prefix	پیشوند
open syllable	هجای باز که به واکه پایان می گیرد	preposition	پیشایند، حرف اضافه
open vowel	واکه ی باز، فاصله ی سطح زبان تا کام حد اکثر است	present tense	زمان حال
optative	وجه تمنایی	present participle	وجه وصفی حال
optative expressing irreal comparisons	وجه تمنایی بیانگر قیاس غیر محقق	preverb	پیشوند فعلی
optative expressing prescription	وجه تمنایی برای بیان حکم	primary endings	پایانه های اولیه
optative expressing wishes	وجه تمنایی بیانگر آرزو	privative	منفی ساز
ordinal	عدد ترتیبی	productive	زایا
orthography	نظام خط	pronominal adjective	صفت ضمیرواره
palatal	همخوان کامی	pronominal adverb	قید ضمیرواره
palatalization	کامی شدگی	pronoun	ضمیر
palato-velar	همخوان کامی- نرمکامی	proper noun	اسم خاص
paradigm	الگوی صرفی	prospective	وجه التزامی آینده
participle	وجه وصفی	subjunctive	پیش هشت
particle	ادات، حرف	prosthesis =	شرط (بند اگر)
partitive genitive	اضافه ی بخشی	prothesis	پیش جنباء، اسم هایی که در حالت ضعیف تکیه به هجای پایانی ستاک شان منتقل می شود. در حالت قوی تکیه بر هجای ماقبل پایانی ستاک است. پایانه های صرفی در این اسم ها تکیه ندارند.
passive	فعل مجهول	protasis	کنش لحظه ای (نمود لحظه ای)
past participle	وجه وصفی گذشته	proterokinetic form	نقطه گذاری
patronym	پدرنامی	punctual action	شرط محقق
penultimate	هجای دوم پایانی	punctuation	ضمایر متقابل
perfect participle	وجه وصفی حال کامل	real condition	آنوریست دوگان شده
perfect tense	زمان حال کامل	reciprocal pronouns	دوگان سازی
performative	کردار گویی، گوینده در حال انجام همان کنشی است که می گوید	reduplicated aorist	ضمایر بازتابی
period	نقطه (در پایان واژه)	reduplication	بند موصولی
periphrastic	پیراگویی	reflexive pronouns	بند موصولی اسمی
personal pronouns	ضمایر شخصی	relative clause	ضمیر موصولی
pharynx	حلق	relative noun clause	همخوان انسایشی برگشتی
phone	آوا	relative pronoun	همخوان صغیری برگشتی
phoneme	واج	retroflex affricate	ریشه
phoneme sequence	توالی واجی	retroflex sibilant	آنوریست ریشه
phonemic alphabet	الفبای واجی	rhotacization → vocalic r	اسم ریشه
phonemic neutralization	خنثی شدگی تقابل واجی	root	جوش خوردگی
phonemic opposition	تقابل واجی، دو واج که تنها در یک ویژگی متمایز باشند، تقابل دارند	root aorist	s-آنوریست
phonetic alphabet	الفبای آوانگار	root noun	پایانه های ثانویه
phonetic context	باقت آوایی	sandhi	
phonetic realization	ادراک آوایی	s-aorist	
phonetic realization	آواشناسی	secondary endings	
phonetics	دستگاه آوایی		
phonological system	نظام آوایی		
phonology			

semi-vowel	نیم واکه، مصوت گونه	thematic	تماتیک
short vowel	واکه ی کوتاه	thematic aorist	آنوربست تماتیک
sibilant	همخوان صفری	thorn	ثورن، نام واجی فرضی
singular	یگانه	throat	گلو
sound	صدا	transitive	فعل گذرا، متعدی
spirantization	سایشی شدگی	transliteration	حرف نویسی
standard edition	ویرایش معیار	umlaut	اوملات، گردش واکه
stem	سناک	unvoiced (voiceless)	بی واک
stem vowel	واکه ی سناک	velar	همخوان نرمکامی
stop	همخوان انسدادی	verb	فعل
stress	تکیه	verbal adjective	صفت فعلی
strong case	حالت قوی	verbal noun	اسم مصدر
subject	نهاد، فاعل	verbs of motion	افعال حرکتی
subjective genitive	اضافه ی فاعلی	verbs of state	افعال ایستایی
subjunctive	وجه التزامی	vocalic declension	صرف واکه ای
subjunctive of exhortation	وجه التزامی ترغیبی	vocalic r	r مصوت گونه
subordinate clause	بند پیرو	vocalic stem	سناک واکه ای
substantive	حالت اسمی	vocative	حالت ندایی
substantivized	اسم شدگی	voice	جهت
suffix	پسوند	voiced	واکدار
superlative	صفت برترین	vowel	واکه، مصوت
suppletivism	کامل کنندگی	vowel phoneme	واج واکه
supporting vowel	واکه ی کمکی	vriddhi → lengthened grade	
<i>svarabhakti</i> → anaptyxis		weak case	حالت ضعیف
syllable	هجا	word formation	ساختمان واژه
syntax	نظام جمله سازی، نحو	young avesta	اوستای نو
tense	زمان	zero grade	پایه ی کاهش واکه

کوته نوشت ها

ضمیر بازتابی	ضمباز.	وجه التزامی	ال.
ضمیر پرسشی	ضمپرس.	آنور دوگان شده	آنوردوگا.
ضمیر موصولی	ضمممو.	ادات	ادا.
ضمیر نامعین	ضمنامع.	ادات نفی	ادانف.
فارسی باستان	فابا.	اوستا	اوسب.
فعل	فع.	ایرانی	ایر.
قید	ق.	حالت بایی	بایی.
لاتین.	لات.	ادات پی بست	پی.ب.
حالت مادین	ماد.	پیشوند	پیش.
مصدر	مص.	پیشایند	پیشا.
حالت معلوم	مع.	حرف ربط	حرب.
حالت میانه	میا.	حرف ندا	حندا.
حالت نثار	نت.	حالت دری	دری.
حالت نرین	نر.	دوگان	دوگا.
حالت نهادی	نهادی.	ستاک آغازی	س.آغاز.
وجه وصفی حال	وص.حا.	ستاک آینده	س.آی.
وجه وصفی حال کامل	وص.کام.	ستاک اسمی	س.اسم.
وجه وصفی گذشته	وص.گذ.	افزونه دار	س.افز.
هندی	هند.	ستاک تشدید	س.تش.
هند و ایرانی	هندایر.	ستاک حال	س.حا.
هندی باستان	هندبا.	ستاک خواستاری	س.خوا.
هند و اروپایی	هندروپ.	ستاک حال کامل	س.کام.
یگانه	یگا.	ستاک گرایشی	س.گرا.
s-آنوریست	s-آنور.	ستاک مجهول	س.مج.
		ستاک واداری	س.وا.
		سوم کس	سوم.
		صفت	ص.
		صفت برتر	ص.بر.
		صفت فعلی	ص.فع.
		صفت برترین	ص.ب.ین.
		ضمیر	ضم.
		ضمیر اشاره	ضم.اش.

Ms. Manuscript

Msss Manuscripts